

A CSENDES ÓCEÁN SZIGETVILÁGA

ÚTI JEGYZETEK

ÍRTA

VOJNICH OSZKÁR

BUDAPEST

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1903.

- 535143

ELŐSZÓ HELYETT.

1. Naplóm vezetésénél alapjában az a gondolat vezérelt, hogy népszerű formában közzé tegyem a tapasztalataimat és hogy a bejárt vidékeken való utazás esetére némi útbaigazítással szolgáljak.

Ilyen naplószerű feljegyzés keretéből tulajdonképpen mellőznöm kellett volna minden célzatos irányt, ami a tudákosság bélyegét nyomhatja a leírásra, viszont a naplóvezetés másik elvét sem hagyhattam figyelmen kívül, vagyis hűnek kellett maradnom magamhoz, a benyomások, megfigyelések szülte gondolatmenethez. Tekintve, hogy leginkább a vulkanikus vidékeket kerestem fel, ez irányban talán átléptem az általános érdeklődés határát, ugyanígy állhat a dolog a két New-Zealand szigeten és San-Franciscoban szemetszűrő szociális viszonyok tárgyalásánál. Mint nem szakbeli, itt természetesen messze elmaradhattam a tudományos bírálat alá vehető munkásságtól, amiért ezennel lekritizálom magamat, de mégsem változtatok a friss benyomások hatása alatt tett feljegyzéseken.

2. A címek jórészen időrendben, állomásonként következnek, az időszerinti sorrendtől csak ott tér el a leírás, ahol a mondott rend betartása a gyors tájékozódás vagy értelmi szempontból zavart okoz-

hatna, így pl. a Hawaii szigetszoportnál szigetenként és nem a tett utazás időrendjében folyik a leírás.

3. A közismeretben meglehetősen hézagosan jelentkező oceániai szigetekeken látottak naplószerű tárgyalását a különböző szigetszoportoknak dióhéjban összeállított általános, statisztikai ösmertetése előzi meg — hol külön fejezetben, hol jegyzet alakjában.

4. Úgy az előző pont alatt felhozott statisztikai adatokat, valamint átaljában a számbeli kimutatásokat kevés kivétellel, a legújabb hivatalos kiadmányokból, ezek hiányában egyéb hiteles írott kútfőkből idézem.

5. A távolságokat csak az általános rövid ösmertetéseknél vettem az egyenes fekvés irányában, egyébként a közlekedési vonalaknál használt útméreteket használom.

6. A naplóban közzétett képek saját felvételeim után készültek, a térképek már kész térképek nyomán készült másolatok.

A HASZNÁLT IDEGEN SZAVAK ES MÉRETEK ÉRTELMEZÉSE.

1.

Az idegenben használt hely, helység és egyéb neveket úgy írtam le, amint azt az illető országban, gyarmaton vagy fenhatóság alatti területen írják (megjegyzendő, hogy az angol és amerikai gyarmatokon a benszülöttektől átvett helység és más neveknl az a-t mindig a-nak, az e-t e-nek, az i-t i-nek olvassák stb., vagyis követik a népfajok nagy többsége által elfogadott írási módot), a nevekből készült jelzőneveket azonban már fonetikusán (a kiejtéshez híven) írom, ettől csak ott tértem el, ahol szokássá vált bizonyos írási mód, pl. ceyloni és nem fonetikusán: szélóni.

2.

Gyakran ismételt szókat rövidíték, így a tengeri mértföld helyett: t. mtfld-et, az angol mértföld helyett: a. mtfld-et, kilométer helyett: km.-t, New-Zealand helyett: N.-Z.-t írok.

3.

Mindenütt a helyi mértérendszeret idézem, tehát angol területen az angol hossz- és súlymértékeket, francián a franciát stb.

4.

Miután leginkább angol területen jártam, a szövegben használt angol méreteket röviden értelmezem a következőkben:

1 yard = 0·836 méter.

1 angol láb (foot) = 0·305 méter.

1 angol hüvelyk inch = 2·54 centiméter.

1 angol mértföld = 1760 yard = 5280 láb = 1609·3 méter.

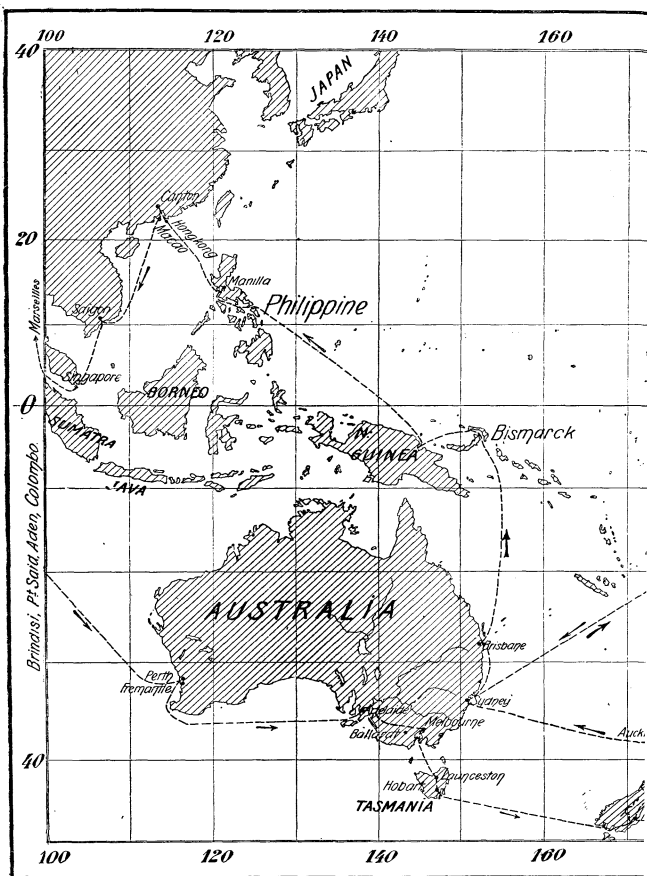
1 tengeri mtfld = 1850 méter.

1 fathom = 1·83 méter.

1 font = 0·45 kilogramm.

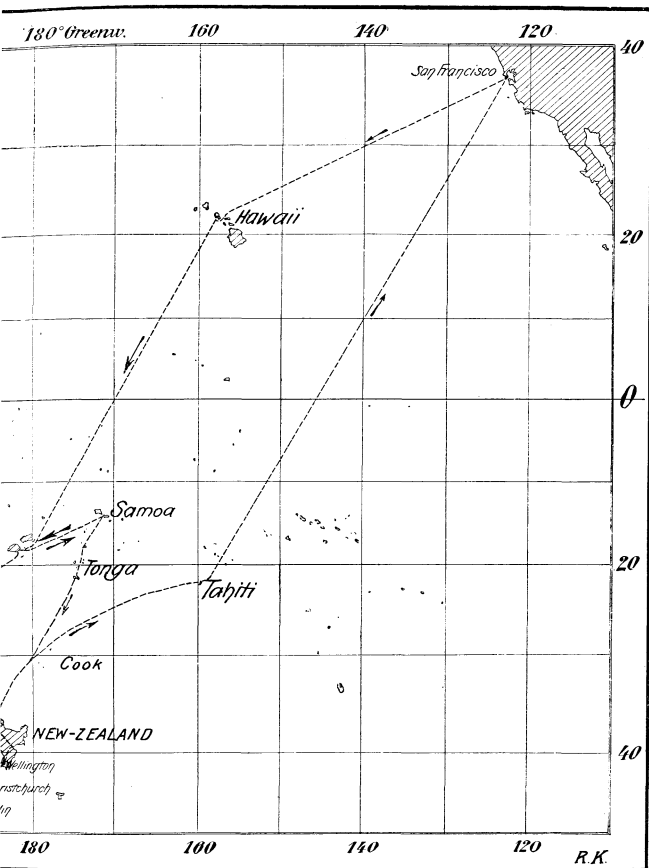
1 tonna = 20 Centweight à 4 Quarters à 28 font.

Az angol pénzegység a shilling (kb. 120 fillér) 12 pence-re oszlik, 1 pence ismét 4 farthingra. 20 shilling = 1 font sterlinggel.

Az út irány

Brindisiből (Italia) indulva, a Suez csatornán át, Ausztrália, Tasmania, New-Zealand, Raraki Sydney. Vissza Samoa, Tongán át Auckland (N.-Z.), Sydney, Brisbane, Bismarck—Neu-Gu és haza a Suez c

agyi vonásban.

sziget (Cook csoport), Tahiti csoport, San Francisco, Hawaii – Fiji – Tonga és Samoa szigetek, és Philippine-szigetek, Hongkong, Canton, Macao, Saigon (Cochinchina), Singapore, Colombo után át Marseillesbe.

I. FEJEZET.

ÚTBAN AUSZTRÁLIÁBA.

Brindisitől Port-Said és Suez érintésével Adenig.

(2410 tengeri mértföld.)

Brindisiből 1906 december 17-én reggel indultam délnek, az angol P. & O. (Penninsular and Oriental) társaság Osiris nevű gőzhajóján. A nevezett társaság két hajója közlekedett felváltva Brindisi és Port-Said között; óránként 19 tengeri mértföldet tesznek meg, ami vetekszik a legnagyobb luksushajók sebességével. Az Osiris 1728 tonna tartalma mellett 6500 lóerejű. A Brindisi és Port-Said közötti 930 t. mértföld távolságot a viharos tenger dacára ötven óra alatt hajóztuk le.

A 45000 lakost számláló Port-Said várost lakossága európai, egyiptomi, arab és görög negyedenként lakja. A vegyes lakosság dacára rend van, mert angol ügyel a közrendre: Az angol szót nem értő csónakos nem tolakodik, nem szedi rá az utast, mert nem neki fizetünk, hanem a parti pénztárnál és erre már a csónakon kifüggesztett táblán tesznek figyelmessé. Ugyanilyen nyilvánosan kifüggesztett táblán olvasható a vezetők díjszabása, a kocsibér. Az első, amivel az utas Port-Saidban ellátja magát, az egyiptomi cigaretta, amihez itt vámmentesen jut, ezenfelül kelet díszműtárgyairól is szép választékot találunk az üzletekben. Bekocsizva a tarka lakosság lakta várost, a Continental vagy Exchange-

szálloda altányán részünk lehet egy kis olasz gitár-zenében és hiányos kiszolgálásban.

Port-Saidtól ugyancsak az angol P. & O. társaság hajóján utaztam tovább, a 9500 tonnátartalmú Mongolián: Ime a nagy francia mérnöki mű, a 160 km. hosszú szuezi csatorna! Sósvízkanális a sivatag közepén, azaz, hogy nem szószerint véve a sivatag közepén, mert az afrikai part mentén körülbelül 45 kilométer távolságig a sekély vízű Menzaleh-tó mellett visz el, majd tovább is több kisebb tavat szel át. Nappal változatos a kanális-utazás, a szembe jövő hajók miatt többször állomást tartunk, az állomások egy-egy kis oázis a sivatagban. December 20-án 16 órai hajózással a szuezi csatornának a Vörös-tenger felé eső torkolatánál vetettünk horgonyt. Kis gözösön meghozták a postát és a Mongolia horgonyt szedett.

A Vörös-tenger szuezi öblében a szinai félsziget mentén úgy az afrikai, mint az ázsiai part hegylánca látható. A vöröses sárga színű, kopár, erősen töredezett, ékezett gerincű hegyek, a nedves meleg párakon át szép keret a tenger sötétkéék vizéhez. Az összbenyomást élénkítik a délfelől érkező és a velünk tartó lassúbb járatú gőzhajók. A szinai félsziget után a beláthatlan tenger egyformasága következik.

A repülő halak itt már szórványosan mutatkoznak, a kisebbek csoportosan kelnek fel a hajó orra mellett és pár lépés repülés után visszaesnek a tengerbe, a nagyobbak szélcsendben két-háromszáz lépésre is elszállnak. Közelből átlátszó szárnyaik miatt rovarszerű benyomást keltenek.

December 23-án, a Vörös-tenger déli részén, illetve már az ádeni öbölben a szigetek egymásután tűnedeztek fel, majd az ázsiai és afrikai partok hegylánca is a látkörbe esett. Az ázsiai part hegyei eleinte a tengerparttal párhuzamos gerincekkel vannak képviselve, mintha a mind magasabb és magasabb hegycsoportot kulisszaszerűleg állították volna egymás mögé. A gerinc-sorokat egy sor töredezett, ékezett, csipkézett hegylánc követi és ezt az egyedülálló

szirtek szigetvilága zárja be. Mesél ez a tengerpart a régmúlt időkről; sziklái a vulkanikus tevékenység szülöttjei, a sziklák között és a völgyeket kitölteni látszó homokszerű omladék pedig a vulkanikus elmállott és a tengerfenék termékeit képviseli.

Egy igen olvasott angol utitárssal együtt szemléltük az öreg hegyvidéket. Itt ugyan meg nem terem a fű, mondtam. «A fű mint pázsit nem, válaszolta, de Aden kopár vidéke nem kevesebb mint 170-féle növénynek ad életet, amint azt egyik itt állomásozó barátom gyűjteménye igazolja, a londoni British Muzeumban.»*) A Vörös-tenger hosszában végig hajózva (1395 t. mértföld), megérkeztünk Adenbe.

Aden. Az angol mint útitárs.

Adenbe érkezünkkor fedzzel, turbánnal fedett fejű és hajadonfővel, álmosan evező feketebőrűekkel telt csónakok vették körül a hajónkat; a rangbeliek is képviselve voltak; tarka, piros, arany himzéstől díszes fejdísszel, ezek a velünk érkezett magasrangú társukat jöttek üdvözölni.**)

Az India felé tartó utasok Adenben cserélnek hajót; amint az átszálló utasok elhagyták hajónkat, megindult a vásár; több csónakból hosszú pléhhengereket mutogattak, ezekben structollat kínáltak, ezenfelül fonottast és structojást árultak. Későre járt az idő, amikor elhagytuk Adent. A kikötéssel járó küzdelmek, zaj után, jól esett ismét a tenger andalító hullámaira bízni magunkat.***)

*) A felszigeten termő növényzet, amint egy adeni útmutatóban olvastam, a *Dipterygum Glaucum*, *Caparidiciae*, *Risida Amylocarpa*, *Cascia Pubescens*, *Accacia*, *Churnea*, *Portutacca* és a szépvirágú adeni lilium és több más fajjal van képviselve.

**) Az 1839 óta angol birtok Aden, az 1872 óta megvásárolt arabiai területtel együtt az 12° 45' és 12° 56' északi szélességi és 44° 50'—45° 5' keleti hosszúsági fokok között fekszik; összesen 75 □ angol mértföldet tesz ki, 44.079 lakos lakja (1901. népszámlálás) és az indiai kormányzóság alá tartozik.

***) Visszajövet, 1908 május 20-án délután három óra tájban érkezünk Adenbe és az indiai hajó késedelve miatt éjfél után szedtünk hor-

Mint rendesen angolok között, úgy hajónkon is az utazó közönség, ideje jó részét társasjátékkal tölti el. A zöldposztós hirdető-táblán naponként közzéteszik az egyes játékok állását.

gonyt, így bőségesen kijutott az időből, hogy bejárjuk Aden közvetlen környékét. A kikötő városrész (4657 lakos) az Arabiával vékony föld nyelvvel összekötött adeni félsziget északi partján fekszik, meredek hegy-lábatánál. Az utasok a kikötőváros két jól vezetett szállodájában elfogyasztott tea után egylovas fedett kocsikon az 5 angol mtfdre eső Aden várost és az esővíz-tartályokat látogatták meg.

A lávából álló meredek hegyoldalon emelkedő kocsiuton arabiai, szomali, indus, egyiptomi színes alakokkal találkozunk, a tehetősebb sötétbőrű lakosság az egyfogatú kocsit használja, a terhet tevén szállítják. Jobbról az izraelita, balról a mohammedán temetőt hagyva, részben mesterségesen vágott hegyszoroson át, hatalmas kráterbe lépünk. A körül meredek lávafallal bezárt kráter olyan képet tár elénk, mintha nemrég szüntette volna be a tevékenységét. Őt négyszög a. mtfd fenekéből Aden (17.524 lakos) város $2\frac{1}{4}$ mtfd területet foglal el. Olyan nagy az ellentét a kráter pusztasága és a fenekét betöltő, fehérre mázolt házak és a körülöttük folyó orientális élet között, hogy szinte meseszerűleg hat reánk, mintha nem is lett volna kellő idő a város építésére, hanem csak úgy ültették volna ide titánok, Arabia szívéből, a lakossággal egyetemben.

Aden déli részétől pár száz méterre, körül a hegyoldalon az óriási esővíz-tartályokat látjuk. A régi keletű 50 tartály számítás szerint 30 millió gallon vizet bírt el, az 1859 óta kijavított 13 tartály 7,718.630 gallon vizet foglalhat magában. A lávába vágott óriási eredeti medencéket olyanforma (márványszerű) cementtel tapasztották be, aminőt a pompeii építkezésnél használtak. Tekintve, hogy Aden körül igen kevés eső esik (az évi átlag $\frac{1}{2}$ —8 hüvelyk között változik), a tartályoknak régente nagy jelentősége volt, ma a szükséges ivóvizet tengervízből állítják elő.

A barna, szürke, vöröses lávafalak kissé mállott helyeit, a tartályok vidékén beültették gyér növényzettel, ugyancsak itt kis faj vadgalamb keresi az árnyékot. De az ültetett növényzeten felül Aden benszülött növényzete is mutat gyér zöld foltokat, a hűsöslevelű portulaca pedig eső után, zöld vánkoscént disziti a kopár vidéket.

A kráterkatlan északkeleti részén a lávafalon át $\frac{1}{4}$ a. mtfd hosszú alagutat vágtak. Az alagúton át a tengerpartra érkezünk és innen egy második rövidebb alagúton keresztül a kikötő város felé fordul az út. Úgy az első, mint a második alagút tengerfelé eső kijárata a szárazfelől, félkörforma lávafallal körülvett kis völgybe vezet; a félkört követő szigetek és sziklák után itélve, valószínűleg két külső kráter is segédkezett itt a középso nagy kráternek?

Két hangversenyünk is volt. Ehez kevésbé ért az anglus, a dilettáns szereplők a várható mértéket sem ütötték meg, de a sok gyenge hang beválik a hetenként, vasárnapon tartott mise karénekeiben. A misén, pap hiányában a kapitány olvas fel az imakönyvből. Az asztalok körül ilyenkor ott látjuk mindenik utast, aki az angol egyház tagja, kezében az imakönyvvvel, mint otthon a szigetország templomaiban!... Otthon vannak ők az egész világon, mert magokban hordják a művelt ember legnagyobb kincsét, a társadalom szabta erkölcsnek, szokásoknak és hitnek magát alávető, józan, ép emberi meggyőződést.

Valahányszor így együtt látok egy angol kolóniát, mint ezen a hajón, összemérem a szokásaikat a többi európai fajokéval és a mérleg rendesen az előnyükre dől el. Egészségesen élnek és adnak a társadalmi rend fentartásához szükséges konvenciókra: ami nélkül nem képzelhető el a társadalmi rend. Az angol szokások faji jelleggel bírnak és hagyomány az alapjuk: «Az angol nehezen ösmerkedik, szellemileg jó átlagban kis körben mozog, a társalgásban gyakran nehézkes, de mindig szem előtt tartja a jó ízlés szabta törvényeket. Megvan békén a maga választotta körben. Tud úri ember módjára enni, társalogni, viselkedni; nem ösmeri a hirtelenkedést; nem törődik a szomszédja tágra vagy szűkre szabott ruhájával, színes nyakkendőjével, vagy egyéb könnyen bírálat tárgyává tehető fogvatkozásaival. S ez nemcsak a felsőbb körökre szól, mert hisz akkor nem lenne alkalmazható egy nagy hajón utazó közönségre, hanem minden kaputos emberre.»*) Csak ilyen társas lények között érezheti magát hosszú úton otthonosan, nyugodtan, a jobb ízlésű európai, mert van-e idegre hatóbb valami, mint a társadalmi konvenciókkal nem törődő, a szavát meg nem válogató, indulatait nem fékező vagyis a csak önmaga irányította korlátok között mozgó alakokkal élni együtt heteken át, amikor is mind fokozottab-

*) Ugyanezt az ausztráliai és újjélandi lakos angolról is el lehet mondani.

ban domborodnak ki félszégeik, a figyelmet magára terelő nagyhangú beszéd, a hölgyekre irányított kihívó bámész tekintet és más egyéb kinövése a hősködő európai fajnak. A karácsonyt 25-én álarcos-estéllyel ültük meg. A legszebb, a hajón készült legsikerültebb és a legkomikusabb öltözetre díjat tűztek. A hajón tett megfigyelések után elképzeltem, hogy ki melyik faj öltözkééhez nyúl és ki marad meg a frakkjánál. Az utóbbit eltaláltam, a magamfajta öregedő legények és az öregek megmaradtak a szokottnál, de a többieknél sokszor tévedtem; a tévedés legtöbbször komikussá tette előttem még a nem is így öltözött útitársat.

Vacsora alatt a szokott kíméltséget fesztelen ünnepi hangulat váltotta fel. Pezsgőt szürcsölt mindenki és nem átalították visszafordulni, hogy az ott ülők kosztümjét szemléljék. A késő éjjeli jövés-menés után ítélve, angolaim a karácsonyt kellő hangulattal ülhették meg.

Adentől Colombóig.

(2093 t. mértföld.)

Colombo.

Aden és Colombo között háromszor láttunk szárazföldet: 24-én a Socotra szigetek hegyeit, 28-án a korall eredetű Lacadiv szigeteket és 29-én reggel távolról az indiai hegyeket.

A repülő halacskák végig benépesítették az arábiai tengert; 29-én reggel delfinszerű halak nagy falkáival találkoztunk; három bálna is mutatkozott. A foszforeszkáló állatok az esténkénti holdfény mellett nem fejthették ki világítási mutatóványaikat. A szárnyas világból a kikötők sirályaitól és az ádeni öbölben tömeges ragadozó faj szárnyastól eltekintve, a nyílt tengeren csak három sirályt láttam.

27-én naplementekor erősen vörös fény borította el a láthatárt környező felhőket, a vörös szín a szélfódroktól mentes hullámhátakon opálszerű rózsás gyűrűkként verődött

vissza. Ha ezt a megkapó világítási hatást művész lemásolja, senki sem fogadja el természetesnek, annyira elütött a rendestől. (Hasonló világítási hatást később gyakran láttam a trópusok békés tengerükrén.) Ceylon sziget 29-én délután tűnt fel keletnek.*)

A sziget fővárosának, Colombónak kikötőjében, a világ minden részéből érkezett nagy gőzhajók tűnnek először szembe, ezek mélyjáratuk miatt a parttól pár száz méterre

A Colombótól Mount Laviniáig vivő út. (Ceylon sziget.)

vetnek horgonyt. Különlegessége a colombói kikötőnek a két-három szál faragott gerendából összetákolt csónak-szélességű tutaj. A tutajokon hármásával, négyesével tér-

*) Az angol gyarmat Ceylon sziget a 6° – 10° északi szélességi és 80° – 82° keleti hosszúsági fokok között 25.481 □ a. mértföldet foglal el; a leghosszabb vonalon 271 a. mértföld, szélességben pedig 137 a. mértföld. A szigetet 3,500,000 lakos lakja (2,300,000 színgaléz, 950,000 tamil, 230,000 mór és 6000 fehér), ebből a fővárosra 156,000 lélek esik.

delnek (sarokig fektetett felső combbal) a barna bőrű benszülöttfik és éktelen lármával, az angol «all right» szót ismételve integetnek, hogy dobjunk ezüst pénzt a tengerbe, amit ők ügyes bukással a felszínre hoznak.

A partra jutás Colombóban kellemetlenebb, mint sok elhagyatott helyen. Az utasért kis, csukott gőzössel jönnek és el nem indulnának addig, amíg utas és kézi táska szorosan egymást nem éri, hozzá a füledt párával telt levegő!

Friss levegőre vágyván, a hajóállomásról egyenesen kikocsiztam a tengerparton 7 angol mértföldre eső Mount Lavinia szállodáig. A tengerpartmenti kocsiutat kétoldalt benszülöttek fűszer- és rövidárúbodéi szegik. Az úton csenevész lovak és apró, szorult szarvú tehénkék vontatagák jönnek-mennek; a Japánból behozott ember húzta taligát (dzsinrikisa) is sűrűn látjuk, vegyük hozzá a gyalogjárókat és ruházzuk fel őket képzeletünkben a barna testbőr, a kárbunkulus szemek, a színes ruhadarabok tarka vegyülékével — előttünk a tropikus Colombo. A másik része a képnek a természet, ezt a fejnagyságú gyümölcsöt termő kenyérfa (*artocarpus incisa*), a jakfa (*art. integrifolia*), a fikus religiosa (a budhisták szent fája), a pálmák, az élénk színű virágok sok faja stb. képviseli.

A Mount Lavinia szállodát az utasok többnyire ebéd idején keresik fel. Meleggel érkeznek, jól laknak és vissza térnek Colombóba, anélkül, hogy bejárták volna a tözsomszédság bújá erdejét és virágmezejét. Örülök, hogy nem tartottam velük és megcsináltam a kirándulást úgy, amint elgondoltam, így viszonylag hűs helyen töltöttem az éjszakát és a reggeli napfényben fürdő palmafák között ébredtem.

30-án reggel a tengerparton sétálva, szemembe ötlöttek a közel eső halásztelepen veszteglő benszülött autriggeres ladikok. A ladikok vízben járó alsó részét a vízálló, igen kemény *artocarpus integrifolia* törzséből vágják ki, ennek az oldalához erősítik a pár araszos csónakfalakat. A csónak belmélysége kbelül térdig ér, szélessége egy araszt, úgy hogy egymás mellé tett lábakkal nem ülhetünk benne.

A csónak három erős rúddal egy, a csónakkal párhuzamosan eső, két végén faragott fatörzsszel van összeköttetésben. A csónak és a tőle több méterre eső fatörzs így egyensúlyban marad és elég biztonsággal mérkőzik meg a szokott hullámjárással. *)

A parttól vagy egy tengeri mértföld távolságban halászó benszülötteket megtekintendő, magam is ilyen «orue»-nek nevezett kettős csónakba szálltam. Ültem már kényelmesebben is, mint orueben. A csónakorron és a kormányon ülő két ember hajtotta a ladikot, még egy harmadik is jött velem, ez mellettem telepedett le a középső rúdra. Tekintve, hogy a csónaknak nincs a nehéz fatestén kívül fenéksúlya, úgy látszik a középső rúdon ülő halász is ennek a célnak állt a szolgálatára.

A halászok kis halat fogtak horoggal. A horogra frissen fogott halat húztak csaléteknek, illetve harapott hal részeket, mert így szeletelték fel a csalétket. A halászok nagyobb része könnyű szalmakalapot visel, a hajadon fővel halászók tarkóját a kontyba kötött haj védte a nap sugara ellen.

Az első csónakosom értelmes szingaléz (a hajába tűzött fésű után következtetve) elég jól birta az angol nyelvet, a neve Antonis. Az Antonis név idegenszerűen hangzott rám Ceylon szigetén! Hogyan mondja a ceiloni szülött a jó reggelt, kérdeztem? Aibon, volt a válasza és a jó étvágyat? buono handei. Ime a bon és buono szó latin eredetre vall: tehát a XVI. századbéli portugall gyarmatosok, illetve hittérítők, ha egyebet nem, szókincset hagytak hátra.

*) A ceyloni kétféle fából készült autriggeres csónakokhoz hasonló mély csónakokat a Neu-Guinea szigetek körül is láttam; a Csendes óceán déli szigetein szintén készítik az autriggeres csónakot, de az ott használt csónakot egy törzsből faragják, a csónak mélysége felényi és a csónakhoz erősített törzs helyett karvastagságú rudat, vagy fadereket használnak. A déli tenger szigetei között az autriggeres ladikot jórésztben a korall-zátonyok belül eső csendes vizén használják.

Mount Laviniától Colombóba a villák között vezető úton tértem vissza, az útba eső Muzeumot meglátogatva. A Muzeum Ceylon szigetről származó gyűjteménye úgy az etnografiai mint állattani osztályban bőséges anyaggal rendelkezik.

A guava fán élősködő, az angolban találóan élő levélnek (leaving leaf) nevezett *pulchriphyllum crurifolium* rovar több élő példányát tartják a Muzeumban.

Buddha templom, Mount Lavinia közelében (Ceylon).

A kettős zöld levélhez hasonló állatot csak akkor fedezzük fel, ha megmozdul vagy pedig, ha közvetlen közelből a fejét meglátjuk.

Colombóban a kikötővel szemben eső Grand Oriental szálloda altányán foglaltam helyet. El lehet mondani, hogy ez az altány a kelet felé tartó és onnan érkező turisták gyűlhelye. Nem múlik el nap, hogy pár hajó ne érkezzen Colombóba. Európa, Ausztrália vagy Ázsia felől és más

kikötőkből, a Colómbóba érkezett utasok jelentékeny része betekint a Grand Oriental szálloda vásárcsarnokába, mert ez a terasz tényleg felér egy bazárral. Alig hogy helyet foglalunk, a szingaléz és mór árusok körülsereglenek bennünket, az egyik ékszert kínál eladásra, a másik selymet, a harmadik kirakott tárgyakat stb. Eleinte szórakoztat az élénkség, később bosszant, a megfigyelő azonban pár napi ottlét után is talál új anyagot a megfigyelésre, a különféle nemzetiségű utasok különböző magaviseletében. Magam is így voltam vele második ottlételem alkalmával (1958 május 9--14. között).

A Buddha vallás tiltja az állatok pusztítását, ennek a tilalomnak róható fel, hogy a csókák és varjúk úgy elszaporodtak Colombo vidékén, hogy az éktelen károgaſuk már csendháborításszámba vehető: hajnalhasadtával kezdik, felvesve a melegtől eitikkadt utast későn megkezdett álmából. A fehérszemű állatok egyébként mulatságosak: ahol valami enni valót látnak, ott ólálkodnak, amíg a lopás ideje elérkezik, a Mount Lavinia körül lakó ravasz madarak pedig úgy elkapják a dobott falatot, mint akár az ügyesen kapó vizsla.

II. FEJEZET.

AUSZTRÁLIÁBAN.

Fremantle—Perth.

(Colombótól Fremantleig 3128 t. m.)

Az egyenlítőn január 1-én hajóztunk át, harmadikán pedig a 10-ik szélességi fokon, ezzel kijutottunk a Vörös tenger óta tartó sós gőzfürdőből. A hajókabinomban mért meleg sohasem volt felette a 22° Reaumurnek (1908 májusban 90° F.-et = kbelül 26° Reaumur, is mértem), szokott dolog ez Európában a nyári hónapokban; nem is annyira a nap heve, mint a párákkal teli levegő teszi kellemetlenné az egyenlítő körüli utazást: a sós pára beleveszi magát a ruhaneműekbe, élvezhetetlenné teszi a nyílt dobozban tartott szivart, megpuhítja az enyvezett papírt, kárt tesz a fényképfilmszekben, szóval épen nem alkalmas útítárs 12 napi időtartamra.*)

Ausztrália partmentjét január hó 8-án, a 32-ik déli szélességi foknál pillantottuk meg, ugyancsak itt vetettünk horgonyt Fremantlenél. A mesterséges mólókkal védett kikötőnek a távolról félkört képező, elszórt alacsony mészkőzátonyok, szigetek és szirtek jó szolgálatot tesznek.

*) Visszajövet, amint a Földközi-tenger hűvös éjszakai eszembe juttatták, hogy otthon majd hónapokon át zárt ajtó és ablak mellett töltöm az éjszeleket, visszakivántam a trópusok tengermenti éghajlatát, mert aki egyszer belekóstolt a nyitott ajtó és ablak mellett való pihenésbe és a hajó fedélzetén való éjjeli nyugvásba, az csak az olyan éghajlatot tartja eszményinek, amely a vastag takarót nem ösmeri.

Az 1800 lakost számláló Fremantle Nyugat-Ausztrália legélenkebb kikötője; az Európából a Vörös-tengeren át érkező hajók nagy részben itt tartják Ausztráliában az első állomást. Fremantle nem nyújtván semmi érdemeset turista szempontból, az utasok zöme a 12 angol mtfdre eső Perth-be, Nyugat-Ausztrália fővárosába vasutazott.

A kényelmes vasúti kocsikban az ülések felett a mezőgazdasági kiállítás és állatvásári fényképeken kívül egy hirdetés-vonta magára a figyelmemet: a hirdetményben a nyugati Department, mint az itteni vasútak vezetősége, hivatkozva a pusztításra, amit némely utas a közvagyonot képező vasúti berendezésen követ, felkéri az utazó közönséget, hogy hasonló rongálás esetén tegyen jelentést. Úgy látszik hát, hogy a nyugat-auztráliai aranyra érkező bányászok a gyors meggazdagodás önzésétől vezérelve, a közérdeket mellékesnek tartják!?! ... amit különben nem is várhatni szerencsejátékra alapított, bizonytalan alapú egyénektől.

A Fremantle és Perth közötti úton még egy Nyugat-Ausztráliára jellemző dologban volt részem. Az első megálló helyen beszállt a vasúti fülkénkbe egy 50—55 évesnek látszó férfi, a mellettem ülő utasban ösmerőstre találván, hangos beszédbe fogott. A bevezető, egyik részről Angliát, a másik részről pedig Ausztráliát illető kérdések után az ausztráliai gazdasági viszonyok vitatására tértek át. Az ausztráliai honpolgár csakhamar úgy fellelegedett, mintha képviselőházban tartana beszédet: magasztalta Ausztrália termékeny földjét, éghajlatát, a polgári szabadságot; szomszédom Perth előtt szállván ki, Perthig engem szerencsétetett kortes beszédével. A sovínisztikus elfogultságon felül, úgy gondolom az angol gyarmatosítási érdeket is szolgálja Nyugat-Ausztrália ezen érdemes honfia.

Hogy a letelepítésre való buzdítás Nyugat-Ausztrália légkörében mennyire a népi rendhez tartozik, szembeötlő, ha az ide vonatkozó angol útleírásokban lapozgatunk: a

száz szemet termő búza, fejnagyságú hagyma, három emberre való burgonya és más egyéb csodaterményre rátalálunk mindenik leírásban.

A Fremantle és Perth között 12 a. mtföldnyi távolságon elterülő üdülőhelyek és községek széles, egyenes utcáin a deszkából épült, altányos, földszintes vagy egyemeletes házak egymástól távol esnek.

Perthet 1871-ben 4500 lakos lakta, az 1903-iki népszámláláskor már 45.000 lakost vettek fel. A széles, makadam utcákat fasorok szegik. A házak nagyrészen egyemeletesek, a nyilvános épületeket, a kormányzó palotáját és pár magánházat kivéve, itt is a deszkaépítkezést látjuk, a tetőt pléhvel fedik.*)

Perth zöld pázsittal és tavacskával ékeskedő városi parkjában lombos fák alatt, fehér nyári ruhában pihennek a szép nembeliek, a parkhoz közel eső Swan folyón pedig fekete hattyúk, pelikánok és egyéb vízi vadak csapatai sütikéreznek.

Londoni mintára épült handsome kocsiban körüljártam a várost, bepillantottam a Muzeumba és megtekintettem a pár nap előtt megnyílt nyugat- ausztráliai mezőgazdasági és bányászati kiállítást. Az idő rövidsége miatt csak általános benyomásokat szerezhettem: a kiállított búzafélék között túlnyomólag a nagy kerekded szemű, halványsárga faj szerepelt, a tengeriből a sárga lófogút ültetik, a zabfélék keskeny, de acélos szeműek. A kiállított búzakaralások csaknem kivétel nélkül a bajúszatlan fajból valók voltak. Burgonya és egyéb kerti vetemények jól teremnek, a gyümölcsféle aligha állja ki a versenyt az európai gyümölcsessel. Természetesen a kiállítás csak Nyugat-Ausztrália termékeit mutatván be, mint ilyen bírálandó meg.

Körkocsizás után a Swan folyóra néző Esplanade szállodába tértem be kései falatozásra. Az étteremben fel-

*) A deszkaépítkezés és pléhtető Ausztráliában, New-Zealandban és a szigeteken az európaiak részéről általánosan divó építkezési mód.

szolgáló csinnal öltözött angol pincéernők eszembe juttatták a svéd éttermeket.

A szálloda első emeleti altánya az előtte fekvő sporttelepre nyílik, azon túl a Swan folyó tóyszerű kiszélesedésén vitorlás yachtok látszottak.

A Fremantle és Perth között járó gőzhajók állomási helye pár száz yardra esik a szállodához, innen hajóztunk vissza a Mongolia-ra. A Swan folyó Perth és Fremantle között párszor kanyarodik, a dombos part mentje befásított.

Fremantletől—Adelaideig.

(1353 t. mtfld.)

Adelaide. — Az ausztráliai angol lakos rövid jellemzése.

Fremantle kikötőjében a közönséges sirályon kívül pár kormorant és kacsát láttam, a nyílt tengeren Fremantle előtt jelentkezett sirályok nem mutatkoztak, de Fremantle után újból előkerültek számot tevő csapatokban: valószínűleg a szirteken tanyáznak és onnan teszik halászkirándulásaikat. Az első három albatros madár január 9-én a délnyugati ausztráliai Leeuwin foknál kezdte követni hajónkat.

Január 12-én, reggel, a 36-ik déli szélességi foknál, kelet felől a Kengurusziget, északnyugati oldalon pedig az Investigator félsziget között fordultunk be a St. Vincent öbölbe. A megteendő távolság után ítélve, délután négy óra előtt nem érkezhettünk kikötőbe, így Dél-Ausztrália fővárosának megtekintésére csak pár óra jutott volna; letettem hát a Melbourneig tervezett hajózásról. Nehezemre esett az elhatározás, otthagyni a nagy úszó házat, ahol a kedves angol társaságban úgy találtam magamat, amint csak jó lelkületű és művelt úri körben lehet.

A nagy hajók az Adelaidetől 8 angol mtfldre eső kikötőtől távol vetnek horgonyt, az utasokért kis gőzös jön. Elhelyezkedtünk úgy ahogy a kis hajón, a Mongolia és

nem a part felé fordított tekintettel. A Mongolia fedélzetén csoportokban álltak az ottmaradt utasok, mindenik csoportnak megvolt a maga távozó ösmerőse. Az északi és déli félgömb csillagfényénél kötött barátság sok szép emlékezéssel fűzte össze a rokon lelkeket, ezért esett nehezünkre megválni a Mongoliától.

Adelaide kikötőjéből vasút visz a városig. A csomagok behozatalát szállító vállalatok közvetítvén, a legtöbb utas üres kézzel ült a kocsiba, így tettem magam is. Megérkezve nyakamba vettem a várost. Az utcák néptelenek voltak, az üzletek nagy része zárva: Ausztráliában így szokás szombat délután! Este a zárt üzletek kirakatainak világítása mellett (egyébként kevéssé világítják az utcákat) hömpölygött a közönség a főutcákon; a sötét, keskeny mellékutcák este is néptelenek maradtak.

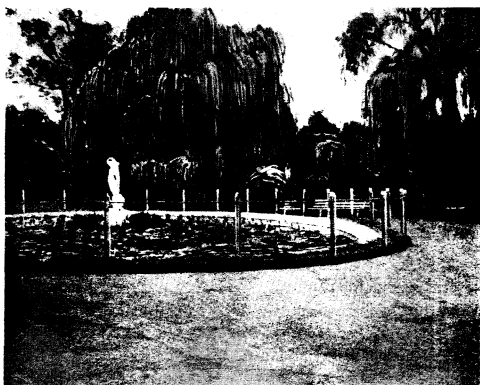
A kocsiközlekedés gyér; részben ebből folyik, de még inkább a tágas főutcák makadam burkolatának tulajdonítható, hogy nincs részünk a kocsik idegrontó zajában. Egyik főutca két egymáshoz közel eső nyitott éttermében trombitások fújtak víg dalokat; ez az utca a szombati sétáló közönség hangversenyttere. Egy másik utcán a Salvation (üdv) hadsereg tartott épületes szónoklatokat, a mellékutcák betorkolásánál pedig árúsító kis asztalaik mellett rövidárusok szavaltak az üzletük érdekében. Két mozgókocsi étterem is élénkítette az esti képet.

Mindezt, ha könyvből olvasom, hajlandó lennék az amerikai étellel összemérni, de mint szemlélő nem nyertem hasonló benyomást: az ausztráliai közönségnek választékosabb a magaviselete az amerikainál.

Vasárnap kirándulásokat tettem, hétfőn a Muzeumot látogattam és bevásárlásokat végeztem. Mindenütt a legnagyobb előzékenységgel találok. Az üzletekben sehol sem kínálták az árúikat, nem beszéltek rá a vételre, nem dicsérték az árúikat, azzal szolgáltak, amit kértem és egyformán szolgáltak ki, ha egy shillingért vettem vagy nagyobb összeg értékűt. Az árak eléggé mérsékeltek. A kérdezősködékre

nemcsak készséggel adtak útbaigazítást, hanem alaposan adták azt meg.*)

Adelaide belvárosában, mint Perthben, a jórészben emeletes házak oszlopokon nyugvó tetővel ellátott fedett járdával bírnak. A szorosan vett belvárost a vele összefüggő villarész környezi, ezentúl a lakosság részére fenntartott, úgynevezett parkok, mezőségek és kertek következnek. Az összesen 2000 acret kitevő parkok a város tüdeje,

A 150-féle liliumot termő tó Adelaide növénytani kertjében (Ausztrália).

amint azt egy helybeli jól illusztrált útmutató helyesen jegyzi meg, ugyancsak ezen könyv szerint 212 sportegye-

*) Így találtam ezt a többi ausztráliai városban is. Az ausztráliai közlékeny és gyorsan felmelegszik, ebben hasonlít az amerikaihoz, egyekben közelebb áll az angol vérmérséklethez, jobban megőrizte az angol faj jó tulajdonságait. A humbug, a tévútra vezetés nem kenvere, olvasottabb az átlag amerikainál, az üzletvilága pedig reálisnak látszik lenni.

sület kapott eddig engedélyt a nevezett parkon való cricket, football, gulf, polo, lacrosse, hockey, lawn tennis és más játékokra. A 165.000 lakost számláló város egészségére adó közönsége itt tölti szabad idejét.

A nyilvános épületek, így a múzeum, képtár, kórházak, iskolák széles út mentén, kertek között állnak. A kertek díszé Adelaideben a 40 acre kiterjedésű növénytani kert. Angol park ez, izléssel csoportosított fa, virág, tó-részletekkel, virágházakkal és jól rendezett gazdasági növénytani múzeummal. A kis vizek között egy kerek, vízi liliummal tele ültetett tó vonja magára a figyelmet. A vízi lilium minden színben pompázó 150 faja van itt képviselve.

Ötvenegy éve áll fenn a kert és a fák 100—150 évesnek látszanak, ez mutatja legjobban az adelaidei vörös agyagtalajnak nagy termőképességét. A kert bejáratánál (mint Ausztráliában mindenütt) kifüggesztett táblán a rendszabályok között szembe ötlő: 1. hogy gyerekeknek csak meghatározott koron belül szabad kíséret nélkül a kertbe menni, 2. hogy a dohányzás tilos, 3. hogy a beszeszelt látogatót eltávolítják.

A növénytani kert folytatását képező városligetben vasárnap délutánonként nagy élénkség uralkodik: itt a Salvation hadsereg zenekara játszik, ott politikai beszédet tartanak, mindez az angol vérmérséklet melltett békén folyik.

A múzeum etnográfiai gyűjteménye Ausztrália őslakóinak ruházata, fegyverzete és kézi munkáját illetőleg teljes áttekintést nyújt, ezenfelül jó az összehasonlító koponyagyűjteménye. Az állattani és ásványtani osztályról ugyanezt mondhatni. A képtár külön épületben áll. Az ausztráliai festőktől származó képeknek gyakori tárgya a mezőgazdasági életkép. A művész leke is át van hatva az előrelátó jobbák meggyőződésétől, hogy Ausztrália jövője nem az aranybányákban, nem a gyors meggazdagodásban, hanem az őstermészet buja földjének kihasználásában rejlik.

Adelaide vidékének termékenysége szembeötlő, ha a közel eső Lofty-hegyekre kocsizunk. Az útmenti kertekben,

völgyekben buja, sötétzöld a növényzet; a hatvan-hetven év előtt ültetett európai faj fák százados törzset mutatnak. A patakokmenti fűzfáknál lombosabb, zöldebb, hatalmasabb példányokat eddig sehol sem láttam. A cseresnyét már leszedték a Lofty-hegység vidékén, az alma most érik; különösen hat az európaira január hónapban nyárelőt látni csaknem olyan növényzet keretében, mint otthon.

A vízvezető réteg mélyen a vörös palaréteg alatt lehet, mert sehol sem látni kutat. A kutakat pótlandó, az egész hegyvidék el van árasztva vízvezetékekkel. A vízvezetési csapot nemcsak a házak körül és a kertekben látjuk, hanem szántóvető területeken, a legelőkön is vízvezető csövekből folyik a víz. A vízvezető csövek mellett vas itatóvályuk állnak. A nagy kiterjedésű vízvezetési hálózatot magasan fekvő, törszerű víztartályokból táplálják.

Adelaidetől Melbourneig.

(483 angol mértföld.)

Melbourne.

A vasárnapi szünet Ausztráliában még a vasúti közlekedés szükséges szabályosságát is módosítja, így Adelaide és Melbourne között vasárnapról hétfőre nem indul vonat.

Január 14-én délután indultam el Melbournebe. A Dél-Ausztrália és Victória tartományok fővárosai közti 483 a. mtfld távolságon a helyi fekvés magasságához mérten érő, érett és levágott gabonaföldeket láttam. A levágott területeket nagyrészen alacsony tarló fedi, mint nálunk, csak kevés olyan learatott táblát láttam, ahol kalászt nyíró aratógéppel dolgoztak.

A fennálló kalászos növények között a búzát csaknem kivétel nélkül a bajusztalan faj képviseli, a zab szép szapora szeműnek látszik. Az összkép elüt az európai mezőgazdasági vidékektől. A művelés alatt álló földeket nagy, parlagon fekvő, vagy a még erdőirtás korát élő területek szakítják

meg; az egyes birtoktesteket, amint a törvény előírja, drót- vagy fakerítés zárja körül. Az egymástól nagy távolságra eső, vagy kis telepeken csoportosult farmer-házikókat új ültetésfák, vagy kertek veszik körül. Minden az új keletre mutat, melegséget az otthonnak csak a körülötte és az ablakokban szeretettel ápolt virágok látszanak nyújtani.

Victória tartomány fővárosa, a 30-as években alapított Melbourne ma 515.000 lakost számlál. Mint Fremantle,

Melbourne egyik fő utcája.

Perth és Adelaide, Melbourne is dombos vidéken épült. Az utcák képe Melbourneben nagyvárosias; az emeletes és kétemeletes házak közé nagy amerikai építkezések szorulnak, de ez nem von le ausztráliai jellegéből; olyan élet folyik itt is, mint Perthben, Adelaideban vagy Ballaratban: a makadam, fa- vagy aszfaltburkolatú utcák csendesek, az emberek békések, az üzletekben nem rohanják meg az idegent, a szombat este is olyan, mint aminőnek Adelaide-

ben láttam, a főutcák élénkek. Késő éjszakáig a szállodák előtt mozgó zenekarok adnak szerenádot, a közönség ide özőnlík és kész a szombati utcai sétahangverseny.

A városon kívül eső, fával szegett körutaknak séta és lovaglásra szánt részét helyenként virágágyak díszítik, ilyen szépen tartott széles út visz ki a 2 és $\frac{3}{4}$ a. mtfdre fekvő botanikus kertig. A növénytani kert előtti dombon áll a kormányzó palotája, 61 acre kiterjedésű parkban. A növénytani kert ennek a parknak a folytatása, 10 acre kiterjedésű távával együtt 93 acret foglal el és nem kevesebb, mint 14.000 faj növényt táplál. A várost környező kerteken kívül a tereket is virággal teszik díszessé. Elmondhatjuk hát Melbourne-ről, hogy a kertek városa.

A botanikus kert mellett áll az observatorium és a meteorológiai intézet. Az observatoriumnak öt külön épületében öt nagy teleszkopja van, négy csillagvizsgálatra és egy az égítetek fényképezésére. A földdelejesség, a seismographicus és meteorológiai méréseket végző eszközök is a legújabb szerkezetű önműködő, feljegyző készülékkel ellátott műszerek.

A múzeumban az ausztráliai, ausztraláziai*) szigetek lakóinak fegyver- és vadászkészlete, házi ipari és mezőgazdasági terméke az egyes rokonszigetlakók és szigetcsoportok szerint van összeállítva.

Melbourne egyik legnagyobb különlegessége a Fleamington lóversenyter. A futó pálya völgykatlanban fekszik, amfiteatrumszerűleg környezve egy magasságot elfoglaló dombháttal; a tribünök a domboldalon helyezvék el, minden helyről a pálya teljes áttekintését nyújtva. Az itteni szokáshoz tartozván a versenytéren ebédelni, az étkező helyiségek tágas termék. Ugyancsak tágasak és teljesen felszerelvék a hosszan elnyúló mosdó és étkező helyiségek. Az ausztráliai Commonwealth és a viktóriai állami kormányzóinak kíséretestől külön termék állanak ren-

*) Az «Australasia» gyűjtőnevet Ausztráliára és a körülötte fekvő szigetekre együttesen alkalmazzák.

delkezésükre. Jó, hogy a páholyaikat is nem tették a tribün két első végére, amely esetben önkénytelenül a kutya és macska meséje jutna az eszünkbe. Hasznos berendezés az istállók bejáratánál felállított tervrajz, ezen a számozott lóállásokhoz hasonló fekvés mellett minden verseny alkalmával ki van tüntetve, hogy melyik ló melyik szám alatt áll. A jól elhelyezett rajz szolgálatára van a közönségnek, másrészt a tulajdonosokat és személyzetet sok felesleges kérdezősködéstől kiméli meg.

A zsokek kis kórháza, teljesen berendezett műtőszobájával és a több napi fekvésre készült két ágyas helyisége és konyhájával egészen új dolog versenytéren.

A gyakorló pályák egyike másfél mtfdre homokkal fedett, a másik hasonló hosszúságú ilyen pályát cser fedí.

Hallottam előzőleg a melbournei versenyügy fejlettségéről, de mondhatom meglepett a berendezés teljessége és nagy mérete.*)

A fleamingtoni pályán a fő idény tavasszal, november első keddjén veszi kezdetét, az újévi négy napos meeting és ősszel március első hete szintén látogatott versenynapok.

A versenytéren az állandóan kint lakó pályafelügyelő vezérelt, minden helyiséget megmutatott, mindent megmagyarázott.**)

Ballarat.

(Melbournetől 74 a. mtfd.)

Az aranybányáiról híres Ballarat városba menet a vasúti kocsí nyitott ablakán át párszor megütötte a fülemet a pálya mentén hangzó «paper» szó. Egyik útitársam tekintett és mosolyogva kidobta az ujságot, kis vártatva

*) A lóversenyzés úgy Ausztráliában, mint New-Zealandban igen fejlett, az angol gyarmat-szigeteken is tartanak évenként lóversenyt.

**) Ausztráliában az idegen mindenütt hasonló előzőekenységgel találkozik, az államilag segélyezett turista irodákban pedig a hasznos útbaigazítások özönével látják el, ráadásul jól illusztrált útmutató könyvekkel is szolgálnak és mindezt ellenérték nélkül teszik.

ugyanígy tett a másik szomszédunk. Az útmentén lakó farmerek kérik az ujságot, így a lehető leggyorsabban és olcsó szerrel jutnak hozzá a friss hírekhez.

Ballarat széles főutcáján a Craig's szállodába hajtattam. A szállodatulajdonos tekintélyes polgára a városnak, kérésre a telefonhoz ült és felhívta az East Star bánya managerét, hogy adjon engedélyt részemre a bánya megtekintésére. A válasz megjött, hogy délután három órakor mehetek. Három óráig a Muzeumot és a bányászati akadémiát néztem meg. Az akadémián egy fiatal növendék vezetett; először topografikusan bemutatta az akadémia erkélyéről a helyeket, ahol az aranymosás megindult, ahol a nagy aranytömböket úgyszólván segédeszköz nélkül találták a föld porrétege alatt, majd a már kihasznált bányák dűledező fatornyait, az új tornyokat és a régi és új aknák helyrajzi fekvését mutatta meg. Ezek után az aranymosás és olvasztás menetét táarta elém, az ezen célt szolgáló intézeti kísérleti gépekkel.

A ballarati bányász előismeretek elsajátítása után a várost környező villák mentén és a növényteni parkban tettem kocsí- és sétakirándulást. A növényteni kert egyik virágházát csupa égyszínű tulipiros virággal töltötték meg, hogy milyen bájos dolog volt ez, a szemlélő hölgyek arcáról olvastam le! A mondott időben kint voltam az East Star bányánál. A manager bevezetett a liftet emelő, a vizet szivattyúzó, a levegőt nyomó gépházakba, majd vízhatlan ruhákba bújva, elhelyezkedtünk a liften. Nem készült kényelmes utas számára, az az egy bizonyos. A liftnek a fal felé eső külső oldalai nyitottak, a hónalj támasznak szolgáló két rúd pedig a sebes ereszkedés vagy eséskor ingó alkotmányban nem nyújt elegendő támaszt. Kétezerkétszáz láb mély aknát látogattunk meg, a munka 800 lábbal beljebb folyt. Az akna igen jól van szellőztetve, csak 22° Reaumur meleg, de nedvesen meleg és ez már 22 foknál gőzfürdő-szerűleg hat. A nadrágra vetkőzött bányászok munkaközben a felülről bevezetett vízzel locsolják a felső testüket.

Felfelé «full pace» utaztunk a managerrel, 4 és fél perc alatt érkezve a földszintjére, így jó recorderal távoztunk, amint az sportsmanhoz illik.

Ballaratban készül H. V. Mac Kay gyárában az általa feltalált «sunshine» nevű aratógép, a gép a gabona kalászt nyirja le, kicsépele menetközben a szemet és el is zsákolja. Naponként kb. 15 acret képes levágni. Nem számítva az olajfogyasztást és a zsákszakadást, ilyen munka mellett egy acre gabonával bevetett terület learatása csak egy shillingbe kerül. Az 1894-iki patent sunshine aratógép 6 láb szélességben vág, 1905 óta készül egy 11 láb szélesen vágó, az úgynevezett «sunshine pusk» gép, ezzel naponként 35 acre aratható le.

Amint az ausztráliai gazdáktól hallottam, az így levágott gabona után maradt tarló nagyobb munkát igényel, mint a szalmástól learatott gabona tarlója, mert az aratás után állva maradt szalma között a gaz felburjánzik és elszaporodik.

III. FEJEZET.

TASMANIA.

Launceston.

(Melbournetől 277 tengeri mtfdre.)

Hobart.

(Launcestontól 133 angol mtfld.)

A Melbourneból délután 5 órakor induló hajónk másnap reggel már Tasmania *) sziget legnagyobb hajózható folyóján a Tamaron úszott felfelé.

A sziget dombos partmentjén részben leégett, részben égett derekú eukaliptus-erdők láthatók, helyenként kis legelőkkel és farmokkal tarkítva. Negyven a. mtfdnyi édesvízi hajókázás után Launceston városhoz érkezünk. A hegyoldalon fekvő várost 1806-ban alapították, ma a sziget kereskedelmi központja 23.000 lakossal.

Nem lévén időm a henyélésre, egyenesen a turista-irodába mentem. A tasmaniai turistaegyesület a kormány védnöksége alatt áll; az idegennek két kézzel adják az útbaigazítást. A kezembe nyomtak egy jó, képekkel ellátott helyi utmutatót, figyelmeztettek, hogy mit milyen sorrendben nézzek meg, hogy mit fizetek a kocsáért, így veszteglés

*) Tasmania a mellékszigetekkel együtt 26,215 négyszög a. mtfld, a 40° 40'—43° 38' déli szélességi és 140° 30'—148° 30' keleti hosszúsági fokok között fekszik; két hegylánc vonul rajta végig, az egyik északról délnek, 40 a. mtfdre a keleti parttól, a másik a nyugati oldalon; a két hegylánc között fensík tölti be több édesvízű tóval. Az éghajlat mérsékelt. Az 1903. népszámlálás szerint 179.487 lakos lakja, az utolsó őslakó 1876-ban halt el. 1882 óta az angol korona által kinevezett governor vezetése mellett külön kolóniát képez, politikailag az ausztráliai commonwealth-hoz csatlakozott. Az ifjuság 7—13 évig tanköteles.

nélkül, kész útitervvel foghattam hozzá a rövidre szabott idő kihasználásához.

A Launcestontól két a. mtfdre húzódó szakadékbán a sziklás partoldalon vágott és robbantott gyalogút mentén az alatt siető patak, a kőhalmazok és az eukaliptus erdőség sok változatosságot nyújtanak.

A napos időben a tücskök éktelenül cirpeltek, a vékony tücsökszót túlszárnyalta egy vastagabb szózat, amely-

Részlet a Launceston városhoz közel eső szakadékból (Tasmania).

nek a kádenciája részben a gyöngytyúk talicskázó hangjára emlékeztetett. Vajjon micsoda rovar ez, gondoltam és szemem az első énekesre esett.

A hüvelykujj nagyságú, áttetsző szárnyú, óriási légy a faágon ült. Amint megálltam közel hozzá, egy pillanatra elhallgatott, de csakhamar újból folytatta zeneelőadását.

Szemügyre akarván venni közelebből, pálcával feléje csaptam, de az ág jórészen felfogván az ütést, a nagy

légy elszállt; szállásközben valami egészen más, hogy ne mondjam ijedt hangot adva. A további kísérletek nem vezettek hasonló eredményre, nem akadtam több siránkozó tücsökre.*)

A szakadéknak Launcestonhoz közelebb eső részén a növényzet mind bujább, magas fű, páfrányok díszítik a völgyoldalt, a helyenként kitett padok körül pedig emberi kéz segédkezett a természetnek. Launceston lakosságának ez a kedvenc kirándulási helye.

Launcestontól Hobartig express-vonaton utaztam. A keskenyvágányú express jól hajtott, de 22 rendes állomást tartva és a 10 feltételes közül sem hagyva el mindeniket, a 133 angol mtfedet csak hat óra alatt tehette meg. Ezen a gyéren lakott vidéken a legkisebb telepedésnek is kedvezni kell és az express állomásai legtöbbször ilyen telepek.

A távol látszó hegyek változó formái mellett az ut sceneriája szebb mint volt Launcestonig, egyébként a vasút mentjét itt is égett derekú és elégett eukaliptusfa-erdők fedik. A farmok körül fekvő erdőség fain csaknem kivétel nélkül a földtől pár araszra baltával vágott pár ujjnyi mély és széles gyűrűt látunk. A nedvektől így megfosztott fa pár év alatt kiszárad, amikor is kidöntik és eladják, mint tüzelőfát, lévén az eukaliptus puha fa. Ez azonban csak újabban történik, amióta a fa a nagyobb városokban értékesíthető. Régente felperzseltek mindent, hogy mielőbb hozzájussanak a művelhető földhöz.

Tasmania fővárosa a 32.000 lakost számláló Hobart szigetek elzárt öböl mellett fekszik, a száraz felől eső oldalon a Wellington hegység bazalt szirtjei képeznek teteszetős háttérrel. Virágos kertjei között a legszebb az öböl partján magasan fekvő növényzeti kert, a kormányzó parkjának szomszédságában.

*) Amint 1908-ban a Philippine-szigeteken megfigyeltem, az ott élő hasonló nagy légyfaj az áttetsző szárny alatt, mindkét oldalt tömlőszerű alsó szárnyforma nyúlvánnyal van felszerelve s ezzel adja a hangot.

Kirándulások Hobartból a Wellington-hegyre és a sziget délkeleti csúcsára.

A Hobart körül eső közeli kirándulások között a legtöbbet fölkeresett hely a Wellington-hegység és pedig egyik magasan eső völgyében a páfrányfásor. Körül a hegyoldalakon fatörzsek hevernek, ezzel ellentétet képez a pálmászerű páfrányfákkal benőtt viruló völgy. Távolabb a hegyoldalon

Kilátás a Tasmania fővárosához közel eső Wellington-hegyről.

felfelé vivő kanyargó úton szép kilátások kínálóznak az égett erdőn le a nyílt tengerre.

Hobarttól tanulmányos kirándulást tettem a sziget délkeleti csúcsáig. Az öböl szemközti eső partjától Belville községből 16 a. mtfé-re vasutaztam Sorell helységig, Sorelltől egyfogatú kocsin folytattam az utat.

A Sorell körül fekvő mezőgazdaságilag művelt földek után az erdőfedte hegyvidék következett. A jól tartott út

mentén helyenként farmokra találtunk, de csakhamar ránk sötétedvén, a csillagok fényénél már csak az elhalt, elszáradt eukaliptus fák fehér törzsét vettem ki.

Este 10 órakor a pár farmból álló Dunalley állomáshoz értünk. Itt töltöttem az éjjelt, tiszta, gondos vezetés alatt álló kis szállodában. Reggel 4 órakor váltott lóval folytattam az utat. Tasmaniában született, angol eredetű kocsisom jó szolgálatomra volt a vidék megismeréséhez. Alig haladhatunk két angol mtfdet, figyelmessé tett a hegyoldalon jó darabon elhúzódó homokrétegre; tekintve, hogy távolabb a hegyháton tengeri kagylókövesülésekre találunk, nyilvánvaló, hogy ez a hegyes vidék a tengerszín alatt is járt.

Napkeletkor az ausztráliai szarka és a tasmaniai közönséges Jack-madár fuvolaszerű hangja a rigók csacsogásával vegyest némi életet hozott a lakatlan vidék csendjébe. Az idő felmelegedtével kis zöldes papagályok mutatkoztak szép számmal, három nagy fekete kakadú is jelentkezett, a vércsevíjgáshoz hasonló zenebonával üzve egymást. Az úton pár nagyobb faj gyíkot láttunk sütkérezni és kocsisom a porban látszó kigyómászta vonalat hajlandó volt a mérges fekete kigyó nyomának itélni.

Az ős bozót, a bush, a legtöbb helyen ki van irtva, a kiirtott és megszáradt bokor felgyújtásakor sok nagy fa esik az égés áldozatául, vagy ha nem, úgy erős égési nyomok maradnak a törzsén, így a Launcestonig való hajózás és a Hobartig való vasutazás alatt jórészen a bushtól megszabadított szál-erdőmaradványokat láttuk.

A felperzselt, hamuval fedett területen, minden további munkálás nélkül vetik el a fűmagot s a csakhamar termő mezőt mint birkalegelőt veszik először használatba. A jobb termő területeken előbb kivágják a fát, vagy ha nem értékesíthető, felégetik és a földet felszántják. A legjellegzetesebbek azok a kis új farmok, amelyeken most kezdi a bérlő vagy tulajdonos a munkát. Itt rendesen zöldséges kertecske mellett áll a kis fa lakóház, közelében pár virágbokor, az ablakban piros élővirág — körül pedig pusztulás! Eldőlt

kormos faóriások, majd ismét távolabb a még érintetlen őserdő óriás fáival és átjárhatatlan bush-ával (ősbozót).

Első pillanatra fájó szívvel nézzük az őstermészet pusztulását, de látva az előrehaladottabb állapotban levő farmok hasznos fával beültetett kertjeit, a hasznavehetlen bozót helyét elfoglaló jó legelőket és a felszántott földeket, megbékülünk a helyzettel.

Három órai kocsizással a célomhoz értem. A Sorelltól

Leégett erdő, a kezdődő új étellel.

30 a. mtfd-re eső Eaglehawk Neck legelső telepedési hely volt Tasmaniában, ma csak két régi ház emlékeztet a hajdani elítélt deportáltak lakta vidékre. De nem ezért az épen nem lélekemelő visszaemlékezésért jöttem ide, hanem hogy a tengerpart mentén az úgynevezett természetes kövezetet (tesellated pavementet) nézzem meg.

A különben fővényes part egy részét itt lapos kőpart képezi, olyan haránt- és keresztrepedésekkel és vonásokkal,

mintha emberi kéz rakta volna egymás mellé a nagy kölapokat. A kövezet mögötti meredek partoldal vagy 15—25 méter magas palaszerűen réteges homokkő. A kövek nagy mennyiségben tartalmaznak tengeri kagyló- és növényimaradványokat. Közel a tesellated pavementhez áll a Lufra nevű szép fekvésű szálloda. Hallomás szerint úgy ezt, mint az előzőleg említett kis szállót a turista-egyesület és a Tasmania felé közlekedő hajó-társaságok segítyezik, csakis így lehet-

A Tesellated pavement.

séges, hogy ilyen féltreeső helyen aránylag kis árért hasonló jó ellátásban részesítsék az utast. Hobartba a megtett útvonalon tértem vissza.

Hobarttól Bluffig. (New-Zealand.)

(930 t. mértföld.)

A Milford Sound.

Hobart várostól Bluffig, New-Zealand déli fekvésű kikötő városáig a Huddart Parker és Tsa cég Riverina nevű

Bejárat a Milford Soundba (New-Zealand).

hajóján jöttünk. A túlzsúfolt hajót jórészen a christchurchi (olv. kreisztsörcsi) kiállításra kedvezményes jeggyel utazók foglalták el.

Január 28-án a déli New-Zealand sziget nyugati partja felé tartottunk. N.-Zealand alpesei távrolól, a kora reggel páráin át hamvas színben mutatkoztak, a melegebben tűző napsugárral mind élesebben körvonalozódtak a hómezőcskével tarkázott gerincek. A szürke hegygerincek Norvégiát

hozták az emlékezetembe, a hegyek lábánál a tengerbe lépő előhegyek pedig Alaska (Észak-Amerika) fával benőtt tengerpartjára emlékeztettek . . . Közelebb a parthoz az erdővel borított előhegyek elfedik a hátsó hegyvonalt. Az összkép itt veszít a varázsából, hogy azután annál nagyobb hatással bontakozzék ki a környezetből a nyugati part legnagyobb látványossága, a Milford sound!

Részlet a Milford Soundból (New-Zealand).

... A zöld hegyek mellett hajózunk. A hegyhátat borító alacsony fák, bokrok mint haragos zöld, sűrű pázsit fedik a szirteket. A zöld hegyhátak között egy kődobás-széles öböl nyúlik a sziklaóriások honába, az öböl mentén zöldelő hegyoldal meredek szirttel váltakozik és amint a hosszan, fjordszerűleg benyúló öbölből a víz tószerű kiszélesedésére érünk, a Sphinxekként kört álló hegyóriások között völgyek zöld erdőségén túl hóval, jéghegygyel fedett csúcsok buk-

kannak fel. Két ötszáz láb magas vízesés is hozzájárul a díszítéshez. Ennél tökéletesebb, szebb körképet keveset mutat fel a természet. A Milford-öböl visszhangja is említést érdemel, a sokszorosan visszavert pisztolydurránás égzengésben vész el . . .

N.-Z. nyugati partja mentén több ilyen fjordszerű öböl van, a Milford sounddal ugyan egy sem mérhető össze, mégis az utasok többsége szívesen látott volna közülök bár még egyet, hajónk pár óra előnnyel járván, mulasztás nélkül teljesíthető lett volna a kérés, de nem, ma, amidőn még a szigetországot monopolizáló hajó-vállalatok nem félnek a versenytől, ilyen figyelmet ne várjunk. E helyett 29-én hajnaltól 9 óráig ácsorogtunk Bluff kikötője előtt, hogy a behajózáshoz szükséges magas vízállást bevárjuk.

IV. FEJEZET.

NEW-ZEALAND.

Általános ismertetés.

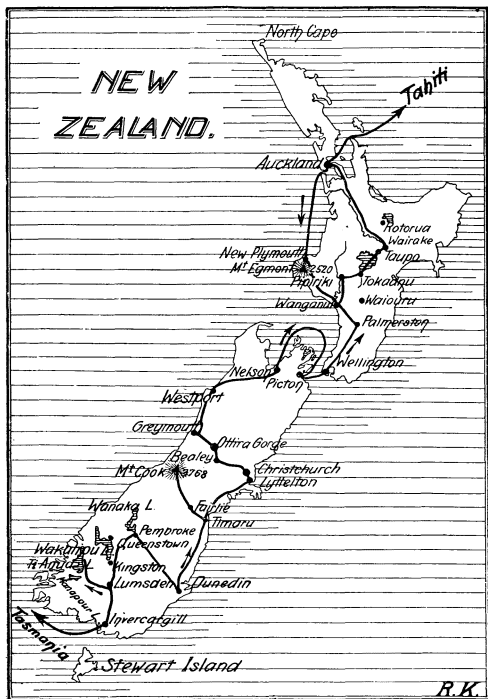
New-Zealand három fő és több mellékszigetből áll. A három fősziget az északi, a közép vagy déli és a Stewart-sziget. Az északi sziget a hozzá tartozó szigetekkel 44.468 négyszög a. mtfld, a középső vagy déli sziget a mellékszigetekkel 58.525 négyszög a. mtfld, a Stewart-sziget a mellékszigetekkel 665 négyszög a. mtfld.

A többi kapcsolt sziget, így a Chatam, Campbell, Antipodes, Bounty, Kermadec, Cook-csoport és a Cook-csoporton kívüliek, összesen 2500 négyszög a. mtfldet tesznek ki. Az egész kolónia tehát 105.000 négyszög a. mtfld.

A kolónia a 33 és 48 déli szélességi és 166—179 keleti hosszúsági fokok között fekszik. Az északi és déli sziget együtt kből 1100 a. mtfld hosszú, szélességben 46 a. mtfldtől 250-ig változik.

A szigetország éghajlata mérsékelt. A déli sziget alpesei 10—12 ezer láb magasságot érnek el, terjedelmes jégheggyekkel, az északi sziget hegyei, pár vulkanikus hegy kivételével 1500—4000 láb között váltakoznak.

A lakosság száma 936.000, ebből 48.000 benszülött, vagyis a polineziai fajhoz tartozó maori. A benszülöttek mindenben egyenlő joggal bírnak az angol lakossággal, jó viszonyban is élnek egymással és gyakran összeházasodnak. A parlamentben négy választott maori képviseli a barnabőrűeket. New-Zealandban a nők is választók, de nem választhatók.

Az ausztráliai és tasmaniai angol közlékenyebb az anyaország lakójánál, az új-zélandi ezt illetőleg túltesz valamennyin: a coach-utakon csakhamar élénk társalgás folyik, előzékenyek és szolgálatkészek. Mire végig jártam a szigetországot, lépten-nyomon találtam ismerősré: az ismerkedésnek mégis van határa, sohasem melegszenek fel annyira, hogy terhünkre legyenek.

New-Zealand minden városában találunk a government fenhatósága alatt álló turista hivatalt, ahol az idegen mindig készséges útbaigazítást kap. A «Tourist Office» figyelme mindenre kiterjed: ellenőrzi a közlekedést, a turista-szállodák egy részét vezeti, ugyancsak az ő munkásságának köszönhető, hogy a hivatalos vasúti térképen a nagy vadat és pisztrángot nevelő vidékek ki vannak tüntetve.

Úgy a vasúton, mint kocsikon meghatározott a szabad podgyászszúly, vasúton személyenként 112 font. Hordár csak a nagy állomásokon akadván, a kis kézi podgyászon kívül rendesen minden a podgyáskocsiba kerül és pedig jórészen bevény nélkül, mert bevényt csak rövid idővel az indulás előtt adnak ki és nem találunk segítséget a feladásnál. Eleinte féltettem a csomagjaimat, de tapasztalván a biztonságot, később plédbe burkolt tárgyakat is rábíztam a podgyáskocsisra.

Egyáltalán úgy a vagyon-, mint a közbiztonság a lehető legjobb a szigetországon. A csomagok feladását és hazahozatalát a mindenütt található N.-Z. express-társaság végzi, persze, hogy az átvételnél jó jelen lenni, mert feladó-bevény hiányában az express man nehezen igazodik el a százakra menő podgyász között. Ha valahol, úgy N. Z.-ban tanácsos a podgyászt szembetűnő módon megjelölni és minden alkalommal az új címmel ellátott címlappal felszerelni.

A szállodai kiszolgálat hiányos. Az étkezés szorosan a table d'hote rendszer szerint folyik. Egyben mégis előnyt adok az új-zélandi szállodáknak az európaival szemben és ez, hogy minden legkisebb szállodának megvan a maga

tisztán tartott hideg és melegvíz fürdője, a nagyobb szállodákban emeletenként két-három fürdőt is találunk, és a fürdőért nem számítanak semmit.)*

Blufftól Invercargillig.

(17 a. mfd.)

A Bluff kikötőváros és Invercargill között eső sík, vízenyős területen két araszt magas, szálas, kemény fűcsonók nőnek, közönként vadlencsoportnak adva helyet. Elvértve a csüngő gyökeret eresztő pandanus-fákat is látjuk. A magasabb helyen zöldelő zabtáblák ritka termést mutatnak, de a kalászkok teli szeműek. A farmok beltelkei ciprusszerű fa és sövényvel vannak körülültetve. A házak az ausztráliai mintára legtöbbször pléhvel fedett, teraszos deszkaalkotások.

A kilencezer lakost számláló Invercargill széles utcáival olyan területet foglal el, hogy háromannyi lakosnak is helyt adhatna. Két oldalról virágos kertek veszik körül; a harmadik határt a sporthely képezi. Az említett határon belül ausztráliai minta szerint a villák állnak, sűrű zöld, vágott ciprusfa-kerítéssel körülvéve.

A sportterület délutánonként hangos a cricket, lawn-tennis és a deszkasima, zöld mezőn űzött golyójátékosok szavától; estefelé a makadam utakon kerékpár kerékpárt követ és pedig a kerékpározókat jó részben a hölgyvilág képviseli. Egyébként csendes minden, az esteneden jelentkező salvation armee épületes beszédeitől és fúvó zenekarának recsegésén kívül egy szó sem hangzik a széles úton.

Invercargill kilenc hónap óta belépett dél N.-Z. temperance városai sorába, vagyis nyilvános helyeken tilos a szeszkimérés. Ha a vendéglősöm nem tesz reá figyelmessé, talán rá sem jövök, mert az üzletekben kiállított szeszes italt tartalmazó üvegekhez teljesen hasonlókat láttam a vendéglők barjaiban (kimérés), amint aztán kisült, ezekben temperance

*) Ausztrália és New-Zealand példáját e téren a déli szigetek szállodáiban is követik, de itt rendszeren csak hidegvíz fürdőt találunk.

készítményeket árulnak, így pl. komlóval megkeserített édes sörszerű italt stb. Eredeti a barok berendezése: az üvegeket tartó polcok alatt almáriomok állnak, több osztályra osztva, mindenik osztálynak külön kulcsa van, itt tartják a törzsvendégek a saját, külön tulajdont képező szeszes italaikat.

Invercargilltől Lumsdenig.

(50 a. mtf.d. vasúton.)

A lótartás New-Zealandban.

Birkalegelők, zabvetések után őserdőből kapunk egy kis izelitőt, de a körül füstölgő fák és levágott bokrok után itélve, rövid idő múlva itt is nyoma vész a bushnak és legelő meg zabvetés váltja fel a helyét, amint ez az erdőséget követő termő, agyagos vidéken történt.

Invercargilltől 37 a. mtf.dre, a Dipton állomás után következő patakon több vadkacsa üldögélt, köztük a paradicsomfaj-kacsa (*Casarga variegata*). A paradicsomkacsa tojójának bronz színben játszik a tollazata, a feje fehér, a farkát pedig aranyárgás és barna tollak díszítik, a him feketés és szárnya tövéen barna. Ez hát gavallér egy madár, a nőjének hagyja a díszes tollat, maga pedig egyszerű öltözetet visel. Jó, hogy védi őket a törvény rendelkezése, amely szerint a benszültött madarak minden harmadik évben tilalom alatt állnak, különben csakhamar kipusztulna a már is nagyon megfogyott barátságos madár. A tilalmat azonban félre esőbb helyeken nem mindig tartják be, amint azt később alkalmam volt látni.

Lumsden község coach kiindulási központ. A vasúti állomás közelében három szállodát találunk, köztük pár üzletet és tágas, felszerszerű istállókat.*)

*) A tágas, felszerszerű istállókat, középen a kocsik állásával New-Zealandban mindenütt találjuk, Suvában az angol gyarmat Figi sziget-csoport fővárosában, valamint az amerikai gyarmat Hawaii és Philippine szigeteken ugyancsak.

A lovak egy része nappal vékony takaró alatt kint legelészik és abrakol.

Az ujjélandi takaró alatt szereti tartani a jószágot, mert szerinte a takaró alatt járó ló vagy szarvasmarha kevesebb hőt veszítvén, kevesebb takarmányt fogyaszt; de azért takarmánynyal is bőven látják el az állatokat és igen jól bánnak velök, különösen a déli szigeten. A déli szigeten nem láttam rossz karban levő használati lovat, az északi szigeten sem találtam agyonhajtottat. Leginkább a közép-néhez vonó lovakat nevelik.

Ilyen ötös fogattal keltünk útra a Ti Anau tó felé.

Lumsdentől a Ti Anau tóig.

(52 a. mtfld.)

A coach-utazás New-Zealandban.

A patak mosta, régi glecserek formálta völgyek mentén sárga harasztal benőtt hegyek állnak; az öreg hegyek gerince csak helyenként kopasz, egyébként az idő betakarta, bevonta termő réteggel és homokbuckákhoz hasonlóan hullámszerűen formálta. A sárga hegyek napfényben, a megettök távolról szürkélő alpokkal tetszetős és a szemnek szokatlan ellentétként jelentkeznek,

A 12 a. mtfld-re eső első állomásig nagy legelőket és silány zabvetéseket találtunk. Az egymástól távol eső farmok színes házcsoportja, a mellettök sötéten zöldelő fenyőfa-erdőcskével kis oázisok a sárga haraszt pusztaságon.

A jól öltözött, puha, széles városi kalapban nyargaló lovasokban fel nem ösmerné a magyar szem a nyáját őrző juhászt, csak a szeretettel egy lábon viselt sarkantyú vall rájuk. A juhászkutya ott is nagy szerepet játszik a pásztor-életben.

A kemény úton lassan kanterező lovassal, amint a farmer vagy más pusztán élő ember itt járni szokott, gyakran találkozunk az állomások közelében.

A Ti Anau felé vivő út az utolsó negyedén kavicsivatagon visz át, jó darabon a víz hordta földkupacokon alacsony, törpefenyőszerű bozótot látunk, az úgynevezett manukabokrot, azután és azelőtt kavics minden, vagy mitsem érő alacsony páfránymező. A kavicsivatagon heverő nagy köveket a déli földgömb jégkorszaka formálhatta; helyenként majdnem egyvonalban fekszenek, mintegy rámutatva a jégár útvonalára.

A kavicsos talajon, a nagy kövekkel teli patakokon át való kocsizás nem multság. Ha hozzávesszük, hogy az ezen vonalon használt keskeny coachokba hármásával préselik az utast, hogy lassú a menet, nem csoda, hogy a legdélibb eső két tó vidékét (a Ti Anau és Manapouri tavakét) viszonylag kevés turista látogatja. Arról nem is szólva, hogy ezen az államilag fentartott úton hatszor kellett leszállni a kocsisnak, hogy az utat elzáró korlátot kinyissa és bezárja*) és hogy a postakezeléssel, levelek le- és feladásával is telik az idő.

Az egyes farmok kis faláda postaszekrénye, az útmentén van felállítva.

A Ti Anau tó.

A Ti Anau tó, mint a régi elnevezésű helyek jó részben, megtartotta maori nevét. A Ti Anau tó északtól dél felé 38 a. mtfd hosszú, szélessége 1 és 6 a. mtfd között változik, a legnagyobb mélysége 900 láb és 694 lábra fekszik a tenger színe felett.

Délkeleti domboldalai partján a Snodgrass szálloda várja a jól megrázott, poros utasokat. A földszintes faépület társas helyiségei megfelelnek a célnak, a szobák, kettő kivételével, csak alvásra szánt fülkék, de tiszta minden, amint az a női kezekben levő turista házakban lenni szokott;

*) Az utakon át való kapuzárási jogot csak az államtól nagy területet bérlő birtokosok kapják, hogy ne legyenek kényszerítve az út két oldalán belső kerítéseket állítani.

illetve női kezekre bízott, mert úgy ez a szálloda, mint a tó északi részén álló, a kormány kezelése alatt áll.

Január 31-én ötöd magammal a Ti Anau tavon közlekedő kis gőzhajóval a tó északi végére hajóztunk.

A nyugati partok meredek hegyeit ős bozót és erdő fedi, a keleti part mentén egy darabon legelő húzódik, majd mindkét oldalon hegyek zárják be a tiszta, mély vizű tavat. A távolról zöldelő hegyoldalakon közelből változatos színű facsoportok válnak ki, a legjellegzetesebbek a virágkelhez hasonlóan, kerekded sűrű cserjék és az ugyancsak ilyenformán lombozott kis levelű örökzöld új-zélandi bükkfák. Kis fényes, mirtusszerű falevél fedi a legtöbb fát, a nagyobb levelű fák csak kevés számmal vannak képviselve. Az altalajon a moha és páfrány sok faja nő. Úgy a mohák, mint a cserjék és fák a világos zöldtől sötét zöldig és sárgától vöröses barnáig terjedő színskálát képviselik.

A váltakozó színben pompázó ős növényzet úgy elborítja a hegyet, hogy csak a friss szakadékokon, vagy törések helyén szürkélnek a kő.

A tó északi vége felé magasabbak a hegyek. Helyenként megszakad a vonal, a gerincek félkörbe állnak, háttal a tónak és utat hagynak a hegyek közé 10–12 a. mtfre nyúló fjordnak... A hegyeken túl, a tenger felőli oldalon, ugyanezeket a félkört képező gerinccsoportosulásokat láttuk, a gerincek ugyancsak élesen formáltak, mint itt. Ugyanaz az őserő hozhatta létre a nyugat New-Zealand sós és édes vizű fjordjait és ugyanaz ültette el mindkét helyen az örökzöld növényzetet... A tó északi részét magas havasok zárják el. A lent járó esőfelhők itt részben elvették a kilátást, de így is az összbélyomás nagy volt.

Az északi öbölben kötöttünk ki; a kikötőtől jó gyalogút vezet az egy éve épült Glade House szállodához. Ezen a kis úton bepillantottunk a Ti Anau tó hegyeit fedő bushvilágba. Az altalajt mohák, fényes, kemény levelű fűvek és páfrány fedik (Új-Zealandban 140-féle páfrány található), a szép szál fákra magasan felkúsznak az élősd

növények. A bush összeölelkezik a páfránnyal, barátságban él a nagy szálas fák mohával fedett, folyondárral befutott szomszédságában... és ösmeretlen madarének hangzik a sűrű bushvilágból!... Hangulatot keltő itt a fű, a fa, a föld és hangulattal van tele a levegő.

A Glade House szintén földszintes épület, hosszabb tartózkodásra alkalmas, jól berendezett világos szobákkal. A konyha is jó, csak egy nagy hibája van ennek a kies helynek, a muslinca nagyságú homoki légy (sand fly), ez a kis fenevad szótlanul csíp és kellemetlen, viszkető daganatot okoz.

A szállodáig vivő út folytatása a 19 a. mtfdre fekvő 1900 láb magas vízesésig vezet és onnan tovább a tenger felőli oldalon 13 a. mtfdre fekvő Milford soundig. A több napi hegymászástól és turista hálóhelyeken való időzéstől eltekintve, állítólag ez egyike a leglátványosabb utaknak New-Zealandban.

A Ti Anau tótól a Manapouri tóig.

(12 a. mtfd.)

A Manapouri tó.

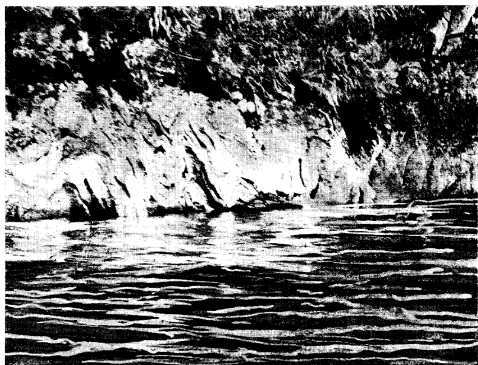
A kocsit itt is kavicspusztaságon, majd páfrány és vadlennel benőtt területen visz. Az út legnagyobb emelkedésén szép kilátás esik a nyugati hegyláncra. A Waian folyó fával benőtt partmentje is kellemesen esik a szemnek a pusztaság közepén.

A Waian a Ti Anau tó lefolyása, a tőle délnek fekvő Manapouri tóba, a Manapouri délkeleti sarkából a tengerbe szakadó lefolyás megtartja a Waian nevet.

A tó déli partján fekvő hasonló nevű szállóban helyezkedtünk el. Ez a szálló az utolsó évben van a mostani bérlő kezében, a jövő évben valószínűleg állami kezelésbe veszik, ami a turistákra előnyös lesz, mert a jelenlegi ellátás a kis igénynek sem tett eleget. Négy napon át ugyan-

azt az étlapot tették elénk és olyan szűken tálaltak, hogy kenyérrel és vajjal kellett jóllaknunk. Dacára az általános, legnagyobb fokú elégedetlenségnek, új-zélandi lakos nem szólalt volna fel a rend érdekében. Ilyen béketűrő, tehetetlen szokás mellett aligha javítanak egyhamar a hasonló fellázító állapotokon, ami első sorban a turistajáráásra számító New-Zealand kára.

A kerekded formájú Manapouri tó kbelül 50 □ a.

Gyűrődések a Manapouri tó sziklás partján.

mtfd területű, 1450 láb mélységgel. A délkeleti oldalon el-
lapul a partmentje, egyébként 7000 lábíg emelkedő meredek
hegyek zárják körül. Jelentékenyebb fjordjai 8—12 a. mtfdre
nyúlnak be a hegyek közé. A tó összképe kevésbbé hat a
keskenyebb Ti Anau tónál, de részleteiben túl tesz rajta.

A tavat járó kis gőzhajóval körülhajóztuk, bementünk
a fjordjaiba, bepillantottunk zeg-zúgjaikba és mindenütt
találtunk a megtekintésre érdemeset. A tó északi partmentje

olyan meredek, hogy egészen a sziklák lábánál hajózhatunk: a meredek, friss törésekkel teli szirtek régi keletű, haránt, keresztrepedéseket, gyűrődéseket mutatnak, majd meg a repedések helyét cementszerű anyag tölti be, vázakat képezve a törzsanyag sötétebb testében.

A szirtek málásnak induló felületén két-három ujjnyi vastag moha pihen, a még előrehaladottabb málási helyeket már bush és finoman formált kislevelű fák foglalták el.

A Manapouri tó partmenti eres sziklák.

A vizmosza helyeken látni, hogy a növényzet milyen kevés humussal beéri, a kő felületén pár ujjnyi vastagságban felszaporodott termő földön a fagyókerek tányérszerűen elterülnek.

A Manapouri tó szomszédja a Ti Anau tónak és mégis van bizonyos különbség a növényzetben, így a virágkelszerűen formált bokrot és fát itt viszonylag kevesebbet látni, mint a Ti Anau tó vidékén, egyébként a szín tekintetében éppen olyan változatos a növényzet.

A tavon elszórt harminc sziget legtöbbjét sűrű erdő borítja, a szigetek Finnország szigetvilágára emlékeztetnek. Ahol a parthoz közel eső sziget összetalálkozik egy hosszsan benyúló földnyelvvel, kész a kis mellék tó, csendes vizén békésen pihenő paradicsom kacsacsaláddal.

A fjordokat képező gerincek magas fekvésű, vízfolyás képezte völgyeket mutatnak, a völgyekről lehulló vizek hol szaba-

A Manapouri tó szigetjai között.

don folynak le a sziklaháton, hol elbújnak aombok közé, hol meg csak a hegylábánál bukkannak elő fehér hab alakjában.

A tó legbájosabb pontja a déli fjordon levő barlang. A barlangba bemegy a kis gőzhajó: a falait moha és páfrány lepte el, a félig nyitott tetőt sűrű, lombos faágak teszik árnyékossá és a belső részén, félig fedve egy kiugró sziklától, nagy robajjal érkezik meg a sziklákön harmattá vált vízesés. Ez hát regébe való kis barlang!

Manapouritól Queenstownig.

(117 a. mtfd.)

Néhány szó a munkáskérdésről.

Manapouritól Lumsdenig ismét kijutott a coachba préselt utazásból. A hosszú kocsúton elbeszélgettem szomszédommal. Gyerek korában jött ki szüleivel N.-Zealandba, mint ifjú az aranybányászatra adta magát. Az időben még a föld felszínén találták N.-Z.-ban az aranyat. Váltakozó szerencsével szép összegre tett szert, elspekulálta és ismét szerzett. Öt év óta új-zélandi vad lent dolgoz fel, Manapouri vidékén is az okból járt, hogy a birtokosok és bérlők földjén vadon termő lent összевásárolja és munkába vegye. Dicséri az itt termő len jóságát. Régebben csak kötélgyártásra használták, ma az itt termő lenből a vászonnal vetekedő szövöttes készül.

Az aranybányászat, a lenfeldolgozás megvitatása után a munkáskérdésre tértünk át. Nehéz a vállalkozás N.-Z.-ban, mondotta, a túl magas munkabér miatt.

A munkabérvizonyok vitatása a napirendhez tartozik úgy N.-Zealandban, mint Ausztráliában, különösen a mezőgazdák körében. A kivándorlásra való buzdítással úgy látszik túl löttek a célon, amikor nagyon is nagy rendelkezési jogot hagytak a kisemberek kezében! Ha rendes gazdasági üzemmel vette volna kezdetét az élet, nem aranykereséssel, aligha fajul idáig a dolog. A jó szerencsében bízó aranyásó, ha nem kedvezett a szerencse, kenyéren és vizen élt és bízott, keresett, játszott! . . . A szerencsejáték annyira a vérebe vette magát, hogy a biztos megélhetést nyújtó, tartós, más munkába csak nagy bér mellett fogott. Eddig rendén lenne a dolog. De nagyon is nagy szabadságot kapván, nemcsak a sorsa intézéséhez, hanem a társas rend szabályozásához is, most már az elért mértékfeletti javulás sem elégíti ki. Többet és többet akar mind kevesebb, sőt hanyag munkáért; visszaél a joggal, mint ahogy visszaél vele min-

den tucat-ember, ha a saját érdekében tehet intézkedéseket! Hogy ez hova vezet itt, a szabadosság honában, ahol a közrend és közérdek fentartására végszükség esetén sem áll fegyveres hatalom, előrelátó, parancsoló kezekben, elképzelhető: az előbb-utóbb bekövetkező gazdasági, majd szociális válságra.

Ez ugyan nem vág napló keretébe, de azért annyira Ausztrália légköréhez tartozik, hogy naplószerű rövid ismertetésből sem hagyhatom említés nélkül. Lumsdentől 37 a. mtfdet mentünk vasúton észak felé Kingtonig, a Wakatipu-tó déli öbléig, itt gőzhajóra szálltunk és a tó keleti ágán 25 a. mtfdet hajóztunk Queenstown városig.

A Wakatipu-tó kelet és nyugatnak fekvő partját kopár hegysor szegi; a sárga harasztal fedett hegyhátak a gerincen jégtorlaszként táblaszerűen töröttek. A hegyek mérete viszonylag a tószélességhez magas, és így az összbenyomás hatásos.

A Wakatipu-tó vidékén.

Az európaiaktól elütő társadalmi felfogás.

Queenstown színes házai, tóparti sétatere, a közeli parkfélsziget és az annak háttérét képező viharrongálta, szürke Remarkable-hegy megkapó összbenyomást keltenek az érkezőben. A kikötőben három gőzhajó áll a turisták rendelkezésére. A manapouri hiányos szállodai élet után jó érzés fogott el, amint a tóparton álló, kőből épült Eichard-szállodába léptem: nem fogom hát éjjelenként hallani a coachban agyonrázott három szomszéd horkolását, mint a két előző állomás faépületeiben, és ha kell, kapok bort, vagy más italt is, nemcsak vizet, mint a borkimérési joggal nem bíró Manapouriban.

Vacsora után átsétáltam a parkfélszigetre; akár tovább se nézzük a Wakatipu-tó vidékét, ennél hangulatosabb, szebben fekvő és több kényelmet nyújtó helyet úgy sem

találunk a vidékén. De azért másnap felhajóztam a sziget nyugati ágán a 30 mtfdre eső tó-főig.

A Wakatipu-tó Queenstown után nyugat felé ágazik, majd a második hosszú ága északnak tart. A hegyalakulat kbelől ugyanaz, mint a keleti ágon, csak a vízmosásokban sötétlenek az újabban ültetett erdők, egyébként leégettek mindent, hogy legelőt nyerjenek.

A Wakatipu-tóparton fekvő Queenstown városnál.

A tó felső végét három sziget előzi meg. A tó-főt elzáró hegyek közül a távolabb eső Earnslaw-gleccser kandi-kál ki.

Az északi parton fekvő Glenorchi állomásról sok kirándulás tehető, de jól találván magamat Queenstownban, letettem a helycseréről. Queenstownból még egy kirándulást tettem a hegyek közé vivő Skippers-úton. Az út eleinte lassan emelkedik a völgyben; a két a. mtfdre eső hídról az alattunk elhúzódó szakadéokban patakocska folyik, a hegy-

oldalon vízvezető csatornát látunk, még az aranybőség idejében állították fel, ma csak egy aranymosó használja a távolabb eső völgyben. A palahegyek oldalába vágott és robbantott út sok helyt meredek oldalon kanyarog, száraz időben igen poros az út, de a por könnyen lerázható, mert kevés agyagrészt tartalmaz.

A robbantott hegyoldalakon a rétegesen fekvő palalapok között kvarcszerű, fehér sávok kandikálnak ki, de az aranytartalom csekély volta miatt felhagytak a megkezdett fúrési kísérletekkel.

Ebédre az útba eső szállodába tértem. Bevezettek az ülésszobába, hogy várjak, amíg a table d'hôte ideje elérkezik. Adjanak a kocsisomnak is ebédet, mondtam a vendéglősnének és lapozgatni kezdtem a vendégekönyvben. Kis vártatva bejött a vendéglősné és jelentette, hogy kész az ebéd. Az asztal egyik végére nagyszakállas, farmernek látszó idősebb ember ült, melléje telepedett le kocsisom és mint aki otthon találja magát, hozzá fogott a falatozáshoz, szerényen, de kellő méltósággal! . . . Mit tegyek?! . . . Vagy eszem table d'hôtet, vagy nem eszem ebédet, mert a szakácsné ő Nga kétszer nem talál a déli N.-Z. szigeten, a pincérnő pedig ugyancsak ragaszkodik a napirendhez. A nők felfogását mindig respektálván, maradtam és a megfigyelő álláspontjára helyezkedtem.

A hajtó ember (driver) úgylátszik a többi ausztráliai és újjélandi fehér módjára olvas és elsajátított annyi illemet, hogy megszívelhető legyen az asztalnál. A kést, villát kifogástalanul kezelte és a viselete ellen sem tehettem észrevételt. *)

Visszafelé menet üregi nyulakra terveztem vadászni. A hegyoldalon gyepes részt össze-vissza lyuggatták a káros kis négylábúak. Hármát lőttem, azután felhagytam a hegynek felfelé lassan haladó vagy ülő állatkákra való puská-

*) Előzőleg két esetben történt velem, hogy hasonló turista-járta kis helyen a coach-kocsis az asztalunknál evett, ez tehát bevett szokás, amit mint az itteni szociális viszonyokat jellemző dolgot hoztam fel.

zással. A nyulakon kívül egy pár californiai bóbitás fürjet, egy igen nagy csapat seregélyt és több kányát láttam. A kányát óvják, mert pusztítja a nyulat.

Haza felé menet szép kilátást nyújtott a hegylábánál elterülő Queenstown és a Wakatipu-tó.

Queenstowntól Pembrokeig.

(42 a. mtfld.)

Az újjélandi vidéki konyhaművészet.

Queenstown és a tőle északra eső Pembroke község között már széles, kényelmes coach-kocsik közlekednek. Síkon beválnának ezek a nagy kocsik, de ezen az ötezer lábíg emelkedő úton nehézkesek. Reggel 8 órától este 1 $\frac{1}{2}$ -ig utaztunk, fojtó porban, pedig csak két rövid állomást tartottunk.

Az alattunk elterülő völgyekben az első állomásig búza, árpa és zabvetéseket láttunk. A bajusztalan kalászu búzatablák jó részben le voltak vágva. Az egyes birtokok kerítéseit ezen a vidéken, az üregi nyulakat kizárandó, a földből kbelöl két láb magasságig dróthálóval látják el. Az útunkba eső Hayes-tó nádasa körül szép számban tanyáztak vadkacsák.

A déli állomáson sok henyélő ember vette körül a vendéglőt. A közeli völgyben meg mossák az aranyat: ime egy kép az aranyra játszó bányász életéből!

Délután kiegészített legelővel fedett hegyek között jártunk Pembroke-ig, a bal oldalt eső előhegyek kavicsképződmény, a jobboldali hegyek előtt is helylyel-közzel kiugrik egy-egy töltésnek látszó kavicsdomb. A völgymenti patak két oldalán az aranykeresésnél félredobott, kimosott kavicsdombok állnak. Az útmenti nagy sziklákra a bibliából szedett mondasokat festettek, ez a Salvation hadsereg műve.

A völgyből kijövet, üregi nyúlkaparással teli legelőn át, végre a Wanaka-tó déli végéhez értünk. Itt fekszik a 200 lakost számláló Pembroke község.

Pembroke központ a Wanaka-tó és környékének látogatására. Az első szállodát nőtestvérpár bírja, ebben a szállodában találtuk magunkat a legotthonosabban a déli N.-Z. vidéki állomásai között. A tulajdonosnők hajnaltól késő estig talpon vannak, a jó példa kihat a személyzetre. Szinte Európába képzeljük magunkat, ahol pénzért úri ellátásra számíthatunk. A konyha is jó, bőséges és változatos. Az utolsó szó csaknem ösmeretlen fogalom dél N.-Z. vidéki konyhakönyvében: egy faj erőtlen leves, ürühús vagy roastbeaf, pudding és rizsfelfújt, tojás szalonnával sütve, ebből áll mindig és mindenütt a meleg ételek sorozata.

A Wanaka-tó vidéke.

A Wanaka-tó 930 lábra fekszik a tenger színe felett és 155 lábbal mélyebb a tengerszintnél; harminc a. mtfé hosszú és 3 a. mtfé széles. A Pembroke felé eső keleti végén ellapul a partmentje, az innen nyugatnak eső tóág két partja birkalegelőnek használt formátlan hegylánc; a Pembrokeval szemben fekvő nyugati hegysor, mint a többi nagy tónál, magas, részben hóval fedett.

Legszebb összképet kapjuk a tó déli részéről, ha a több épületből álló tóparti nagy juhállomást vesszük előtérnek.

A Wanaka tavon való hajózások között a Manuka, vagy Pigeon (galamb) szigetre való kirándulás a legtöbbet érő. Pembrokeból indulva, két sziget mellett hajózunk el, a harmadiknál kiköt a hajónk, ez a Manuka-sziget. A füvel, páfránnyal, bokorral benőtt szigeten, jó ösvény vezet felfelé; helyenként a zöld fák között elhalt eukaliptusokat*) látunk, ezeket a pár év előtti nagy hideg ölte el; piszke-bokor is lakja a szigetet, ezidőszerint kitünő érett, szagos szemekkel megrakva.

A lassan emelkedő ösvényen félóra alatt felérkezünk a 300 láb magasan fekvő kis tóhoz. A kristálytisza vizű tavacska valószínűleg a távoli magas hegyekkel van össze-

*) Az eukaliptus fákat Ausztráliából hozták N.-Zealandba.

köttetésben és onnan kapja a vizét. A tó partját bokrok, fák nőtték be. A tóparti meredek sziklákról ritka szép összképet kapunk a zöld környezetben ékes kis tóról és az alatta elterülő Wanaka sík vizéről.

A Wanaka-tó nyugati partjára torkoló völgy egyik félszigetén szintén ilyen magas fekvésű tavacskát találunk, ennek körül nádas a partja és magas sziklával van körülzárva, a két tótükör lépcsőzetes volta ez okból kevésbé

A Manuka sziget tengerszeme.

szembeötlő. A második kis tóhoz kociút vezet Pembroke-ből. A kociút különösen vadásznak sok változatosságot nyújt: alig hogy elhagytuk a nagy juhállomást, nádas belvízre találunk, megrakva vízi szárnyassal, nagyobbára kacsával és pukaki (porphiria melanotus) tyúkkal.*) A

*) A pukaki tyúk a száresánál nagyobb, sötét tollazata a mell, nyak és fején kékesbe játszik, csőre és hosszú lába vörös, a homlokán a száresa homlokdiszéhez ha-onló bőrszerű, piros disszel.

pukaki tyúk szívesen kilegelészik a mezőre és itt barátságos távolságra bevár. Még két kis nádas mellett élvezhetjük a nádasba futó, vagy esetlenül repülő pukaki madarat, ezalatt közel érkeztünk a nyugati partmentjéhez.

A hegyek mind nagyobb méreteket öltenek, majd távolról a 9960 láb magas Aspiring-hegy csúcsa bukkanik fel, alatta kettős glecservölgygyel. Az út most egy darabon a nyugoti parttal együtt kanyarog. Kis öbölben fekete vad hattyúpárra találtunk, közeledtünkre beljebb úsztak — ez az ő otthonuk. A kis öböl után páfránnyal sűrűen benőtt elővölgyön át jó legelőt termő, szélesebb völgybe érünk. A völgy jórészt bírósági és bérlő farmer házában szíves vendéglátásra találtunk. Nem nagy ceremóniával fogadott, ebédnél ő darabolta fel a sültet, a felesége pedig segített felszolgálni, ami New-Zealandban a hetenként 10 shillinget kereső házi cselédség mérsékelt száma mellett, bevett szokás.*)

A Havea-tó vidéke. A lóverseny-dűh New-Zealandban.

A Havea tóhoz Pembrokeből 12 a. mtfd hosszú kocsit vezet. Közel a községhez bekerített lóversenytérre találunk: lám a kétszáz lakost számláló helység sem maradhat az új-zélandi városok mögött!**)

Az útmentén eső nagy szirteken itt is olvashatjuk a bibliai idézeteket.

*) A világon mindenütt hajlandó a humánus ember a szolgaszemélyzet sorsát karolni fel, New-Zealandban a szájalom egy nemét érezzük a tökével bírókkal szemben: a nehéz bérvizonyok, a hanyag szolgaszemélyzet mellett az ő létük küzdelem a meglevő megőrzéseért. Nehéz, tartós munkát tulajdonképp csak ők végeznek.

**) A lóversenysport New-Zealandban éppen úgy ki van fejlődve, mint Ausztráliában. Minden városnak megvan a maga szépen begyepesített, tribünnel bíró lóversenytér. A versenysporttal együtt a fogadási dűh is elterjedt, így pl. megesett egyik kocsiúton, hogy a kocsis állomást tartott, mert az útkaparó meginterpellálta, hogy melyik táltos nyerte a melbörni nagy díjat, amelyre fogadást tett. A nagy munkabér részben ide vándorol.

A Wanaka és Hawea tavak lefolyásán a Clutha folyón komppal viszik át az utast. A túlsó parton a Hawea tó lefolyásával szemben folytatva az útunkat, csakhamar a Hawea-tóhoz érkeztünk. A tó északnyugati partján a magas havasokat látjuk, a keleti és nyugati part hegylánca formátlan.

A Hawea-tó 1064 lábra esik a tenger színe felett és 355 lábbal mélyebb a tengerszintnél. A Hawea-tó kopasz és gyér bozóttal benőtt hegy oldalain az Európából hozott szarvasok megszáporodtak és szép agancscsal rendelkeznek. Ezenfelül úgy a Hawea mint a Wanaka-tóban igen elszaporodott az Angliából importált pisztráng, de a tavak bőségesen szolgálván eledellel, a horgászat nem mindig eredményes.

A Hawea-tótól délnek eső síkság az úgynevezett hawea síkság, igen jól termő terület.

Az egyes birtoktesteket a nagyszámú üregi nyúl miatt itt nemcsak az előírt kerítéssel veszik körül, hanem a kerítéseket a földtől vagy $1\frac{1}{2}$ —2 láb magasságban sűrű dróthálóval vonják be, hogy a kívülről betörekvő nyúlatokat kizárják, a benrekedteket pedig pusztítják tűzzel-vassal, télen méreggel, nyáron csapdával, puskával. Az elpusztított, lenyúzott nyúltetemeteket a kerítésre aggatják, így teszik szemlélhetővé, hogy eleget tettek a törvény előírásának.

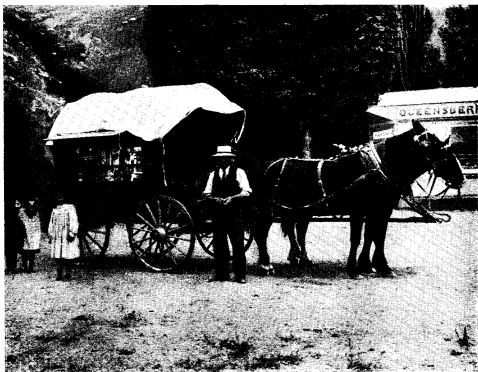
Pembroketől Cromwellen át Alexandráig.

(57 a. mtfld.)

A tanrendszer New-Zealandban.

Pembrokeből reggel 4 óra után indultam el külön fogadott kocsin, hogy még aznap este Alexandrában lehessenek. Az öreg kocsis, aki az előző napokon hordozott, keltetlenül, álmosan fogta be a lovakat, a cselédség pedig az igazak álmát aludta (4 óra már a pembróki jó embereknek is sok a felkelésre!), csak a derék vendéglősné volt friss, jókedvű: ő segédkezett a szokatlan időben való befogásnál.

Ilyen korai időben kell járni, hogy fogalmat szerezzünk az üregi nyúlak szaporaságáról, ötösével, tizesével szaladgáltak; az ember eltellik velük, mint a patkánnyal. A mérgezés és fogáson kívül azt is kieszelték a jó új-zélandiak, hogy a menyéteket óvni kell, sőt állítólag ki is bocsátottak menyétet. Ezt megkeserülhetik a baromfityényszők, aminek pedig a legjobb jövőt jósolhatni itt, az olcsó, kihasználatlan legelőterületeken.

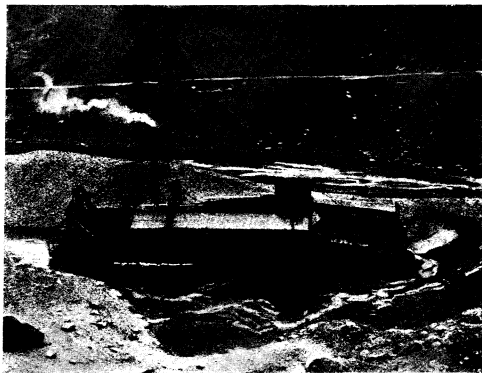

Mozgó üzlet New-Zealand hegyvidékén.

Ezen az úton lettem különösen figyelmes a farmok közelében mindenütt található iskolákra, így itt említem fel, hogy N.-Z.-ban minden helynek, ahol legalább 10 tanköteles gyerek lakik, megvan a maga államilag fentartott iskolája; ha a helységben csak 6 gyerek lakik, vagy 10-nél kevesebb, az állam a szülők részben való hozzájárulásával felállítja az iskolát.

Reggeliző állomásunkon az étterem falán lógó flinta és horgászó eszközök után ítélve, a tulajdonosban sport-

férfit véltem látni. Így is volt, szenvedélyes horgászó és a puskát sem veti meg: azonnal előhozakodott egy marék lazacfogásnál használt mesterséges léggyel. «Ezt ilyenkor, ezt meg ilyenkor szereti a Clutha folyóban lakozó pisztráng», mondta. Horgászt bizonyosan érdekelte volna előadása, magam nem sokat értek hozzá. Pár nappal ezelőtt egy este 19 nagy halat fogott (darabja 6—8 font), de azóta nem kedvezett a szerencséje.

Aranyat mosó kotrógép Cromwell városánál.

Ugyanezen az állomáson egy minden oldalon zárt kocsi vonta magára a figyelmemet, jobban mondva nem is annyira a kocsi, mint az eléje fogott két hatalmas ló. A kocsi a puszták mozgó üzlete; rövidárútól kezdve volt azon minden, amire vidéki háztartásnak szüksége lehet.

A reggeliző hely után következő nagy juhállomás körül a kitett nyúltetemeken sok halászmadár élösködött, ugyanezt később több helyen láttam; a madarak olyan

sikongást vittek véghez, mint Norvégiában a bálnatetek körül.

A hegyek Cromwellig egyhangúak, Cromwell város előtt a Clutha-folyó balpartjamenti hegyeket vöröses-barna omladék fedi, a vörösen elmállott oldalakon sötét sziklák válnak ki.

A kocsit Cromwellnél egyszerre homoksivatagra talál, a futó homokot nagy harasztsomók tartják kötve.

Az átlátszó, zöld vizű Clutha, a Wanaka és Hawea tavak lefolyása, Cromwellnél egyesül a Wakatipu-tó lefolyásával, megtartva továbbra is a nevét.

A Clutha folyó kavicsfenekét Cromwell környékén és Alexandra városnál sok aranymosó hajó baggerezi.

Cromwell és Alexandra között a Clutha jó darabon meredek hegyek között folyik, a hegyoldalba vágott út háznagyságú legördült sziklák mellett visz el. A sziklákra a jót hirdető Salvation Armee itt is sok helytt festett bibliai idézeteket. A kevésbé meredek oldalakon vöröses-barna az elmállott kőréteg. Alexandra előtt ellapulnak a hegyek és végül mint Cromwellnél magas harasztsomók kötötte homoksivatagra érkezünk.

Alexandrától Dunedinig.

(137 a. mtf.d.)

A délutáni tea. A szigetlakó fehérek rossz fogazata. Dunedin. A vasárnapi munkaszünet. Az üzletvilág céhszerű szervezkedése.

Az Alexandrától Dunedinig való patakmenti vasutazás emelkedéseivel, kanyarulataival, vashídjaival és a vidék tekintetében, változatos.

Az útmenti fensikot jó darabon óriási kötömbök fedik, ezek a nagy kövek valószínűleg gleccserek hátán utaztak!

Hogy a délutáni teázás mennyire az ausztráliai vérben van, a délutáni 4 órai állomásunkon láttam a leg-

szembeötlőbben: két és félóra előtt ebédeltünk, két óra múlva pedig Dunedinben vacsoraidőre érkezünk, még sem hagyta volna el senki sem a faházikóban feltálatl délutáni teát!*)

A 17. a. mtfd hosszú öbölben fekvő Dunedin város, külvárosaival 57.000 lakost számlál. Esőben érkeztem, esőben láttam, esőben hagytam el: aprószemű sűrű esőben, amely kiapadhatlannak tűnt fel előttem!... és még azzal fogadott a borotválás egyik dönideni mestere, hogy «úgy-e jó időnk van?» Ugyanis ez évben kivételesen száraz idő járván Dunedin körül, várták az esőt, a hulló eső tehát helyi örömet jelentett. De nem nekünk utasoknak, nem vasárnapi napon!

Vasárnap estefelé látogatásra készültem, az idő elérkezteig otthon olvasgattam, majd kimegyek a szállodából, hogy kocsiba üljek, de ilyet nem mutat fel Dunedin vasárnap, itt most mindenki ünnepel, illetve mindenki gyalog jár vagy önhajtotta alkalmatosságon, az olyan magamfajta utas pedig, aki úgy szeretne megjelenni a szalónban, amint illik, csak bokaig sárosan tehet eleget a szavának.

Az esős időben jobb dolog hiával pár bevásárlást tennem, többek között könnyű szivarkákat szereztem be, mert vidéken vagy nem kapunk szivart, vagy ha igen, úgy ven-

*) A teán kívül talán sehol sem fogyasztanak el annyi cukorba főtt gyümölcsöt, mint N.-Zealandban és Ausztráliában. Minden étkezésnél az asztalon találjuk a narancs, málna vagy más gyümölcsből készült cukorbefőttet és a jó friss vajjal egyetemben mindenki félig ezzel lakik jól. Részben ez okozhatja, hogy a rossz fogazat általános New-Zealandban, annyira általános, hogy a kifogástalan fogsorra bátran rámondhatjuk, hogy nem N.-Z.-ban született. Szól pedig ez nemesak a felnőttekre, hanem általában. A fiatalok az időssekkel egyetemben hamis fogsort viselnek, még pedig a nagy többség rosszul készültet, ami még szembe-tűnőbbé teszi a dolgot. Eleintén amint a jói megtermett leánykákat rossz vagy hamis fogssorral láttam, csaknem elsomorođtam, később hozzászoktam. Az új-zélandi ivóvíz kevés mésztartalommal bír, állítólag ez is hozzájárul a fogak romlásához. Ezt a feltevést nem lehet egészen elfogadni, mert a maori lakosság jó fogazattal bír, pedig ugyanazt a vizet issza. Részemről az édességeket jobban okozom, bizonyos fokig talán a faj degenerálása is szóba jöhet?! Az orvosok foglalkoznak a kérdéssel, talán sikerül némileg elejét venni a bajnak.

déglőben darabja fél shillingbe kerül, ami mégis csak sok egy levegő-kabanuszért.

A szivartőzsdék rendszeren a borbélyüzletek napvilágította, utca felőli bejárata, itt a borbély-mester sokféle szivart, cigaret-tát, szipkát, kést, ollót és egyébeket árul, de $\frac{1}{4}$ shillingnél itt sem találunk olcsóbb szivart, vagy ha igen, úgy szívhatatlant. *)

Egy napfényes félórám volt csak Dunedinben, ezalatt felmentem a High-utca meredeken vivő kötélpályáján és láttam magam alatt egy fjordszerű öblöt, színes házsorokat és a közel eső dombon a kormány oltalmába vett bush területet. Mindez igen kellemes tartózkodási helylyé avathatja Dunedint, hétköznapon és ha nem dül a dunedini (magyarul: dőnideni) eső.

Dunedintől Timarun át Fairlieig.

(170 a. m. vasúton.)

Fairlietől a Cook-hegységig motoron.

(96 a. m.)

Az ujjélandi munkás felelősségérzete.

Az öböl melletti hegyoldalon vivő vasút Dunedinből indulva, baloldalt bushsal benőtt hegyek, jobbról üdülőhelyek mentén halad; számtalan merész kanyarulat, alagút után

*) A szeszes ital, szivar a legdrágább fogyasztási cikk N.-Z.-ban. A legkisebb vendéglőben sem kapunk egy pohárka szeszt vagy sört a six pence, vagyis $\frac{1}{2}$ shillingen alúl (a Csendes-tenger szigetjein hasonlóan), a szivar vendéglőben szintén a fél shilling egységárnál kezdődik. Más-különben, aki alkalmazkodik a kolónia szokásaihoz, elég jól kijöhet pénzével, de a legkisebb külön kényelmet túl kell fizetnünk. A kolónia egyik különlegessége, hogy az iparosok csaknem úgy szervezkedtek, mint a régi «mester-rendszer» alatt. A szervezés kifolyása, hogy romlás esetén egészen megvétetik a tárgyat, a javításért olyan árat kérnek, amit egyszerűen nem érdemes megfizetni. Igen gyakran látjuk, hogy egészen jó karban levő házon, valamely apró javítással várnak, amíg az illető rész annyira megromlik, hogy újjal pótol tassék. A luxus-dolgoknak szintén nincs mértéke, így pl. Queenstownban egy ruha vasalásáért 7 shillinget vetek és amidőn szóvá tettem a dolgot, az volt a válasz, hogy a szabó-mesterek ebben állapodtak meg.

18 a. mtfdre a nyílt tenger közelében, gazdaságilag művelt területeken folytatja jó darabig az útját. 131 mtfdre Dunedin-től, Timaruban pár órai várakozásunk van a Fairlie felé vivő mellékvonalra, épen elég idő egy kis körültekintésre. Timaru egyik kereskedelmi gócpontja N.-Z.-nak. A város közelében két hűtőház áll, a környékbeli aklokban ezrekre menő juhalkákat látunk, e napokban is 12000 fagyasztott birka testét szállítanak innen Londonba.

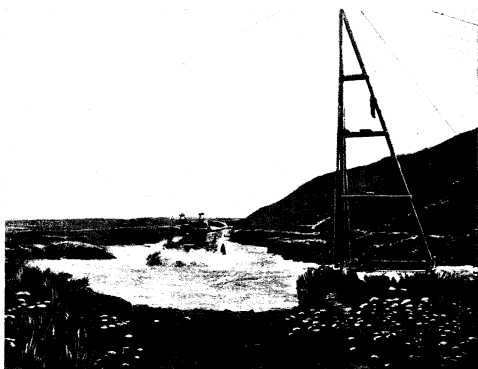
Coach- és motor-állomás Tekapo-tónál.

Fairlieig ugyancsak legelőket és szántott területeket látunk. Fairlie a Cook-gleccserig vivő motor-út kiindulási pontja. A vasúttal szemben fekvő vendéglőben szálltunk meg. Öltözködés után vacsorához ültünk, vacsora után elbeszélgettünk a vendéglő előcsarnokában.

A modern gyorsabb közlekedéssel jár-e, vagy mi okozza, de ez a kis állomás inkább hasonlít egy európai csapszékhez, mint new-zealandi kiméréshez. Többet láttam,

akik mértéken felül ittak — ami N.-Z. városaiban szintén divik, de a társalgási hang jóval emelkedettebb volt az itt szokott csendes angol modornál.

Fairlieből február hó 19-én reggel 8 órakor indultunk el motoron. Az előző napi eső elverte az út porát, csak naposabb idő kellett volna, hogy teljes legyen az élvezet. Naptól kiégetett sárga mezők között Fairlietől 24 a. mtfdre a Tekapo-tóhoz értünk. A 15 a. mtfd hosszú és 3 a. mtfd

Útban a Cook-gleccser felé.

széles Tekapo-tó 2437 lábra esik a tengerszint felett. A csendes víztükör a fehér felhőkön átszűrődő napfényben zöldes türkizszínt öltött. A tó lefolyása mellett álló kis szállodában egy csésze jó teát elfogyasztva, tovább mentünk.

Ez a motor-út próbára teszi a vezetőt; a dombon le, dombnak való felhajtás, a hegyoldalakon gyorsan tett kanyarulatok, a vízfolyásokon át való fékezések, a vizeken való átcsörtetés a vezető figyelmét folyton igénybe veszi. Egyes

helyeken piros fahidak visznek át a patakokon, a hidakat a Cook motor-társaság emelte, hogy nagy esőzések alatt is fentarthassa a motorközlekedést. A hidak olyan keskenyek, hogy a motor csakhogy épen átfér rajtok, így a teherhordó nagy, 8–10 lovas szekerek nem használhatják és nem rongálják, de vezető legyen, aki gyorsan áthajt rajtok, amint-hogy ügyes gépészünk nem is kísérelte meg egyszer sem a nekirohanást.

További 30 a. mtfď után a Pukaki-tóhoz érkeztünk, négy angol mtfď távolságig a déli part mentén utazva tovább. A tómentét glecserhozta nagy kövek fedik. A kövek közötti gyors menet az opálszínű glecser víz tópartján kielégíti a sportsmant és természetkedvelőt egyaránt. A Pukaki-tó 12 a. mtfď hosszú, 4 a. mtfď széles és 1700 lábbal fekszik a tenger színe felett.

A tó déli lefolyásánál álló szállodában ebédeltünk. A barátságos, jó szobákkal bíró szálloda állami kezelés alatt áll.

Ebéd után a tó nyugati partja mellett, majd a tó folytatását képező legelővel, sással benőtt széles völgy partján folytattuk útunkat észak felé. A tó egyik északi sekély vízű kiugrójában fekete hattyúk, az északi völgy vízállásaiban pedig kacsák úszkáltak, a gyepes helyeken meg a pukaki (porphyria melonotus) tyúkfejek kandikáltak ki.

Ezalatt északnyugat felől mind lejjebb szálltak a felhők, elfedve a havas csúcsoakat, végül ránk zúdult az eső. Még 4 a. mtfďt tettünk motoron és a két faházból álló coach-állomáshoz érkeztünk. Itt a coach-kocsis az esőköponyegével, csizmáival és egyéb alkalmatosságaival teleaggatott szobában az elmaradhatlan délutáni teát szolgálta fel, majd kellő lassúsággal átrakták csomagjainkat egy «utast szorító coachra», befogtak négy lovat és így tettük meg zuhogó esőben, rohanó patakokon át a hátra levő 16 a. mtfďt a Hermitage szállodáig.

A motor-vezető velünk jött, kint hagyva a motort a zuhogó esőben, miután úgy ahogy rádobott egy lepelt

a hátsó ülésre, de ezt is csak a figyelmeztetésemre. Az érdeemes ember így érvelhetett magában: «reggel 8 órától 4 óráig 8 óra idő, én csak 8 órai munkát végzek, mert N.-Z.-ban ez a törvényileg megállapított munkaidő, most itt a pihenés ideje! . . .» Hogy a motorban kárt tehet az eső, ilyenre nem gondol a új-zélandi alkalmazott pihenés idején. Az ő lelkiismerete itt hézagos.*)

A Cook-hegység vidéke.

Átfázva és átázva érkeztünk a Hermitage-szállóába. Idősb asszony jött elénk, kelletlenül, szótlánul. Ő Nga itt az állami alkalmazott. Ha nem jelentem ki erélyesen, hogy visszautazom az első alkalmatossággal, betesz a nagy közös terembe, pedig volt üres szoba elég. Ezt ismételve láttam az állami kezelés alatt álló szállodákban. Amíg a szállodát vezető állami alkalmazottat bele nem vonják az érdekelt-ségbe, az ilyen nagyzásból és nembánomságból eredő hibák ismétlődni fognak. De remélhetőleg a turista-egyesületnek mindenfelé kiterjedő figyelme itt is meghozza az üdvös új rendszert.

Az eső egész éjjel kitartott, a szél sivító hangjába időnként dörgés vegyült, a dörgő hangot a közel eső Müllerglecserről lezuhanó jégtömbök adták.

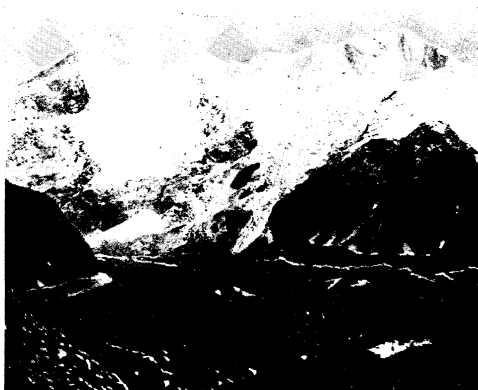
Másnap reggel sipákoló madárhangra ébredtem; tekintve az ablakomon, hat tagból álló zöldes szürke, nagy faj papagálycsapatot láttam a ház körül repdesni. Való-

*) Gyakran elgondolkoztam afelett, hogy vajon milyen jellemű és műveltségű néppel lehetne az elképzelhető egyenlőség eszméjét megvalósítani. Még gondolatban sem tudtam ennél az Új-Zealandban lakó olvasott, józan, más tulajdonához nem nyúló tömeg embernél jobbat elképzelni — és ime mit művel a szabadságával?! Visszaél vele. Szomorú példa ez arra, mire vezet a jogegyenlőség túlhajtása.

Azt azonban szintén tanulni lehet a szigetországon, hogy a közbiztonság bázisa az általános jólét, — ez persze általános példaként csak olyan kiválasztott emberanyagra alkalmazható, aminő az anyaországból idevándorolt lakó.

szerűleg a szálloda udvarán kalickában tartott három társuk hívó szavára jöttek és a hideg, szeles idő is hozzájárult, hogy elhagyták a hegyeket, a szokott tartózkodási helyöket. Ezekről a Kea (*Nestor notabilis*) madarakról tartják, hogy kivágja az eleven juh oldalát és befalatozza a veséjét. Ez okból nem is állnak tilalom alatt.

Február 21-én felhőtlen, tiszta időre ébredtünk; az

A Cook-glecsér.

ilyen időt ki kell használni glecservidéken; fel is keltem jókor és felmáztam a szálloda mögötti ős morena képezte dombra, az úgynevezett kilátási helyre. Megfelel a nevének, gyönyörű kilátást nyújt! Az alig három angol mtfd távolságra eső Müller-hegység jégesései kékes színnel váltak ki a havas oldalakon, távolabb északnak pedig a Cook-hegység 12.349 láb magas csúcsa fehérlett. Az előző napon friss hó fedte be a hegytetőket, ez csak előnyére szolgált a glecservidéknek.

A Müller-gleccser disze a hegyoldalon egymás felett 170—180 láb vastagságban elhúzódó két jégfal. A jégfalakról időnként nagy darab jég válik el és lezuhan fehér por alakjában. A gleccser fő jégárjától több száz láb magas, hatalmas morena domb vonul le a széles völgybe.*)

A Müller-gleccser morenája mellett és a gleccserek felől folyó Hooker patakkal szemben négy a. mtfdig bejártam az

A Müller-gleccser morenája.

északnak forduló völgyet. A Müller-morena fordulatánál, fehér virággal díszes zöld lapályon túl a Cook-hegységtől északról jövő morena gerince következik. A morena dombhát lábánál óriási kövek hevernek. A havasokkal szemben elnyúló hegygerinc oldalai rózsaszínbe játszó vörösek. Tekintve, hogy a kövek törési felülete sötétszürke, a vörös színt a mállásban levő kőfelület nyújtja. A hegy-

*) Az újjélandi gleccsereket jellemzi a nagy mennyiségű kötőmélék, ami a hegyek törékeny körtegeiben leli a magyarázatát.

oldalakon lecsörgedező patakok köögörgeteget hoznak le magukkal.

A Cook-hegységtől motoron Timaruig.

(135 a. mtfld.)

Timarutól vasúton Christchurchig.

(100 a. mtfld.)

22-én reggel indultunk coachon visszafelé a Hermitagetől. Körülbelül egy órával az indulás után a Hermitagevel egyvonalba eső szomszédvölgy morenájára (Tasman-glecser) esett a tekintetem. A Tasman-glecser morenája széles völgyet foglal el, állítólag a glecserárak között a legnagyobb mennyiségű követ a Tasman jégárja hordja a hátán.

A Hermitagetől 16 a. mtfdre eső állomáson motorra ültünk. A Pukaki-tó mellett vivő út fele táján egyszerre felmondta a gép a szolgálatot, nem maradt más hátra, mint begyalogolni a 7 a. mtfdre fekvő állomásig.

Postagalamb útján azonnal értesítettük Fairlieben a motortársaságot, hogy küldjenek kocsit, mégis csak másnap este indulhattunk útra. Addig szuszoghattak péntek este, amíg kisütötték, hogy már úgysem érkezhetvén a Fairlieből szombaton korán induló vonathoz, így ráérünk várni, mert vásárnap nem járnak vonatok. Végül megérkezvén a motor, három más utassal Timaruig kocsiztunk és onnan kiki a maga útján tovább vasúton.

Dunedinből csaknem megtelten érkezett Timaruba a Christchurch felé menő express. Timaruban is sokan szálltak fel. Csak bár étkezőt ne csatoáltak volna a vonathoz! Két részletben ebédeltek, alig hogy a második csoport elkészült, fel-fel teára, ismét megindult az emberáradat. Az új-zélandi és ausztráliai vonatokon menet alatt lapokat és könyveket árúsítanak, ezek a kihordók is fokozott buzgalommal jártakeltek. Tanulság: a középen átjáró kocsik nem felelnek meg látogatott vonalokon, ha étkezőt is visz a vonat, ez az

egy bizonyos: «Probatum est intra Timarum et Kreiszt-csőrcsöm!»

Timarutól az északkeletnek 112 a. mtfd hosszú és a nyugati hegyektől a keleti tengerpartig terjedő síkságon át visz a vonat Christchurchig.

Ez a Canterbury síkság a legtermékenyebb és legjobban művelt területe a szigetországnak. Az ezer acrekre terjedő, drótkerítéssel körülvett birkalegelők helyett itt zöld élő sövénnel körülzárt farmokat látunk. A déli új-zélandi sívár, kiégett legelőkhöz szokott szemnek kellemes változás ez a lakottabb vidék.

A belfasti húskiviteli hűtőház. A munkások sztrájkolnak.

Kbelől 8—9 a. mtfddel Christchurch előtt, mint Timarunál, nagy birkanyájak legelnek a vasút mentén, itt, Belfast községben van a déli sziget legnagyobb kiviteli hűtőháza, az úgynevezett: «Canterbury frozen meet and dairy export Comp. Ltd.» A hűtőház berendezése értékesítés tekintetében igen tökéletes.

A gépek egy részét villanyos erő hajtja, de azért a régi kazánokat és egyéb használatlan géprészeket ott találjuk az új berendezés mellett. Amint a vezető hivatalnok figyelmessé tett az első ilyen használaton kívül helyezett kazánra, úgy véltem, hogy egy nemével a kegyeletnek adóznak az első munka idejére emlékeztető tárgyak megtartásával, — dehogy is teszik, van még hely bőven, a munka meg drága, hát csak maradjon minden amint volt, az eltakarítással ráérnek. Az élő háznak ez az esztetikája.

A húskivitel New-Zealand egyik legnagyobb iparága. A vágóhidakban alkalmazott hentesek minden 100 darab levágott; megnyúzott és felbontott juh után 20 shilling fizetést kapnak a belfasti gyárban, ami igen magas bér, mert a legjobb munkás egy nap 80—90 állattal tud végezni, de az átlag munkás is beszámol naponként 40—50 darabbal.

De a bér N.-Z. munkásainak szemében sohasem elég magas, így épen a napokban rendeztek több gyárban közös megállapodással sztrájkot.

A munkaadó és munkás közti vitás kérdésekben N.-Z.-ban a törvény értelmében a munkaadók és munkás-kiküldöttekből alakult arbitration court dönt, áll pedig ez egy bíróból, egy munkaadóból és egy munkásból. Ennek a sztrájknak a története, hogy a sztrájkba lépett munkások nem törődve a törvény rendelkezésével, nem vitték ügyöket az arbitration court elé, hanem sztrájkjal lepték meg a munkaadókat. Ez először történik a mondott törvény behozatala óta. A jó viszonyok között élő munkások most otthon lustálkodnak és az egyes hírlapok kiküldöttei hasábokban tárgyalják, hogy melyik munkás hogyan fogja fel a helyzetet. A legtöbben úgy vélekednek közülök, hogy szabad emberek lévén, üdülhetnek, amikor akarnak és üdülni fognak, amíg meg nem kapják a 100 darab után kért 25 shillinget. A nagy befektetéssel dolgozó gyárak pedig nem tehetnek eleget az elvállalt köteleknek, a juhot nevelő, hizlaló gazda nyakán meg ott vész a jószág.

Christchurch: A Muzeum maori gyűjteménye. A kiállítás.

A new-zealandi benszülött, a maori.

Az 57.000 lakost számláló Christchurch síkságon épült, dél felé az 1600 lábíg emelkedő Lyttelton-hegygyel. A külvárosok házsorai az újjélandi Express-társaság, vagy a kiállítás messzelátó tornyáról nézve, kertekből kandikálnak ki. A 80 acre kiterjedésű növénytani kert nem állja ki a versenyt az ausztráliai kertekkel.

A múzeum gyűjteményei közül a tömött szárnyas-osztály érdemel említést, a kiveszett moa madarak csontváz-gyűjteménye pedig e nemben elsőrangú. A múzeum másik érdekessége a maori (újjélandi benszülött) lakóház; a farag-

ványokkal teli falakóházat maori mesterek készítették 1842-ben. A házban sorjában álló faragott alakok az egyes vitéz törzsfőnököket ábrázolják. A vitézeknek a gyomrukon összetett kézfeje három-három ujjat visel, némelyik kiölti a nyelvét! Az ős maori szokást, t. illik, hogy harcban kiöltötték a nyelvüket az ellenségre, öröközték meg vele a maori mesterek.

Invercargillban a sziget déli részén kis lapályon fekvő városban feltűnt a sok kerékpáros; Christchurchban, az ugyancsak síkon fekvő városban még nagyobb méretű a kerékpározás: reggel jókor a munkások érkeznek kerékpáron, később a hivatalnokok és hivatalnokok, délutánonként a kirándulók használják és esténként a kiállításról visszatérő látogatók kerékpárlámpáit százával látjuk világítani az utcákon, de soha együtt annyi kerékpárt nem láttam, mint egy cricket-versenyen, szószerint halmokat képeztek itt a kerékpárok: N.-Zealandban, ahol az elcsenés alig ismert fogalom, kiki biztos rátalál a maga gépére, próbálnak csak ezt meg az öreg Európában, sok kerékpártulajdonos ballagna haza gyalog.*)

Ami a kiállítást illeti, több utastól hallottam, hogy nem ér semmit, össze sem hasonlítható a párisi, chicagói vagy st.-louisi kiállításokkal. A válaszom erre az, hogy az újjélandi kiállítást nem mérem össze a nagy kontinensek kiállításával, ez egy a civilizációnak viszonylag röviddel ezelőtt megnyílt kis sziget kiállítása volt és mint ilyen, érdekel a maga külön fejlődésével. Aki tanulmányozni akarta N.-Z. gazdasági és ipari fejlődését, bő alkalmat talált reá a kreisztesöröcsi kiállításon.

Az új-zélandi kiállítási osztályok között a mezőgazdaságit találtam a legteljesebbnek. Eredeti és tanulságos ötlet volt pl. a hasznos takarmányféléknek táblánként ültetett növénytani kertje, a fejlődés különböző szakában bemutatva.

*) A kiváló közbiztonság részben a nagy munkabérben leli a magyarázatát, kíváncsok, hogy ez mindenütt elérje az elérhető javulást, de itt azután meg kell állni -- ami munkás-diktatura mellett nem következik be.

Turista szempontból a szebb vidékek nagy fényképei és a turista departmentban kiállított újjélandi szarvasagancs trofeák képeztek vonzerőt.

A borostyánként ásott és a borostyánhoz hasonló kauri fa gyantából bemutatott nagy példányok és dísz tárgyak, valamint az eredeti maori faragványok, fegyverek, zöld kőből készült tárgyak a kiállítás eredetiségét képviselték. Az egyszerű eszközökkel készült maori faragványok, mint ilyenek művészi értéket képviselnek. Tekintve, hogy ma jórészen felhagytak a benszülöttek a faragás művészetével, a fenmaradt tárgyak mind nagyobb becsessel bírnak. Így pl. egy zöld kőből készült kis tiki-ért (emberi torzalak) fontokat fizetnek, a nagyobb példányok olyan borsos árért kelnek, hogy csakis gyűjtő veheti meg.

A kiállításon pár benszülött is árusított, úgy láttam ügyes kereskedők és értelmes emberek.

A kiállítás egyik vonzó látványosságát képezte a két sor élesre faragott cövekkel körülvett erődített hely, a Pa. A régi maori falvak mintájára készült Pa bejáratánál és még pár helyen a nyelvöket kiöltő faragott és pirosra festett hősöket állítottak. A cövekkerítésen belül levő lakóházakban a hízásra hajló vagy elhízott maori lakókkal találkoztunk. A dohányzás kedves szórakozásuk, az asszonyok szájában is gyakran látunk pipát. Az alsó ajak- és álltetoválás meg csaknem általános a maori nőknél. Egyébként az évtizedek előtt az emberevést is elkövető maori ma a művelődés útján tart és nagy részük a keresztény hitre tért, fajszeretetük igen kifejlett, mint általában a polineziai fajban, amelyhez ők is tartoznak.

Anglia, Ausztráliából Queensland-tartomány és Amerikából Canada szerepeltek még mint kiállítók. A canadai kiállításban a bányászati, az angol osztályban a képtár és a tanügyi rész vált ki, ugyancsak az angol kiállítás egyik érdekes része volt a spektrografok, csillagok spektruma, orvosi, összehasonlító és egyéb a tudományt szolgáló fényképfelvételek csoportja.

Délutánonként és este két zenekar tartott hangversenyt, az Angliából jött híres fúvózenekar és az ausztráliai és új-zélandi művészekből alakult filharmonikus zenekar. A filharmonikus zenekar programján naponként szerepelt egy-egy Wagner szám; Popper magyar ábrándját is előadták gordonkán, zongorakísérettel.

Christchurchtól 8 a. mtfdre fekszik kikötőhelye a 4000 lakost számláló Lyttelton. A körül félsziget és szigetekkel védett öblű várost a szárazföld felül félkörformájú hegyhát zárja el, az alatta átvívó 2866 yard hosszú alagút a déli földgömb leghosszabb alagútja.

Christchurchtól Greymouthig.

(158 a. mtfd.)

Az Ottira völgyssoros. Az útkaparó ő nagyságáék.

Greymouthba, N.-Z. nyugati partján fekvő kikötő városba Christchurchból az Ottira völgyssoroson át vezet a járt közlekedési vonal. 56 a. mtfdnyi vasutazás után Broken River állomástól coachon viszik tovább az utasokat az 51 a. mtfdre eső Ottira állomásig; innen ismét 51 a. mtfdnyi vasutazás következik Greymouthig. Rendes körülmények között reggel 7 órától este 8-ig bonyolítják le a közlekedést, de nem nagy esőzések után, amint ez velünk is történt.

A Timaru óta látott mezőgazdaságilag művelt Canterbury síkot közel Broken Riverhez hegyvidék váltja fel: több rövid alagút után Broken Rivernél végállomáshoz értünk; amerikai Cobb mintára készült, öt kényelmes coach várt itt reánk.

Alig hogy megindultunk, orkán kavarta szemközt az út kavicsos porát, a még jóval előttünk járó felhőkből esőcsöppeket hozva magával. Széles, kavicsos folyómeder mentén, sárga, kopár hegyek között tartottunk Bealey delelő állomásunk felé. Bealey előtt, a több ágra oszlott, vadul rohanó Waimakakiri folyó jött szemben a kavicsmederben.

Kocsisunk látva a megdagadt folyót, azzal az épen nem örvedes kijelentéssel bocsátott ebédre, hogy csak együnk kényelmesen, mert ma nem mehetünk át a megvadult folyón.

A hagyományos mutton (ürtü) hús délben meleg és kökemény volt, este pedig hideg és ugyancsak kökemény, a lassú evés tehát megtörtént és a tovább utazás is elmaradt. Az utasok nagy része többet magával töltötte az éjszakát, részemről még idején elfoglaltam egy kis szobát

A rohanó Wainakakiri folyón át.

és elkészülve a legrosszabbra, sürgönyöztem Ottirába, a következő állomásra, másnapra szobáért.

Másnap, számításon kívül hagyva, hogy az előtte való napi zápor megrontotta az utakat, a szokott időben bocsátottak útnak. Jó, hogy egyáltalán elbocsátottak, lévén vasárnap, az általános henyélés napja.

A coacheok előtt hosszú csizmában, öreg szürkén, vezető lovagolt; amint a Waimakakiri első rohanó ágába

beléptetett, azt hittem, eldönti a vízár, de a kifliformát öltő szürke jól megállta a helyét és megállták a coachonként ötösével fogott lovak is. A vízsport vagy ötször ismétlődött, hatodszor a Bealey patakon csörtettünk át és a szürke elvált tőlünk, mi pedig örökzöld újjélandi fákkal és bushsal benőtt hegyek között, mindig jobban szűkülő völgyben kocsiztunk felfelé.

A Devils Punch vízesés az Ottira szorosban.

Az érdekes vízi utazás és a szép vidék már elfeledtette volna velünk az egy napi késedelmet, amidőn egyszerre álljt vezényeltek. Megdagadt hegyi patak elmosta a patakra le és azon túl felvivő utat és nagy köveket hozott az útba. A túlsó parton két útkaparó állt hasig érő olyan gummiciszmban, hogy kegyelmes úr elülhetne benne lúdlesen. Ránk várhattak, mert eddig semmi nyoma sem látszott a munkásságoknak; szerettem volna rögtön ítéletet

követni el rajtok, de nem lehet, mert a szigetország munkás diktatúrája valahogyan a társak pártját foghatta volna. Az utasok szorultságból nekiláttak a köögörgetésnek és így fél órai késedelemmel átmentek a coachok a patakon. Csoda, hogy a meredeken való le-fel hajtás és a közben végzett éles fordulatok alatt egy sem fordult fel.

Az Arthurs Pass, az esőzések utáni nagy méreteken mutatta be vízeséseit, köztük az 500 láb magas Devils punch bowle esést; a legmagasabb pontról (közel 3000 láb) éles zeg-zúgban vezet lefelé az út, egy éles fordulat után végleg fel kellett adnunk a további kocsizást, itt az utat teljesen lemosta a vízár. A kocsikat otthagya legyalogoltunk a 4 a. mtfdre eső Ottira állomásig.

Jó volt a szobáért sürgönyöznöm, ott töltöttük az éjszakát. Az utitársak este betartották a szokásos vasárnapi misét és mint igaz hívők, szó nélkül nyugodtak meg a változhatlanban.

Az bizonyos, hogy nagyok az angol faj erőnyei, de itt N.-Z.-ban sokszor többre mennének egy kis kontinentális erőszakkal!

Másnap vasúton folytattuk az utat. Az Ottira állomástól kiszélesedő völgyet buja növényzet és nagy szálfák nőttek be. 28 a. mtfdre a Maona-tó melletti állomásnál, majd pár mtfddel tovább két gőzfűrészmalom dolgozza fel a faanyagot; Greymouth előtt pedig köszönet bányásznak.

Greymouth-tól Westportig.

(58 t. mtfd.)

A déli N.-Z. nyugati parti legnagyobb kikötője Greymouth 4000 lakost számlál. A kikötőhely mesterséges mólókkal védett.

Úgy volt, hogy Greymouthból coachon megyek az északi Nelson kikötővárosig, délután hajó indulván Westportba, változatosság kedvéért a tengeri utat választottam, ezenfelül így a Buller-völgy legszebb részét is alkalmam

nyílt látni, amitől elestem volna, ha egyenesen Nelsonba megyek.

A kikötőből kihajózva, jó darabig láttuk a távol mögöttünk fehérülő nyugati havasokat, köztük a Cook-hegység kimagasló csúcsát.

Közel Westporthoz a tengerpart könyökszerű benyúlásánál egy sor szirt-sziget húzódik a tengerbe; a szigetek környékét a halászmadarakon kívül fehér testű, sötét szárnyvégű nagy bukómadarak népesítik be. Ezek a fehér búvárok (disporus) egyenként vagy párosan húznak vízszint, ha felemelkednek, prédára lesnek, ilyenkor repülés közben villámgyorsan levetik magukat a tengerbe, magasan felfelve a vizet és pár pillanatra elbuknak.

Hat órai hajózás után közel érkeztünk Westporthoz, hogy a mólókkal védett kikötőbe bejuthassunk, várnunk kellett pár órát a dagály beálltaig.

A 3000 lakost számláló Westport a déli szigeten látott városok között a legelhanyagoltabb.

Westporttól Kohatun át Nelsonig.

(137 a. mtfld.)

A Buller völgyoszoros.

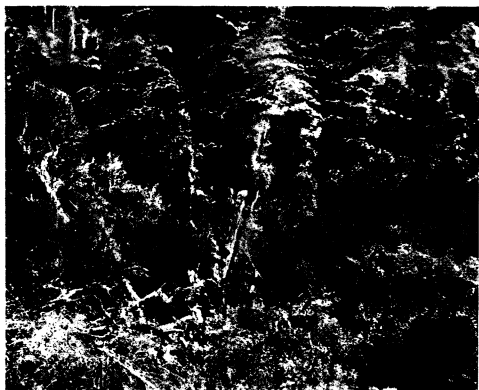
Westportból reggel 8 óra előtt indultunk el kényelmes coachon; a város végéig párszor megálltunk, postát szedve fel, így a hagyományos kései útrakeléstől ez alkalommal sem tértünk el, ennek folytán az éjjeli állomás előtt egy órát sötétben kocsiztunk öt lóval, hegyek között.

Westporttól északkeletnek kbelől 90 a. mtfldig a Buller folyó menti völgyoszorosban visz a kocs út. Jó félórai kocsizás után kompon vittek át a Buller-folyón, azután a folyó mentén utaztunk tova.

A Buller völgy díszé a növényzet bujasága: az alacsony hegyeket teljesen befedi az ős bush, a fákat folyondárok futják be, egy sásszerű élősdí, a gígí nagy csomókat hajt

a faágak tövében (első pillanatra úgy néz ki a dolog, mintha a fák kétféle levelet hajtának), a páfrányok 4—6 yard magasságra megnőnek. A karcsú, sötét törzsű páfrányok tetszetősebbek, mint a Tasmaniában látott vastagabb törzsűek.

Az út legszebb része a kompon való átkeléstől kb. egy óra hosszáig tart.

Őserdő-részlet, előtérben egy kétágú fa, az élődi gigi-vel.

A sebesen folyó Buller helyenként kiszélesedik, itt fejnagyságú kavicsok hevernek a folyóvíz két partján, majd meg sziklák közé szorul és úgy kanyarog a zöld hegyek között. A partoldali bevágások kavicsból álló oldalakat mutatnak, csak helyenként ütik fel szirtek a bordáikat.

A hegyoldalakon aranymosókat látunk, a folyó kiszélesedésénél három aranymosó baggerhajó van üzemben, a szirtesebb helyeken is megpróbálkoztak a baggereléssel,

ami azonban a hirtelen megdagadó folyóban veszélyes vállalat, amit két romokban heverő hajó is igazol.

A meredek helyek mellett kanyargó út itt még jobban próbára teszi a kocsist, mint a többi coachvonalon, mert nagyobb a közlekedés, a kerülést pedig, ha két ötlovas kocsi találkozik, csakhogya éppen keresztül viheti, gyakran csak úgy, hogy a félreálló szekér külső kerekei a meredek szélét érik.

Páfrány-sűrűség a Buller hegyszorosban.

A coach kocsis postamesteri munkája is nagyobb ezen a vonalon, mint a délibb turistaútakon. A kocsi induláskor telve volt postacsomaggal, levelekkel, arra nem jutott volna idő, hogy leadja a leveleket, hanem csak úgy menés közben dobálta le őket és kapkodta fel a továbbítandókat. A sűrűgöny- és postaállomásokon azonban átvételi könyv mellett megy a postakezelés. Rendesen a pár farm közelében lakó iskolamesternő a postai teendőkkel is meg van bízva.

Egy farmnál sárga-fehér kutya várt ránk nagy farkcsóválással, a ledobott postát szépen szájba kapta és bevitte a gazdjának.

65. a. mtfdnyi utazás után a völgy helyenként igen kiszélesedik, itt az őserdő fái már megszenesedve hevernek, a leégett erdők mentén zöld legelőket és farmokat találunk. Minél inkább közeledünk a Westporttól 106 a. mtfdre eső Kohatuhoz, annál előrehaladottabb gazdaságokat látunk.

Tipikus munkáslakóház a Buller hegysorozatban.

Kohatutól Nelsonig viruló mezőgazdasági vidéken visz a vonat; itt komlót is termelnek kisebb parcellákban; a tobozokkal erősen megrakott komlót éppen szedték.

A busht elpusztítják a jól termő földön, így történt Kohatu és Nelson között is, egy kis őserdőfoltot mégis megőrzött Nelson egy érdemes polgára az utódok számára. Nelson körül a házak mellett szívesen ültetnek a virágágyak és díszfák között gyümölcsfát.

Az alma- és körtefák roskadásig telve voltak érett gyümölcsessel, a kevés diófán pedig hárommannyi dió termett, mint átlagban szokott nálunk.

A 7000 lakost számláló Nelson öblében apálykor egy természetes, gátszerű vonalat látunk; a mély járatú hajóknak itt is, mint a szigetország legtöbb helyén, számolniok kell a vízállással.

Nelsontól Pictonon át Wellingtonig.

(138 t. mtfld.)

Pelorus Jack, az állami oltalmat élvező delfin.

Nelsonból 1907 március 7-én indultam el a Penguin nevű hajón. Elindulásom előtt figyelmeztetett a kocsisom, hogy látni fogom Pelorus Jackot, amely csodahal emberemlékezet óta kíséri a hajókat a French Passon! Bogara van az ipsének, gondoltam és útra keltem, egészen megelégedve Pelorus Jackról. Amint a szárazföld és Urville sziget közti tengeráramon át a French Passhoz értünk, látom, hogy az utasok mind a hajó orrára gyülekeztek és hol az egyik, hol a másik oldalon mutogatnak le a vízre. Hozzájuk szegődtem. A Pelorus Jack szó forgott közszájon; ezt a nevet kapta az érdekes hal, a Nelson és Wellington között utazó közönség jó ösmerőse.

A Penguin kapitánya 20 éve ösmeri, de állítólag harminc év óta kísérgeti már a French Passon a hajókat. Rendesen határozott vonalon belül bukkan fel és hagyja el a hajót, most is ott pillantottuk meg először, ahol az erre készülő utasok már résen álltak. Közvetlenül a hajó orra előtt úszik, hol jobbra, hol balra mutatkozva a vízszint alatt és elég gyakran kiemelkedik levegővétel végett, de nem dobja fel magát mint a delfin, sem nem hasonlítható a mozgása a cetek felszínre jövésehez. Vagy 20—25 percig versenyt úszott a hajóval, azután végleg elmaradt, amint rendszeren tenni szokta. Jack jó ösmerősei azt is vélték

tapasztalni, hogy Pelorus úr bizonyos hajókat előszeretettel követ. Éjjelenként is megjelenik, amint ezt a tenger fosforeszkálásakor megfigyelték.

Jackot a Governor 1904 szeptember hó 26-án kiadott rendeletével állami óvás alá vette, amint ezt a fényképével illusztrált és rövid történettel kísért képes lapokon olvashatjuk.

Pelorus Jackot a zoologusok sok megfigyelés után a ritka faj grampus griseus delfinek közé sorozzák. A kékes-fehér színű, egyenetlen sávakkal tarkított hal homloka csaknem derékszög alatt vágott, igen magas hátuszálya hátrafelé hajló, alól kiszélesedő két oldaluszálya kardszerűen szintén visszahajló, a farkuszálya pedig kétszárnyra osztott és vízszintes fekvésű. Tekintve, hogy ez a halfaj kétszáz évig is élél, az érdemes Jack még sok utasnak nyújthat mulatságot a French Passban.

Déli N.-Z. északi tengervidékének még egy különlegessége van, a két araszt hosszúságot elérő, alligatorszerű páncéllal fedett kerekfejű tuatara gyík (*Sphenodon punctatum*). A tuatara a French Passtól északra eső egyik sziget lakója.

A nagy Urville sziget körül több kisebb sziget és szirt áll ki a tengerből, ugyancsak így a szárazföldi kiszögelléseknél. Úgy a hegygerincek iránya, mint a velük összefüggő szigetek, az északkelettől délnyugatnak húzódó gyűrűdési irányt mutatják.

A szigetek körül szintén láttam a fehér búvárokat (*disporus*), de itt nem vetették le magukat a tengerbe, valószínűleg, mert a mély vízben nem kínálkozik halászat, vagy talán az idő nem volt alkalmas halászatra?

A szigetek után egy a szárazba messze benyúló fjordszerű öbölbe hajóztunk, ránk sötétedvén, csak a körvonalakot tudtam kivenni. Az öblöt szegő hegyek alacsonyak. Az öböl fejénél, Picton városnál állomást tartottunk. Visszafele egy darabig a mondott öblön hajóztunk. Március 8-án az északi szigeten, Wellington városnál kötöttünk ki.

Wellington, New-Zealand fővárosa.

A Múzeum maori háza.

Reggel 6 óra tájban felkeltem és szétnéztem a kikötőben. A körül elzárt nagy öböl a legjobb kikötőhely N.-Z.-ban.

A szigetország fővárosa az 50.000 lakost számláló Wellington az első pillanatban nagyvárosias benyomást tett reám: a korai idő dacára találtam kocsit, sőt embert is, aki vállalkozott a csomagjaim vitelére. Szokatlan dolog ez N.-Z.-ban, 6 órakor reggel! A szállodába menet már volt némi mozgalom az utcákon; a villamos közlekedés megindult, európai zajt csapva a csilingeléssel, az újságárúsok is rákezdtek a nótára, csak a karján kosárral lovagló pék és hentes maradt hű a szigetország szokásaihoz. Ha hozzávesszük, hogy a tenger és domb közé szorult város nem terjeszkedhetvén a kívánt módon, keskeny utcái mellett magas épületekből áll és hogy ezek az épületek kevés kivétellel deszkatákolmányok, amelyeken áttűz a nap és veséig hat a zaj, elképzelhető, hogy szívesen felcseréltem volna Wellington nagyvárosias szokásait a csendes újzélandi életmóddal. Nélkülöz mindent, ami az újzélandi városokban vonzó és nem nyújt semmi érdemes szórakozást, amivel elfeledtetné a hátrányait.

A wellingtoni múzeum nevezetessége a maori faragómesterek által 1843-ban készült és az állam által 1866-ban megvett benszülött ház. A ház teljesen fából készült, az oldalait körül — mint a kreisztsöröcsi múzeum maori házában — faragott alakok ékesítik. Pár harcias főnök itt is kiöltött nyelvvél van megörökítve, az ovális formájú, nyéllel ellátott miri nevű fegyvert tartva kezében.

A múzeumban a French Pass melletti szigetekről hozott eleven sphenodon-gyíkokat is tartanak; a nagy szemű állat soha sem pislog, szinte azt olvassuk ki merev tekintetéből, hogy a messze multba mereng, ahonnan a családfája származik.

A parlamenti szakonkint osztályozott nagy és kiváló könyvtárat 30 év előtt alapították; idegenek ülősszakon kívül, egy parlamenti tag ajánlatára, látogathatják a könyvtárat.

Wellington utcáin már gyakran találkozunk benszülöt-
tel, az üzletekben maori kereskedőket is látunk. A botanikus
kert szomszédságában fekvő kilátási pontra a város köz-
pontjából drótkötélpálya vezet fel, itt tágas kioszkra talál-
tam, amelyben kávéházi italokat és süteményeket szolgál-
nak fel, elüldögéltem egy ideig, majd azzal a gondolattal tértem
haza, hogy este vacsora után ismét felkeresem a szép fekvésű
csendes helyet. Így történt, de vacsorát nem kapván,
mert 7 óra után nincs kiszolgálás a kioszkban, haza kellett
mennem a villanyos dűbörgéstől zajos szállodába. Vacsora
után csomagoltam, másnap megkönnyebbülést éreztem a túl-
zsúfolt vasúti kocszi dacára, amint eltűnni láttam magam
mögött a szép fekvésű, de idegrontó Wellingtont.)*

Wellingtontól Wanganuiig.

(150 a. mtfđ.)

Wanganui. Az újzélandi maori lakos.

Wellingtontól a 87 a. mtfdre fekvő Palmerston North
városig északkeletnek, majd onnan északnyugatnak visz
a vonat. Az egész vonal mentén a régebben leégett erdők
helyét betöltő jó legelők terülnek el. A busht elpusztították,
csak egyes vízenyős helyeken állnak még ősfák, száradó-

*) N.-Zealandban, ahol a városokban is csendes és békés élet
folyik, általánosan jó a lakosság idegrendszere, kivélt csak a wellingtoni
lakos képez. Két és félhónapi barangolásom alatt N.-Z.-ban, ha valakitől
azt hallottam, hogy idegrendszereének javítása miatt üdülni kénytelen, már
tudtam, hogy wellingtoni lakossal van dolgom. Ez csakis az igen zajos
fővárosi élet folyománya lehet. Gyakran tünődtem, hogy miért nem tilt-
ják el az európai városokban az újságok hangos utcai árúsítását, a zajos
reklámcsinálást, a terhes kocsik gyors járását stb. Wellington és a többi
új-zélandi város lakosságán tett észleletek erősen meggyőztek a mondott
intézkedések szükséges voltáról.

félben, vagy száradtan. A haraszszerű gigí faj élősdinövényt gyakran látjuk a faágak tövén nőni, ez az élősdinemcsak az élő fákon, hanem a kiszáradtakon is eléldegél.

A 7000 lakost számláló Wanganui város a tengertől 4 a. mtfé távolságban a hasonlónevű folyó jobb partján fekszik. Wanganuibán már egészen otthonosak a benszülöttek. A fő utcákon ácsorog apraja, nagyja, valamennyi jól táplált, gyakran elhízott. A nők élénk színű ruhákat viselnek, a fejükön panama-, vagy puha férfi-kalapot, a szentnek tartott huia madár (hateraloha acutirostlis) egy szál tollával díszítve, ékszerként az egyszerű zsinórra fűzött tikit kötik a nyakukba. A zöld kőből faragott, emberi torzalakot ábrázoló tiki gyakran családi ereklye. A férjezett nők még szeretettel tetoválják az állukat és az alsó ajkat. A férfiak teljesen átvették az európai viseletet és letettek a tetoválásról. Igen jó egyetértésben élnek. Ha rokon vagy ismerőssel találkoznak, csók helyett összeérintik az orraikat. Történik pedig ez annyi szeretet és gyöngédséggel, hogy az első orrok érintésénél is a szeretet kifejezését láttam túlsúlyban és nem a dolog komikumát.*)

A gyerekekkel igen jól bánnak, egyszer sem láttam hogy szigorúbb fenytést használt volna a szülő.

Egy eredeti jelenetnek is voltam szemtanúja Wanganuibán; a népes utcán egyszerre csak megjelenik egy makrancos sárgán, szörén ülő, sarkantyúval felfegyverkezett lovag; a sárga csak nem akart menni, a lovag nyugodt kitartással ülte, egyszer aztán neki indult a csikó, egy-két bakugrás és a mester a makadámon hevert . . . Senki oda se hederített; a newzealandi lóra termett, a város utcáin is betanítja a lovat! . . . A lovas újból felkapott a lóra és az első törési lecke így befejeződött.

*) Az üdvözlés ezen neme a déli Csendes-oceán szigetjeit lakó polineziai fajnál, amelyhez a maori is tartozik, szintén dívik.

A Wanganui folyón a Pipiriki állomásig.

(57 a. mtfld.)

Maori útítársak.

Wanganuiból március 12-én reggel 7 órakor indultunk el, a hetenként három útat tevő turista-hajóval. Az utazó közönség félig turistából, félig benszülöttekből állott.

Bucsúzáskor nagy maori orrozásnak voltam a szemtanúja, mindenik boldog volt, ha orrával rokonorrot találhattott! A hajó elindulásakor még akadt mondanivalójuk, nem sokat röstelkedtek, hangos szóval kikiáltották a gondolataikat a parton állóknak, azok viszont bekiáltották a választ. Szép utazásom lesz, gondoltam, ha ezek a szelíd vadak ilyen hangon társalognak, de nem így történt, elbeszélgettek, elpipázgattak és cigarettáztak békességben; csak a megállóhelyeken ismétlődött a partra ki és a partról befelé való hangos eszmecsere és a bucsúzó meg érkező orrok érintése.

A pár házból álló állomások rendszeren a meredek partok terraszszerű kiugróin állnak. A lakók nagyrészen benszülöttek. Az egyik állomáson partra szállt a maori iskola tanítónője, a barnabőrű gyerekek már várták és szeretettel vették körül és ki ne szeretné ezeket a jólelkű, türelmes mesternőket!*)

Az állomásokon kívül helyenként a maori sátor vagy kunyhószerű lakóházakat látjuk, a folyóparton itt rendszeren a benszülöttek készítette ladikok állnak. Az aránylag hosszú, keskeny ladik két végén felfelé csúcsba hajlik és vékonyan van kidolgozva, a régente divó, díszes faragású ladikot nem láttam.

*) Az ujzélandi kormány a benszülöttek iskolázását is a lelken viseli, mindenütt ingyen tanításban részesülnek. De nemcsak az ingyentanítás jogát élvezik a benszülöttek, a földjeik adómentesek, egyébként pedig teljesen egyenjogúak a fehér lakossal. Ilyen rendszer mellett nem esoda, hogy teljesen a kultura útjára léptek. Persze, hogy ezt csak az elnéző, a közérdeket szem előtt tartó, vallásos angol társaslény valószínűsítheti meg.

Az igen sebes folyó gyakori és gyors kanyarulatokat tesz; egyes fordulatoknál a kiszélesedő kavicsos mederben gátakkal irányították a vízfolyást, itt és a rapidákon át olyan erős az áram, hogy a hajó nem tudna a folyással szemben haladni; úgy segítettek a bajon, hogy a mondott helyek felett drótkötelet erősítettek meg a mederben. Amint a folyással szemben úszó hajó az áram alsó feléhez ér, hosszú

A folyással szemben való hajózásnál segítségként használt drótkötél,
a Wanganui folyón.

rúdra erősített kampóval kihalászzák a drótkötél alsó, szabadon úszó végét, ráerősítik a hajó elején gőzzel járó csigára és most a gőzcsiga segélyével húzzák fel a hajót, amíg az áramból kiér. Ez az ismételt lassú művelet meglehetősen unalmassá teszi a felfelé való utazást, az utasok zöme ezért Taumaranuitól, a felső hajózható végponttól utazza lefelé a 136 a. mtfdet, vagy Pipirikitől az 57 mtfdet Wanganuiig.

A Wanganui folyó vidéke részben hasonló a Buller-szoroshoz. A part mentét a folyóról nézve alacsony hegyoldalnak képzeljük, pedig az agyag- és homokkőképződmény-partok fensíkba csapnak át. A partoldalakat a víz-medertől fel bush fedi; a folyásmenti hatalmas fűzeket részben az első hittérítők ültették. A bush egyformaságát páfrányfa-erdőcskék váltják fel, ez adja meg a Wanganui

A Wanganui folyón.

vidékének a jellegét. Az újjélandi színes bush a távolról pálmáknak látszó páfránycsoportokkal mintegy a mérsékelt és tropikus égövnek együttes, pompás jelentkezése.

Pipirikitől Taupoig.

(105 a. mtf.d.)

A benszülöttek számára fentartott terület. A három tűzhányó vidéke.

Pipirikinél mindjárt a kiinduláskor elhagytuk a wanganui völgyet és egy másik völgybe fordultunk be.

A bushal benőtt völgy kiszélesedő részein hatalmas szálfákat is látunk, a fák derekát vastagon nőtte be a moha. A haraszszerű, élősdí gígi is buján terem a vízzel, esővel bővelkedő völgyben. Az őserdő csendjét időnként a tui madár lágy, dallamos hangja szakítja meg.

Az alacsony hegyoldal, mint a Wanganui folyó partmentén, agyagból épült fel. Körülbelül az út első harmadáig csigahéjat és kagylót tartalmazó kővel javítják az utat. A vízülledés képezte kagylós kőveket a közeli hegygerincről szállítják, ahol több a. mtf.d. hosszaságban található.

Déli állomásunk előtt a távolról füstölgő 7481 láb magas Ngaurahoe vulkán szépen formált kúpja és tőle délnek, a hozzánk közelebb eső Ruapehu pihenő tűzhányó 8878 láb magas, havas, csapott kúpja látszott.

Délután hatalmas fákkal benőtt síkon jártunk. Az útba eső farmok körül már leégették az óriásokat; két gőzfürészmalom is segédkezett a pusztításban. Közel a jó értékesítés ideje, mert rövid idő múlva megnyílik a most épülő vasúti vonal, amely majd Aucklandot Wellingtonnal köti össze és ezt a területet is érinti.

A coach útirányához közel eső egyik új telepedésen állomást tartottunk. Eredeti kis hely vala pedig ez: a központot a viszonylag nagy szálloda és kis posta foglalták el, körülöttük épülőfélben levő faházak és sátrak képeztek csoportokat. Egy ilyen négy lépés széles sátorban az udvari fényképész helyezkedett el, a másikon pedig a borbélymester. Ezenfelül a mindent árúsítód gran store

(nagy üzlet) és a nyerges üzlet egészítették ki a szép jövőre számító új helységet.

A fensík és a környék erdősége benszülött tulajdon; törvény szerint ezek csak az állam által vásárolhatók meg. A magyarázata ennek az, hogy magánvétel esetén a törvényben épen nem járatos benszülöttek sokszor a történt eladás után bizonyos jogokat formáltak a volt tulajdonhoz, ami birtokviszályra adott okot, viszont gyakran a fehér

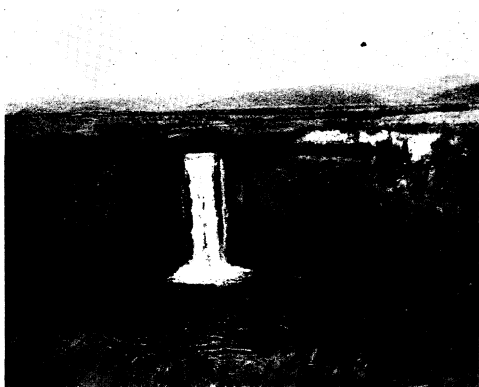

Az újonnan épülő város borbély-üzlete és udvari fényképésze.

ember kihasználta a benszülött tudatlanságát és áron alól jutott birtokhoz. Bérbe azonban adhatók a területek. Az egész úgynevezett «maori preservation» területen tilos a szeszesitalok kimérése, amit az európai lakókkal kötött végleges békeszerződésbe az egyes benszülött főnökök javaslatára vettek be.

Az erdőség után jó legelő terület, majd a déli sziget sárga harasztjához hasonló sivár vidék következett. Távol-

ról csaknem körülkocsítottuk a Ruapehu hegy környékét. A nyugati, szabályosan formált hegyoldal délfelé, majd keletnek, mindinkább elformálódik; a kráter pereme keletnek leeső, ugyancsak a keleti oldalon több anyag gyülemlett fel, mint a nyugatin. Ma már nem termel a Ruapehu lávát, a kráterében 500 láb átmérőjű tó vize az utóbbi kisebb kitörésekkor, így 1895-ben, a szélek körül, a kilövelt

Vízesés a pusztaságon, közel Waioru állomáshoz.

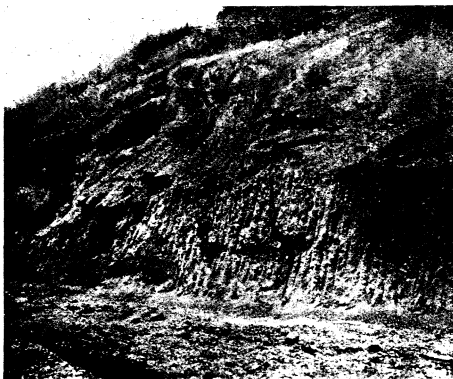
páraktól felmelegedett. A tó vízszintje 300 lábbal fekszik a környező kráterfal alatt.

Éjjeli állomásunk előtt eredeti vízesést láttunk: a síkon folyó glecservízpatak meglepetésszerűleg egyszerre egyet esik és olyan öblöt formál, hogy fel sem tételeztük volna ilyen kis Niagarától.

Waioru, éjjeli állomásunk, a Wellingtontól Aucklandig kitűzött vasúti vonal közelébe esik. Itt a bevágások az

arasztnyi humus alatt több láb mély, vulkanikus hamu és rapilli-réteget mutatnak; helyenként, többnyire a rapilli-réteg alól, megszenesedett fatörzsek és ágak kandikálnak ki. Az őserdőket, még az itteni feljegyzés előtti időben lepte el a pompeiszerű, forró rapilli-hullás, olyan mértékben, hogy megszenesítette, felperzselt a fákat.

Alig hogy betértünk a szállodába, vihar és eső támadt és kitartott másnapig. Hét órakor reggel keltünk útra eső-

Helyenként, többnyire a rapilli-réteg alól, megszenesedett fatörzsek kandikálnak ki.

ben. A felhők az egész úton olyan alatt jártak, hogy a három tűzhányóhegyet, a Ruapehut, a Tongarirót (6460 láb) és a Ngaurahoe^{*)} dacára hogy közel jártunk hozzájuk, nem láthattuk, de a geologia iránt érdeklődő utas így

^{*)} A Ngaurahoe hegyből, az északkeletnek eső Tarawera hegy 1868-iki nagy kitörése alkalmával folyt láva utoljára, azóta füstöl vagy hamut lövel fel.

is sok érdekeset talál ezen az úton. Órákon át hamu és rapillival vastagon bevont területen járunk. Amint az átvágások bemutatják, a hamú és horzsoló kő (pumis) rétegesen helyezkedtek el. Helyenként, a vízhortda kerekded lávakövekből is képződött mélyen a földszint alatt vastag réteg, másutt a köréteg alatt ismét hamut és rapillit látunk. Az elszenesedett faanyag is egy helyt réteget képez.

Az út utolsó negyedén a körül fekvő alacsony hegyek bushal vannak benőve. — 44 a. mtfd kocsizás után, öreg bushal benőtt félkrátert és egy magában álló kúpalakú dombot balról hagyva, a Taupo-tó déli részén fekvő Tokaano községhez értünk. Tokaanonál, magasan a hegyoldalon, több helyről szállnak fel gőzök; közvetlen a faluba vezető híd alatt forró víz bugyog fel, az első ház pedig fehér párákon át mutatkozik.

Tokaano a Taupo tóba ömlő Waikato folyón horgászók tanyája; a szálloda éttermében a falon, nagy halakat ábrázoló, kivágott keménypapíralakok díszlegnek, ezek a folyó idényben itt fogott legnagyobb pisztrágoknak árnyképei. A legnagyobb két hal $23\frac{1}{4}$ és $24\frac{1}{2}$ fontot nyomott. A halbőség nagy, de a folyó nagymennyiségben szolgáltván eledellel, a halak nem igen mennek a csalétekre. Az eredményes halászatot a holdvilágos éjszakák szolgáltatják.

Tokaanoban több benszülött lakik, a coach körül csoportosult helybeliek közé pár jól festő maori leány is vegyült.

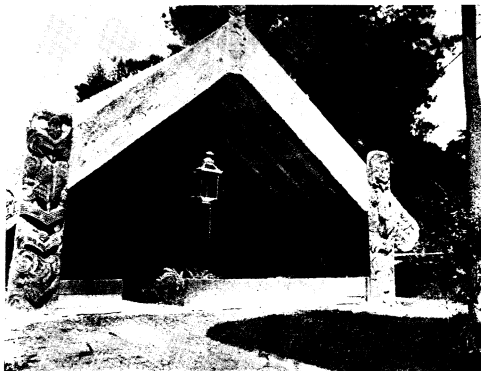
Tokaanótól 25 a. mtfnyi hajózás után, a tó északi lefolyásánál fekvő Taupo községnél kötöttünk ki, innen még két a. mtfdre kocsiztunk a Spa (fürdő) állomásra.

A Taupo-tó az északi N.-Z. sziget legnagyobb tava, a hossza 25 a. mtfd, szélessége 11 és 16 a. mtfd. között váltakozik, 1211 lábbal fekszik magasabban a tengerpartnál. Északi partjához közel, a 3600 láb magas, félkráterű, kialudt Tauhara tűzhányó, a tótól délnek egy sort képező Tongariro, Ngaurahoe és Ruapehu hegyekkel egy vonalba esik.

A Taupo Spa és környéke.

A Taupo gejzer völgy. Az Aratiatia rapidák (sellők).

Taupo Spa vulkanikus hamu-dombbal övezett kis völgyben fekszik. A földszintes fa-lakóházak, a hideg és meleg tükörfürdő és a régi maori faragvánnyal teli, nagyértékű étteremnek használt maori ház, kertecskével körülveve, a

Az étteremnek használt maori ház Taupo Spa-nál.

meleg források és gejzerek közé ékelt fürdőt lakályossá teszik.

A fürdő mögötti dombra gyalogösvény vezet fel; az útmentje sűrűn be van növe manukabokkal. A szállodától 10 percnyi kényelmes séta után a Waikato folyóhoz érke-zünk. Az átlátszó zöld folyó sebesen viszi lefelé a Taupo-tó kristály vizét. A folyó közepén két szigetekskére esik a tekintetünk és az innenső parton egy óriás sárgásbarna kaptárszerű képződményre; ezt gejzer építette.

A Craw's nest, amint nevezik, pontosan $3\frac{1}{4}$ óránként tevékeny. Oda érkeztemkor erősen gőzölgött és a mélyéből morgásszerű hang hallatszott, majd mind kevesebb pára szállt fel a kráteréből és a morgása is gyengült, tehát közvetlenül kitörés után érkeztünk közelébe. Körüljártuk, bekukucskáltunk a kebelébe, azután elhelyezkedtünk a szükséges távolságban, várva a játékára. Kbelül 40 perc múlva mind erősebben párologott, egyszerre csak gőzfelhővel

A Craw's nest gejzer silicat építménye, kitörés után.

vegyest, vízsugarat lövelt fel. Az első párával teli sugarat, még tömörebb vízsugár követte. Az ismétlődő lökések mind alacsonyabb sugarat löveltek fel, a ragyogó napsugár pedig a hulló vízszemekre szivárványt vetett. Kbelül 70 láb lehetett az elért legnagyobb magasság. Az egész játék eltarthatott két percre. Még két ízben láttam működésben, másodszor este; nappali világítás mellett természetesen nagyobbzerű a látvány. Aki ismeri a gejzervidékek szokott sivárságát, el-

képzelteti, mennyivel megkapóbb, zöld növényzet ölén, kristályvízű folyó mellett látni működésben egy ilyen forró vízzel játszó szökőkutat!

A Crow's nest közelében még három gejzer van a parton, most a nagy vízállás előntvén őket, pihennek.

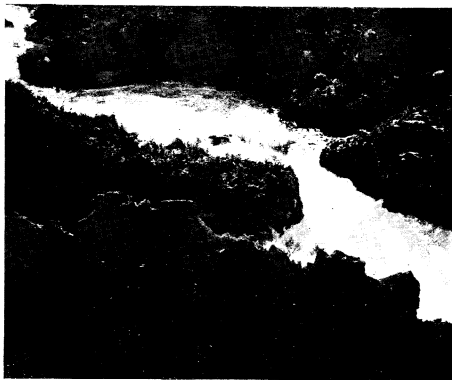
A gejzerek mögötti partoldalon két barlangforma nyílásból víz és gőz lövel ki; feljebb a domboldalon

A Crow's nest gejzer tevékenyen (Taupo fürdő közelében).

solfatarák, fehér és téglavörös színű sárg gejzerek fújnak, bugyognak, pöfögnek.

Igen eredeti egy szakadékszerű mélyedés, a fenekén vízszintesen eső oldalnyílással; a forró víz és gőz ezen a nyíláson szünetnélküli löketekben tör át, a lapátoló hajókerékhez hasonló hangot adva. A gejzerek és melegforrások körül látható alkalikus, kénes, arzenikumos stb. alkotású agyagszerű színes lerakódás a lapátoló barlang körül

Az Aratiatia rapidák (7 a. mtfdre Taupo Spától).

A Huka vízesés, a Taupótól Wairakeibe vezető úton.

sok yard magasságú falat képez. A solfatarák és meleg források körül sok helyt kong a föld lábunk alatt.

A Waikato folyó Taupotól északnak 7 a. mtfldre sötét lávafalak közé szorulva az Aratiatia rapidákat képezi, pár a. mtfölddel távolabb pedig a szép Huka vízesést. Úgy ezen a vidéken, mint a tó környékén bőven találunk obsidiánt, az obsidianon felül a fejnagyságú, sötét jóval nagyobb horzsolókövek mindenütt vastag réteget töltenek be.

A Rotokawa-tó.

(Taupotól 8 a. mtfld.)

A Taupo Spa-tól északkeletnek eső Rotokawa-tóhoz menet a Tauhara kialudt tűzhányót jobbfelől hagyjuk; távolabb, ugyancsak egyedül álló öreg hegy vonja magára a figyelmünket, a két oldala félholdként befelé hajló, a közepe jóval lejjebb fekszik és mint két ferde hegytöredék közé szorult domb mutatkozik. A szokatlan alakú hegy is segíthetett Tauharanak hamuval, rapillival, horzsolókövel fedni be vastagon a tóvidéket, olyan vastagon, hogy a felső rétegtől kezdve a környék legmélyebb bevágásáig csakis ezt az anyagot látni.

A vizet áteresztő laza földrétegen csak a hálás örökzöld manukabokor és törpefa terem meg vadon, de hogy kellő műveléssel termőfölddé változtatható, mutatják a Spa körül ültetett európai fenyőfásor haragos-zöld nagy fái.

A szokatlan formájú hegyen túl a Kenguru fensík látszik; ha hirtelen pillantunk arrafelé, szinte azt véljük, hogy távoli tenger körvonala.

A Rotokawa-tó egyik partját sás veszi körül, a sás közelében fekete hattyúk és vadkacsák uszkálnak. A hideg, édesvízű tó forró kénes tavacskával határos, a kettő között vékony földnyelv képez részben válaszfalat. A forró tavacska a széle felé sárgás a kénes lerakodástól. Az egész vidék egy még forrongásban levő kénbánya. Mély üregekben kénnel telített forró víz bugyog, másutt kénzőzők szállnak

fel, a már kiszáradt helyeken pedig a felső réteg alatt tiszta sárga (piros vagy fehér agyaggal vegyes) kén-tömbök váltak ki; helyenként sötétszürke kénkövet is találunk. A sárga és korállpiros színű lerakódások egy üreg környékét különösen szépen színezték ki; az egész barlangforma nyílás sárga, a sárga alapszinre, a korállvörös szélekről hasonló színű sávok szállnak be, olyan szép

A Rotokawa kénés tóvidék.

ez a színezés, mintha festő segédkezett volna a pictor Naturának.

Visszajövet, a tó közelében tanyázó, államilag alkalmazott két üregi nyúlfogót látogattuk meg. Két sátorjuk közül egyik lakóháznak szolgált, a másikban, a dining roomban, teát, vaját és szirupot szolgáltak fel. Ezen a vidéken foszforral kevert darával pusztítják az üregi nyulat, a fordított hancsikokra kirakott méreg, kárt tesz a szárnya-sokban is.

Hazamenet távolról két elvadult lovat is láttunk, amint a neszünket vették, igazi vadállat módjára eliramodtak.*)

A Wairakei és Waiora gejzervölgyek. A nagy gőzüreg.

A Wairakei gejzervölgy, Taupotól 7 a. mtfdre, a teljes kényelmet nyújtó Wairakei fürdőhelytől pedig egy a.

A Dragons Mouth gejzer krátere (Wairakei fürdő vidékén).

mtfdre esik. A gejzerek itt is, mint Taupo Spa vidékén manukával benőtt környezetben gőzölögnek, sceneria tekintetében még sem mérhető össze ez a vidék a Waikato folyó völgyével.

*) Úgy N.-Z.-ban, mint az általam felkeresett szigeteken találni elvadult házi állatokat, így a Csendes-tenger szigetjein az elvadult disznók igen elszaporodtak.

A nagy Wairakei, a vele szemben eső Dragons Mouth (sárkány szája), a Terrace-csoport, a Terekere és több más gejzerek, az azurkék vízü forró tavacskák, a kisebb meleg források, a pőfögő sárgejzerek, a folyton forrongásban levő Champagne Pole és egyéb vulkanikus jelenségek, a Wairakei patak és egy melegvízü patakocská partmentjein helyezkedtek el.

A nagy Wairakei gejzer krátere a középén kétfelé nyílt silicat építmény: pontosan 10 percenként működik, az első föllökött vízsugártól az utolsóig, kbelül 3 perc tellik el; igen nagy mennyiségű vizet lövel fel; az elért legnagyobb magasság 40 láb lehet.

A Dragons Mouth is épített magának a sárkány szájához hasonlítható kürtöt. A krátere nem lefelé nyíló, hanem oldalt kapja a vizet; 10 percenként működik és több percig lökdös ki forró vizet a közvetlen közelségbe; amint elvégezte a dolgát és lefolyt a medencéjében az összegyűlt víz, keresztül lehet járni a száján, de ez a rövid pár lépés jobban felhevíti a kísérletezőt, bármely gőzfürdőnél.

A Wairakei patak sziklás partoldalán csoportot képező Terrace gejzerek körül, mint mesterséges grották környékén, magas fű és bokrok díszlegnek, a patak szélét pedig vízinövények lepték el.

A Terrace-csoport egyik oldalán szivacszerűen körülzárt medencében az ikreknek elnevezett gejzerpár lakozik. Az egyik iker négy percenként jelentkezik, előbb felemeli a medence víztartalmát, azután egy kisebb, majd több nagyobb lökés következik; a nagyobbaknál a medencének csaknem egész tartalmát robbanásszerűleg, három lábtól tizenöt láb magasságig löveli fel. A másik iker kbelül 15 percenként játszik, a megállni készülő hajó lapáthangjához hasonló zajjal hozva hullámlásba a medence víztartalmának egy részét.

A Terrace gejzercsoport felett kis melegforrás vize gyülemlik hosszúkás medencében, a vízállásból lecsurgó vizet talált a tőle távolabb és lejjebb eső Prince of Wales' feather gejzer medencéjébe. Rendes körülmények között a

nevezett gejzer naponként csak párszor löveli fel a két különböző irányba szálló vízsugarát, de rájöttek, hogy ha a fent említett melegforrás lefolyását elterelik, vagyis nem engedik a gejzer medencéjébe csurogni, úgy a fortélyos Prince of Wales' feather ettől számítva 25 perc alatt működésbe jön. Azóta a Princ gejzer óraműre jár, vagyis rendes körülmények között a vízállást összeköttetésben hagyják a gejzerrel, amint pedig a kíváncsi utas megérkezik, a vezető

Az ikrek játéka (Wairakei).

bezárja a vízállás lefolyási nyílást és ime 25 perc múlva megjelenik a walesi herceg kettős tollához hasonló két irányfelé mutató vízsugár.*) A kedélyes gejzernek ezenfelül még egy indicatorja is van, ez a közelébe eső kis szájú szökő-

*) A magyarázata az a dolognak, hogy a vízállásból lassan lecsorgó víz lehűlt állapotban ér a két tollas gejzer medencéjébe és így lassítja a gejzer kráterében levő víz szükséges felmelegedését.

kút, a Princ játéka előtt három, négy ízben lövel fel kis víz-sugarat, csak az utolsó vízugarat követi a kettős toll.

A Terekere-gejzer szünet nélkül forrongásban van, de csak jelentéktelen magasságra játszik.

A Champagne Pole 50 láb átmérőjű medencéjében folyton szállnak föl nagy buborékok, az egyik oldalán pedig az állandó forrás és forrongásban levő víz 6—8 láb magas hullámokat ver. A medence háttérét képező sziklafalat elfedi a vastagon felszálló gőz. Csak ha széláram jön, kapunk teljes képet a nagy erőt képviselő vulkanikus alkotásról. A medence lefolyási helye színes a lerakódó anyagtól.

A szállodától délnyugatnak $1\frac{1}{2}$ a. mtfdre, a Waiora-völgyben, ugyancsak patak két partmentén elhelyezett vulkanikus medencéket látunk. A csendesen csobogó melegvízű patak medre csaknem végig narancssárga a lerakódott silicattól, egy helyt ilyen narancsszínű teraszt képez, másutt pedig esést. A két partoldalt vastagon benötte a manuka és moha, a zöld növényzet között meleg források és sármedencék párolognak.

A medencék tartalma tejes, vagy türkizkék színű, egy smaragdzöld vízállás a bokrok közül kandikál ki, egy másik meg téglavörös színben játszik. Mindenikben olyan bőséges a silicat-lerakódás, hogy a medence egy részét ez a sárgás anyag tölti be.

Ez a melegforrás-vidék a forrongásban levő wairakei gejzer-völgy közvetlen közelében mintegy az előrehaladottabb, a pihenés felé közeledő vulkanikus tevékenységet mutatja be. A Waiora-völgy növényzettel ellepett, pihenő kráterbe nyílik. A kráter-száj egy kis részén lávafalak láthatók, a mellette levő szirtes rész alatt, a kráter-fenéken, kén rakódott le. A kénes vidék még meleget áraszt, egy helyen igen vastag, elszenesedett fatörzs néz ki belőle, ugyanitt mélyről jövő morajszerű hangot vettem ki. Távolabb forró sár bugyog, majd azontúl meleg tavacska tölti be a meredek, piros és sárga agyagból álló szakadékat.

Wairakei fürdőtől 2 a. mtfdre, a színes forrásokon

túl, egy domboldalon, egyedül dübörög a Great Steam Hole (nagy gőz-üreg). A csak két láb átmérőjű üregből hatalmas vízéses dörgő hangjához hasonló zajjal tör ki a forró gőz, oly erővel, hogy a bedobott kisebb tárgyakat visszalöki.

Az Oraki korakói gejzervidék.

(Wairakeitől 17 a. mtf.)

A Wairakeitől Oraki korakóiig hullámos dombvidék, északnak több kúpformájú emelkedéssel záródik. A domboldalakon gyakran látható földcsuszamlások mutatják, hogy a felső földburok itt is, mint Taupo körül, hamu és horzsolókö; a bevágásoknál megszenesedett fatörzseket találunk. Az agyag és vulkanikus hamuból álló dombok között láva-gerinc válik ki, a gerinc kbelől egy szint esik a legmagasabb dombbal. Hogyan folyhatott a láva ilyen vastagságban és hogyan képződtek ezek a kúpformájú dombok?

Új-Zealandban folyton geológiai refleksiók előtt állunk, különösen itt az északi sziget gyors átalakulásoknak kitett vulkanikus vidékén.

A gyéren bokorral és haraszszerű sárga fücsomókkal benőtt út mentén csak az útkaparók sátorházait találjuk: közel a gejzervidékhez, egy mellékvölgyben vadlent feldolgozó malom van üzemben, egyébként lakatlan a vidék.

Kbelől 17 a. mtfdre Wairakeitől, a Waikato folyó balpartján, magasan fekvő kanyarulatról végig látjuk az Oraki korakói gejzervidéket. A gejzerek itt mind a két folyóparton kagylószerűen formált fehér teraszokat építettek: ma a nagyrészők elcsendesedett és a működésben levők is beérik egy kis forróvíz kilöveléssel, vagy mint az Oraki korako gejzer, pár láb magas hullámveréssel.

Maori kocsisunk, aki egyben vezető is a Wairakei völgyben, igen hasznos és ügyes embernek bizonyult, különösen Oraki korakóban, a «maori preservation» területen, ahol egy honfitársnője szerepel mint vezető és szedi az utasoktól a vámot. A vezető hölgy, hátán szopós gyerekekkel

jött, hogy majd sógornőjével együtt átevez velünk a Waikato folyó jobb partjára, de kocsisunk lovaghoz illő módon, maga vette a lapátot a kezébe; elébb felevezett a partmentén, aztán belevitte oldallal a csónakot a rapidaszerű árba, a csónak átvágódott egy jó darabon, a tulsó oldalon erős evezőcsapásokkal partra szállított. Jó munka volt, de fűjt is hozzá a megtermett maori. Megdicsértük, hogy jól evez és

A Waikato folyó partján sorakozó gejzerek és meleg források,
Oraki Korakónál.

biztattuk, hogy nevezzen evező-versenyen és íme mi sült ki?! . . . hogy nem is az első díj lenne, amit megnyer.

Az Oraki korakói vidék két kiváló látványossága a 200 láb széles és 20—25 láb magas terasz és a timsó-barlang. A nagy silicat-teraszt a felette fekvő forró kékvízű tó és forró vízzel telt egyéb medencék lefolyása növeli. Alulról nézve, a függélyesen eső, kékesen fehér és fényes lerakódás olyan, mint vízesés fagyos időben.

A timsó-barlang oldalfalai alól fehérek a timsótól, egyébként fényes zöld színben játszanak; szemben a bejáratnál kis kék melegforrást látunk, a bejáratnál pedig magas páfrányfák zöldelnek. Ezek a fák igen hangulatossá teszik a barlangot.

Kirándulásunkkor visszajövet a maori sógornő üstben főtt forró teavízzel várt. Előszedtük az élelmiszeres kosarat és hozzáfogtunk a falatozáshoz. Az evezőmester is velünk tartott. A sandwichek halomszámra kebeleztek be általa,

Az Oaki korakói silicat terasz.

pár csésze tea felhőrpintése után egy pezsgős üveg limonádéhoz fogott, erősen hangsúlyozva, hogy a nehéz munka után megjött az étvágy, — ami gondolom a maorival együtt jár. A limonádé eltűnése után az üveget eldobta, bájos mosolylyal jelentve ki, hogy egy pencet dobott el.*)

*) Az új-zélandi szigetek coach-utai mentén lépten-nyomon találunk eldobott üvegeket, senkinek eszébe sem jut felszedni őket, pedig az első taligán város felé tartó utas pár shillinget szerezhetne vele, de a jólétben élő szigetlakó nincs erre ráutalva, meg nagy úr is ő ahoz, hogy üres üvegeket szedegessen. A maorinak még nincs a vérében a dolog, ő még csak a póznál tart.

Wairakeitől Rotoruáig.

(49 a. mtfld.)

A waiatopui gejzervidék.

Wairakeiből Rotoruába menet a 27 a. mtfldre eső Waiatopu-völgyben tartottunk állomást. Waiatopuban nem látunk felszökő gejzert, de forrásban levő és meleg forrást,

Az Oraki korakói teraszt növelő, forró, kékvízű tó.

tavat, gőzölgő üreget és kénkö-barlangot nagy mennyiségben. Mindjárt a szállodával szemben elterülő mészfehér domboldalon terjedelmes kengőzt párolgó üregekre találunk; az üregek környékén nagymennyiségű a kénlerakódás. A forró vizek mentén az üllepedő, a gőznyílásokon pedig a kivirágzó újképződést látjuk. A föld itt is, mint általában a hasonló területeken, sok helyt kong a lábunk alatt. A kongás magyarázatát adja egy pár yard átmérőjű, a mult évben beszakadó üreg, az üreg tágas, körben formált verembe

vezet, a veremből vastagon száll fel a kénköd. Valószínű, hogy további beszakadás folytán idővel nyílt üreggké formálódik, mint a körül tátongó többi szakadt, tört falú mélység.

A kénlerakódáson kívül Waiatopuban sok a timsóképződmény, így egy nagy és két kisebb tavacszkát részben fehér timsófal környez. A porhanyó, sárgásan fehér timsót több helyen barnás sárga, kemény fényes kéreg fedi.

A fehér timsófalakkal környezett kék tó, a waiatopui gejzervidéken.

A meredek partok közé szorult nagy, kékvizű Waiatopui-tó az új-zélandi gejzervidékeknek a legszebb ilyen tava. Egyik meleg tó lefolyása széles esést képez, a kagylószerűen formálódó esés a kénes lerakódástól fényes sárgás szint nyer; idővel a még kezdetleges alkotás szép teraszszá nőheti ki magát, ugyancsak ez a tó távolabb keskeny, de magasabb esést formál.

A Waiatopotól Rotorua felé vivő úthoz közel, kúpformájú emelkedésben sárgejzer dolgozik; ez a sárgejzer

pár év alatt építette fel kaptárszerű kráterét. A kráter az út felőli domboldadra épült, a lábától a pereméig itt 11 fa-lépcső vezet fel. A lépcső felső fokáról vígan szemlélhetjük a szünet nélkül forrongásban levő sár-volcanót (mud volcano).

A krátterszáj átmérője 6—7 yard lehet. A lépcsővel szemben eső oldalon völgybe esik le a sárépítmény, itt a lábánál tiszta vízállás terül el; körül manuka-bokrok zöldelnek.

A mud volcano (sárvulkán) Waitopunál.

Waitopuhoz közel fekszik a fegyencház. A fegyencekkel Rotoruáig több helyen beerdősítették a kopár, vagy csak gyéren bokorral benőtt hullámos vidéket. A fák jól megindultak, pár évtized alatt sokat nyer majd általuk a vidék.

A Rotorua felé vivő út mentén a legszebb képet a szivárványhegy nyújtja. A kúpformájú, egyedülálló, rég pihenő tűzhányónak az útfelőli oldalán két kráttere van,

a kráterek meredek falai túlnyomólag téglaveres, azonfelül sárga, fehér és barnásan színezettek. A hegy lábánál, kis sötétzöld tó partoldalából, egy helyt még most is gőzölög a hegy, az út ellenkező, balról eső oldalánál is zöld tó terül el. A szivárványhegy északnyugatnak, az úttól eseső oldala még színesebb.

A szivárványhegyen túl, kb. 8 a. mtf. d. Waiatopu-tól, az 1886-iki vulkanikus alapú földrengésre emlékeztető

A sárvulkán krátere.

földsüllyedést látjuk; a 2 párhuzamos vonal közötti süllyedést a benövés és beiszapolás dacára, még ma is tisztán ki lehet venni.

Rotoruát, egy hegyszorosból kikerülve, az alattunk elterülő völgykatlanban gőzfelhőktől tarka Whakarewarewa gejzervidéken keresztül, két angol mtf. távolságból pillantjuk meg. A háttér a Rotorua-tó képezi.)*

*) A Rotorua-tó 32 □ a. mtf. és 915 láb magasan fekszik a teng. színe felett.

A Rotoruába vezető széles országúton élénk kocsis- és motorközlekedés folyik. Ez a leglátogatottabb vidéke a szigetországnak.

Rotorua, Whakarewarewa (röviden Whaka) és Ohinemutu maori községek.

Rotorua hőviz fürdőt rendkívüli gyógyhatása miatt nemcsak az új-zélandiak látogatják, hanem a reumás betegek Ausztráliából, sőt Európából is felkeresik. A modern igényeket kielégítő fürdőhelyiségek szép parkban fekszenek. A meleg források kiapadhatlanok; két ilyen forrás a parkban gejzer módjára löveli fel a vizet. Egyébként szállodákból, maori különlegességeket árúsító üzletekből és bérkocsi-vállalatokból áll a fürdőtelep. A kocsi-vállalatok versengése nagy, aminek az előnyét a déli szigetről jövő, kötött forgalomhoz szoktatott utas örömmel veszi tudomásul.

A Rotoruától két angol mtfdre eső Whakarewarewa vagy röviden Whaka helységbe menet, balkéz felől kényelmes, nagy szállodára találunk, a vele szemben eső tea-ház melletti faragványokkal teli maori lak ünnepi alkalmakra készült, a díszes házon túl a benszülöttek kis fa lakóházai következnek. A maori lakók körül meleg és forrásban levő medencék gőzölgnek és két működő gejzert is közvetlen az első házak között látunk. A kis nyílású, forró víztartalmú forrásmedencéket a sötétbőrű benszülöttek (maori) körülécezik és kész a konyha.

A whakarewarewai gejzervölgyet szépszemű maori nők vezetése mellett járjuk végig. A vezetők között a legkedveltebb a messze ismert Magi. A rokonszenves, eszes Magi kifogástalan angol nyelven szolgál a szükséges magyarázatokkal. Az utasok reggeltől estig keresik Papakura Magit, mindenki az ő vezetése mellett akarja látni Whakat. A történt körséta után bemutatja Magi a fogadó házát; a faragással díszített kis maori lakban könyvszekrényt meg rakva angol könyvekkel, íróasztalt, pianinót és maori külön-

legességeket találunk. A falakat nevezetes személyiségek fényképei díszítik, így a walesi hercegé, amint Magi vezetésével a gejzerek között sétál, és más neves embereké.

A gejzervölgy közvetlen a község szomszédságában van, illetve a gejzerpark, mert a kényelmes, széles utakkal és zenepavillonnal rendelkező völgynek park jellege van. A parkban levő pihenő gejzerek magas, dombszerű teraszokat építettek, ilyen teraszon helyezkedett el a bizonytalan

Maori konyha Whaka helységben.

időközökben működő Pohutu, ugyancsak ezen terasz lábánál a két-három percenként szökő Kereru gejzer építi sötét házát (kivételes színezés). A Kereru alatt folyó patakmederben dolgozó sárgejzer a vizet időnként pukkanó hanggal löki fel, el is nevezték torpedónak. Pár száz lépéssel távolabb patak melletti medencében szünet nélkül bugyog és pár láb magasságra löki fel vizét a Magi családi néven elnevezett Papakura.

A számtalan sárgejzer világos, sötét és vörös színű csoportokat képez.

Március 30-án Waiatopuból jöttem hazafelé, kirándulásról, amint a Rotorua előtti utolsó völgyből kiköcsiztünk, a színes rotoruai körképet napfényben fürdő hatalmas víz-sugár tette még élénkebbé: a Pohutu lövelte fel 60—80 láb magasra forróvíz tartalmát. Később hallottam, hogy Pohutu 29-én három ízben és 30-án reggel is játszott volt, mind a négy alkalommal huzamos ideig.

Papakura Magi, a kedvelt vezetőnő, maori stílusú háza előtt.

A Wairoa gejzer magas silicat-domb lábánál építette fel szivacsforma kráterét. A Wairoa nem tör ki saját jó-kedvéből, de a kráterébe dobott pár font szappan mozgásba hozza és bedobástól számítva, kbelül 20—30 perc múlva 100—150 láb magas szökőkutat küld fel a körülötte elhelyezkedett közönség gyönyörűségére. A kráterét a szappanozás ellen, rendesen apró likacsokkal ellátott deszkával védik, kivételes alkalmakkor, a közönséggel előre tudatott időben,

hivatalos készültséggel látnak hozzá a szappanozáshoz. Így történt ez husvét vasárnapján is.

A gejzerparkban együtt volt Rotorua közönsége, az egyes silicat-teraszokon festői csoportokat képezve; a hangulat általánosan emelkedett volt: «A Pohutu husvéti kedvében van», forgott szájról-sájra, ma a harmadik napja, hogy működik és előreláthatólag a délután folyamán is bemutatja tudományát, mert a mellette levő négyszögletes kráter igen

A Pohutu gejzer krátere.

erős forrongásban van, a másik oldalon meg ugyancsak egy kis kráterből szünet nélkül bugyog fel a forró víz. Eredeti legény ez a Pohutu, szereti a kiséretet; a mellette levő négyszögletes kráterben rendszeren pár láb mélyen áll a víz, kitörés előtt a medence tartalma mind jobban emelkedik, majd amint közel ér a medenceszélhez felvágódik több láb magasra, most a Pohutu löveli fel hatalmas vizsugarát és a kis kráter is velük játszik.

Három óráig vártunk a Pohutura, azután a Wairoa köré helyezkedtünk, hogy a szappanozástól a kitörésig lássuk a dolog folyását. Három órákor levették a gőzölgő krátert fedő deszkafedőt; Magi a kedvelt vezetőnő fehér ruhában és rendesen viselni szokott rózsaszín fejkendőjében a kráter mellé állt és egy zacskóból behintette Wairoa gyomrába a szappant. Egy sor hivatásos és számtalan amatőr-fényképész örökítette meg a jelenetet. A fényképé-

A Wairoa gejzer hivatalos szappanozása 1907 husvét vasárnapján.

szek most távolabb eső helyeken állították fel a gépeket, hogy jó összképet kapjanak a kitörésről, a közönség pedig ellepte a közel eső dombokat. Ismerik már a Wairoát, hogy mindig egyformán löveli fel vízsugarát és hogy a kráter szélénél bátran állhatunk a kitörésig. Jó ideig eltartott, amíg a habzó víz felemelkedett a medence széléig. Párszor felszökött a habos víz, majd ismét alábbszállt, szinte azt az érzést keltve a szemlélőben, hogy Wairoa rosszul van.

A szappanozott Wairoa kitörés előtti erőlködése.

A Wairoa tevékenyen.

A fellökésekkor egyik-másik szemlélő félreugrott, általános derűtséget keltve, végül valamennyien odébb álltunk, mert Wairoa megtette a kötelességét, fellövelt 120—150 láb magas vízoszlopot, olyan dübörgéssel, hogy rengett körülötte a föld. A magas vízszugárral eljátszott egy jó percig, azután alacsonyabb, 50—80 láb magas sugarakat lökött fel húzamosabb ideig, majd mind lejjebb szállt, amíg végül egy félórai tevékenység után elpihent.

Szalmával fedett maori ház Ohinemutu községben.

A közönség egy része tovább nézelődött, ezekkel tartottam, bízva Pohutuban és Pohutu is eleget tett a kívánságnak: 1. a négyszögletes medence kiöntött, 2. a nagy vízszugár felszállott, erős löketekben több percig játszva, 3. mellette pedig a kis sugár szünet nélkül 10—15 láb magasan járt.*)

*) A kis sugár mindig együtt játszik Pohutuvál; a nagy medence azonban gyakran télen marad, ilyen esetben Pohutu kitörése előtt a medencében gyorsan alább száll a forró víz.

Husvét hétfőjén csaknem öt órán át játszott a Pohutu, de kiránduláson lévén, nem láthattam a ritka hosszú tartamú tevékenységet.

A Pohutu lábánál levő Kereru gejzer a Pohutu háromnapos tevékenysége alatt csak elvétve működött, kedden, a Pohutu végleges elpihenése után visszatért a napi rendhez, vagyis 2—3 percenként végezte a rendes játékát. A Kereru tehát összeköttetésben van a felette álló Pohutival.

A Rotoruától egy angol mtfdre fekvő tópartmenti Ohinemutu községet jó részben maorik lakják; itt még látunk szalmafödte, ős maori kunyhókat, a tornácon pipázgató anyókaival. Ohinemutu környékén olyan bő tartalmúak a meleg források, hogy egyes öblökben felmelegítik a Rotorua-tó vizét.

A benszülöttek időnként tánc- és énekelőadásokat adnak, az előadások legkedveltebb száma a nők poi tánca szokott lenni: a poi táncban a sorjában álló táncosnők, két kezükben zsinóron függő, kákából font tojásformájú gömböt tartanak; adott jelre hol az oldalukhoz, hol a hátukhoz, hol meg a fejükhöz ütik a tojást, ügyes és esztetikus mozdulatok kíséretében. A férfiak haka, vagyis csata előtti tánca, nyelvöltögetés kíséretében, meglehetősen groteszk. Úgy ebben, mint az előző esetben a feltűnő az ütem betartása.

A Hamurana-forrás és a Tikitere gejzervidék.

A különböző fuvarozó vállalatok csaknem naponként rendeznek Rotoruából körutakat, egyik ilyen kedvelt kirándulás a tó körüli utazás: 1. Rotoruából a tó északi partjára hajókázunk; 2. 9 a. mtfdn yi hajózás után rövid sétát teszünk és 3. Hamurana-patak kanyarulatánál csónakba szállunk és csakhamar a patak eredetéhez érünk.

A patak partjait sűrű bokrok szegik; a kristálytiszt víz olyan simán folyik, hogy a vízfelület üvegfényt mutat, alatta pedig világos, sötétzöld és sárga vízi növények, mint díszbokrok virágházban mutatkoznak.

A csónakos bir érzékkel a természet szépsége iránt, ösmeri a patak jellegét: lassan, alig észrevehetőleg evez, hogy hullámokat ne verjen a tükörsíma vízfelületen. Az utasok kihajolnak a ladikból és úgy nézik a víz alatti buja növénykertet. Amint így nézelődnek, észrevétlenül megáll a ladik. Elérkeztünk a világ végéhez: «a bokrokkal benőtt partok összeérnek és öblöt formálnak» — és a forrás kez-

A Fairy Spring lakói.

detéhez: «alattunk egy 30 láb mély, sziklafalú, krátterszerű nyílás, ez önti kiapadhatatlanul a patak bő vizét».

A vastag vízoszlop oly erővel tör fel, hogy a bele-dobott ércpénz nem esik a fenékre, hanem addig billeg, amíg valahol az oldalfalon védett helyre talál, itt azután elülhet békességben.*)

*) A «Fairy Spring»-forrás szintén kedves kirándulási hely Rotoruából — itt a kristálytisza forrásvízben igen elszaporodtak a halak, a pihenő halakat sikerült egy faágról megörökítenem, amint a fenti kép mutatja.

4. A kedves csónakázás után tovább hajókázunk a tavon, előbb a part mentén, majd a Rotorua-tónak a Rotoiti-(kis Roto) tóba való folyásán és a Rotoiti-tavon további 9 a. mtfdre Okeri állomásig.

A sekély medrű lefolyás a Rotoiti-tóba való ömléskor egyszerre átsap beláthatlan mélységbe, amint ezt a hajó orráról jól ki lehet venni.

Okeri felett a Rotoiti-tó esést képez, a vizesést részben felhasználják a Rotorua villanyvilágításához szükséges gépek hajtására.

5. Okeritől coachon megyünk a tó északkeleti partján hét a. mtfdre eső Tikitere gejzervidékre. A tikiterei meleg források és tavak között is sárgejzerek pöfögnek. Egy sekély vizű területen a felszálló forró gőzbuborékok olyan sistergést követnek el, mint számtalan tepsin a forró zsír. A körülfekvő nyílások, hasadékok és barlangokból forró kén-gőz párolog; kijegecesedett sárga és barna kén nagy mennyiségben fedi a gejzervidéket.

Tikitereben is látunk silicatlerakódás fedte falról lezuhanó vizesést, de a terasz itt jóval kisebb, mint Orakorakóban és nem oly színezett.

A Waimangu-gejzer, a Rotomahana és Tarawera, a kék és zöld tavak vidéke.

(Rotoruából 39 a. mtfdes körút.)

Az úgynevezett «Government Round Trip» a legkedveltebb és legtöbbet nyújtó körút Rotorua közelében. 1. Rotoruából a 17 a. mtfdre fekvő Waimangu állomásig coachon, vagy kétlovas kocsin viszik az utasokat. A kocsitól jó darabon egyezik a Waiatopu felé vivő úttal, a földrengés okozta süllyedt hely előtt térnek el egymástól. Innen kezdve keletnek térünk el.*)

*) A süllyedt terület a Waimangu felé emelkedő útról jobban ki-
vehető, mint Waiatopu felől jövet.

A szivárványhegy Waimangutól két a.mtfdre magasan kiemelkedik a környezetből és két színes oldalával festői látvány.

Az 1550 láb magasan fekvő Waimangu állomás a government kezelése alatt áll; a kényelmes szálloda gondozója a vezetői tisztet is betölti.

A szállodához közel eső kilátási dombról jó összképet kapunk a Waimangu vidékről. Délnek a szivárványhegyet látjuk; alattunk jobbról bokrokkal körülnőtt, szíries oldalú

A Waimangu gejzer vidéke, a hasonló nevű szálloda kilátási dombjáról nézve.

mély krátert, a fenekén sötétzöld tavacskaival; előttünk, nyugattól keletig, millió vízmosás rovátkolta, szürke vulkanikus hamuval fedett hullámos hegyhátak terülnek el; északkelettől délnyugatnak megszakad az összeköttetés, itt a Rotomahana-tavon túl eső Tarawera-hegyig hosszú szakadék választja el a hegyeket, az 1886-iki nagy vulkanikus kitörésben a legnagyobb szerepet vitt tűzhányóig.

Annak a tételnek az igazolására, hogy a tűzhányók a földkéreg gyengébb vonalain helyezkednek el, jobb példát

nem is tárhat elénk a természet, mint itt és egyben alig kínálkozhatik bővebb alkalom a vulkanikus tevékenység okozta eredmények kutatására, mint a Waimangu környékén, ahol a régi és új kráterek szakadozott meredeklein a különböző időszakbeli lerakódásokat lépten-nyomon észlelhetjük és ahol a termál-tevékenység még a forrongás állapotát képviseli.

2. A szállodából lefelé vivő útról terjedelmes, részben magas, meredek falakkal körülvett kráterfenékre érkezünk.

Vulkanikus hamuval fedett hegyhátak a Waimangu gejzer és Tarawera vulkán vidékén.

A kráter nyugati oldalfalából egy függélyesen tört szikla áll ki, ez mintegy válaszfala a második kráternek, amelyben a Waimangu-gejzer lakozik, túl ezen ismét krátert látunk, a magasabban eső forró tavú Infernot.

Az első, nagy kráter feneke, közel egy tört szirtfalhoz, rostaként likacsos, a számtalan kis lukacsokan feltörő gőz a felület ujnyi forró vizét olyan sistergésbe hozza, mintha a sziget minden tepsijén sütnék a fánkot. A forrás-

ban levő víz lefolyása felé mérsékelten meleg vizek mentén sás terem.

A tört sziklán barlangszerű nyílásból gyors löketekben forró gőz tör ki.

A Waimangu-gejzer kráterének feneke lejjebb esik a nagy kráterfenéknél, ami természetes, mert a Waimangu 1905. októberben szüntette be 1901-ben kezdett tevékenységi időszakát, holott a többi környékbéli kráterek 1886 óta pihennek. A Waimangu keleti kráterfala összeesik a nagy kráterfallal és így a gejzer mintegy krátert képez a nagy kráter szélén.

A magas, meredek kráterfal vulkanikus hamu és törmelékből áll; a rétegenként elhelyezkedett kitörési termékek az egyes kitörési időszakoknak színezett képét nyújtják. Így a legfelsőbb réteget a gejzerkitörések dobálta nagy köhalmaz képezi; alatta az 1886-iki kitörés hamujában nőtt gyepcsomók sorakoznak; a meredek oldalon zöldelő 1886-iki jelzővonal alatt ismét vastag réteg következik, ez az 1886 előtti utolsó kitörési időszak határvonala. Mélyen, közel a kráterfal lábához, sárgás színű, vastag réteget látunk, ez meg valószínűleg a szivárványhegy ős kitörési terméke.

A Waimangu *) 138 yard hosszú, 86 yard széles és 10 yard mély kráterét a nagy kráterfenékről hulló vizesés eliszapolta. A víz a gejzerkráter szemközti oldalán folyik le. A lefolyásnál kis gőzt fúvó üreg folytonos működésben levő gejzerként több láb magasra löveli fel a lefolyásban levő vizet.

*) A Waimangu a világ leghatalmasabb gejzere volt. Tulajdonképpen mintegy átmenetet képezett a tűzhányó és gejzer között, amennyiben nemcsak forró vizet és sarat lövelt fel, hanem ezzel vegyest köveket is. 1901. februárban észlelték az első kitörését. Sokszor hetekig pihent, majd meg pontosan 41 $\frac{1}{2}$ óránként játszott, így 1904. január és februárban. Háromszáz és ötszáz láb magasságra igen gyakran fellövelte a sárral, kövekkel vegyes vastag vízsugarát; a legnagyobb kitörését 1903 telén, 1500 lábra becsülték, le is fényképezték, kb. 1 $\frac{1}{2}$ mfd távolságról. Hogy milyen magas és hatalmas lehetett a fellövelés, mutatja a fénykép mérete.

3. Waimangut jobbfelől hagyva, mély vízmosáson át, meredek úton az Inferno felett álló kis faházhoz érkeztünk, ez a pihenő állomás.

Annyira érdekelt minden, amit láttam, hogy nem folytattam a többi turistával az utat, hanem szemlélődve visszatértem a Waimangu szállodába.

Este érdekes beszélgetésem volt Mr. E.-vel, az érdemes vezetővel, aki szenvedélyes geológus. A gejzerekkel folyta-

Gőzfuvó a Waimangu gejzer vízlefoiyásánál.

tott kísérletei és egyéb megfigyelései tanulságosak és megérdemelnék a szakember tollával való feljegyzést.

Másnap csak férfituristák jöttek Rotoruából, így a kevésbbé járt útra tértünk. Ez az út a gejzerkráter feletti meredek partháton vezet, a forró patak hidján keresztül, az Inferno alacsonyabb oldalához.

Az 1886-iki nagy kitöréskor a szél nyugati irányba vitte a hamut, ennek folytán a kevésbbé járt út mentén, vagyis a

keleti oldalon, több nagy követ találunk. (A Waimangu is segédkezett a kőhalmazt növelni.) A kövek csaknem kivétel nélkül élestörésűek; kráterben formált bombát egyet sem láttam.

Ugyancsak erről az útról látjuk közelből a Waimangu lefolyásánál szünet nélkül gejzerként működő gőzüreget.

4. Az Inferno felett álló pihenőházon túl, északkeleti irányban, beiszaposodott kis vízállásos krátert találunk. A vízállás egyik oldalán káka zöldel, a másik fele síkvíz, ezen a

Az Inferno kráter, a Waimangu gejzer közelében.

síkvíz-darabon a múlt évben egy kisebb kitörés volt, de azóta meg nem ismétlődött. A vízállásos krátertől jobbra eső, bokrokkal benőtt, meredek kőfalú kráter 1886-ban is pihent.

Az egyenesen előre, északkeletnek néző szakadéokban 1886-ban két kráter működött, az oldalakon most is gőz tör elő. Ezzel a szakadékforma kráterkatlannal csaknem egy vonalba esik a Rotomahana-tó túlsó partján álló Tarawera tűzhányó, 8 $\frac{1}{2}$ a. mtfd hosszúságra nyúló szakadéka.

A Rotomahana-tóhoz közel eső színes szakadékkoldal erősen gőzölög: vezetők megpiszkálta botjával a sárszerű puha felső földréteget: «Ebben a gőztől átjárt burokban, mondta, egy hét alatt még a gránit is megpuhul, amint azt többször megkísérletem».*)

A Rotomahana-tó partjához a meleg patak beszakadásánál érkezünk. Közel hozzá gőzüreg önti a forró párárt, a talaj süppedékes volta miatt nem közelíthető meg.

A Rotomahana kráter-tó és a melette kiemelkedő Tarawera vulkán.

5. A patak beömlésénél benzinhajó vár az utasokra. A körutat az ellenkező irányban tevők ezzel a hajóval érkeztek.

A hajóval most a tó északi partmentén távozzunk. A tó meredek partjából forró víz ömlik és gőzoszlopok szállnak fel. A forró víztől, gőztől úgy átmelegszik a tószél, hogy ujjunk nem állja ki. Így a vízszint eső, szünet nélkül tevékeny Huyar-gejzerhez gőzfürdön keresztül érkezünk.

*) A gejzerek közelében szintén látható sárgás, piros, sárszerű, gőzjárta anyagnak, szerinte, ugyanez a hatása van.

A Huyar-gejzer tulajdonképpen nagy kiadása a Waimangu lefolyásánál működő kis gőzfúvónak. — Ő sem a saját kebeléből löveli fel a vizet, hanem részben víz alatt állván, a tó vizét fújja szerte, több láb magasságra.

A kis hajó az 1886-iki kitörés előtt világhírű, több emeletes «Pink (vörös) terasz»-nál kiköt. A díszétől megfosztott terasz roncsai között most is mindenütt bugyog fel a forró víz.

6. Három a. mtfldnyi hajókázás után a Rotomahana*) és a tőle nyugatra eső Tarawera tavakat összekötő széles szakadéknál lépünk partra. Innen jobbról a Tarawera-hegy szakadékos oldalát látjuk és mellette egy parazita-krátert.

A Rotomahana-tóból a Tarawera-tóba vezető széles szakadék, a láva-salakhoz hasonló, de súlyosabb fekete törmelékkal fedett.

A Tarawera-tó partmentén szembeötlő a vízszint felett magasan látszó vízvonál. Ez a jel a tó két év előtti állását mutatja, amely idő óta fenéksüllyedésnek kellett beállni.

A Tarawera-tóról jó kilátásunk esik a hasonló nevű hegyre. A tűzhányó teteje ferde gerincként formált, hamu és törmelékkal fedett törési vonalai hullámszerűek.

A tó közepéről a száraz, napos idő mellett tisztán kivetjük az északkeletnek 60—70 a. mtfldre eső White-szigetről felszálló gőzoszlopot.**)

7. Hat a. mtfldnyi hajózás után Waiora állomásnál szálltunk partra. Az állomásig vivő út mentén, a bevágás

*) A Rotomahana-tó az 1886-iki tarawerai nagy kitörés előtt sekély vizű volt és csak 200 acret foglalt el, a Tarawera nagy kitörésekor, 1886-ban segédkezett a környékbeli krátereknek a pusztításban, megsemmisítve a világhírű fehér és piros teraszt, ma $5\frac{1}{4}$ a. mtfld hosszú és $2\frac{1}{2}$ a. mtfld széles és kből 5000 acre kiterjedésű, a legmélyebb helyen 420 lábra esik a fenéke és 70 lábbal magasabb a vízállása, mint annakelőtte volt.

**) A Tarawera és a szomszéd kráterek 1886-iki nagy kitörése előtt, a solfatara állapotban levő White-szigeten előjelek mutatkoztak, ugyancsak ilyen előjeleket észleltek a White-szigettől kezdve délnyugatnak 150 a. mtfldre húzódó «thermal district» több helyén. Ezt a 150 a. mtfld hosszúságban és 10—20 mtfld szélességben elnyúló vulkanikus vidéket minden vulkanologusnak fel kellene keresni.

oldalán, obsidiansziklák kandikálnak ki, ezek még a történetelőtti kitörés emlékkövei.

A Waiorától Rotoruáig 11 a. mtfdet tevő kocsizással befejezést nyer a változatosságban igen gazdag körút. A kocsi-út legszebb része a két színű tóköz, a közvetlen egymás mellett álló, csak keskeny dombbal elválasztott olivzöld Rotokahi és a kék Tikitapu tavak együttes képe. Mind a két tavat hasonló növényzet veszi körül, az egyforma környezet mellett megkapó a víztükrök kétféle színe.

A tavak után bushal benőtt terület következik, alig hogy a bushból kikerültünk, szembeötlő árokszerű szakadékok mellett visz az út, ezt a 4 a. mtfd hosszúságra nyúló szakadékot szintén az 1886-iki vulkanikus alapú tevékenység hozta létre.

A Waitomo és a Ruakuri cseppkő-barlang.

Rotoruából április 6-án reggel indultam el az Auckland felé naponként közlekedő, úgynevezett express-vonattal. Bush, majd gyéren lakott legelő és vizenyős helyeken át érkeztünk az északnyugatnak 87 a. mtfdre eső Frankton állomáshoz; itt a barlangok felé tartó utasok átszállnak a délfelé Taumaranuiig (a Wanganui folyó mellett fekvő helységig) közlekedő vonatra.

Franktontól keserves utazás esik Hanganikiig, a Waitomo barlanghoz legközelebb eső állomásig. A lassan haladó vonat gyakran tart állomást, a kocsikban pedig whyskeyvel jóllakott tántorgó alakokkal vagyunk kénytelenek megosztani a poros, füstös levegőt. Ezen a vidéken hagyományos az ilyen utazás, a magyarázata pedig a következő: A Frankton állomástól délre fekvő Ti Avamutu állomás északi határa a «King Country-nak,» a King tartományban Ti Avamututól délre Pipirikiig kbelül 70 a. m. hosszúságban és kelettől nyugatnak kbelül 40 a. mtfd szélességben tilos a szeszkimérés. A mértékletességre szorított terület lakói csak annyi szeszt hozhatnak be a tilos vonalon, amennyit a vas-

úti ülés alatt kézipodgyásként elhelyezhetnek. Lévén ez igen korlátozott mennyiség, a velük hozott szeszt egy ráadás berugással megtoldják. A szeszszel jóllakott fehér, sötétbarna és félbarna között szörnyű nagy a barátkozás. Jó, hogy úgy az angol, mint a maori ilyen állapotban is nyugodt természetű, különben fedezet nélkül nem tanácsolnám senkinek a Franktontól délfelé való utazást.

Begyepesedett dombkráter Auckland város közelében.

Hangatikitől 6 órai kocsizással érkezünk a Waitomo szállodához. A vörös agyagföld termékenynek látszik, de a benszült lakók ellenzése miatt a vidék későn jutván vasúthoz, csak helyenként látunk gazdaságokat, jó részben legelőket, egyebütt még nagy területeket fed az őserdőség.

A waitomoi turista-szálloda állami vezetés alatt áll. A szállodától kb. $\frac{1}{2}$ angol mérf. esik a Waitomo, másfél mtfddel továbbra pedig a Ruakuri barlang; mindkét

barlangban cseppkő képződményeket találunk. A Ruakuri barlangban az átlátszó, alabastrom fehér cseppkővek, a továbbfejlődés állapotjában vannak és kisebb grottákat alkotnak; a Waitomo cseppkőgrottái nagyobbak, de a mészszerűen fehér, jórészen befejezett cseppkőcsoportok elvesztették az alabastromfényt.

A Waitomo folyó mindkét barlangon átfolyik, és pedig a Ruakuri barlangban két helyt látjuk a homokkő falak közé szorult, alagútszerű vonalon rohanó folyót. A régi elhagyott folyómedrek közül egy helyt, két száraz meder egymásfeletti emeletet képezett; a Waitomo barlangban pedig, az itt már lassan folyó Waitomo tóként elsimul.

A homokkő oldalakban sok a csiga- és kagylóhéj. A folyó törte útvonal bolthajtásszerű tetejét apró, foszforeszkáló hernyók lepik el, olyan mennyiségben, hogy sötétben a csillagos égbolthoz teszik hasonlónvá. A nagy hernyótömeg állandó kékes fényű csillagképe közé pár erősebb fényű egyed is vegyül, mintegy az álló csillagokat képviselendő. A kékes fény a Waitomo víztükrétől visszaverődik, annyi világosságot árasztva, hogy pár lépésre ellátunk a fényénél.

Az egyik barlangot nappal látogattam meg, a másikat éjjel, mindkét esetben egyenlően ragyogott a barlangok élő, csillagos boltozata.

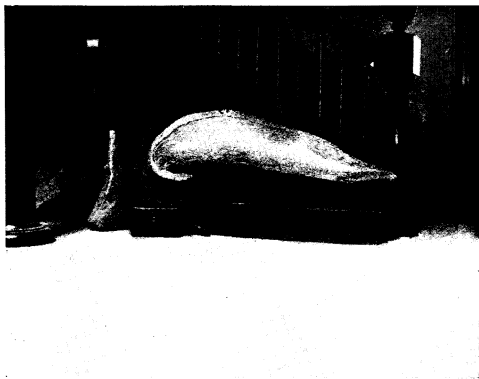
A hernyók vékony pókhálószerű fonalakat bocsátanak le a boltozatról. A függélyesen leeső fonalakon egyet sem láttam csüngni. A gyertyafény távolról nem igen zavarja őket, de a fény közeledtére, egyik-másik beszünteti a világítást.

Auckland.

Az őskráterdombok. A Rangitoto pihenő vulcano.

Waitomotól 113 a. mtfdnyi vasútazással érkeztem Aucklandba. A vonalmenti vizenyős területeken káka terem, a magasabb helyeket legelő fedi; északfelé mind fejlettebb gazdasági üzemre találunk.

Az Auckland körül szembetűnően sok egyedülálló domb, az élénkzöld mezőket tarkító szürke kövek, a bevágásoknál látható lávafalak mind emlékeztetnek az egykori vulkanikus időkre. Az Aucklandhoz közel eső Mount Eden (644 láb), egy a sok domb közül, a városfelőli oldalán gerincszerűen megnyúlik, az ellenkező oldalon szabályos kupformájú. A domb oldalán kényelmes kocsit vezet fel a tető kerek, begyepesedett kráteréig, innen a hullámos terü-

Az Auckland város muzeumában őrzött óriási bomba.

leten épült Auckland város fjordszerű öblökkel és szigetekkel körülzárt kikötőjében, az ellenkező oldalon Onehuga kikötőhely és a körül élénkzöld mezőségen elszórt, tarka külvárosnak körképében gyönyörködhetünk.

Ugyancsak a Mount Edenről látjuk végig legjobban a többi dombformájú elpihent tűzhányót, a tengerfelüli oldalon pedig a hármaskúppal fedett Rangiloto pihenő tűzhányót.

Úgy az Eden, mint a többi vulkanikus eredetű dombok oldalain a szakadékok, vízmosások helyén, vastag csiga- és kagylóhéj lerakódásokat látunk. Már elképzeltem, hogy a dombok az elpihenés óta a tengerszint alatt is jártak, amidőn szakkönyvekben azt olvastam, hogy a csiga- és kagylóhéjat itt az erődítvényekben (Pā) hosszú időn át lakó maorik hányták el.

A Rangitoto hegy egyedül álló sziget. A sziget közepét a 960 láb magas pihenő tűzhányó hamúkúpja foglalja el. A kúp részben begyepesedett krátere emlékeztet a Mount Eden kráterére. A kráterfal peremét téglavörös kiégett, salakszerű kövek képezik, a hamú kúp alatt, körül lávából épült fel a sziget. A több ágban folyt láva jégtorlaszként feltornyosult dombhátakat képez. A lávaréteg hasadékait, repedéseit betöltő humuson rata és hozzá hasonló virágot hajtó más cserje nő.

Auckland muzeumában a környékről származó nagy vulkanikus bombák között egy óriási nyelvformájú, állítólag a legnagyobb az így formált bombák között a világon; a tőnél egy lábnál vastagabb az átmérője, hosszában pedig $4\frac{3}{4}$ láb.

Auckland New-Zealand második legélénkebb kereskedelmi városa, 67.000 lakossal.

New-Plymouth.

(Aucklandtól 135 a. mtfd.)

Az Egmont tűzhányó.

Aucklandból a délnek fekvő New-Plymouth városba tettem kirándulást. Korán reggel érkezett meg hajónk a kikötőbe. Felhőtlen, tiszta virradatra ébredtünk. Az első nap-sugár a távol eső 8200 láb magas Mount Egmont kúpjára esett. A síkon egyedül kimagasló, szabályosan formált hegy, részben az Etnára emlékeztet, de fent hegyesebb a kúpja és most csak a kráterét betöltő glecsermező fehérlik, egyébként szürke és méltóságteljes.

A kikötőhöz közel két cukorsüveg formájú emelkedés vonja magára a figyelmünket, az egyik a tengerparton áll, a másik szigetet képez.

Reggeli után az Egmont hegyet felkeresendő, kocsin útrakeltem. A hegy lábáig 17 a. mtföldnyi területen kitűnő legelőfarmokat látunk. A tejet a környékbeli vajkészítő gyárakban feldolgozzák.

Az Egmont tűzhányó New-Plymouth város vidékén.

Közel a hegy lábához, a részben leégett erdőségben fűrészmalom darabolja fel a még hasznavehető faanyagot.

Az útmentjén igen sok a barna és fehérén színezett miner madár; a seregélynél nagyobb, barátságos csacsogó szárnyas, rovarral él, de a gyümölcsöt sem veti meg, amiben azonban itt még nem telhetik a kedve, lévén kevés gyümölcsfa Plymouth környékén.

17 a. mtföldnyi kocsizás után az Egmont hegy lábához értünk. A kocsit elzáró kaput itt lakat alatt tartják, mert

az őserdő a hegy lábától fentartott állami terület. Az Egmont hegy lábánál a 8—10 láb átmérőjű fák nem mennek ritkaság számba és milyen buja a növényzet. A folyondár összenő a fatörzsszel, hatalmas melléktörzset hajtva az oldalán, a gyökereitől eldöntött fa tovább él, a derekán az ágak, mint megannyi új fa hajtanak fel, az altalajt páfrány és bokor sűrűn fedi.

Őserdő-részlet az Egmont hegy lábánál.

Amint a hegyre vivő vöröses barna, sáros úton állomásokat tartottunk, az ágas-bogas, lombos fákról minden irányból madárszó hangzott, leginkább a tui (*Prosthemadera novae zealandiae*) kellemes hangja, az örvösnél nagyobb bronzszínű és a fehér hátú new-zealandi vadgalamb (*Carpophaga novae zealandiae*) pedig hangos suhogással repült fáról-fára.

A turistaház 3200 láb magasságon fekszik. Az aránylag kis emelkedés élénken visszatükröződik a növény-

zeten. Az ugyanolyan faj fákból álló erdő fokról-fokra törpebb lesz, de azért buján hajt.

A magasabban eső bevágások mind vastagabb hamú és rapilli réteget mutatnak. A rapillik zöme élesen töredezett, súlyos kő, de helyenként könnyű horzsakő-réteget is találunk.

New-Plymouth tengerpartja jó darabon fekete homokföveny, a fekete homok nagy mennyiségű vasat tartalmaz, amiről mágnes-vas segítségével könnyen meggyőződhetünk. Évek hosszú során át való vajúdással, végre alakult egy társaság, amely haszonnal dolgozza fel az így talált vasat. A fekete homokból olvasztott acélneműek igen jó minőségűnek látszanak.

A fekete fövenyparthoz közel egy nafta-kút van üzemben. A kútat régen fűrták, állítólag bő forrású és önjeléből adja felszínre a kőolajat. A közlekedés gyér volta, a kevés befektetés, munkahiány, a nehéz bérviszonyok és a piac távolléte együttesen okozhatják, hogy a kút nincs kihasználva. Időnként, egy-egy nagyobb szállítás alkalmával, megnyitják a csapot, amikor állítólag nagy robajjal tör elő a bő forrás. Kíváncsi lévén a nagy robajra, kértem a gépészt, nyitná meg a csapot, de hivatkozva a szabályokra, — hogy a csap csakis a manager jelenlétében nyitható meg, — manager pedig nem lévén kéznél, nem hallottam a plimúti kőolaj-forrás dübörgését.

A környéken több kútat fűrnak, igazi új-zélandi modorban: drága és kis munkaerővel, lassan. Így évtizedekbe kerülhet, amig elvállik, hogy New-Plymouth nyers naftatermékének helybeli feldolgozására érdemes-e a bakui (kaukázusi) mintára rafináló gyárat építeni.

New-Plymouthból visszahajóztam Aucklandba.

V. FEJEZET.

A COOK ÉS A TAHITI (vagy Society) SZIGETCSOPORTON.

Aucklandtól Raratonga-szigetig.

(1638 t. mfd.)

Raratonga.

Az új-zélandi Union S. Ship Comp. Auckland városától a Cook*) szigetcsoport és a francia fennhatóság alatti Tahiti szigetcsoport pár szigetjével, havonként egy hajóközlekedést tart fenn.

1907 április 16-án indultam el Aucklandból a déli szigetek (South Sea Islands) látogatására. Hajónk, a kétezer

*) New-Zealandtól északkeletnek, a 21°—22° déli szélességi és 150°—170° nyugati hosszasági fokok között elterülő Cook szigetcsoport: 12 nagyobb és 6—7 kisebb szigetből áll. Két sziget vulkanikus eredetű, a többi korall-képződmény. Az 1888 óta angol fennhatóság alatt álló Cook-csoportot 1900-ban végleg N.-Z.-hoz csatolták.

A szigetlakók és az új-zélandi maorik egyöntetű hagyománya szerint az őslakók a Raratonga-szigetre, valamint a Cook-csoporthoz tartozó többi szigetre és a Society szigetcsoportra a Samoa-szigetokről (Sawaii szigetről) jöttek. A N.-Z.-ban lakó sötétbőrűek, a maorik ismét Raratongából származtak át. — Hogy a hagyomány tényeken alapszik, beigazolja a nyelv rokon volta, a hasonló szokások, hagyományok a használt házi állatok és termelt növények egyformasága és más egyebek.

Raratongán 3334 benszüllött és 104 fehér lakik; a sziget benszüllött tulajdon, az egyes birtoktestek tehát csak bérbe adhatók, de el nem adhatók. Mint a new-zealandi kormány vezetése alá tartozó minden benszüllött területen, úgy itt is tilos a szeszkimérés.

tonnás Hauroto, nem tartozik a kényelmes személyszállítók közé, de a legrosszabb hajó is rokonszenvessé válik jó útitársak között és a szigetek felé tartó 14 első osztályú utas csakhamar otthon érezte magát az öreg Hauroton. A 14 utasból 10 bejárta már az óperenciás tengert, a többi négy a Raratonga-szigeten lakó rokonokat jött látogatni. Két bájos útitársnő Tahititől északnak 27 t. mtfdre kókuszpalmával beültetett atoll-szigeteket bír: «színes korallból, a déli Csen-

Raratonga szigeten (Cook szigetcsoport).

des-oceán kék vízében épült sziget, szép nők birtokában!...» kell ennél hangulatosabb valami a tengert járó utasnak?

Az első négy napon nagy orrú albatrosok és kis faj barna sirályok kísérték a hajónkat, az ötödik nap reggelén már csak egy magános, fehér madarat, a galambnagyságú tropikus madarat láttam a hajónk megett, a hatodik naptól a repülő halak voltak az egyedüli kíséret.

Hajót nem látni ezen az útvonalon, a nagy hajóknak nincs mit keresniök, a kis schoonerek beérik a szigetek közti

járással, a kivételre szánt kókuszdiót és banánát pedig elszállítja az U. S. Sh. Comp. havonként közlekedő hajója.

Az új-zélandi számítás szerint április 23-án, kedden délelőtt (az itteni szerint 22-én, hétfőn) a körül kerek tengersíkből felbukkant Raratonga körvonala, aznap délután vetettünk horgonyt a sziget északi részén, Avarua községnél.

A sziget éles csúcsokban végződő hegységét pár kopár szirt kivételével, lábtól tetőig őserdő fedi. A legmagasabb

Benszülöttek, Raratonga szigeten.

csúcs csak 2920 láb, de a tengerből egyszerre kiemelkedő sziget mégis megkapó képet nyújt az érkező felé.

A sziget partja a hegység lábáig lassan emelkedő síkot képez: a partot körül, több száz yarddal beljebb a tenger felé, zátony zárja körül, a hullámok a zátony külső gyűrűjén (a reefen, amint a szigeteken nevezik) robogó vonathoz, vagy távoli vízeséshez hasonló robajjal törnek meg, fehér habkoszorúval fonva körül a világoskék zátonyvizet.

Hajónk a korall-gyűrűn kívül vetett horgonyt. A zöld pálmasziget kék keretében, a fehér habgyűrűvel körülzárva, a mesebeli leírásokra emlékeztet.

A szigetlakók nagy csónakokon és a Ceylon-sziget körül látott outriggeres-oroe (catamaran) formájú, de kisebb méretű ladikokon csoportosultak a hajó körül.

A hajóról csónakon vittek partra. A kikötőmenti pléhtetejű, deszkaépületek, a posta, az üzletek és az egyes

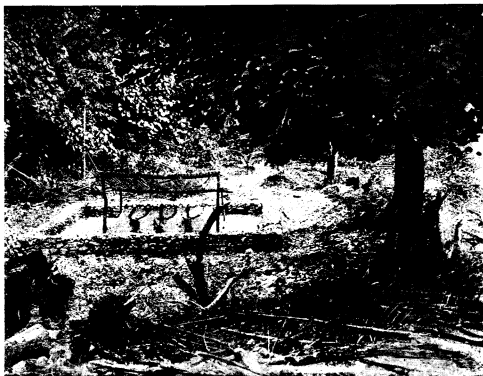
Benszülött lakóház, Raratonga szigeten.

tehetősebb polgárok lakóháza. A környékről jött benlakók, a kehelyvirággal megrakott alamanda-fák árnyékában festői csoportokat képeztek. A hajó megérkezése eseményszámba menvén, a nők ünnepi öltözetben jelentek meg. Az új-zélandi maori kalapdísze a huia (*Heteraloha acutirostlis*) madár tolla itt már nem tartozik a divathoz; a nők nagyrészt leeresztett hajat viselnek, virágdísszel, ami csak az előnyükre

szolgál, de eltekintve ettől, a raratongai benszülöttek (kanaka*) a fehérek lakta kikötőben olyanforma öltözetben jelentek meg, mint maori vérrokonaik.

A környékbeli lakosság részben a kikötőben ácsorgó satnya lóval befogott gíggéken érkezett. Ilyen taligán körüljártam a 21. a. mtfé kerületű szigetet.

A tropikus növényzet, a mérsékelt oceáni éghajlat és a gyakori eső együttes hatása alatt, friss zöld színben

Sírdomb, Raratonga szigeten.

díszeleg. A virágok között túlnyomó a korallpiros szín; a legnagyobb pompát a dupla piros virággal megrakott hibiscusbokrok fejtik ki. Egyébként a növényzetet kevés faj képviseli, az állatvilágot nemkülönben.

*) A Samoában használt tagāta szóból. A «t» betűből itt «k» betű lett. A t betűt Samoában is tájshózásonként k-nak mondják. A Samoában használt tagāta (olv. tangāta) és a Cook valamint Society-csoporton használt kanaka szó embert jelent.

A kókusz, banana, narancs vagy más ültetvények mentén, az újabban épült pléhtetejű, deszkaházak között, régi módi bambuszból tákolt és pálmalevéllal fedett viskókat is látunk. A kerítések hol korallkőből, hol lávadarabokból készülnek. A tropikus növényzet között helyenként ős lávafolyások, vagy vízhozta lávatömbök szürkélnek. Az út melletti házak altányán tropikus pongyolában pihenő lakosság melegen köszönti az utast; a polinéziai faj nagy természeti adománya, a szeretet honol az egyszerű emberek szívében, de az elhunytak iránti kegyelet is a faj vonása: halottjait a lakóházak közelében, az utak mellett, vagy a kertjeikbe temetik (a déli tenger polinéziai faj lakta szigetjein mindenütt ugyanígy), korallból cementtel rakott sarcophagyszerű sírkövet állítva az emlékezetükre.*) A sirt, különösen ha fiatal leány sirja, Raratongán fonalra fűzött fehér virággirlanddal, vagy apró csigákkal díszítik fel.

Avaruával együtt öt helység van a szigeten, az öt helységben összesen nyolc katolikus és protestáns templom és mindenik felekezetnek egy iskolája áll.

A sziget legérdekesebb lakója Makea, a volt királynő; a benszülöttek közötti vitás kérdésekben, három törzsfővel egyetemben ő az első ítélkező fórum; nagy tekintélynek örvend és igazságos.

A Tahiti (vagy Society) szigetcsoport. Raratonga-szigettől Raiatea-szigetig.

(540 t. mtfld.)

Raiatea-sziget.

Raratongából április 22-én este indult el a hajónk, 23-án reggel még két, a Cook-csoporthoz tartozó sziget esett a látkörünkbe. A vulkanikus eredetű Society (vagy Tahiti) szigetcsoporthoz 25-én érkeztünk. Balról az egy

*) Más szigetcsoportokon, így pl. a Samoa-, Tonga-csoporton a korall- vagy kavicsból hányt sirdombot nem kötik meg cementtel.

csúccsal fedett Borabora-sziget, szemben a két testvérsziget Raiatea-Tahaa, azontúl ismét Huahine-sziget élesen tört gerincvonala látszott.*)

A Raiatea- és Tahaa-szigetet több köbméter széles korallgyűrű köti össze; a korallzátony a szigeteket körül 1—3 kilométer távolságban övezi. A két sziget közti zátonyon Raiateához, a nagyobbik szigethez, kanálisszerű mélyvíz vezet, csendes időben, mint velünk is történt, itt köt ki a hajó.

Raiatea-sziget kikötője, Uturoa városnál (Society szigetcsoport).

*) Az 1843. óta francia fennhatóság alá tartozó Society szigetcsoport a 16° — 18° déli szélességi és a 148° — 158° nyugati hosszúsági fokok között, keletről délnek ovalis alapú tengeralatti síkon fekszik. A szigetek két főcsoportot képeznek, az úgynevezett szélmegettit (leeward), vagyis nyugatit, az előbb említett szigetekkel és a szélfelölit (windward), vagyis keletit, Tahiti és a körülötte fekvő szigetekkel.

A 14 szigetet számláló Society-csoport főszigetjéi közül, mint a déli szigetek legtöbbszörénél, korallzátony képez távol a parttól hullámtörő vonalat. A 14 szigetet összesen 3000 lakos lakja, a benszülöttek a polinéziai fajhoz tartoznak.

A 22 kilométer hosszú és 15 kilométer széles Raiatea-sziget 2138 lakost számlál, a vele szemben 9 kilométer hosszú Tahoa 1099-et.

Raiatea magvát több csúcscsal fedett hegység képezi, a legmagasabb csúcs 1033 méter, Tahaa-sziget hegysége ennek csak a felét éri el.

Raiatea keleti oldalán, a tengerbe félkörben eső gerinccek öblöket képeznek, az öblök mentén kókuszpálmával

Kinai család lakóháza, Raiatea-szigeten.

benőtt zátonyszigetekeskék állnak; a fősziget partmentét körül ugyancsak kókuszültetvények szegik. A hegységet lábtól gerincig legelő borítja, a legelőből előtörő lávadombok és az elmállott vörös agyaggal fedett oldalak, távolról rámutatnak a vulkanikus eredetre.

Uturoa főváros, mint Avarua város Raratonga-szigeten, a tengerpart mellett elhúzódó egy utcásor. A lakosság vegyesebb, mint a Cook-szigetekhez tartozó Rara-

tonga-szigeten. Az üzletek kínai, német és francia kezekben vannak.

A szigeten sétálva, feltűnően sok kétollós, a tengeri pók és rák között mintegy átmeneti formát öltött, páncélos állatot láttam. A szegletes testű, két ollóval és két hosszú nyúlványon álló szemekkel bíró rákfajt itt tururunak hívják. A fél ökölnagyságot elérő állatok ürge módjára össze-vissza lyukgatják a földet, közeledtünkre féloldalt futva, az üregjeikbe menekednek. A benszülöttek bambusznádra kötött zsinóron függő levélcsomóval fogják őket és megfőzve ízletes eledelnek tartják. Különben az állatvilág gyéren van képviselve, pár gémet, halászmadarat láttam még, hallomás szerint vaddisznó, vadtyúk és páva is akad a szigeten.

A Tahiti-sziget.

(Raiatea-tól 100 t. mtfd.)

Tahiti-sziget fővárosához, Papitihez április 26-án reggel érkezünk. A 150 kilométer kerületű Tahiti-sziget távolról óriás ellőtt kúpú vulkánnak látszott, közelebbről, völgyekkel átszelt hegység formáját vette fel.

A sziget összképe azonos Raiatea-szigetével; a hegység részben lefelől fedett, a legmagasabb csúcs 2252 méter, a tengerpartmente kókuspálma és egyéb tropikus fákat növel; a part körül korallzátony terül el, a korallzátonyon át természetes mélyvíz kanális vezet Papiti zárt öbölben fekvő kikötőjébe. A szigetet, a főváros 3700 lakosát beleszámítva, 10000 lakos lakja.

Papiti kikötőjében nagy élénkséggel várták a hajónkat. Mindenki mosolygott az idegenre, mindenki örült a jövetelének; ez a nagy vendégszeretet tette Papitit a turisták kedves tartózkodási helyévé.

A tahiti benszülött és félvér nők elhíresztelt szépségek, tényleg sok szép arcot láttam a szigeten, de ami a telivér kanakát illeti, Raratonga és Raiatea lakossága nem marad semmiben sem mögötte a tahitii szépeknek. A koromfekete

hajon viselt virágkoszorú, vagy a fül mellé tűzött fehér virág igen emeli az étellel teli női arcokat. A férfiak is szívesen hordják a virágdísz, sőt idegeneket is látunk virággal a fül mellett, a benszülött ebédén pedig mindenki felrakja a levél- és virágkoronát, amikor is a társaság összképe a római bachanaliákra emlékeztet.

Tahiti volt uralkodó családjának, a Pomare nemzetségnek utolsó fisarja, Hinui herceg, Papitiben élvezi a francia kormány szubvencióját, a herceg ezenfelül egy kókuszpálmát termő atoll-sziget tulajdonosa. Hinui herceg jól bírja a francia nyelvet, bonvivant, szereti a zenét és a szeszt sem veti meg; egy kissé beszszelt állapotban az angol szóra is megfelel igazi «kanaka-angol» tájszólással. Egy dalt is készítet, a dal piano, forte és fortissimo felkiáltásokból áll, a szövege: «E mau ru ru a vau», vagyis magyarul «jaj de boldog vagyok» és Hinui boldog, ezt tőle senki el nem vitathatja, aminthogy boldog a természetességgel tartó sziget minden benszülött lakosa.

Papiti fogalmával összeforrott L. nevé. Az elhízott, hatalmas termetű, félvér L. a papitii első szálloda tulajdonosnője. Maga a megtestesült mosoly, szolgálatkészség, jószívűség ő és kitűnő konyhát tart. Mrs L. két szállodát kezel, az egyiket a központban, a másikat a tengerparton; a központi szálloda előnye, hogy helyben a konyha, a tengerparti csendesebb. A központi szálloda egyik kis különálló házikójába szálltam, ahol a többi szigetlakó módjára, nyitott ablak és ajtó mellett pihentem át a nappali nedves hőség után viszonylag friss éjszakát. Nem mondhatnám, hogy az éjszakai hangulat hangtalan lett volna és még sem kíváncsoztam elzárkózni az utcák zajától. Más itt a zaj, mint az úgynevezett művelt kontinensen, a holdvilágos kanaka-éjszakák csak a nevetést, dalt, a testvériség szavát visszahangozzák és ki zárkóznék el a szeretet spontán megnyilatkozása elől?

A főváros üzletei részben kínai kezekben vannak, az éttermeket és kávéházakat pedig leginkább ők bírják, ugyan-

csak a copfos atyafiak művelik a környékbeli zöldséges kerteket.*)

Egyik látványossága Papitinek a vásárcsarnok, különösen pedig vasárnap korán reggel. A csarnok megtekintése után érdemes az egyik közeli kínai kávéházba betérni, itt a kerek kis asztalok körül ülő tahitii benszülötteket kávé mellett figyelhetjük meg és ha kedvünk telik, el is beszélgethetünk velök, épen nem érzik magukat feszélyezve.

Narancsot áruló benszülöttek, Tahiti-szigeten (Society vagy Tahiti szigetcsoport).

A fővárostól igen jó karban tartott kociút vezet 9 kilométerre, a Point Venusig; az út folytatása a Cook- emlékkőig visz, az emlékkövet az angolok emelték a nagy fölfedező Cook kapitánynak, aki 1789-ben a mondott helyről figyelte a Venus nap előtti elvonulását.

Az út körül kókuszpálma, banana, cukornád, vanília,

*) Nélkülök konzerv pótolná a friss zöldséget, aminthogy így találjuk ezt a többi szigeten, ahol a kínai invázió elé nehézségeket gördítenek.

narancs és más ültetvények között, vadon teremnek a virággal teli bokrok. A miner-madarak igen elszaporodtak Papiti körül; hogy miért honosították őket meg a szigeten, ezt már nehéz lesz eldönteni; rovar hiányában a kedélyes madár csaknem teljesen a gyümölcssevésre adja magát és mint aféle óvott állat, hallatlan, csakis madárhoz illő szemtelenséget fejt ki: az ereszen, az útszélen, a kerítéseken, a tehenek, a disznók hátán jól találja magát; ha felrebbentik, pár lépéssel odébb száll és protestáló hanggal fejezi ki a méltatlankodását; de az utas csak örömét találhatja a különben madárhányban szenvedő vidék csacsogó szárnyasában.

A virágról virágra szálló kis madarak, a lepkék, a rovarok kis képviselője folytán a virágok termékenyítése hiányos a szigeten, a hiányt a vaniliatermelésnél mesterséges termékenyítéssel (himpór átvitel) pótolják.

A Point Venus felé vivő út a régi lávafolyás egyik nagy dombját szeli át, a domboldalak részben szürkés, kemény lávából állnak, részben mállott vörös agyag alatt fekete, kékesbe játszó színt mutatnak. Ránézve a kékes közeg kemény anyagnak látszik, de érintésre kitűnik, hogy igen mállásnak indult. Szabad kézzel könnyen törhető; a törések helyén vörös agyagot találunk. A kékes réteg telve van vulkanikus bombaként formált kövekkel; a kövek tojásnagyságtól óriás méretekig találhatók, némelyik a felületén pár ujjnyi rétegen mállást mutat, de a mag még tartja a keménységét.

A Maorea (Eimeo) szigeten.

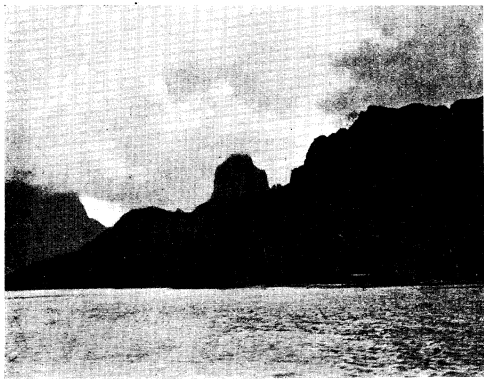
(Papititől 15 t. mtfld.)

A Papititől keletfelé 15 t. mtfldre fekvő Maorea szigetre hetenként közlekedő 14 tonn. benzinmotorral tettem kirándulást.

A háromszögformájú sziget legnagyobb hosszmérete 16 kilométer, a szélessége 11 kilométer. A vulkanikus alapú sziget olyan pompát fejt ki romantikus sziklaalakulataival, hogy hasonló területen párját aligha találhatni. A partok körül hajókázva, pálmával benőtt völgyeken túl összedőlt,

dülőfélben levő várromokhoz, tornyokhoz hasonló meredek falak és a legváltozatosabb alakú sziklák sorakoznak. A legmagasabb hegycsúcs 1212 méter.

A tenger partja kókuszpálmával, banánával, felfutó vanília-bokrokkal van beültetve. A kókuszfatörzseken magasan elhelyezett széles pléh-lemezgyűrűvel a dióban nagy kárt tevő patkány ellen védekeznek; az újjöltetés kókusz-sarjakat pedig bambusznád-hüvelyekből látjuk kikandikálni,

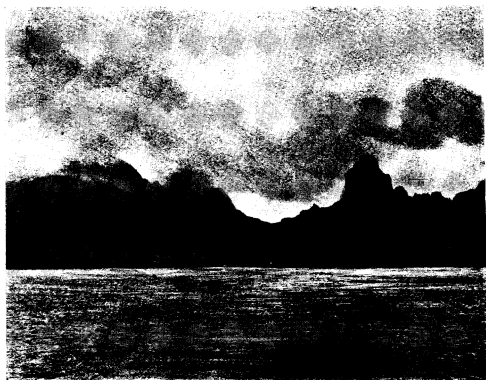

Maorea-sziget romantikus sziklaalakulatai (Society szigetcsoport).

ezzel a csirát elpusztító tururu szárazföldi rákot tartják távol. A tengerparton sétálva, több a hátát csigahéjjal védő kis rákot találtam; egy középnagy piros rák is a sétálók közé állt, félujjnyi vastag kúpforma csigát hordva a hátán; a közeledtemre úgy behúzódott a héjába, hogy elevenen nem tudtam volna előkeríteni. De a többi páncélosok között a legkülönösebb csodabogár volt, az útmenti vizes helyeken százanként jelentkező egyollós rák. A mandulanagyságot

elérő, kékes-barna páncélú rák, egy oldalán (úgy láttam mindig a balon) skarlát-piros ollóval van felfegyverkezve.*)

Maorea egyik meredek, fantasztikus sziklakkal környezett fjordjában teljes kényelmet nyújt az amerikai tulajdonos vezetése alatt álló Urufara szálloda. A szálloda három lakóháza két-két szobából áll, a házacskák bambusznádból és deszkából épültek és pálmalevéllal fedvék; így épült a tágas, fedett altánszerű étterem is.

Váromhoz hasonló sziklák, Maorea-szigeten.

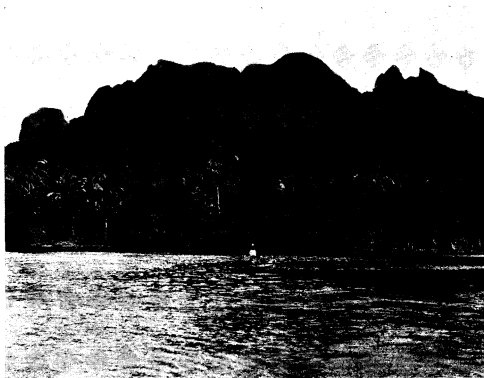
A szálloda tulajdonosa, meteorológiai feljegyzéseket vezet, kimutatása szerint a f. évben januárban 225.1 mm., februárban 367.5 mm., márciusban 211.9 mm., áprilisban 531.3 mm.; a később megküldött kimutatás szerint májusban 126.7 és júniusban 112.6 milliméter eső esett; tehát

*) A Fiji, Samoa szigetszoportokon ugyancsak található az egy-ollós kis rákfaj; színezést illetőleg hol piros, hol sárga, hol meg téglavörös színű ollót viselnek.

az év első 6 hónapjában (az esős időszak bele esik) 1573,5 milliméter. Megjegyzendő, a f. év a szokottnál is több esővel járt.

A Tahiti-szigeten és a hozzá közel eső szigetek körül a dagály függetlenül a nap- és holdjárástól naponként déli 12—2 és éjjel 12—2 között áll be; mindeddig meg nem fejtett természeti jelenség ez.

A sziget lakossága között igen el van terjedve az ele-

Az Urufara szálloda kikötője, Maorea-szigeten.

fantiasis, vagyis a végtagok túltengése. A betegség nem ragályos, de a szigeten aklimatizált európai is megkaphatja, mondják a vizivástól, vagy a moszkító (szúnyog) csipéstől.

Maorea 1600 lakosa között él a legszebb félvér Tata vagy Papita, a nevére nem emlékezem, de hogy szépség-számba menne bárhol széles e világon, ez bizonyos. A szigetre érkezünkkor egyszerre ott termett hajónkon a szép Papita. Egy velem érkezett kedves és széles látkörű ame-

rikai házaspár festői érzékét úgy megfogta a 16 éves szépség, hogy helyben meghívták másnap ebédre.

Papitának azonban unokatestvére akadt, velünk jött a hajón; az úton úgy mutatta be magát a minden iránt érdeklődő házaspárnak, mint aki igen állja a tengert. Papita kereketlen, bájos modorával ellentétben, a cousin épen nem volt természetes, affektált a legény, adta a franciát, a műveltet, ami sehogysem állt jól barna pofájához.

Az Urufara-szálloda lakóházikói, Maorea-szigeten.

Amerikai ismerőseim pár heti üdülésre jöttek a szigetre, mindjárt hozzá is fogtak az ideget edző mezítlábjáráshoz, tengeri fürdéshez. Papita is részt vett a fürdésben, festői jelenség volt piros, nagy fehér virággal színezett lepelében, amelyet benszülött módon, csak úgy zsinór nélkül csavart a dereka köré. Fürdő után séta következett, ebédhez levél- és virágkoszorúzottan ült a kedélyes társaság. Papita csacsogott, a cousin meg adta a Monsieur. De el-

jött a válás ideje. Az amerikaiak és a bájos vendég maradtak, mi pedig a rég poklok fenekére kívánt cousinnal elpöfögtünk a benzin-hajón. Messze eltávoztunk már a parttól, a rokon még akkor is integetett a kendőjével, azután igazi kanaka vérmérséklettel, harmónikán kedélyes dalokba fogott. A tenger ezalatt mind fodrosabbá vált, egyszerre csak megszűnt a zene és a fakó színt váltott cousint, a mellette nagyon tengeribeteg kínai gyerkőc sorsa érte el. Nem tud-

Maorea-sziget szépe.

tam elnyomni a mosolyt és a barna lovag érezte, hogy megérdemelte, mert szörnyen mentegetődzött, hogy «így a fürdő, meg úgy a nagy ebéd!...» Abban azonban biztos vagyok, hogy velem együtt nem jönne még egyszer rokonlátogatóba Maoreara, csupa félelemből, hogy rápirítok a nagy tengerészre. Az ilyenféle hiúság éppen nem áll távol a papitii legényektől.

VI. FEJEZET.

TAHITI SZIGETTŐL ☼ ☼ ☼ ☼ ☼ ☼ SAN FRANCISCOIG.

(3650 t. mtfld.)

Utban San Franciscóba.

A nyugatnak 1307 t. mtfldre eső Samoa-szigetre nem járván most hajó Tahitiből, május 1-én az amerikai Egyesült Államok által szubvencionált, 3200 tonnás Mariposán, nyolcadmagammal útrakeltem San Francisco felé, hogy onnan a Hawaii szigeteken át visszatérjek a déli szigetekre.

Igen kedves, a turistát megértő kapitányunk kérésünkre a Tahititől északnak 27 t. mtfldre eső Tetuaroa atoll-szigethez egészen közel hajózott. A tengerrel csaknem egy-szint fekvő, korallzátonnyal védett sziget körül fehér habkoszorút fonnak a hullámok: a koszorún belül több apró kókusztermő szigetecske között türkisz-kék laguna (belvíz) terül el; kis képzelődés kell hozzá, hogy ezt a sötét nagy tengerben kékelő foltot egy darabka leszakadt égbolthoz hasonlítsuk, az időnként oda szálló két bájos angol nőt pedig megtegyük a türkisz-kék ég angyalainak!... Szinte kedvem lett volna fejest ugrani a tengerbe és meg sem állni az atoll-paradicsomig...

A havonként egy utat tevő Mariposán kívül erre sem jár gőzhajó; 9—10 és 11-én egy-egy teherszállító vitorlás-sal találkoztunk, ezek cukrot szállítandó, Hawaii sziget felé tartottak.

Az állatvilágot az első napokon kisebb szürke sirályok, az utolsó három napon pedig nagy szürke sirályok képviselték. A kisfaj sirályok az első hét napon mindig a nyomunkban voltak, holott a hatodik napon, a $9^{\circ} 30'$ északi szélességi és a $135^{\circ} 30'$ nyugati hosszúsági vonalak találkozásánál hajóztunk át, ahol a tengerész-mappák szerint 2520 t. mtfédméterrel bíró körben sehol egy kiálló szirt sem éri a tengerszint.*)

Ilyen nagy távolságban a partoktól, a szárazföldi befolyástól mentes nagy oceánon, a meteorologus alaposan megfigyelheti az oceáni légmozgást. Most is a délkeleti szelet csaknem matematikai pontossággal kaptuk közel az egyenlítőig, az egyenlítő előtt esőben volt részünk, az egyenlítőnél a levegőnek a két külön irányból jövő légáram okozta lehűlését éreztük, majd az egyenlítő felett, az északi szélesség első fokánál, ismét az eső jelentkezett és így mentünk át az északkeleti szél régiójába.

A 25-ik északi szélességi fok felett északnyugati a rendes széljárat (kontinentális befolyás).**)

San Fancisco.

Az U. S. A. felbomlott közrendje San Franciscóban.

San Franciscóba jövet gyakran beszéd tárgyát képezte az amerikaiak túlzása; egyik new-yorki utitársam szellemes eszmecserét folytatott bostoni polgártársával, ahol csak szerét tehette, ráolvasta a használt legszebb, legjobb kifejezést, mindig derűtséget keltve találó megjegyzésével. Egy

*) A mondott kört a térkép szerint nyugaton az amerikai fenható-ság alatt álló Hawaii és Christmas-szigetek határolják, délen a francia, Marquesas, keleten a mexicói Santa-Rosa és Revilla-szigetek; északfelé nem érint a képzelte kör szárazföldet.

**) Úgy a déli Csendes-oceán délkeleti, mint az északi Csendes-oceán északkeleti, majd északnyugati légáramait «trade wind»-nek nevezik. Az elnevezés onnan eredt, hogy a kereskedelmi vitorlások ezen régtől ismert oceáni légáramok szerint irányítják a hajóik menetirányát.

alkalommal San Franciscóról folyt a szó. Igaz, kérdeztem hogy olyan nagy volt a pusztulás San Franciscóban? «A legrettenetesebb», mondta Boston. A legnagyobbszerű, a legfenségesebb rom a san franciscói, ilyen még nem volt a világon! duplázott rá New-York, verset is írtak róla és a versnek nagy sikere volt San Francisco egyik színházában. A verset bemutatta. Tényleg a yankee-poeta felségesnek minősíti a romokat, amelyet a világ minden romjainak föléje helyez. Nekem csak az a megjegyzésem van erre, hogy Róma egy eldőlt falának több az architekturai emlékebecse, mint a rombadőlt fél Franciscóé. A leghitványabb építkezés romjai ezek, sehol egy jól épült fal, hajlott vasgerendák, vascsövek és vékonyfalú egetszúrt business házak porhulladéka! Ez az ami megmaradt. A romok között álló, félig leégett, vékonyfalú, tizemeletes házak és az épülő hasonló magtárépületek pedig úgy hatnak, mintha támasz hiányában eldőlni készülnének.

A villanegyed épen maradt; itt és az ujonnan feltáktolt deszkaház-utcákon egyszerre szemben találtam magamat az amerikai étellel. A széles makadam-utcákon a motorok egymást kergetik, a közönség rohan; lázas minden, gumit rág minden tizedik ideges ember és minden második férfi bagózik.

Ezelőtt 14 évvel is, amikor Észak-Amerikán végig-rohantam, észleltem bizonyos különbséget California és Amerika többi vidékeinek szokásában (ami természetes, mert Californiában sokkal több idegenajkú elem vegyült a törzset képező angol faj közé, mint Közép- és Kelet-Amerikában), most teljes ott a felfordulás, hallomás szerint az 1906. áprilisi tűzvész óta.

Vajjon mivel lehetne megmagyarázni a dolgok idefejlődését? ... Megkísérlem: Az újból, gyorsan épülő város munkásszükségében nem válogatott az elemekben; a munkásosztály és pedig a rossz, nemzetközi, kommunista elem, mind nagyobb befolyást nyert és ma ott áll a dolog, hogy a folytonosan kéznél levő sztrájkokkal hol itt, hol ott szünetel

a munka. A munkára kész jobb elemet életveszélyes fenyegetéssel és tettel megfélemlítik, de azért a rend fentartására szükséges erővel, ha kell fegyveres megtorlás elmarad. Micsoda rendszer az, kérdem, amely a közrendet fenyegető elemekkel is tojásmódra bánik? . . . A tőkepénzesek máris tartózkodnak a san-franciscói vállalatoktól. Úgy hát mire való a nagy építkezés? Csak arra, hogy nagyobb legyen a bukás, ami, ha a viszonyok gyökeresen nem változnak, be kell hogy következék.

A rendetlenség, fegyvelmezatlenség, kihat az ipar minden ágára. A legfelületesebben körültekintő utas is észreveheti az első pillanatban a bomlott közrendet. Csalják, lopják, ahol érik, sőt, mint a villamos sztrájknál, váratlanul életveszélybe is kerülhet, anélkül, hogy a bűnös büntetését remélhetné.*)

A rendőrség tehetetlen, mert nem bir elegendő joggal, hogy hasonló esetben helyreállítsa a közrendet, egy része pedig össze is játszik a kommunista elemmel. Tehát Amerikában, a sokat emlegetett köztársaságban, a san-franciscói tűzvészhez hasonló elemi csapás már elegendő arra, hogy a közrend huzamosb időre felbomoljék. Vajjon nem a túlságig vitt demokratizmus és a vele járó népszerűség-hajászat hozta-e magával a nagyon is elpuhult, polgáriás felfogást és büntetési rendszert? Golyóbis, kötél, ez segítene, de mondja csak ki a jelszót a megválasztott polgártárs, hogy tűzzel-vassal, de rendet kell csinálni, a kormányzó tömeg tudom nem választja be a következő választáson. Hogy a kevés tudással elnyert állás elvesztését (amely állás a konyhára is hozhat bőségesen dollárokat) nem viselheti el a népszerűségbe és más egyébbe kóstolt tucatember, ez a dolog sorához tartozik és sokat meg is magyaráz.

*) A májusi villamos-sztrájk alatt a sztrájkolók éles töltéssel lőttek a villamos kocsikon munkába állt társakra, a katonaság még sem használt fegyvert. Persze önkéntes katonasággal ilyen esetekben óvatosan kell bánni, mert megtagadhatják a szolgálatot stb.

VII. FEJEZET.

A HAWAII SZIGETCSOPORT.

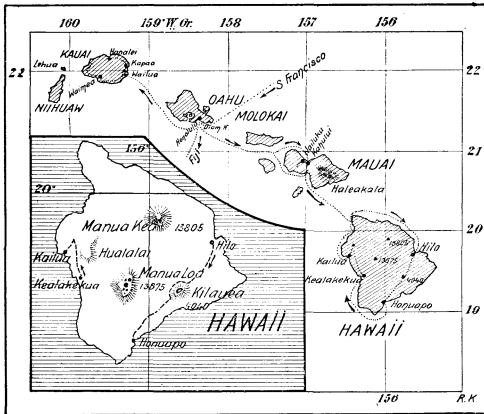
Rövid általános ösmertetés.

A vulkanikus alapu Hawaii csoport délkelettől északnyugatnak a $18^{\circ} 50'$ és $23^{\circ} 05'$ északi szélességi és $154^{\circ} 40'$ és $161^{\circ} 50'$ nyugati hosszasági fokok között fekszik; nyolc nagy és több apró szigetből áll, a nyolc fő szigetből hét lakott. A szigetek összesen $6460 \square$ a. mtf, és pedig a legdélibb fekvésű Hawaii $4015 \square$ mtf, a tőle északnyugatra eső Maui 728, a feljebb következő Molokai 261, Oahu 598, Kauai 547, a többi három sziget (a Maui és Molokai szigetektől délnek eső Lanai és Kahoolave) és a Kauaitól nyugatnak fekvő Niihau összesen $290 \square$ mtf, az apróbb szigetek együtt $6 \square$ mtfet tesznek ki.

A Hawaii csoport éghajlata, a Behring-szorostól visszaterő hideg oceáni áram és a csaknem állandó északkeleti szellő (trade wind) behatása alatt, mérsékeltebb mint hasonló szélességi fokon várni lehetne. A keleti partok és Hawaii-sziget egy jó része több esőt kapnak, mint a nyugati oldal, ennek folytán a keleti partmente fadús és termékenyebb mint a nyugati.*)

*) Hogy milyen nagy különbség van a két partmentének esőjárásában, kitűnik a hivatalos meteorológiai feljegyzésekből, eszerint 1905 júliustól 1906 júliusig a szigetek átlag évi esője 17.47 inchet (hüvelyk) tett ki, holott a Hawaii-szigetek 19 megfigyelési állomásán 27.46-tól 167.48 hüvelykig volt az évi eső (így Kaumana körül 167.48, Hilo körül 120.13); Maui szigeten 8 helyen mérték 20.77-től 165.22 hüvelykig menő évi esőt, (Nahiku (lower) 165.22) és így tovább; Oahu szigeten 15, Kauai szigeten 6 megfigyelési állomáson. (Oahu szigeten a Nuuanu Wat'r W's helyen 136.59 hüvelyk volt az évi maximum, Kauai szigeten Koloa körül 28.40.)

A szigetek összlakossága az 1900-iki népszámlálás szerint 154.000, ebből Hawaiira 46.843, Mauiira 24.997, Oahura 38.504, Kauaira 20.502, Molokai, Lanai és Niihau szigetekre együtt 3295 lakos esik. A lakosság igen vegyes, legszámosabb a japáni; 1884-ben csak 114 japáni lakott a Hawaiii csoporton, 1900-ban már 61.115; a többi népfaj így oszlik meg: 37.636 benszülött és félvér, 25.762 kínai,

A Hawaiii szigetcsoport.

15.675 portugál, 7283 amerikai és a Hawaiii szigetekeken született más fehérbőrű, ezután jönnek a norvégek, angolok, németek és egyéb nemzetségek. Egy jó viszonyok között élő magyar származású lakost is találtam Kauai szigeten, az anyanyelvét gyakorlat hiányában már nem bírja teljesen, de érzelmi világában vele jár a rég nem látott hon iránti szeretet.

A szigetvilág amerikai munkásosztálya gyűlöli a japánit, de méltánytalan a kinaival is, mert csak a verseny

és bérvviszonyok szempontjából mérlegeli a világot. Ha sikerül kimarnia a konkurrenszeket, úgy lehet megingatja a szigetek egyetlen nagy iparát, a cukortermelést. Pedig a kínai becsületes, megbízható, békés és jó munkát végez, vele csak nyer az itteni kereskedelem.*)

A hawaii benszülött kanaka, mint az újjélandi, a Cook és Society csoport őslakója, a polinéziai nyelvcsaládhoz tartozik.**)

A hawaii benszülött fejlett zenei érzékkel bír; az ős dalaik egy része, hozzá értő zenészek által feldolgozva, közszájon forog és közel jár az európai mértékhez. Az 5—6 tagból álló benszülött zenekarok, olasz mintára, gitár és vonóhangszerből állítván össze és ugyancsak felváltva pengetik, majd meg énekelik a dalt.

Az iskolaügy, dacára a vegyes lakosságnak, fejlett; kötelező nyelv az angol; az ifjúság a 6-ik évétől a 15-ig tanköteles; a nyilvános iskolák ingyen oktatást nyújtanak. Az amerikai kollegiumokba való felvételre már itt nyerheti a tanuló a szükséges előkészültséget. Az iskolák élén a hawaii «High School» áll.***)

*) Volt alkalmam sok szigetországon, különböző viszonyok között megfigyelni a kinait, mindenütt megtette a kötelességét. A kinainak még parancsol a gazda, ötét még nem járta át a modern szabadság, a kommunizmus tana... Ha elképzelem, hogy elérkezik majd az idő, amikor minden fehér csak betűt nyál, amikor a földmunkához, az ásó, kapa használatához nagy úr lesz a szörnyű szabadságot élvező kaukázusi faj, ott látom a henyélő európai szolgálatában a munkás kinait... Amíg a kínai copfot visel, megterem a kenyér, az éhínség ott következhetik el, amikor a kinait is átjárta a modern szabadság tana.

**) Az etnografusok ma ott tartanak, hogy a csaknem 4000 t. mtföldnyi területen szétszóró szigeteken lakó polinéziai faj őszármazási helyei a Milronesian, Philippine, Madagascari szigetcsoportok és a Malai félsziget voltak. Az utolsó nagyobb kivándorlási központnak Sawaii (Samoa) szigetet tartják.

***) Kimutatás szerint a nyilvános és magániskolákba összesen 17.518 tanuló jár és pedig: 4903 hawaii kanaka, 4124 portugal, 596 porto-ricoi, 98 skandináv, 1993 japán, 1395 kínai és 151 egyéb külföldi. A tanítók nemzetségszerinti összeállítása sem utolsó, eszerint a magán-

A Hawaii, Maui, Oahu és Kauai szigeteken a jól termő földeken cukornád, rizs, újabban kávé, ananász és déligyümölcs termelést űznek. Az említett szigeten 46 cukorültetvény saját gyárral bír, ezenkívül még két külön gyár van üzemben. Öt cukorültetvénynek nincs saját cukorgyára. Az ültetvények és gyárak, kevés kivétellel, nagy tőkével bíró társaságok tulajdona. A termőhelyeken és gyárakban összesen 44.949 munkást alkalmaznak. Az évi össz-cukortermelés 1903 óta felezi a 400.000 tonnát; a nyerscukor piaca Észak-Amerika, ugyanott rafinálják a cukrot; a szigeteken csak Honoluluban van üzemben egy rafináló gyár.

Igy még a közelmúltban a világtorgalomból egészen kieső Hawaii-csoport ma nagy tőkék beözönlése és vállalkozás folytán, lényeges kereskedelmi állást tölt be. A személyforgalomban is jól benne van: a San Francisco vagy Vancouverból Sydneybe vagy Honkongba, Yokohamaba közlekedő hajók Honolulut, a szigetek fővárosát is érintik, ezenfelül Honolulu és San Francisco között rendes külön hajójáratot is tartanak fenn.

A szigetek 1894-ig önálló királyságot képeztek; 1894-ben Lilinokalani királynő mellőzésével köztársaságot alkottak és elfogadták Amerika protektorátusát. 1898 óta végleg Amerikához kapcsoltattak. Az Egyesült Államok teljhatalmú megbízottja, az elnök által négyévenként kinevezett Governor, Honoluluban székel. A szigetek együtt egy delegátust küldenek Washingtonba, a jelenlegi delegátus Jonah K. Kalaniana'ole benszületett.

Lilinokalani, a volt királynő, Honoluluban lakik, de az Egyesült Államokba is ellátogat.

és nyilvános iskolákban összesen 609 tanítót alkalmaznak, ebből 75 kanaka, 70 félvér, 329 amerikai, 56 angol, 11 német, 23 portugál, 15 skandináv, 3 belga, 10 francia, 5 japáni, 6 kínai és 2 egyéb nemzetiségbeli.

Honolulu.

(San Franciscótól 2100 t. mtfld.)

A Diamond head és Punchbowl kráterek.

A szemedző esőcseppeken megtört a korai napsugár és kettős szivárványt vetett napnyugatnak. Balról az oceánban elvesző Molokai sziget, a leprás betegek szomorú ott-

A Diamond Head kráter, Honolulunál.

hona, jobbról mindinkább felemelkedő szigethegy, a szép Honolulut viselő Oahu látszottak; mindkét szigetet átölelte az ég színes fényöve... A felhőfoslányok között kikan-
dikáló kék ég meleg mosolyával kicsalta a ragyogó arany-
szál napsugarakat és elszálltanak a felhők, mint ahogy
elszáll a madár, a lepke, a gondolat... Éreztem, hogy itt
rendesen csak ennyiből áll a borulás, hogy a meleg hono-
lului napsugárnak a legsűrűbb felhők sem állnak ellent

sokáig. Már az ajkamon volt a szó, amikor megszólalt az egyik Honoluluért lelkes szomszédnőm és elmondta a gondolatomat.

Oahu sziget délnyugati sarkát, 6 a. mtfddel Honolulu előtt a Diamond Head (761 láb) öskráter foglalja el. Az előtt kúpú krátert talán leginkább egy a gyökereknél erősen kiszélesedő, megkövesedett és a lábhoz közel letört fatörzshöz lehetne hasonlítani. A szélességéhez mérten nyomott, jobban mondva elcsapott, eltörött, erőszakkal megcsonkított hegy úgy kiáll a sziget sarkára, mintha a védbástya lenne.

A Honolulu háttérét képező Punchbowl kráter (498 láb) szintén ilyen bástyaformán áll ki a szigetparton. A két krátert jobbról hagyva, hajózunk be Honolulu kikötőjébe. A kikötőbe a körül sekély tenger miatt bojokkal kijelölt, éjjel lámpákkal világított, hosszú, mélyvízkanálison jönnek be a hajók.

A kikötőben három nagyobb és több kisebb gőzöst találtunk. Kikötéskor halként úszó, barna gyerekek vették körül a hajót. Az őslakók fajából az úszó gyerekek voltak a legtümegesebb képviselő. A városba menet olyan tarka népeggyűléssel találkoztunk, hogy szinte el sem tudtam képzelni, hogy polinéziai szigetre érkeztem.

A belvárosban a házak egy része köépület, két-három emelet az átlagmagasság, de ötemeletes ház is akad, így az egy háznégyszöget elfoglaló Alexander Young szálloda. Az Alexander Young Hotel kiállja a versenyt a legnagyobb kényelmet nyújtó amerikai szállodákkal; negyedik emeleti nyitott kerthelyisége 2500 személynek képes helyet adni. A városban még a több melléképülettel bíró Hawaiian szálloda örvend jó hírnévnek. A három a. mtfdre eső tengeri fürdőtelepen a Moana szálloda vezet, kívülre még két igen jó szállodája van a fürdőhelynek. A 40.000 lakóst számláló Honoluluban így nincs hiány jó szállodában.

Az egyes nagyobb kereskedelmi cégek felügyelete alatt létesült Hawaiian Promotion Committee az utazási irodát helyettesíti, illetve kbelül ugyanazt a szerepet tölti be

Honoluluban, mint a Tourist Office New-Zealandban; a szigeteken való utazást illetőleg ingyen osztogatja az útbaigazítást és a Kilauea vulkán körútra kedvezményes jegyeket bocsát ki. Első utam a Promotion Committeehez vezetett, hogy megtudakoljam a szigetek közti helyi hajók menetrendjét és hogy útitervet készítsek a többi sziget látogatására. Összeállították az útitervemet és dróttalan távirattal lovát, vezetőt rendeltek a részemre; ennél nagyobb előretekinéssel Európában sem indulhattam volna útra.

Legjobban meglepett a dologban a dróttalan távirat, a Hawaiki csoport öt főszigetje t. i. a dróttalan táviró útján összeköttetésben van egymással.

Az útiterv összeállítása után felkocsiztam a külvárosig lenyúló Punchbowl dombra. A kocsit a városon, a villasor egy részén és a portugálok lakta negyeden vezet keresztül. Milyen vegyes közönség! Az üzletek túlnyomólag kínai, amerikai és japán kézben vannak; a portugálok a borbélymesterséget űzik szívesen. A sétáló közönség még tarkább; a kínai copffel jár, a japán nő, japán színes köntösben facipővel, a benszüllött nő virágkoszorút akaszt a nyakába, a kanaka pedig (amint a férfit itt is nevezik) a kalapját fonja körül virágdísszel. A pár év előtti leírások után rá sem lenetne ismerni Honolulura. A benszüllött szokásokat átjárta az amerikai pénzéhesség, drágaság, a kínai copf és a japán facipő.

Egyöntetűbb, összhanggal telibb ennél a természet. A főútakmenti villák során mértföldekre terjed a virágpompa. A tropikus vidékekről hozott növények itt szebb, üdébb virágot teremnek, mint az otthonukban. Különben a rendkívüli változatosság a flórában, a színvegyülék, a bujaság, a kies Honolulu leírásaiban régen megénekelt dolog.

A fákat olyan viráglombok díszítik, hogy egy fa virágkoronájával tele lehetne ültetni egy polgári kertet, a levegő virágillattal van tele. Ilyen virágdiszes útvonalon érkeztem a Punchbowl lábához. Itt megszűnt a kerti dísz; az öreg ellőtt tetejű krátert még most sem szereti a növényzet, de

ez csak előnyére van az összképnek, mert a Diamond Headhez hasonlóan formált magaslat monumentálisabban áll ki a körül színes képnek háttérül.

A kráter külső, éles vonalai után itélve, mély üreget vártam látni és íme fával, bokorral benőtt völgyet kaptam a helyébe.

Diamond Head meredek, begyepesedett falú kráterével jobban rámutat az eredetére. Úgy a Diamond Head, mint a Punchbowl oldalait, a lávaburok mellett homokszerű törékeny anyag fedi. A lávában koráldarabokat is találtam, és pedig nem a hegy lábánál, hanem az oldalakon.

A Honoluluból a tengeri fürdőmentig vivő villamos végállomása közel esik a Diamond Headhez, délutánonként ez a leglátogatottabb útvonal. Az út Honolulu-tól a végállomásig kertek és villák mellett visz el; egy darabon elhagyja a villamos a villavonalat és keresztül vág a kínai zöldséges és gyümölcsös kerteken. A csatornával keresztül-kasul szelt kertekben hemzseg a kinaival teremtetett házi szárnyas, a kacsa.

A honolulu-i akvárium és muzeum.

A tengeri fürdőteleptől a Diamond Head felé vivő út a villák között fekvő akvárium mellett visz el. Ennél színesebb halgyűjteményt nem mutat fel a világ! Mintha a medencében uszkáló kopoltyúsok nem is halak lennének, hanem uszályt nyert lepkék vagy virágok. A rózsaszín, piros, kék példányokon kívül, a szivárvány minden színében játszó, a piros kakadú, a zöld papagály színeivel ékeskedő fajokat látunk. A formájok sem olyan, mint a rendes halaké; az egyiknek az aránytalanul nagy feje kosorrú, a másik a hangyászhoz hasonló ormánynyal vagy szarvszerű nyúlványnyal van felfegyverkezve, majd meg négyszögforma testen tollként díszleg a hátuszály.

A rendkívüli szingazdagságon felül a legtöbb fajnál a viszonylag kis szájat és az összecsukható, egyenesen csapott farkuszályt lehetne főismérvként említeni. A szokatlan testforma, a rendestől eltérő száj, szem és uszályok a ha-

lacsáknak humoros megjelenést kölcsönöznek és mintha tudomásuk lenne róla, örült uszást, ficákolást, játékot visznek véghez. Még a két octopus (polip) sem olyan álmos, mint más akváriumban; ők is jönnek-mennek, rábámulnak a szemlélőre, őket is felmelegíti a hawaii tenger vize és a hawaii napsugár. Különben velük nem sokat törődik a szemlélődő látogató, ők nem illenek bele ebbe a színes társaságba, az ő helyüknek kívül kellene lenni, mint ahogy kívül helyeztek el egy 5—6 láb hosszú cápafit.

Honolulu jól rendezett muzeumának szintén egyik legvonzóbb gyűjteménye az agyagból készült halutánzatok csoportja. A szigetek körül élő 500 és néhányféle hal közül vagy 200 van itt bemutatva, olyan sikerült öntvényekben és színezéssel, mintha most kerültek volna ki az akváriumból. A muzeum az öntvények készítésére külön mestert alkalmaz, művészi munka az, amit a mester végez.

Másik terjedelmes gyűjtemény a csigák és kagylók csoportja. A hawaii és a déli Csendes-oceán szigetei között élő korállfajok is szép preparatumokkal vannak képviselve. A néprajzi osztályban, a déli szigeteknek szigetenként bemutatott csoportgyűjteménye, megállja a helyét a legjobb ilyen gyűjtemények között.

A muzeum jól illusztrált munkákat ad ki; a csendes tengerben élő halakat leíró mű most van nyomás alatt. Ha a színes illusztrációk olyan sikerültek lesznek ebben a munkában, mint a színezett agyaghalak, úgy nemcsak minden muzeum könyvtárában kellene beszerezni, hanem a szalónok díszalbumai közt is helyt kell adni a számára.

Kirándulások Honolulu-ból.

A Pali. A Haleiwa szálloda.

Honolulu háttérét a Nuuanu völgy és a vele párhuzamosan a tenger felé leeső hegygerincek képezik. A sziget keleti partja mentén csaknem állandó trade wind, a Nuuanu

völgyön keresztül friss, hűvös levegőt küld a fővárosra. A völgynek felfelé való kocsizás, napos időben, egyike a legérdekesebb honolului kirándulásoknak. A völgybe villasorokon át érkezünk, a villákat zöldségkertek és tejgazdaságok követik, majd a lakott vidék után a folyton esőjárta, bokorral és fűvel benőtt rész következik.

A vízvezetékhez használt három nagy nyitott tartály szintén az utunkba esik; a vizet lávamederben érkező patak szolgáltatja; a patak a hegyoldalon látható vízeséstől ered.

A völgyet képező két hegyhát eleinte kopár. Az útmentén, az alsó láváréteg felett vörös, mállott agyagréteget találunk. A völgy katlanszerűen végződik, a középén kijárat-tal, a középkijárat oldalán a süvegforma meredek Pali szikla áll; a kocsit út szemben a Palival robbantották a hegyoldalon. Amint a kapuszerű nyíláson áthajtunk, végig látjuk az Oahu sziget keleti partmentét; alattunk a buja zöld környezetből hullámos, gyepfedte kúpformájú dombok emelkednek ki. A sziklaoldalon vágott út bekanyarog a síkba és elvész az ültetvények között. Északnak, balról, közvetlen mellettünk, a Pali (meredek) falszerű oldala áll, Kamehamaha benszüllött király az Oahu sziget királya felett győzedelmeskedvén, innen taszította le az ellenségeit.*)

A Palin túl, töredezett élű, sziklás gerinc fut északnak, ismét tovább több külön gerinc esik le a tenger felé. A trade wind, a vele járó eső és a part felé törő hullámok kikezdtek, eltördelték, romantikus formákkal ruházták fel az őz lávafolyásokat.

De hogy mindezt jól lássuk, türelemre van szükség, mert a Pali vidékét nagyon szereti a felhőjárás: Honolulu-ban napfény és a Nuuanu völgy végén felhők ülnek a sziklaháton! Nem telik el nap, hogy az eső fel ne keresse a Pali táját. A felhők innen tovább utaznának a széllel, de amint lejjebb értek, útjokat állják a hegygerincek, most körülfogja őket a honolului virágilattal teli melegebb ára, a

*) Kamehamaha egyesítette a szigeteket; előtte minden szigetnek külön uralkodója volt.

hulló szemek mind ritkábbá válnak, végül harmatként hullanak, átbocsátva a napsugarat a szép Honolulu-ra. Színezettnek látszik a leírás, pedig tapasztalásból beszélek: a völgy legmagasabb pontján, hűvös esőben jártam és végigcsináltam a leírt skálát, ugyanezt többször megfigyeltem az ablakomból.

Az Oahu sziget nagyobb részét vasúttal járhatjuk körül. A tenger partján épült kis vágányú vasút végpontja, a sziget keleti partján, 71 a. mtfdre esik Honolulu-tól. Úgy a nyugati, mint a keleti parton cukorültetvények terülnek el, a sziget északi végén pedig a teljesen lávából felépült hegység meredeken esik a tengerbe.*)

A keleti parton, 66 a. mtfdre Honolulu-tól, a Haleiwa szállodát találjuk; a szép környezetben, kis kertecske közepén álló kényelmes szállodát szívesen felkeresi a honolulu-i közönség.

A honolulu-i sportok.

Surf riding. Cápahalászat. Pau verseny.

Honolulu-ban minden sportban lehet részünk; csak a különlegességeket hozom fel röviden. Ilyen különlegessége Honolulu-nak a surf riding, vagyis a benszülöttek hasznáلتa outriggeres csónakon való evezés, a part felé rohanó úgynevezett break water (törő) hullámokon.

A surf riding kanaka sport; élvezetes szórakozás, de hozzá kell készülni vagy jobban mondva vetközni, mert nagyobb hullámjáráskor, vagy kettős hullám közé kerülve, átjárja a csónakban ülőt a tengervíz. A hosszú, keskeny, egyik oldalán outriggerrel ellátott csónak orrán az egyik benszülött helyezkedik el, a másik pedig a kormánynál, az utast középre veszik. Így csendesen kieveznek, amennyire a hullámjárás engedi; amint a kormányos meglátja a távolról hosszú dombhátként közelgő magas hullámot, meg-

*) A lávából mállott humusréteg elütőleg a Kauai és Maui szigetek mállott rétegétől nem vörös, hanem barna, kevés vörösayag alkatrésszel.

fordítja a ladikot és most mindketten sebes evezésbe fognak. A nagy hullám utólér, a hátára kapja a csónakot, az evezősök a lehető legsebesebb lapátolással a hullámháton igyekeznek tartani a csónakot és így érünk ki, csaknem a partig. Egy kissé befecskelt a hullám habtaraja, megismételjük a dolgot kétszer, háromszor, többször... Egy ízben nem jól számított a kormányos, olyan hullám előtt fordította meg a ladikot, amely előtt, közel, egy lassúbb hullám haladt. A nagy hullámmal utólértük a kisebbet, a csónak orra úgy belefuródott, hogy egy pillanat alatt félig megtelt vízzel. Most már tapasztalásból elmondhatjuk, hogy mit művelhet egy kettős hullám az úszó járművel.

A Waikiki beach (Honolulu elite tengeri fürdője) fürdő közönsége a benszülöttek másfajta vízi sportjával is kísérletezik, ez a deszkán való surf riding. Amint a deszkán fekvő vízi lovas közel kapja a kívánt hullámot, megfordul és lábbal tempózva, igyekezik a hullámmal együtt haladni. A dolog vége azonban rendesen az, hogy a hullám felforgatja a deszkát és a lovas bukfencet hány deszkástól.

A nagy gyakorlatban levő benszülött fel is áll a hullámtarajjal rohanó deszkán, távolról olyan képet nyújtva, mintha Neptun a hullámokon állva, igyekeznék a Waikiki beach felé. De ennek a mutatványnak is rendesen vízi bukfenc a vége.

A harmadik vízi sport a cápavadászat. A színes halakat termelő Csendes-oceán a cápát is nagy számban neveli. A cápafogást a honolului öböl közelében rendesen a Young testvérek birtokában lévő egyik négytonnás benzin-hajóról űzik. Ezzel a kis benzinóval, egy honolului rokonszenves sportférfiú társaságában, két kirándulást tettem cápára.

Első alkalommal reggel 8 órakor indultunk el a kikötőből, ilyenkor élénk az öböl vidéke, a halászat minden nemét űzik: alig hogy elindultunk, a sekély vízben derékgig járó, vagy csónakban horgászó japániakra találtunk; az öblön túl meg kétevezős ladikról óriás teknőcre vadásztak (4—500 fontig megnő). A kétevezős, teknőcre vadászó

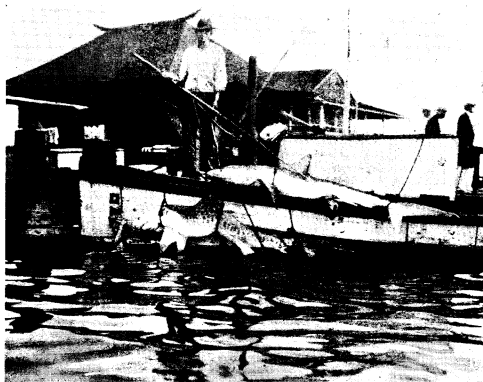
csónak lassan haladt, egyszerre megállt, az egyik evezős golyós fegyvert kapott fel a ladikoldalból és rátűzelt a felszínre bukó teknőcre, de a hullámhányta ladikról nem könnyű dolog 50—60 yardra találni, a golyóbis távol járt a céltől, a teknőc megszabadult. Még kétszer hallottam tüzelni a halászt, azután csend lőn, elvesztette szeme elől a zsákmányt. A teknőcbőség nem lehet igen nagy, az egész nap folyamán csak kettőt láttam.

Alig hogy átestünk az első megfigyelésen, elérkeztünk a cápák járta helyre (kbelül 1 t. mtfre a parttól), a benzinó megállt, kidobtuk a légmentes bádóg úszó boyhoz kötött csalétket, amelyet ez alkalommal két nyúzott, zsiros birka képviselt, ugyancsak a boyhoz több yard hosszú kötélén csüngő horgot erősítettünk, egy másik csalétekkel felszerelt horgot pedig közvetlen a hajóról bocsátottunk a tengerbe.

Másfél órai várakozás után, amely idő alatt a hagyományos trade wind jól elterelte a parttól a hajócskát, csónakosunk figyelmessé tett, hogy a boyhoz kötött csalétket cápa kerülgeti. A hal jelenlétét távolról, a kissé hullámos vízben, a vízszint alatt sárgás-zöld, hosszúkás árnyékszerű uszóvonal árulta el. Hagytuk az ipsét kedvére uszkalni; több percnyi kerülgetés után bátorságot merített és nagyot harapott a birkahúsból, olyan erőt fejtve ki, hogy a testének egy része kiemelkedett a vízszintre. Kis vártatva másodszor, majd harmadszor is hozzálátott! Ezalatt mind közelebb húztuk a csalétket. Közben két más cápa is jelentkezett, az egyik alighanem kapott egy kis horogvéget a szája szélébe, mert rövid tusát rögtönzött és elmenekült. Ifjú csónakosunk, aki már spékelt cápát szigonyra, a hajó fedett részén foglalt helyet, kezében szigonnyal, készen a szúrásra. Cápánk ismét a csalétekhez közeledett; most már tisztán kivettük minden mozdulatát. Lassanként csaknem a csónakig húztuk a csalétket, a nekivadult éhes emberevő most közvetlen a ladiknál végezte a harapási erőlködéseit... Amint így részben kiemelkedett a vízből, emberünk a szigonyt belevágta, de rossz helyre és úgy találtam, nem a kívánt

eréllyel. A szigony csak horzsolt; alig telt el két perc, újból jelentkezett a cápa, a szigony ez alkalommal is rossz helyen talált, így történt harmad, negyedizben és csak ekkor ment el az éhes állat kedve a további próbától.

Hogy ugyanaz az egy állat volt, biztosan állíthatom, mert a szurások, illetve horzsolások helyét tisztán kivettük a testén. Ezzel ellenkezőképen viselkedett a horgot kóstoit és a harmadik hal, ezek gyorsan odébb álltak: tehát

Egy napi cápahalászat eredménye, Honolulu közelében.

cápáék sem egyeznek a szokásukban. Talán az éhség nagyobb foka, vagy a félig jóllakott állapotból magyarázható meg a dolog? Megsokalva halászhunk szeleskedését, az első kirándulásról eredmény nélkül hazatértünk.

A második kirándulás alkalmával már reggel 7 órakor keltünk útra, és ez alkalommal a halászatban, a szigonykezelésben járatos legidősb Young mester jött velünk. Kedvező kilátás mellett keltünk útra, mert egy nagy hajó előtte

való éjjel óta az öblön túl vesztegett és a hajósok érkezünkkor már azzal fogadtak, hogy láttak a hajó körül 4—5 zsákmányra leső cápát. Kítettük a csalétket, a boyhoz ez alkalommal a birkák helyett nagy darab marhahúst kötöttünk.

Közel a nagy hajóhoz álltunk meg, a tengerészek integettek, hogy most itt, most meg ott úszik a cápa; de nem is telt bele több egy félóránál és egyik horog cápát fogott. A fennakadt hal vagy 10—20 másodpercig erősen húzta a kötelet, azután olyan nyugton maradt, hogy azt hittük, elszabadult, mégis megtekintendő a csalétket, húzni kezdtük a kötelet és ime vele jött egy jól megtermett hal. Hogy elejét vegyem a hosszú babrának, amint felszint ért, az oldalába löttem egy nagyobbú ekszpanziv golyót. Egyszerre kinyúlt, a harpunás ember még a lapos homlokába szúrt (vagy 4—5 újjnyira a felső szájszéltől).

Alig hogy megkötöttük a zsákmányt a hajó oldalához, a nagy gözösről a körül úszó cápákra lödözni kezdtek; kárt nem tettek bennök, de semmi esetre sem használtak vele a mi sportunknak, mert jó darabig nem jelentkezett vadállat.

Halásztársamnak fontos dolga lévén, még a délelőtt folyamán partra vittem, magam pedig visszahajóztam további halászatra.

Délután négy óra tájban egy vitéz, vagy éhes cápa négyszer neki kapott a horognak, negyedszer rajtavesztett. Ennek próbaképen a hasába löttem, az ekszpanziv golyó most még jobban hatott, mint az első halnál. Az első hal 8·5 láb hosszú volt, a második 7·8 láb, színezés tekintetében az első sárgászöld, a második tigrisként foltozott.*)

*) Ezen a napon a cápák nem törődve a felszínen úszó nagy csalétekkel, lent keresgéltek. Nem tudok a dolognak magyarázatot adni, annyival inkább nem, mert az időjárásban és egyébként is kbelül olyan viszonyok között halásztunk, mint az első alkalommal, hacsak az nem magyarázza meg a viseletüket, hogy az első halászaton használt zsíros, nyüzött birkacsalétek fehérszínű volt, a második alkalommal használt csalétek pedig sötét, zsirtalan. A benszülöttek azt tartják a cápáról, hogy nem jól lát, innen van, mondják, hogy ritkán tesz kárt a barnabőrű benszülöttben. Lehet, hogy igazuk van.

Junius 11-ike nemzeti ünnep a Hawaïi sziget-csoporton; az amerikai uralom előtt a szigetvilág ezen a napon hangos volt az ősi keletű játékok és mulatozásoktól. Ma még látunk valamit belőle, rövid idő múlva úgy lehet, átalakít mindent az amerikai rendszer.

Az ünnepség kimagasló része volt a pau verseny, amelyet a polo versenytéren tartottak meg. Festői volt a közönség érkezése. A versenyben résztvevő hölgyek és urak lóháton jöttek; a hölgyek, amint ez a legtöbb szigeten dívik, férfiként ülik meg a lovat.

Milyen más lovaglás ez, mint a női nyeregben való csüngés. A ló a lovarnö hatalmában van. A női lovasok keresztül-kasul vágtattak a kocsik és lovak között, a pau verseny előtt kis versenyfutamokat rögtönöztek és oh csodák csodája, egy ló sem ragadta el a lovasát; próbálták volna csak meg női nyeregben, lett volna elveszett kalap, repülő haj és bukás! A két oldalt szoknyaként leeső öltözék egy csepp sem teszi bizarrá az így lovagló amazont. A férfiak mekszikói nyeregben, hatalmas tarajas sarkantyúval jöttek... És most nézzük a pau versenyt:

Nyolc benszülött és félvér nő hajadonfővel, sötét ruhában és a vállon átdobott színes szalaggal, a versenytérnek a finishel szemben eső hosszú falánál starthoz áll, ugyanakkor a finish helyén 8 férfi (vegyesen amerikai és kanaka) gyalogsort képez. Amint jelt adnak az indulásra, a hölgyek féktelen iramba fognak. Az első lovasnő beérkeztekor elkapja az egyik lovat a kantárt, a lovarnö leugrik, a szalagot a lovat nyakába akasztja és most a lovat száguld, de visszafelé. Ugyanígy cselekszik a második, a harmadik, a nyolcadik. Aki a női starthelyen elsőnek érkezik, a díjazott. A dologban van poezis, fel tudom fogni, hogy az ifjú lovak megkockáztatják az esetleges elgázolást, hogy győzelemre vigyék a nőviselte szalagot!

A Maui szigeten.

(Honoluluól Kahuluiig 90 t. m.)

A Haleakala krátere.

Honolulu főváros, Molokai, Maui, Hawaii és Kauai szigetekkel hetenként több gőzhajójáratot tart fenn. A posta- és terhet szállító hajók járatát úgy osztották be, hogy a turista kellő összeköttessel hozzá juthat minden érdemes látványossághoz.

Május 24-én este öt órára volt kitűzve a Claudine indulása, lett belőle 7 óra. A kikötőből kivezető hajózható utat naplementétől piros és fehér lámpákkal jelzik; amikor már közel jártunk a kijelölt út végéhez, hatalmas zökkenés rázta meg a hajót, majd jobbra-balra dőlt, mint a legnagyobb viharban . . . Korallzátonyra hajóztunk. Jobbról előttünk még láttam jelzőlámpákat, tehát időelőtt fordultunk balra.

A csavar erősen dolgozott, de azért a hajó csak nem mozdult meg; az érkező hullámok nagyokat löktek rajta; amint vagy egy félóra múlva megindultunk, minden lépés után újból feneket ért. Több mint két órai vajadás után, végre a dagály beálltával felszabadultunk és folytattuk az utunkat.

Az angol mintára edzéssel párosult nevelési rendszer meglátszott a közönségen; keményen tartották magukat. Amint az első nagy lökés után a hajószemélyzet a mentőcsónakokba helyezkedett, a nőket ijedelem szállta meg, de az ijedelem csak az arcukon látszott, nem siránkoztak. A hajó benszülött személyzete a legnagyobb nyugalommal végezte a dolgot. (A kanaka kiváló tengerész és vizen helyén van a szive.)

Május 25-én Maui-sziget északnyugati csúcsánál kötötünk ki, majd az északi partot megkerülve, délnek hajóztunk tovább. A meredek partok a keleti oldalon rétegesen láva és egyéb vulkanikus törmelékből állnak; két helyen, közel a meredek parthoz, cukorsüvegforma szikla áll ki a

tengerből, épen, mint az Egmont tűzhányó vidékén észak New-Zealandban.

Maui-sziget északkeleti partján, Kahului helységnél szálltam partra. Az öbölben három árbocos amerikai cukor-szállító hajó várt a rakományra, a parton kis mozdonyok tologatták a feladásra szánt, elszakolt, nyers cukrot, beljebb nagy raktárházak és távolabb északnyugatnak, Wailuku a sziget fővárosa felé, cukorgyárak látszottak.

A körül elterülő cukornád-ültetvényeket szolgáló kis vasút személyszállítást is végez.

A kis mozdony előállt, kényelmes személyszállító, nyitott podgyáskocsival és megindultunk olyan harangozással, mintha legalább is az amerikai Pacificon utaznánk. A vasúti vonal a Hawaiian C. B. S. Co. cukornád-ültetvénye és gyára mellett visz el; állítólag ez a legnagyobb cukorgyár a világon. Hogy a legnagyobb-e, nem állok jót érte, mert az amerikánerek itt is fokoznak, de hogy igen nagy, ez bizonyos.

A vörös agyag szántott talajon nagy kövek hevernek, helyenként halmokba rakták őket, de a körülfekvő vulkanikus hegyek, főként a Haleakala úgy ellátta kővel a vidéket, hogy teljes tisztogatásról alig lehet szó. A vörös agyagtól poros bokrok, faderekak, napfényben mintegy égni látszanak, a szürke lovak pedig a portól vörösre színezett lábaikkal nem is festenek rosszul. A felső vörös agyag a Maui közepét betöltő sikon hallomás szerint hat-nyolc lábnyi réteggel fedi a földet, alatta pedig ösláva terül el.

A cukornád alá szükséges szántást gőzekéssel végzik, egyik ültetvényen három pár ekét is láttam munkában. Az egész sziget el van árasztva öntöző csatornákkal.

Féllórai vasutazással a Paia cukorültetvényekhez érkeztünk. A közeli vendéglő tulajdonosa már készen várt a Haleakala-hegyre teendő kiránduláshoz szükségesekkel. A felcakupakkolt lovakat útnak eresztettük, magunk pedig kocsin tettük meg az első 7—8 a. mtfidet.

Alig hogy elindultunk, feltűnt balkéz felől négy fokozatosan nagyobb, egy sort képező domb; ezek a többé-

kevésbé begyepesedett kráterekkel bíró emelkedések az Auckland (N.-Z.) körüli vulkanikus dombokra emlékeztetnek.

Egyébként körül, amerre a szem lát, cukornádat termelnek. A cukornád-ültetvényen és gyárban dolgozó munkásoknak egyenlő mintára épült lakóház-csoportja Paia felett kis külön községet képez.

A sziget nyugati felét elfoglaló Haleakala (a nap háza) úgy elterül, olyan egyenesen csapott tetejű, hogy még egyszer olyan magas hegyet is elviselhetne (10032 láb).

A hetedik mtfd után lóra ültünk és lépésben neki indultunk a Paiaig lenyúló terjedelmes hegyoldalnak. A kráterig körülbelül 12 a. mtfdet tettünk meg lóháton. Az első négy mtfdet legelő fedi; a legelőt háromféle bokorral benőtt gyepes terület követi, majd elvész a legelő, de a bokrok kitartanak csaknem a tetőig. Az erdőséget a délnyugatnak látszó őserdő kivételével elpusztították, amiről az útba eső megszenesedett tuskók tesznek tanuságot.

A hegy lába körül a vízmosságokon és domboldalakon régi lávafolyás tör elő; a magasabban fekvő gyepes helyeken eltöredezett lávakövek hevernek; az utolsó $2\frac{1}{2}$ mtfdet nagy kövek, jégtorlaszhoz hasonló lávalapok és por-szerű omladék (vagy hamu) fedik.

Európa óta először, a Haleakala lábánál láttam az éneklő pacsirtánkat, pár éve honosították meg, szépen elszaporodtak és jól is érezhetik magukat, mert nagy éneket csapnak. Ezenfelől egy sármányfaj madár a kráterig benépesíti a hegyet. Az éneklőkön kívül a bögők lakják a Haleakalát; a bokrok közül tarka borjuk, tehenek bámulnak a lovasra és egy kis ijesztésre emelt farkkal, nagy fúvással odébb állnak. Különös, hogy a pásztor nélkül szabadjára hagyott jóságban fel nem támad az öklelő kedv.

Esőben érkeztünk a hegytetőre, meg is késvén, nem találtuk meg a turista-házat. Vezetőm, az előttünk itt járt utasok elmaradt tűzrevalójával, a teafőzéshez fogott, magam pedig a közel eső kráterhez ballagtam. Fehér esőfelhő fedett mindent, majd gyors széláram felkapta a kráter-

szélekről a lepelt és a 20 a. mtfd területű kráter megnyílt előttem (7·48 a. mtfd hosszú és 2·37 m. széles); a bennrekedt felhőfoslányok között a kráteroldalak kiugrói és a

A Haleakala hegy 20 a. mtfd területű és 2000láb mély krátere,
Maui szigeten (Hawaii csoport).

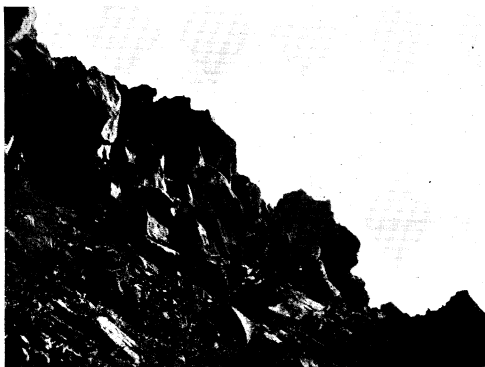
(Dombor térkép után készült, vett fénykép után.)

fenéken ülő mellékráterek sötét kúpjai rejtelmes formát nyertek.

Az elhagyatott, a világ legnagyobb pihenő kráterében egyszerre csak élet támadt, valami ösmeretlen lény szólalt

meg benne több irányból; a hang hasonlított a szalonka vartyogásához, de vadkecske mekegésnek is beillett (a kráterben tényleg tartózkodnak rég elvadult kecskék). Maradjunk az eldöntetlennél, ez illett a hely hangulatához.

Az északi szél hűvösre vált, ideje volt a meleg teát felhőrpinteni, a fekvőhelylyel is csakhamar elkészültünk, vulkanikus hamu volt a matrac, körülcsavartuk magunkat pokrócokkal és lepihentünk. Alig hogy elhelyezkedtünk.

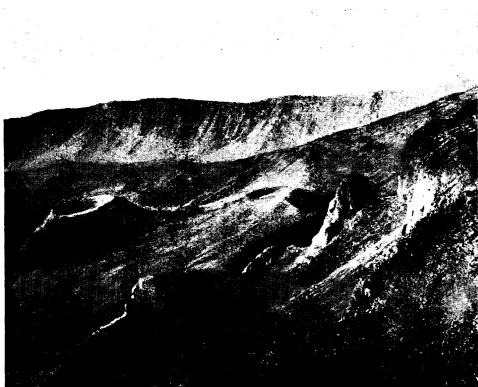
A Haleakala kráter széle.

valami szárnyasféle gyorsan elcsapott a fejünk felett, időnkint megismételte a dolgot, azt hiszem bogarászó denevér lehetett, vagy talán a Haleakala kísértő szelleme!?

Virradat előtt talpon voltunk, hogy a távolabb eső, jobbnak vélt helyről várjuk be a napkeltét. A nap keltével mindinkább alakot öltött a 2000 lábnál mélyebb, 20 a. mtfé kerületű kráter. A falai olyan meredékek, a sziklák olyan élesen formáltak, mintha Haleakala csak most pihent volna

el, pedig az élő szigetlakók közül nem látta senki sem működésben és az utolsó szerepléséről nincsenek megbízható hagyományok. A kráter fenekén álló több kúpszerű emelkedések (állítólag 17) közt ötön tisztán kivettem a gyepe-sedő krátert. Az egyik fenékkráter lábától a nagy kráter hosszirányában kihűlt lávaréteg feketéllik, ez a lávafolyás a kráter északkeleti kapuján tört magának nyílást.

A tiszta reggeli világításban, a Maui-szigettől délnek

A Haleakala fenék krátere.

26 mtfdre eső Hawaii-szigetre láttam; a Hawaii-szigetet innen 4 hegy látszik betölteni, az északi partján álló Kohala (5489), a tőle délnek eső Mauna Kea (13805), ismét távolabb délnek az időnként tevékeny Mauna Loa *) (13675), a nyugati oldalon pedig a Hualalai (8275).

*) A Mauna Loa keletnek igen elterül, különös alakját onnan vette, hogy teljesen lávából épült fel. Sievens szerint a M. Kea, Hualalai és M. Loa között eső területet 3600—5400 láb vastagságban fedi a láva.

Mind a négy hegy Haleakalahoz hasonlóan erősen elterül; a Kohala és Mauna Kea oldalán sok emelkedés látszik, ezek valószínűleg parazita kráterek.

A kirándulásról estefelé érkeztünk vissza Paiaba; másnap cukorültetvényeken át, Kahului érintésével, a sziget fővárosába, Wailukuba (kb. 1500 lakos) kocsiztam. Wailukuból pedig a közel eső Iao-völgybe.

Az Iao-völgyet 4000 lábbal magasabb, meredek hegyoldalak képezik, végül félkörben bezárják.

Másnap a sziget nyugati partján Wailukutól 9 a. mtfdre eső Mc. Gregor kikötőből a Hawaii-sziget felé hajóztam el.

Maui-szigettől Hawaii-szigetre.

(Mc. Gregortól Hiloig 144 t. mtfd.)

Mc. Gregor kikötőből este 9 óra tájban indult el a hajónk, aznap még egyszer kikötöttünk a Maui-szigeten, másnap hajnalban a Hawaii-sziget északi részén tartottunk két állomást. A 90 a. mtfd hosszú és 74 a. mtfd széles Hawaii, a Hawaii-csoport legnagyobb szigetje. (A kerülete 300 a. mtfd.) Az északi part mentén, az egymástól nagy távolságra eső halászházakon kívül, a pár szál pálmával beültetett kikötőhelyek tűnnek szembe.*)

A sziget északnyugati oldalán álló Kohala és a nyugatra eső Hualalai-hegy körül szerény legelőket látunk; amint átfordul hajónk a keleti partra, megváltozik a vidék; itt az esőjárta, buján termő, öntözést nem is igénylő fensíkot cukornád-ültetvények töltik be. Távolról úgy néz ki a cukortáblák sora, mintha csalamádé fedné véges végig a szigetpartot. Helyenként községeket látunk, ezek a cukorültetvényeken és a gyárakban dolgozó munkások lakóhelyei. A cukorgyárak füstölgő kéményeikkel többnyire a meredek

*) A Hawaii-szigeten nem termelnek kókuszdiót, a kókuszfát itt inkább mint disznóvényt, vagy árnyékot adó fát ültetik a kikötőhelyek, vagy lakóházak körébe.

parton állnak, hogy innen a feldolgozott cukrot közvetlenül behajózhassák.

A 200—300 láb magas part délnek 60 mtfdre Hilóig, a sziget fővárosáig, mint meredek fal esik a tengerbe; a falon vízéses vízésést követ; az esés hol a fensíkről hullik le, hol az oldalakból szivárog. A vízésések keskeny völgyeket vág-
tak a partoldalba; a vízmosta helyeket fű, fa, bokor nőtte be, a sziklákat meg ellepi a vizes moha. A gyorsan lehült

Tipikus kikötő, Hawaii-sziget meredek láva partján.

lávapart mentén barlangok tátongnak a habbá tört hullámokra. A partmente 60 t. mtfd hosszóságban kifogyhatatlan a barlangjaival, dús növényzettel benőtt völgyeivel és vízéseseivel.

Hiló kikötő (5000 lakossal) Hawaii-sziget fővárosa, a Maona Kea hegytől eredő patak mellett fekszik; a kertek közé épült várost cukorültetvények veszik körül. 1880-ban a Maona Loa oldalából eredt lávafolyás az ültetvények

között a várostól $3\frac{1}{2}$ mtfdre állt meg. A lávahasadékokat máris ellepte a piros pamacsvirágot termő Lehua-bokor.*)

A bőséges nedvességen kívül a láva minősége okozza a gyors bomlást és termőképességet. A fekete fényű láva az összefüggő alak és síma felület után ítélve erősen folyó lehetett; egyes helyeken a felülete kökemény, fényes, másutt kemény és könnyű, de törés után porhanyó. A kagylóként rovátkolt felület a kihüléskor megrepedezett, helyenként mint

Lávabarlang, Hilo közelében, Hawaii szigeten (Hawaii szigetesoport).

jégtorlasz feltornyosult, boltozatot, barlangot formált. Egy ilyen barlangot körülötte a lehua-bokor, a boltozatát páfrány, moha vontá be, egy másik, de régibb keletű lávabarlang felett meg lávaágyon érkező patak képez esést, az úgynevezett szivárvány-vízesést.

*) A lehuát ha fa, ohíanak nevezi a kanaka; azonos ez a New-Zealandban termő rata-bokorral és fával.

A Kilauea és a Kilauea Iki kráterek.

Hilóból délnek 22 a. mtfdre, Glenwood állomásig, vasúton, onnan tovább délnyugatnak 9 a. mtfdre, a Volcano House szállodáig, kocsin viszik az utast. A vasút a nagy Olaa cukorültetvényen megy keresztül. Távolból a Maona Loa és tőle északra 30 a. mtfdre, a Maona Kea látszóttak. A folyton emelkedő kocsíút ohia-fa és lehua-bokorból

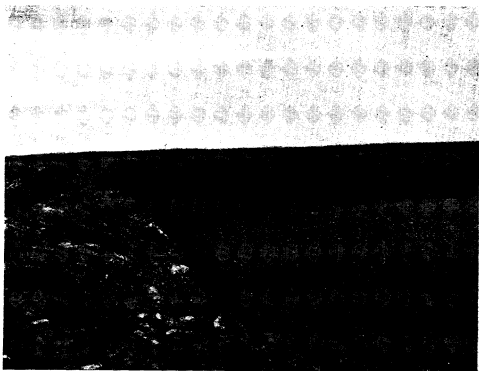
Páfrány sűrűség a Kilauea kráter vidékén (Hawaii szigetcsoport).

álló erdőségen visz át. Minél jobban emelkedett az út, annál több piros pamacsvirágot találtunk a fákon. Ahol jut hely, páfrány nő ki a sűrűből, olyan magas, nagylevelű páfrány, hogy túltesz az új-zélandin; a faderekakat a vízi liliumhoz hasonló levelű folyondár növi be, az útszéleken korallpiros eper terem és a hegyi rózsa ösvényként szegi az út mentét.

A piros pamacsvirágokból piros színben játszó madárka, az Iivi (*Vestiaria coccinea* Foster) szívja ki az édes nedvet

és csipog hozzá vig madár módjára. De a miner-madár sem maradhat el, ő is kellemkedik. A Hawaii-szigeteken a rendeltetése, hogy a pestisbacillust pusztítsa;*) panasz azonban van ellene itt is, hadilábon áll a kis éneklőssel.

A Kilauea vidékén elterülő erdőség régi lávafolyáson nő, a termőfelület ma is olyan vékony réteg, hogy a fagyökerek oldalt terjeszkednek; az erdőirtás ennek folytán és a folytonos nedvesség miatt, eltér a szokott módtól, nem

Részlet a Kilauea kráter pereméből.

égetik le az erdőket, hanem a könnyen eldönthető fákat kis gözsgép segítségével egyszerűen halmokba vontatják és körül felszántják, bevetik a területet.

A Kilauea Volcano House 4000 láb magasságban a

*) A pestisbetegedés időközönként szórványosan előfordul a Hawaii csoporton, otlétemkor is Oahu-szigeten történt pár haláleset, amelynél a pestisbacillust konstatálták, de az utóbbi években, nagy előrelátással, mindig sikerült csirájában megakadályozni az elterjedését.

tengerszint felett, kénpárát gőzölgő szomszédságban, a Kilauea-kráter szélén áll. A melléképületeivel együtt 30—40 utasnak kényelmet nyújtó szálloda, kellemes nyaralóhely és a legmegfelelőbb kirándulási központ a Kilauea és környékének látogatására. A szálloda alatt tátongó, fekete lávával csaknem betöltött óriási kráter szokatlan és megkapó kép. A mondott nagy, fekete fenekű kráter hossza a szállodától dél felé 2·93, a szélessége 1·95, a kerülete 7·85 a. mtfd.

A Kilauea ős kráterben füstölő tevékeny Halemaumau.

középen túl, közelebb a túlsó alacsonyabb kráterszélhez, erősen gőzölög a Halemaumau (az öröktűz otthona), a folyton életjelt adó kis tevékeny kráter, a pihenő nagy Kilaueaban.

Ha azonosítjuk a Kilaueat a benne tevékeny Halemaumauval, úgy elmondhatjuk az amerikánussal, hogy a legnagyobb működő kráter ma az United States A. birtokában van, részemről hajlandó lennék azt mondani, hogy a nagy kráter egy befejezett eruptív működés hagyatéka és hogy

ma már nem egyéb, mint a kis, tevékeny Halemaumau lefolyási medencéje.

A Halemaumau pár hónap előtti utolsó tevékenységének a terméke most is forró gőzöket áraszt a nagy fekete felület egyes repedési vonalán: reggelenként és este, a hűvös, párával teli levegőben, mint az új-zélandi gejzervidéken, számtalan helyen látjuk a feltörő gázokat.

Az obsidianfényű lávakürtő, a Halemaumau közelében.

A szállodától Halemaumau-kráterig $3\frac{3}{4}$ a. mtfld hosszú gyalogút vezet a lávamezőn keresztül; a legtöbb utas $3\frac{1}{2}$ mtfldig lóháton megy és a hátralevő $\frac{1}{4}$ mtfldet gyalog teszi meg.

A kökemény, szurokszerű, helyenként kagylóként rovátkolt, fényes felületű láva, az úgynevezett erősen olvadt lávák közé sorolandó. A törési felületeken torlódásokat látunk. Közel a Halemaumauhoz, két sárgásan színezett terü-

let kengőzt párolog, a kengőz átjárja, likacsossá, könnyűvé teszi a gőzjárta lávát. A krátertől $1\frac{1}{4}$ mtfdre (1) és közel a kráterszélhez (2), összesen három szurokfekete, obsidian-fényű lávakürtő áll, ezek a kürtők a lávafolyáskor kis külön kráterek szerepét játszották; kőkemény faluk súlyban vetekszik a vassal. Ugyancsak közel a Halemaumau-kráterhez, 6—8 négyzetyard területen 4 yard mély lávavermet találunk, a lejárát egy láb széles. E vermekben többféle

Kihűlt lávaesés és barlang a Kilauea kráterben.

színű és különböző alkatrészekből álló lávát gyűjthetünk: a többek között cseppkő forma darabokat, de már igen megdezsmálták a lelethelyét, mert kifogástalan példányt vajmi keveset találtam.

A Halemaumau krátere 200 yard hosszú és 150 yard széles, kerekded forma; függélyesen 400 lábra eső oldal-falakkal; a fenekét kihűlt láva fedi, a kihűlt láva felületén ismét kis kerek süppedést látunk, telve alacsonyabb szintű

hűlt lávával, ez a süppedt hely a tulajdonképeni tevékeny kráternyílás. Ottlétemkor erősen gőzölgött, ami annak a jele. hogy a folyékony láva szintje mélyre esik.*)

A kis süppedt lávafelület repedésein este tűzvonalakat láttunk.

Tevékenység idején a felső kéreg megolvad, a láva felülkerekedik, kiönt a Halemaumau-kráterbe és oldalt a kráterfalon át keres utat, a nagy Kilauea lefolyási medencébe; megtörtént az is, hogy a láva a Halemaumau peremén öntött ki.

A tevékenység megszűntével a Halemaumau kráterében lejjebb szállhat a láva szintje, mint volt a tevékenység előtti időben, vagy ellenkezőleg, így 1896-ban a Halemaumauban a láva 1000 láb mélységben volt, azóta 600 lábat emelkedett.

A turpisságra hajló miner madarak kieszték, hogy a turisták sok morzsát hagynak szerte a krátorszélen, hát nem tanyának használják a tűz honát! az oldalakról lepergő kő-lavinákra rá sem hederítve.

A Kilauea-kráteren kívül, közel a keleti oldalához a Kilauea Iki (kicsi) krátert találjuk. A $\frac{3}{4}$ a. mtfé kerületű, begyepesedett Iki oldalánál 1898-ban forró láva tört befelé és az akkor 1500 láb mély kráterből 900 láb mélységet formált, vagyis 600 láb magas lávaréteggel emelte a fenekét.

A hét kráter.

A Volcano Housétól Honuapo-kikötőig.

(36 a. mtfé.)

A Volcano House szállodától 12 a. mtfédon belül eső hét kráter közül három egyszint esik a körülfekvő erdőséggel; úgy benőtte őket az ohia-fa, hogy csak közelből vesszük ki a mivoltjukat. A negyedik kráter pár száz lábnyi kúpjával kimagaslik az erdőségből, a kúp oldalán jó darabon fel-

*) Kitörési, illetve lávaömlési időszakban a felszálló gőzök áttetszőbbek, amint azt a helybeliek megfigyelték.

lovagolhatunk és rövid mászással elérjük a tetejét. A virágos lehua-bokorral kipárnázott mély katlanban az iiwi madarak hangversenynyel fogadnak; a zöld és virágokkal benőtt meredeken csak a kráterszélek törnek ki helyenként, élénk piros, kiégett salakperemökkel.

A következő két kráter későbbi keletű, mély, meredek oldalakkal. Az utolsó ismét újat tár elénk; $\frac{3}{4}$ a. mtfd hosszú

A sikkal egyszint eső kráter, a kúpon fekvő kráterről nézve.
(Hét kráter vidéke.)

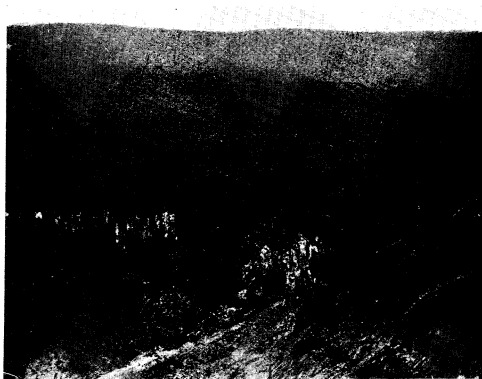
és $\frac{1}{2}$ a. mtfd széles kráterében a fenéknek két szintje van, az egyik begyepesedett, a másik fél-fenék jóval mélyebb és kopár.*)

A Volcano Husetől két a. mtfdre, az úgynevezett, faöntvényeket (tree moulds) találjuk. A Kilaueától nyugat felé eső Maona Loa oldalából évtizedek előtt erre tört lávafolyás

*) Úgy a két kráter, mint a Kilauea vidékén szép számmal található apró, oliv piros színű vulkanikus üveg.

ellepte az erdőség egy részét; amint a folyó láva körülzárta a fatörzseket, a földszint alatt gyorsan lehűlt és öntvényeket képezett. Az öntvények a földszinttől a fagyökérig terjednek, a fakéreg formájához hasonlóan rajzolt, pár ujjnyi vastag, belül üres hengerformát mutatva.

A Kilauea vidékéről délnyugatnak, Honuapo kikötőig, 36 a. mtfdet kocsin tettem; az igen jó karban tartott kocsút az évtizedek előtti lávafolyáson vezet keresztül. Az útkészi-

A kétféle fenekű kráter.

téshez használt kötőréseknél, több láb magas átmetszetben látjuk a lávaréteget: piros és téglavörös salakot tartalmaz nagy mennyiségben és nagy köveket hozott magával. Ez a lávafedte vidék még keveset mállott, csak a repedésekben és völgyekben látunk gyér növényi életet.

Honuapotól vissza Honoluluba.

(245 t. mtfld.)

Honuaponál június 2-án délfelé ültem hajóra, az éjjelt a Kealakakua-öbölben töltötte hajónk, 3-án reggel innen 13 a. mtfldet kocsiztam Kailuaig.*)

A 16 mtfldnyi kociút kávé, ananász és déligyümölcs-ültetvények között visz. Az ültetvényeken követ kő mellett

Szarvasmarha-behajózás, Havaii szigeten.

látunk és mégis bő a termés: a fejnagyságú ananász mintegy a lábából látszik hajtani, persze a valóság nem az, de tényleg a kitünő, vulkanikus mállott földből igen kevés kell, hogy megteremje az itt vetetteket. A környéken ter-

*) A Havaii-szigetnek ez a vidéke kivételt képez a szabály alól, hogy a nyugati partok kevés esőt kapnak, amit természetesen a széljárás (itt délnyugatnak kanyarodó) okoz.

mett ananászt Nepoopo közelében gyárilag dolgozzák fel konzervnek.

Laipahahoe állomásnál szarvasmarhát hoztak a hajóra; a hajóról két csónak ment az öbölszélig;*) a cowboyk (gulyások) a szarvánál megkötött tehenet, vagy bikát behajtották a tengerbe, a csónakba dobták a kötél végét, az evezősök most az úszó állatot a csónakhoz húzták és szorosán a csónakoldalhoz kötötték. A csónak oldalához kötött

Benszülöttek a hajó érkeztekor, Hawaii szigeten.

8—10 állatot a hajóig vontatták és daru segélyével egyenként a hajóra emelték. A dolog nem kelt lélekemelő hatást, de azt meg kell hagyni, hogy a benszülött tengerészek rendkívül ügyesen végezték a munkát.

A nap folyamán két kikötőben szép számmal mutatkoztak benszülöttek; a nők nyakrafűzött virágkoszorúval,

*) A Hawaii-szigeteken az alkalmatlan kikötők miatt, Honolulu és Hílot kivéve, rendszeren így végzik a ki- és berakodást.

a férfiak pedig a szalag helyett virággal körülfont kalapban jelentek meg; a viselkedésük sokban hasonlít az új-zélandi rokonokéhoz.

Még két állomást tartva Maui-szigeten, 4-én hajnalban visszaérkeztem Honoluluba.

Kauai-szigeten.

(Honolulu-tól Waimea-kikötőig 120 t. mtfé, Waimeától Lehuéig 27 a. mtfé, Lehuétől Hanalei-ig 32 a. mtfé.)

A 440 tonnás Mikahala délután öt órakor kelt útra Honolulu-ból, másnap hajnalban Kauai-sziget keleti partján, majd a déli parton összesen négy állomást tartott, a végállomáson Waimea helységnél partra szálltam.

Waimeánál patak ömlik a tengerbe, a patak folyása mentén öt lávafalak között zöldelő völgy húzódik a hegyek közé. A völgyet kínaiak és japánok bérelte gazdaságok töltik be; leginkább rizst termelnek. A rizsföldecskéket a kínai gazdák aratás idején, mint jelenleg, hajnaltól estig kerülgetik, a szemet dézsmáló kis madarakat hol flintával, hol meg szóval ijesztgetve, ezenfelül a kis ellenséggel szemben pléh dobozokat és rongyokat mozgó zsinórhálózattal védekeznek. A zsinórhálózatot egy pontról, olykor toronyszerű emelvényről, rángatja a szemes ültetvényes.

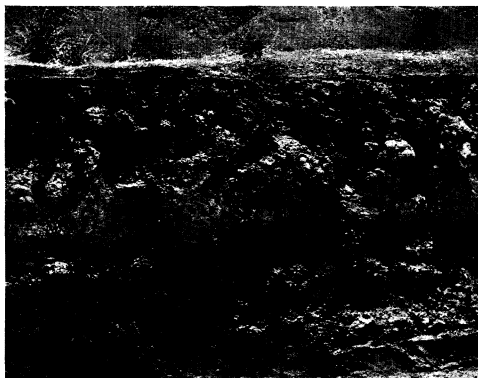
Waimeából a turista útja északnak 12 a. mtfére, a Barking Sands-ig (ugató homok) vezet. A kocsit a tengerpartig, vagy egy angol mtfé szélességben bokorral benőtt, majd begyepesedett homoksivatagon visz át. A bokros vidéken szép számban tartózkodik vadgerlice, egy sekély vízen pedig a mi éjjeli gémeinkhez (vakvarju) hasonló szárnyasokat láttam.

Jobbról, a sziget közepét betöltő hegység lába körül, cukornád-táblák terülnek el, balról, a tengerből 18 mtfé távolságban kiemelkedő Niihau-szigetre esik a tekintetünk.

A kocsit a Barking Sands-dombnál végződik. A kagylótörmelékből álló homokdomb oldalait húsos, kerekded levelű,

lila virágot termő folyondár növi be; száraz, napos időben a homokdomb súrlódáskor a kutyaugatáshoz hasonló hangot ad — én nedvesen és szótlannak találtam.

A sziget közepét betöltő hegység a homokdombtól észak felé mind közelebb esik a parthoz és meredeken esik le; a sötét és szürke meredek oldalakon a vörös agyaggá mállott részek az amerikai canionhoz hasonlítható színhatást keltenek.

Erősen mállott láva, Kauai szigeten.

Az éjjelt Waimeában töltve, másnap a déli partok menti, kitűnő karban tartott állami uton 27 a. mtfdre, Lehue városig kocsiztam.

A homokpartoknak itt nyoma vész; a rendkívül termékeny vörös agyagföldeken végig cukornádat ültetnek, a kisebb völgyekben pedig rizst termelnek. A vörös agyag ugyanolyan alkotásu, mállott vulkanikus termék, mint a Maui szigeten, de kevesebb földmunkát igényel, mert a

termőföldet nem lepi el annyira a lávakő, lévén a bomlás előrehaladottabb.

A földbevágásoknál, a felső vörös termőanyag alatt, a bomlásnak indult köveken, a már agyaggá bomlott rész a magot képező követ, rétegesen öleli körül. A kerek vagy ovalis gyűrűkben rétegezett bomlott rész (a kő formája szerint) teljes bomlás esetében is megőrizte a kő eredeti formáját*.)

Kauai a geológusok szerint a Hawaii csoport legöregebb szigete; a vulkanikus tevékenység itt vette a kezdetét és délnyugatnak haladt Hawaii szigetig.**)

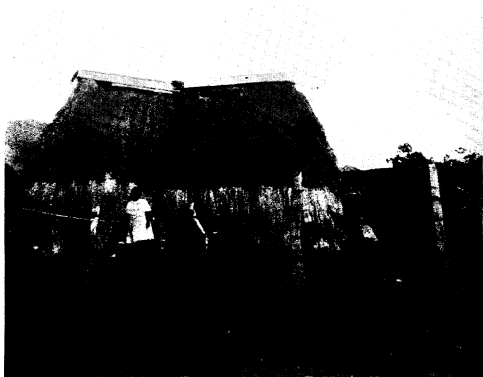
Kauai szigetet a Hawaii csoport kertjének mondják: Lehue a pár száz lakost számláló főváros kertjeit látva, részben elfogadjuk a szólás-mondást, de csakis részben, mert a sziget kitűnő talaját egybeült gazdasági növények termelésére használják, a virágnak vajmi kevés helyet juttatva. A tenger közelében cukornád-ültetvények között fekvő Lehuet a száraz felől távolról, félkörben hegyek veszik körül.

Lehueból a sziget északi partmentén 32 a. mtfdre eső Hanalei völgyig kocsiztam. A sziget keleti, majd északi partja, a Hanalei völgyig, hasonló a déli parthoz: közepét elfoglaló hegység lábáig cukornád-ültetvények zöld gyűrűként környezik a szigetet. A közelebb eső hegyeket legelő fedi, a távolabb látszó hegyeken még nem pusztították el az erdőket. A cukornád-ültetvények között ugarnak hagyott földrészeket is látunk, ami arra vall, hogy a folytonos ültetéssel már helyenként kimerítették a humus termőképességét. A partkörüli kis völgyekben, mint a déli oldalon, rizsföldeket látunk; a rizsmadár természetesen ide is ellátogat és a nyirothajú japáni vagy a copfos kínai ültetvé-

*) Feketén kékesbe játszó, málló lávarétegeket vagy köveket is találtam, de nem olyan nagy mennyiségben, mint Tahiti szigeten.

**) A két sziget vulkanikus vezető csatornáit ma is rámutatnak a közös eredetre. Így a Maona Loa hegynek (Hawaii) 1898-iki lávafolyásakor a Kauai sziget déli partjához közel eső Numilo-i halastóban, az ott is feltörő kénes gázoktól egyszerre kivésztek a halak.

nyes éréskor itt is beáll madárijesztőnek. A madárijesztés a Hanalei völgyben éri el a netovábbját: a tágas, hegyekkel határolt völgyet kizárólag rizst termő földek foglalják el; korán reggeltől késő estig hallik a puskaszó, pléh-doboz zenéje, kurjongatás. A madárijesztésre használt hangokba belevegyül az oceán hullámainak dübörgése. Ha nem volna olyan igen kies a völgy és nem olyan természetes a maga

Ősi forma benszülött ház, Kapaa községnél.

egyszerűségében, fennakadnánk a zenebonáján, így szívesen elhallgatjuk a méhében dongó hangvegyüléket.

A Hanalei öböltől nyugatnak, az északi part meredeken esik a tengerbe ez a része a szigetnek a legromantikussabb, de közlekedés hiányában a Pali (meredek) partvidékét csak ritkán kínálkozó alkalmakkor láthatja meg az utas.

A 32. a. mtföldnyi úton két helyt láttam az őshawaii házak mintájára gyékényféle anyagból készült kunyhót:

Kapaa községénél, Lehuétől 8 a. mtfre és a Moloaa völgyben, 19 a. mtfdre Lehuétől. A benszülött ezen a félreeső partvidéken szebb típus (közelebb áll a kinézésre a Cook és Society csoport lakóihoz), mint a nagyforgalmú Honolulu és a látogatott Hilo vidékén és egyáltalán a fővárossal gyakoribb érintkezésben levő, több szesszel és lukszussal élő vidékeken.

Lehuétől északnyugatnak 7 a. mtfdre, a fensíkon folyó Wailua patak szép esést képez; a fátyolként hulló víz a folyó medret és az esés mögött meredeket képező sötét lávaalaptól erősen elüt.

VIII. FEJEZET.

A FIJI (olv. Fidzsi) SZIGETCSOPORT.

Honolulutól Suváig, a Fiji szigetcsoport fővárosáig.

(2799 t. mtfld.)

A Vancouverből Honolulu és Suva érintésével Sydneybe tartó Aorangi nevű hajóval június 29-én keltem Honoluluból útra a Fiji szigetcsoportra.

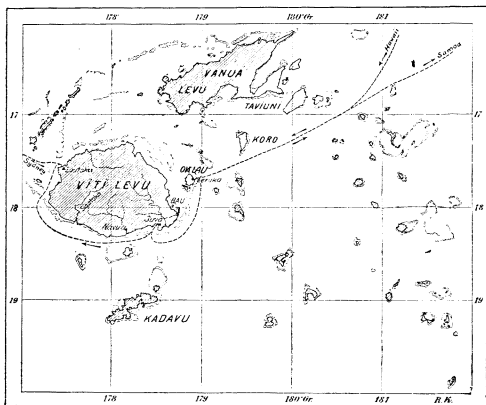
Közel három hónapja járom a Csendes-oceánt, a mérsékelt trade szél fodrozta hullámokon kívül csak elvétve találtam felemlíthető hullámjárásra; ezen az úton a Csendes-oceán még jobban rászolgált az elnevezésre, ha a szél nappal fel is fodrozta a tenger felületét, estefelé rendszeren elsimultak a csipkés ráncok és a lassan haladó hullámvonalak olyan sima felületet mutattak, mintha olajjal öntötték volna végig a nagy vízfölületet.

Ilyen nyolc napi utazás alatt megértjük, hogy az ős szigetlakók hogyan merészkedhettek csónakon hetekre távozni az otthontól.

Az egyenlítőn június 30-án hajóztunk át, július 4-én reggel, a 12 a. mtfld hosszú Mary szigetet láttuk jobbfelől. Távolról sárga vonalként jelentkezik, közelből a sik pusztaságon sötét-zöld, kerekded formájú bokrok voltak kivehetők. A szigeten sok vízimadár lakozik, leginkább a sirály-

fajból, az egyenes, kékcőrű booby madár is szép számmal van képviselve.*)"

Hajónk kanadai társaság (Canadian Australian Royal Mail) vezetése alatt állván, a vasárnapi miserendszert is betartja, amiben az előzőleg használt amerikai hajókon nem volt részem. Az americanus úgy ebben, mint a legfőbb szokásában elfele törekszik az őс angol hagyományoktól, hogy mire vezet a rendszere: «Lásd San Franciscót!»

A Fiji szigetcsoport.

Julius 6-án a vulkanikus alapú Horn szigetet láttuk, hetedikén jókor reggel a Fiji csoport egyik szigetje bukott fel a távolban, majd körül több, a csoporthoz tartozó sziget

*) Ha a hallal jól lakott booby partra száll, a magasan prédára leső fregatt-madár lecsap rá, a booby most ijedtében kiadja a felfalt halat, a nagy ragadozó pedig bekebelezi; különben a booby álmos teremtvény, megcsik vele, hogy elszunnyad az árbócon és fogságba kerül.

esett a látkörünkbe; déltájban áthajóztunk a 180 hosszasági fokon, a keleti számítás szerint egy napot átugorva; 8-án (Honolulutól 8 napi hajózással) érkezünk Suvába, a Fiji csoport fővárosába.

A Fiji szigetcsoport általános rövid ismertetése.

A Fiji szigetcsoport a 177° keleti és 178° nyugati hosszasági és a $15^{\circ} 43'$ és $21'$ déli szélességi fokok között fekszik. A csoportot képező 200-nál több sziget összesen kbelül 7430 □ a. mtfld és pedig: Viti Levu sziget (a nagy Fiji) 4112 □ angol mtfld. Vanua Levu (a nagy száraz) 2432 □ a. mtfld. Taviuni 217, Kadavu (olv. Kandavu) 124, a Windword szigetek 59, Koro 58 stb. □ a. mtfld.

A szigetek kevés kivétellel vulkanikus eredetűek; a 3—4000 láb magasságot is elérő hegyeket, lábtól tetőig sűrű tropikus növényzet borítja; a sziklák bazalt- és trachit-lávából állnak. A legtöbb szigetet korallgyűrű övezi. Vanua Levu és Viti Levu sziget vízbő, hajózható folyókkal.

Az éghajlat májustól novemberig kellemes.*) Eső bőven esik az egész éven át, de leginkább a meleg időszakban: decembertől márciusig. Az utolsó 22 évi kimutatás szerint (1905-ig) az évi átlag eső Wainunu körül 148.29 inche volt, Navua körül 140.79 és így tovább. 100 inche évi átlag alatt, az úgynevezett dry (száraz) districtekben, 78 és 49 inche között mozog az évi átlag. Az egyes évenkénti kimutatás szerint Wainunu körül 1894-ben 232.70 inche esett, utána Nadarivatu következett, 1904-ben 204.33 inche évi esővel stb. Suva, a főváros környékén 22 évi kimutatás szerint az évi átlag 102.48.

A nyolcvan lakott sziget összlakossága az 1906-iki

*) Julius második felében, de különösen Julius végén az éjjelek olyan hűvösek voltak a Fiji szigetekén, hogy takarót kellett használni. A leghűvösebb reggelen 6 órakor 60 fok Fahrenheitot (12 és fél Réaumur) mutatott a hőmérő.

kimutatás szerint 121.872; ebből 86.816 benszülött, 25.952 indiai, 2675 európai, 2281 rotuman, 2047 polineziai, 1649 félvér és 452 vegyes. Az indiaiakat a cukorültetvényeken alkalmazzák és nagy részben öt évi munkakötelezettséggel hozzák a szigetekre; a polineziai leszármazott lakost 3 évi kötelezettség mellett állítják munkába a kókuszültetvényeken, vagy mint pásztorokat szerződtek.

A governor kertjénél őrt álló benszülött katona, Suva város közelében.
(Fiji szigetsoport.)

A benszülött fidzsifaj a papuai néptörzshez tartozik; a partmenti lakos sokat vegyült a maláji és polineziai fajjal, a hegyi lakóság a sötétebb (csaknem fekete) bőrű melaneziai fajt képviseli. A fidzsi szülött 50 év előtt a legvadabb emberevő volt, a hegyes vidékeken még 30 év előtt is falatoztak emberhúst, ma, a katolikus vagy református hitre tért benszülött végleg letett a cannibalismusról.

A fidzsi szigeteken is büntetés terhe alatt tilos a benszülötteknek szeszt mérni.*)

A benszülött papuaiak még nagy parlagon heverő területeket bírnak, a kormányzóság alkuban van velük vételre és hosszabb lejáratú bérletek kötésére, amely nagyobb bérleteket ismét albérletbe ad.

1881 óta a fő termelési ága a cukornád, 1905-ben a kivitel 52.138 tonna volt, 539.594 font értékben. A két nagy szigeten (Viti Levu és Vanua Levu) hat cukorgyár van üzemben, a hat gyárat három társaság bírja. Ezenfelül kókuszt, banánát, gyapotot, sisal kendert (agade rigida var. sisalana), rizst, kávé és teát termelnek; a narancs és citrom vadon nő.

Az 1875 óta angol gyarmat szigetcsoportot a Suvában székelő governor az executive Councillel kormányozza. A benszülöttek számára, a governor ellenőrzésével és döntő joga fentartása mellett, külön önkormányzati jogokat hagytak. Parlamentje is van a szigetnek, de a parlamentáris rendszer csak papirosan áll fenn (kolóniában nem is lenne jó másként), amennyiben a hat választott fehér képviselővel szemben, a governor által kinevezett 10 fehér és 2 benszülött a kormány biztos többségét képezi.

A Fiji szigetek jól benne vannak a nemzetközi forgalomban: 1. Vancouver (Észak-Amerika) Honolulu—Suva—Sydney között havonként közlekedik hajó; 2. ugyancsak így Sydney, Suva, Apia (Samoa sziget) és Auckland (New-Zealand) között; 3. ezenfelül külön havonkénti hajójárat áll fenn a Fiji szigetek és Auckland, valamint Sydney között; 4. a szigetcsoport jelentékenyebb szigeteit helyi hajókkal tartják összeköttetésben.

Vizen körüljárhatunk néhányat a szigetek közül, szárazon másként áll a dolog. Kocsiutat csak a városok és cukorgyárok közelében találunk, a szigetek belsejébe csak

*) A szeszkimézési tilalmat a vendéglősök nem mindig tartják be, a barok sötét mellékhelyiségében a sötétbőrű papuai hozzájut a méregdrága nedűhöz, amit nehezen bír el az erszénye.

gyalogösvények vezetnek, ezek pedig a folytonos esőzések-től megdagadt patakok miatt gyakran járhatlanok. Ha hozzá vesszük, hogy vizes gyepon, bushban való nehéz járás után, patakok átúszásával nedvessé vált ruházattal, benszülött házakban vagyunk kénytelenek az éjelt tölteni, elképzelhető, hogy a turista egy nagyot gondol, mielőtt valamely hosszabb útra szánná el magát és ha jól átgondolta az úti tervet, otthon marad.

Amit rendes mezőgazdasági fejlődés mellett csak hosszabb idő hoz magával, a nagyobb nyereszkedésre kilátást nyújtó ipari befektetéssel gyorsan létesülhet; így az óriás cukornádat termő táblákat látva, el tudom képzelni, hogy a cukoripar gyors fejlődésével a közlekedés is jelentékenyen fog javulni.

Ittlételemkor járt Suvában egy ausztráliai bányaszakértő, alkalmam volt látni a Viti Levu szigeten talált aranyeres kvarc mintákat; ha az aranykeresés beválik, Fiji nagyot lendül. Az etnografus pedig siessen ide az első bányászszal, mert az aranykeresők beözönlése kivetkőzteti csakhamar ezeket a szigeteket is az eredetiségükből; a geologusnak azonban előnyére lesz a fejlődés, mert könnyebben hozzájuthat majd olyan területekhez, amit ma, a nedves, áthatolhatlan bozóton át be nem cserkészhetsz.

Suva és környéke.

A száz a. mtfdnél hosszabb Viti Levu szigetet, mint a Fidzsi szigetek legtöbbjét, korall zátongyűrű veszi körül; a szárazföld délnyugati kiugróján, mélyen benyúló öbölben fekszik Suva, a Fiji csoport fővárosa. A tenger partján álló színes házsorból első pillanatra szembe ötlenek az újjélandi Union hajózási társaság, a Bank of New-South-Wales és a Bank of N.-Zealand épületei. Ezerkétszáz lakossal bíró várostól, ez szinte meglepetés számba megy, de mint turista-járta és üdülőhely, Suva egy köből épült, kényelmes szállodát is megbirna.

Benszülött csoport, a Fiji szigetekről.

Fidzsi leánykák, a középső a haj parókaszerű fésülése előtt használt összetartó, fehér péppel bekenve.

Az öböl szembeneső hosszvonalán, a számtalan hal-mot viselő hegyláncok több sort képeznek, olyanforma hatást keltve, mintha titáni erő felére süllyesztette volna a két akkorára teremtetett hegyeket. A csúcsok között a «Devil's Thumb» (az ördög hüvelykúja) válik ki, szokatlan formájával.

Az öbölből a nyílt tenger felé csak egy szigetet lá-tunk, de amint kihajózunk a nyílt tengerre, még három sziget esik a látkörünkbe.

A Fiji szigetekén a megérkezés pillanatától felcsapunk etnografusnak. Érdekes faj a fidzsi benszülött: a termete közép, fejlett izomzattal; nem hajlik a hízásra; a bodros fekete haját úgy a nők, mint férfiak, parókaszerűen nyírják és fésülik:*) mindkét nembeli egyenes testtartás mellett, ruganyos a mozdulataiban.

Alig hogy kilépünk a fővárosból, a maga eredetiségé-ben látjuk a népeletet; így már 4 a. mtfdre Suvától, ben-szülött falura találunk. A mondott falu közel esik a Tema-bau patakhoz. A banana és kókuszdió ültetésből kikandikáló házak előtt a kis fidzsianerek rajkókként szaladgálnak; egy ilyen barna bőrű apróság két fadarabbal a falu dobját verte,**) egy másik kókuszdiót hozott, a harmadik meghívott a szülői házba. Az oszlopokból összetákolt, gyékényszerű növény és falevéllal fedett benszülött házak belül tágas, pandanus szőnyegekkel letakart padlózatú, egy lakosztályból állnak. A tehetősebbek otthonában a családfő vagy a családtagok emelkedettebb helyen alusznak; a kövel körül rakott tűz-

*) A körülbelül 4—5 újjnyi hosszú, sűrű, egyenletesen nyírott és felfésült haj a rococo időt juttatja az eszünkbe, különösen, ha a használt ragasztó anyagtól fehér vagy világos sárga haját látjuk. A magára tartó benszülött időnként bekeni a haját sűrű, fehér ragasztó anyaggal, a pép lemosása után a szépen formált, tömör hajdisz sárgás színt nyer; az így megsárgult haját rendszeren ismét feketére festik. A parókaformán tartott hajviselet borotvált archoz illik, aminek a fidzsi ízlés szerint is így kell lenni, mert a legények nagy többsége teljesen borotvált arccal jár.

**) Áll pediglen a falu dobja egy teknőformán kívájt faderékből. Reggel jókor és estendeden a községek körül messze elhangzik a haran-got pótló faderék kongatása.

hely is a lakosztály egyik sarkában áll; a parázs felett, a római cserépkorsókhoz hasonló edényben rotyog a répaként termelt jam vagy taró. A régibb stílusú házak (és a legtöbb ilyen) a világosságot az ajtón vagy ajtókon nyerik. Úgy a falakat, mint a tetőt bambusznád vagy nádszerű pálcák tartják össze. Az egész épületet kókuszdió rostból főtt fonallal vagy egyéb kötőanyaggal tákolják össze,

Benzülött nő, papaja gyümölcsessel kínálta meg.

szeget egyáltalán nem használnak.*) A szegényebb családok 2—3 fontból felépítik a lakóházat.

A lakóság kellő nyugalommal, szívesen látja az utast és ha étkezés idején tesz látogatást, meghívja és megtisztelve érzi magát, ha a fehér ember kezét nyújt vagy leül közéjük a gyékényszőnyegre. Pár szék rendszeren kéznél van a gerendán, hogy megkínálják vele a keresztbe tett lábakkal való üléshez nem szokott fehér embert.

*) A Samoa szigeteken hasonlóan.

Suvától a Rewa folyó vidékén át Bauig. A Navuloa hittérítő iskola.

A Suvában időző utas rendszeren felkeresi a Rewa folyó vidékét; az első állomás a Rewa folyó jobb partján álló hasonló nevű szálloda szokott lenni, a további kirándulások innen, mint központból tehetők meg. A szállodáig vezető 12 a. m. hosszú kociút bananát, rizst vagy zöld-

Outriggeres fidzsi csónak.

séget termő kisebb bérgazdaságok között, majd őserdő darabon víz keresztül.

A fidzsi bushban a folyondár uralkodik, össze-vissza köti-fonja a fákat a bokrokkal és lecsüngő vékony ágaival lugasokat képez; az ember munkálta, kevésbé sűrű területek közelében a citrom, narancs vadon terem.

A Rewa szállodától kb. két a. mtfdre, a folyó jobb partján, Nabuso községben, a benszült házak jól építve.

Bauba, a volt benszülött fővárosba, a Rewa szállodából is mehetünk, és pedig komppal a folyó balpartjára, onnan tovább 6—7 mtfdre szárazon át a Baut hordó $\frac{1}{2}$ a. mtfd hosszú szigetre, illetve apály esetén félszigetre. A hosszabb, de változatosabb víziutat választottam.

Harmadmagammal 10 tonnás gőzhajón indultunk el Suvából Bau látogatására. A kis gőzös a Rewa egyik

Outriggeres benszülött-vitorlás, a Fiji szigetek tengerpartmenti vidékéről.

mellékágáig, a Viti Levu szigetet környező korall zátonygyűrűn belül tartott. A sekélyebb helyeken a tenger színe a körül sötétkék, mélyebb víztől eltérőleg, világoskék, zöld, opálszerűen kékeszöld vagy barna árnyalatokat ölt. Szélcsendes időben a sekély helyek fenekére látunk és kiveszszük az uszkáló színes halakat.

A sekély vizen való hajózás után, kanálisszerű keskeny kanyargó vízi útra tértünk. Mindkét oldalon a húsos

levelű tiri (rizophora mangrove) bokor szegi a kanálist; a tiri a rendes gyökéren felül az ágakból is hajtván lecsüngő gyökereket, áthatolhatlan sűrűséget képez. A vízmenti bokor-falon túl változatos, tropikus bush tölti be a láthatárt; a sűrűből elrejtőzött madárcsicsergés hallik, de hiába erőltetjük meg a szemünket, nem vehetjük ki a rigóhangon csacsogó kikapu madarat.

A gyors fordulatok előtt, hogy a benszülőtt ladikok kitérjenek, egyet-egyet füttyent a hajónk. Az outriggeres canoek úgy beleillenek a maga természetességében maradt bush vidékbe!... A sötétbőrű csónakosok szóltanul eveznek vagy állva rúddal tolják az ős járművet; ruházatjuk a derék köré kötött kendő, a fejök födetlen, a parókaként viselt sűrű hajzaton nem hatol át a napsugár.

A keskeny érből a Rewa folyóra érkezve, egy darabon a folyással szemben haladunk; a folyóparton a bush átcsap a művelés alá vett területbe. Amennyire a szem lát, banánát és cukornádat termelnek, kókuszfacsoportokat is látunk, de inkább csak dísznek, házak környékén, mert a kókuszdió a Viti Levu szigeten szűken termi a gyümölcsöt.

A Rewa balpartján, a Wailili katolikus hittérítő iskola előtt fordultunk be, az észak felé vivő sós víz érbe. A sós víz ér mentén, egy darabon tovább tart a művelt terület; az állomásokon banánával megrakott bárkák várnak az indulásra; a gyümölcsöt, halat vivő csónakok folyton benépesítik a vízi utat. A benszülőtt falvak festői házcsoportot képeznek a part mentén, a lakosság apraja-nagyja kísétál a füttyögő kis gőzhajó elé, a velünk jött fidzsi szolgálva vagy a benszülőtt fűtővel rövid eszmecsere folytatva, visszatérnek az abbahagyott pihenéshez. A keskeny vízi utat kbélül $\frac{1}{4}$ a. mtfld hosszúságban Thakombau, a fidzsi király ásatta, hogy harcot folytathasson a Rewa folyón túl lakó törzsekkel.

A sós ér kiszélesedése előtt, a methodista hittérítő iskolánál (Navuloa College) állomást tartottunk. A Navuloa Collegeben jelenleg 112 már iskolát járt benszülőttet képez-

nek ki a hittérítésre. Az iskola egyetlen fehér apostola B. minister (lelki atya) elárasztott bennünket a figyelmével; körülvezetett a telepen, megmutatta az iskolát, a lakosztályokat. Az iskola padsoraiban a mezítlábos, jól megtermett férfiak szorgalmasan írták a feladványt, egy csoport tanuló meg az iskola előtt crickettet játszott. A lakóházak benschülött mintára készültek, azzal a különbséggel, hogy ab-

Benschülött-falu a Rewa folyóba szakadó sós víz-kanális parton.

lakkal is ellátták. A családok tanítók és tanítványok családonként külön házakban laknak, a legények többed magokkal, nagyobb házakban helyezvék el. A házakhoz vivő út gyakran csigahéjjal és kagylóval van kirakva, az útmenti fasorok fáit ugyancsak körülraják csigahéjjal; a csigadisztés fidzsi hagyományos szokás, a misszionárius atya ezt igen helyesen szem előtt tartja. Az asszonyokat Mrs. B. felügyeletével, a kosár- és szőnyegfonásban oktatják ki.

A főtisztelendő, mint rendszeren a szigeteken megtelepedett tanultak, gyűjtéssel foglalkozik: sok fajt, nagy számmal képviselő csigagyűjteménye betöltené a helyét bármelyik muzeumban.

A mocsaras parton a kikötőhöz menet, egyollós kis rákokat láttunk, a rákok ollója itt téglaszínű és nem skarlát-piros, mint volt a Maorea szigeten (Society-csoport) látot-

Benzülött tanítványok, a Navuloa College iskola háza előtt, Viti Levu szigeten.

také: Mr. B. szerint távolabb, a száraz helyeken itt is honos az egy skarlátollós kis rákfaj. A Fiji szigeteket egy mérges féreg is lakja, a centipád, de egyéb mérges állat ezen a szigetvilágon sem található. Tovább maradtunk a kelleténél, a dagályt apály követte, hajónk feneket ért: Mr. B. segített a bajon, odarendelt egy maroknyi tanítványt, ezek gyorsan a mélyvízre vontatták a hajócskát és így vígan folytattuk az útunkat Bau felé.

Alig hogy elhagytuk a hittérítő-iskolát, jobbról a nyílt tenger felől Ovalau sziget tűnt fel, balfelől pedig a belvív-
ból kis sziget mutatkozott. Az első hittérítők ezen a kis
szigeten kezdtek a térítés munkájához. A kis szigeten túl
Bau házikói sárgálottak.

A hittérítők önfeláldozó fáradozásának és az őket
támogató hadihajóknak köszönhető, hogy ma úgy a Fiji

A Navuloa College egyik benszülött tanítójának lakóházához vezető,
kagylóval kirakott gyalogút.

csoporton, mint a déli szigetek nagy részén a kannibalizmus
megszűnt. De az első lépést a benszülöttekkel való barát-
ságos viszony létrejöttére tulajdonképpen a bálnahalászok és
kereskedők tették meg, amidőn benszülött leányokkal ház-
közösségbe léptek és így vérbeli köteléket hoztak létre.*)

*) Az itéletével gyorsan kész turista látván a közbiztonságot és a
templomba járó benszülötteket, hajlandó az első pillanatban minden érde-
met a hittérítőknek átengedni. Az itt régen megtelepedett, a különböző

Bau, a régi benszülött-főváros.

Bau várost a múlt század közepén Thakombau, a fidzsi király idejében, 5000 lakos lakta, ma a lakók száma 215 benszülöttre és a misszionárius családjára apadt le. A domboldalról az öbölíig lenyúló városkát a part körül nagy lapos kövekkel szegték be, az óriás kőlapokat a

Bau, a volt fidzsi főváros. Jobbról Ratu Kadavu Levu háza.

fidzsi törzsfők rendeletére, a közeli, ilyen kövel rendelkező partvidékről hozták, valószínűleg tutajokon, mert más vízi

szigetesoportok minden fejlődési szakával ösmerős fehérek szerint nem áll így a dolog: a más tulajdonának szentségét, a szótartást a Fíji, Samoa, Tonga stb. szigetek lakói régente jobban szem előtt tartották, mint ma. Az új hitet nyert benszülött gyakran «hipokrita». Olyan sok megbízható ferráshól idézem a mondottakat, hogy el kell fogadnom részben igazsággént.

jármű megfeneklett volna a sekély vízben, ilyen nagy teher alatt.

A festői kis helység levél- és gyékényből font házai sorát nem odaillő faház zárja be, ez Thakombau unokájának, Kadavu Levu (olv. Kandavu) hercegnek, vagy amint itt mondják, Ratu Kadavu Levunak az európai vendégek fogadtatására épült háza.

Bau közösség háza.

A sekély vízállás miatt egyenként csónakon sietve partra szálltunk, hogy még naplemente előtt pár felvételt készítsünk. A fidzsi sziget lakossága mindig szívesen áll a fényképező elé, nem számítva jutalomra a lefényképeztetésért, amint ez másegyebütt, a turista járta helyeken szokás. A csoportfelvételek után körüljártuk a falut, legszebb háza, a vali veibosi (község) ház, emelkedett helyen áll: a feljárat mellett balfelől a 60—70 év előtt fogságba esett Manila vitorláshajó vasmacsáját látjuk; a Manila sze-

mélyzetét lemészárolták és felfalatozták. A lépcső jobb oldalán oszlopszerű kődarab áll, a kannibalizmus idejében ezen pusztították el az áldozataikat. A faluházában a község eleje fogadott: elhelyezkedtünk a pandanus szőnyegeken és tolmácsunk segítségével megindult a szokásos kérdések és feleletek özöne. Egyik benszülött ezalatt hozzáfogott a káva ital készítéséhez.*)

A káva készítése alatt lapúszerű nagy zöld levélről tölt jam és taróból készült, kókuszdiótejben úszó gombócot szolgáltak fel. Ez alatt elkészült az ital, az illem kedvéért megízleltük, majd elbúcsúzva, tovább jártuk a községet. A község derék lelki atyja megmutogatta a gyűjteményét és amint látta, hogy az ásványgyűjteménye érdekelt, pár helyi példánnyal megajándékozott.

Estére táncot (meke) rendeztek a kívánságunkra, a serdült leányok, kevés kivétellel távol munkában lévén, a kartáncból hiányzókat pótolni kellett. Délután 5 órától este 9 óráig főpróbát tartottak, végre sürgetésünkre megjelent a táncoscsoport, Ratu Kadavu Levu fidzsi stílusú fogadóházában. A pandanus szőnyegeken keresztbetett lábakkal két sorba ültek és megkezdődött a meke. Tánc előtt régi dalokat és a régi dalok ritmusára új szöveget énekeltek, az orosz-japán háborúról, a telefonról stb.; az ének egyhangú, az ütem kifogástalan volt. Az énekesnők között több kiképezhető hangot véltem találni. Az éneket tánc közben a kar és felső test mozdulataival kísérik; a legjobban ilyen mozdulatokból, pózokból álló táncaikat a szamoaiaktól tanulták.

Későre járt az idő, mire az előadás véget ért.

Útitársaim Ratu Kadavu Levu angol fogadóházában pihentek le, magam pedig a benszülött-házat szemeltem ki

*) A káva italt a piper methysticum bokor gyökeréből készítik. A gyökerét Fidzsiben reszelik, a Samoa és Tonga szigeteken törlik. Az így nyert fűrészporszerű törmelékkel felelesztik vízzel. A kesernyésen csipős, pizkos vízszinű ital nagyobb mérvű fogyasztása mámorító, de a káva nem száll a fejbe, hanem a lábba, pár órára megbénít.

éjjeli szállásul. Leheveredtem a gyékényforma, hűs pandanus szőnyegekre, bizony jobb fekvés esett rajtok, mint a szúvai ágyak kifeküdt ruganyain.

Reggel jókor talpon voltunk, a herceg szakácsa ellátott jó reggelivel, a falatozás végeztével útra keltünk, a bushon átfolyó éren és a színes halakat tartó sekély belvizen keresztül, pár óra alatt visszaérkeztünk Suvába.

Ratu Kadavu Levu Ausztráliában végezte a tanulmányait; teljesen birja az angol nyelvet, igen figyelmes és barátságos, a szeszt ő sem veti meg, vig cimbora, mint Hinui, a Tahiti sziget hercege. Az európai viseletet azonban még nem fogadta el, mezítláb jár és honfitársaihoz hasonlóan a dereka köré sötétkék vagy színes kendőt csavar, a felső testén azonban európai köntöst hord és rövidre nyírott fején angol sapkát.

Suvától a Navua cukorültetvényig.

(21 a. mtfld.)

A Navua-völgyben.

Suvából naponként közlekedik kis gőzhajó a délnyugatnak kbelül 21 a. mtfldre eső Navua cukorültetvényre. Csendes időben keltem útra, a hajó orráról gyönyörködhettem a nagy tenger nyitott akváriumában: hosszú testű, nyúlt orrú ezüsthalak surrantak nyílként elfele a hajótól, egyik-másik jókedvében földobta magát pár lábra a vízből, hajított kőként ugorva párszor tova a tükörsima vízfelületen: a kisújjnyi kékhalak mint megannyi zafírfolt mutatkoztak a korallok között: a mélyebb vízben helyenként nagy halak pihentek, bús mozdulatlanságban.

A partmentén a sűrű bushból egy-egy benszülött-ház áll ki, egy helyt legelőt is láttam a domboldalon, de egészben kihasználatlan ősállapot honol az egész partvidéken. Navua állomásig.

A hajóállomástól cukornád-ültetvényen át érkeztünk a fél a. mtfldre eső szállodáig. Az úton a rabok nagy késsel

vagták a gatz. A déli szigeteken általában sarló és kasza helyett pár araszt hosszú erős kést használnak, ezzel könnyebben elbánnak a vastag szárú gazzal, vagy a buján termő haraszszerű fűvel.

Csomagjaimat egy, az angol nyelvet kissé bíró, jóképű helyi fidzsi atléta vitte; útközben megegyeztünk, hogy másnap értem jön másodmagával csónakon és felevezünk a hegyek között fekvő Benda községig. A pontosság nem kenyerre a benszülöttnek: a 6 órából 8 óra lett, amikor is kétnapi étellel ellátva, útra keltünk. Emberem a csónak orrára állt, társa, a «bendai király», amint őt az előbbeni nevezte, a hajó farára, mindketten vagy négy méter hosszú, hajlékony, de erős tolórúddal fogtak hozzá a munkához; olyanokat tolva a ladikon, hogy a folyással szemben vett irány dacára sebesen haladt a csónak.

Jó darabon cukornád-ültetvények között kanyarodtunk: a folyó magas partjain, a cukornádtáblák széléből indiai kulik lakta kunyhók kandikálnak ki. Az otthon elfoglalt indus asszony, a kora reggel dacára, színes fejkendőben, a karon és lábon felkarpereczve, egyébként elhanyagolt ruházatban, tarkította a partokat.

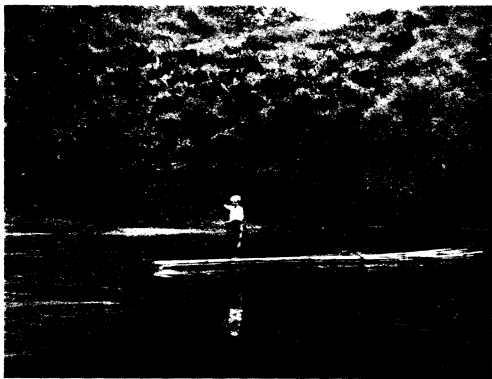
Amint a cukornádültetvény mögöttünk maradt, a folyó jobb partja mind dombosabbá vált; a dombokat folyondárral össze-vissza nőtt bush lepi el, helyenkint a községek közelében bananát, jamot is termelnek. Két és félórai csónakázás után a hegyek közé szorult folyón siklottunk tova.

Az alacsony hegyek közti csónakázás emlékeztet a new-zealandi Wanganui útra, a növényzet itt változatosabb, de a mindent körülölelő folyondár egyhangúbbá teszi a vidéket a Wanganui völgnél, amelyben helyenkint egy csoport páfrány, majd bokor vagy kopárabb terület váltja fel egymást. A Navua-völgyben csak a vízszint találunk egy kis sziklavonalat, az őslávafolyás oldalát, a hegyoldalakat tömör zöld bush fedi; a sűrűség lepte hegyoldalakon vízesések csergedeznek, de csak egy esés tudott magá-

nak a szemlélődő útas gyönyörködtetésére, nyitott helyet találni.

A folyó teljesen betölti a völgyet, az oldalak olyan meredek, hogy gyalogutat is csak költséges robbantással lehetne építeni. Helyenkint nagy láva- és konglomerát-sziklákat találunk a mederben.

Élet kevés van a völgyben: elvétele egy-egy banánát szállító bambusznád mbili-mbilit (tutajt) látunk, vagy szigony-

Bambusznád tutaj (mbili-mbili) a Navua-völgy vidékén, Viti Levu szigeten.

nyal halászó benszülöttet. Mi is vittünk magunkkal szigonyt, egy középnagy angolnát fel is spékelt vele a «bendai king».

Embereim bámulatos erővel és kitartással végezték a dolgukat; a sellőkön keresztül derékig a sebes árban állva, húzták és tolták a ladikot; többször biztattam őket, hogy pihenjenek, mindig az volt a válasz, hogy nem fáradtak; ebédre fél órai pihenőt tartottunk, délután $1\frac{1}{2}$ órakor már Bendába érkeztünk.

Összesen 20 sellőn át húzták a folyással szemben a csónakot és csak egyszer kellett magamnak is partra szállni. Benda egyenes irányban 10 a. mtfdre esik a szállódától, a folyó kanyargásait számítva, biztos két olyan útat tettünk meg folyás ellen, 20 rapidán át, $8\frac{1}{2}$ óra alatt. Ez nagy eredmény — és még azt állítják, hogy a fidzsi szülött nem bírja kitartással a fehér mellett. Hogy az átlagember, a lustaságra hajló, gyakorlatlan benszülött nem bírja, elfo-

A Navua sellőin.

gadam, de a gyakorlatban levő fidzsi halászzsal legény legyen a talpán, aki versenyevezésre kél.

Bendában (mint a hegyek közti helységekben általában) tisztátalan a lakosság; egyébként szívesen fogadtak, megkínáltak főtt jammal, kávéval és elszívták a cigarettáimat. A káva italt meglehetősen ceremóniával csinálták; amint a helység főembere megitta az első kokuszshéjban felszolgált kávé, mindenki összeütötte a tenyerét és «ā madā»-t (türes) mon-

dott, a többi ivó nem kapott tapsot. de az «ā madá»-t megismételték.

Régente a nyújtott pohár kávéat ki kellett inni és a benszülöttek egymás közt ma is az illemhez tartozónak vélik a kávéval teli kokuszhéjat fenéig üríteni ki. Túltettem magamat a szokáson és nem ittam a körben járó pohárból. Ha 30—40 év előtt teszem ezt, a társaságban levő két

Faderékből vájt fidzsi jármű.

kányaszemű ősanya és három Matuzsálem kinézésű hegyi lakó alighanem kikezdte volna az oldalamat.

Úgy volt, hogy az embereimen kívül csak a törzsfő alszik velem a házban; 11 óra tájban lepihentünk. A vánkos ösmeretlen fogalom lévén a fidzsi házban (különösen az ilyen félreeső helyen), kabátomat gyúrtam a fejem alá, az alvótársak pedig, a két végén 3—4 újj magas lábon álló, bambusznád zsámolyra fektették hajdús fejeiket. Alig hogy

elszunyadtam, suttogó hangon folytatott társalgásra és gyerek-síráásra ébredtem: hát nem besompolygott az egész pereputty!! Most hát rajtam volt a sor kiosonni és addig vissza nem térni, amíg elhangzik a gyereksírás és suttogás.

Másnap visszafelé indultunk. A sellőkön való lefelé menés igen mulatságos volt: az egyik sziklák között rohanó árnak négyszer vitték neki a ladikot, mind a négyszer vissza kellett fordulni, mert a sziklák felé vitt volna az ár, ötödször mégis keresztül jutottunk, csak egy számottevő hullámot kapva a ladikban.

A reggeli, váltakozva esős és napos időben a sötétzöld bushban jóval több madárellet mutatkozott, mint az előtte való napon: a hajlott csőrű kikau gyakran megszólalt, a vadgalamb is bűgött egyet-egyet, a sötétzöld és piros benszülött papagály pedig (Samoában nagy értéke van a tolla miatt) át-átrepdesett az egyik bokorból a másikba; csapott farkú fecskét is szép számmal láttam és a lakott helyek körül, a szigetek elmaradhatlan szárnyasa a miner is megjelent. A vízparton csak pár sötétszürke és fehér gémet láttunk, ezek a halászó madarak apálykor a korallzátonyt is szívesen felkeresik.*)

Cápalászat a szúvai öbölben.

A déli oceánon mindenütt honos cápák a szúvai öbölbe is ellátogatnak; három ízben kíséreltem meg a szúvai öbölben cápát fogni, de csak egyszer tértem haza zsákmánnyal. Ez utolsó alkalommal reggeltől délutánig nem jelentkeztek cápák és ekkor pár percnyi időközben kettő jött horogra.

Az első elszabadult és magával vitte a rosszúl felszerelt horgot, kis vártatva a haladó csónak végén vontatott kötél újból megfeszült.

*) Ugyanilyen forma és színezésű gémekeket a Cook és Samoa szigeten is láttam.

Megálltunk, a csalétekkel ellátott horgot a cápa már elkapta volt; lassan húzni kezdtük, ellentállt, majd gyorsan oldalt felfelé úszott: amint újból távozott és a kötelet feszülni éreztük, biztosra vehettük, hogy a horogra akadt; most teljes erővel húzni kezdtük a kötelet, hatalmas 10 láb hosszú hal jött vele; mikor a felszínre ért, belelöttem egy 12 milliméteres vágott végű revolvergolyót. Egy pillanatra ő lett az

A szúvai öbölben fogott 10 láb hosszú cápa.

erősebb, újból vízszintre húztuk és belelöttem a második, a harmadik golyót, végül ellankadt annyira, hogy a ladik oldalához való kötésre gondoljunk. Nem bírtunk így sem vele, mert nagy súlyával félre húzta a ladikot és a tátott szájába mindig kapott annyi vizet, amennyivel a gonosz lelkét továbbra fentarhatta.

Bízva vadászszerencsénkben, hogy harmadik cápa is elkapja a horgunkat, gyorsan kellett volna elbánni az ipszé-

vel, mert az idő előrehaladt. Fídzsi halászaiknak az az ötlete támadt, hogy beemelik a halat a csónakba, ott majd hamar elpusztul és folytathatjuk a halászatot. Rögtön hozzá is fogtak a kivitelhez: majd beleszakadtak, de nem bírtak a nagy hallal. Tetszett a lelkesedésök, magam is neki gyűrekeztem. Csaknem felforgattuk a csónakot, de a halat nem bírtuk belelőditani, szerencsére, mert a vergődésével alighanem szétzúzta volna.

Olyan gyors egymásutánban és olyan vakon ment a két cápa a zsákmányra, hogyha telik az időből, valószínűleg a harmadik is megjött volna. Úgy látszik az időjárás, a dagály és egyéb körülmények összjátéka szerint a cápának is meg van a maga zsákmányra való húzási ideje?

A cápa oldalához sötétbarna színű, egy araszt hosszú. két kis hal tapadt, amint háló hiányában kézzel feléjük nyúltunk, hogy elevenen elfogjuk, odébb úsztak és máshelyt tapadtak a cápatestre, amelyet csak akkor hagytak el, amikdön teljesen szárazra emeltük a tetemet.

A kis halakat az angol «sucker»-nek nevezi, azt tartják felölök, hogy ők vezérlik a cápát zsákmányra.

A partra vontatott emberevőt a benszülöttek nagy érdeklődéssel vették körül és amint rájuk hagytam, hogy tegyenek vele, amit akarnak, feldarabolták és ki-ki ellátta magát pár lakmározásra cápahússal.*)

Az Ovalau-szigeten.

(Levuka-Suvától 54 t. mtfdre.)

Kirándulás a Lavony-völgybe.

A Fiji szigetcsoporton lakó európaiak fővárosa 1889-ig Levuka volt, a Suvától északkeletnek eső Ovalau-szigeten. Levuka, a cukornádat, kakaot, teát termelő Vanua Levu és a kókuszpálmával beültetett Taviuni és több más szigethez

*) A cápát a Samoa-, Tonga- és többi déli tengeri szigeten is megeszik.

54 t. mtfddel közelebb esvén mint Suva, mint kereskedelmi központ ma is jelentékeny szerepet játszik. A Sydney és Auckland felé járó hajók Levukánál is állomást tartanak. Suva és Levuka között ezenfelől helyi hajóközlekedést tartanak fenn.

Az Ovalau-sziget keleti oldalán, félköralakú, tört gerincvonalú hegységgel bezárt völgyet Levuka város foglalja el; az ötszáz lakost számláló városka fő házsora az üzletekkel, a két szállodával és a Bank of N.-Zealand épületével a tengerpartra néz; az első házsor megett meneteles hegyoldalon a villák fekszenek; a villákat kertek, pálmacsoportok díszítik, a háttérrel elfoglaló hegyet pedig az ősnövényzet fedi; a tört gerincvonalon kopár oldalak és sziklák állnak ki. A legmagasabb csúcs csak 2089 láb, de a kis völgyhöz mérten ez már jelentékeny emelkedés. Mindez együtt vonzóvá teszi Levukát. Hűvös, páramentes időben Levukából 7 szigetet látunk, a mondott szigetek között három 9—13 t. mtfdön belül esik, a többi 4 jóval tovább. A tenger felé eső dombok cementszerűen összeállt, élesen tört vulkanikus kő és láva; a tengerparton úgy északnak, mint dél felé több angol mtfd távolságra vezető gyalogutat a fenti anyag segítségével tartják jó karban.

A turisták látogatta hely a Levuka megett fekvő hegyen át pár órai mászással elérhető Lavony-völgy; a meredeken át való mászást kikerülendő, lóháton keltem útra, hogy kerülővel bár, de kényelmesebben érjem el a völgyet.

Az első, ami az útmentén szemembe ötlött, a szárazföldi rákok fúrta lyukak voltak; a rákok csak estefelé mutatkoztak, féloldalt futva az üregjeikbe siettek, amint ezt áprilisban a Cook és Society szigetszoporton láttam. A nagyságuk kbelül ugyanaz, de a színezésben eltérnek.

Egy fa alatt pókháló csavarodott a nyakamra, a háló szálai ellentállás tekintetében jóval erősebbek voltak a közönséges pókhálónál. A fonómester babnagyságú potroha sárga volt; világos testétől erősen elütöttek a sötéten színezett

lábak. Később több hasonló nagyságú pókot láttam, hol sárga, hol fehér potrohhal.*)

A tengerpart körül fekvő félkörforma völgyek mindenképpen, kókuszpálma és banana-ültetvények között, benszülöttfalvakat látunk; a falvak közelében, rendszeren az út mellett álló sírhelyeket kövel rakják körül, az érdekesebb törzsfőt a falu közepén temetik el. Ovalau-szigeten vertfalú házakat

Pihenés Ovalau sziget benszülöttjei körében.

is építenek, ez jobban ellentáll a szigetet gyakran felkereső pusztító orkánnak.

*) Körülbelül ilyen faj nagy pókok a Hawaii-szigeteken is találhatók. A szúnyog és légy másik citromsárga ellensége, egy kis faj gyík, szintén nagy számmal tartózkodik a Fiji-szigeteken; a bogárfekete szemű, szúrós tekintetű kis hüllőt gyakran elnéztem a szállodák altányán, Esténként az égő lámpák közelében leselkedik szúnyogra, ha vetélytárs közeledik feléje, fel-emeli a farkát és kigyózó mozdulatokat végez vele, még merészebb közeledésre csipogó hangot ad; közvetlen közelből állítólag le is harapja a vérbeli törékeny farkát. Ilyen sárga gyík a déli szigeteken csaknem mindenütt található.

A lakosság szívesen látja az útast: kívánságunkra régiségeket is mutatnak eladásra: gyöngyszemet is árul a szerencsés találó, a gyöngy rendesen kicsi, de nagy példányt is hoztak elém, kitarva az árából.

A fűvágás, gallyazás, bokor- vagy gazirtással elfoglalt férfiak széles, két araszt hosszú késsel felfegyverkezve jönnek elénk: az élénk képzelődéssel bíró útast, ha így kötne

Benszülött férfi ősi viselettel, a Lavony völgyben.

első ösmeretséget a benszülöttel, szepegés szállhatná meg; a békés fidzsi-szülöttet ösmerő turista szépen letelepszik köréjük, csakhamar előkerül pár fiatal kókuszdió, a nagy késsel lecsapják az egyik végét és az üdítő, édeskés lével eloltva szomjunkat, tovább folytatjuk az útunkat. Viszonzással dohánynyal kínáljuk meg a mindkét nembeli felnőtteket, indulás előtt a kókuszdió-tulajdonos markába nyomunk egy-két shillinget és ezzel végleg megnyertük a nagyrabecsülé-

süket és rokonszenvűket, különösen ha az ajándékot kézfogással is megtoldjuk.

A félkörforma völgyeket, mint a levukait, bozóttal benőtt, tört gerincvonalú, merész formákat váltó hegyek környezik. A hegyoldalakon és a vízbő völgyekben helyenként térdig érő fű terem; a házi szükségletre tarót és jamot termelnek.

Iskolás gyerekek a Lavony völgyben.

A tengerpartot elhagyva, a sziget felé torkoló szélesebb völgybe tértünk: kbelül még 4—5 a. mtfdet tehattunk meg, az utolsó félórát magam is gyalogszerrel, mert a nedves vörös agyagot a meredek helyeken igen csúszósnak találtam patkolatlan ló számára. A kerekded forma nagy völgyet környező hegyoldalak bozóttal, páfránynyal fedvék, távolról a sűrű zöld lombok között patak villanik meg: a patak folyása irányában keskeny mellékvölgy nyílik a ten-

gerbe, ezen a völgyön három szigetre látunk, távolabb, a szigeteken túl Viti Levu keleti hegyes oldala következik.

A körül meredek falak és a völgy formája után ítélve, a nagy katlanvölgy régi kráter lehet.

A völgy fenekén terjedelmes benszülött-község áll. Az első elem kerülő benszülött a dereka körül gyékényből font és zöld levéllel körülkötött licojával az ős fidzsi-visele-

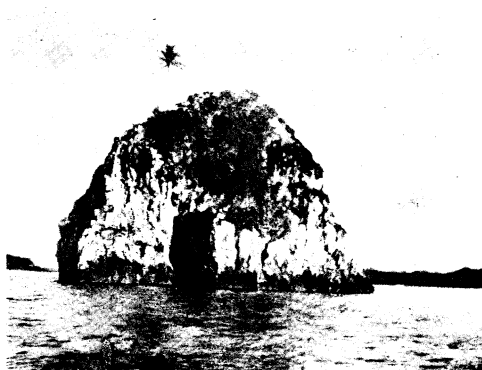

Szép benszülött nő.

tet mutatta be; a háza elé állítottam és lefényképeztem. A falu apraja az iskola ajtaján át észrevette a fényképező idegent, egyenként kiszedelődtek és sorba álltak az iskola előtt, hogy megörökíttessenek az utókor számára; az előadás végeztével egy hittérítő-tanítóval együtt hozzám csatlakoztak: a kéznél levő fidzsi-szöveggel nyomtatott térképen megmutattam, hogy honnan jövök — egészen jól eligazodtak a térképen. Kíséretemmel körüljártam a falut, a jobb

házaknál és a fidzsi-szépek csoportjainál állomást tartva, végül a hittérítő házába léptünk pihenőre.

Induláskor a kíséret nyomon követett, amint kiértünk a faluból, rázendítettek valami angol dalra: a gyerekek a sopránt fújták, két nagyobb legény pedig a kontrát. Élvezet volt hallgatni. Fidzsi dalt kérek, mondtam, — azt nem lehet sétálva énekelni, ahhoz le kell ülni, volt a válasz; az üdülésből elég lévén, a fidzsi dal ez alkalommal elmaradt.

Sziklasziget Ovalau és Maturiki szigetek között.

Estefelé járt az idő, mire haza érkeztünk: lovam, amint benszülött birtokosa házat elhagytuk, visszafordult, biztatásom dacára sem tudtam Levuka felé tovább hajtani: emberem úgy találta, hogy ez rendén van, mert, úgy mondta, a ló itt lakik. Sarkantyú hiányában vezetéssel átléptem a Rubicont és így lóháton érkeztem, mint ahogy elindultam.

Egy szép napon körülsónakáztam az Ovalau-szigetet: észak felé jó darabon ismétlődnek a félkörforma rövid völ-

gyek, távolabb hosszúkásabb formába csapnak át, az elő-részben gyakran válaszdombbal ketté osztva. A sziget az északkeleti sarkától a délnyugati sarokig elnyúlik. A dombok tört oldalai végig az összeállott törmelék kő konglomerátból állnak.

Az Ovalau-sziget nyugati partjával párhuzamosan és közel esik a dombként elnyúló Maturiki-sziget; a szigetek köze sekélyvizű zátony, a zátony közepén hatalmas szikla áll ki: a szikla tetején magános szál kókuszpálma díszleg, mellette alacsony törzsű, lombos fa terül el: a tetőről folyondár száll le, ellepve a kősziget egyik oldalát. Közeledtünkre a sziget barlangforma nyílásából szürke és fehér gémek bújtak elő, majd szárnyra kaptak, rövid keringés után a terebélyes fa ágain elültek: ott biztonságban érezhetik magukat, mert a meredek sziklaoldalakon nem minden legény vállalkoznék kókuszt ültetni, vagy madarat fogni.

A sziget körül összesen kbelül 20 völgyben 16 benszültött-községet és pár fehér ember lakta házat láttam. A 30 a. mtfé kerületű szigetet négy evezőssel, nehéz ladi-kon 9 óra alatt evezтік körül, az ebédre igénybe vett egy órát és a fényképezéssel eltöltött időt belevéve: ember legyen hát, aki a fidzsi-szültöttet lehúzza evezésben.

A Viti Levu és Ovalau-szigetek korallzátonyain.

A vulkanikus eredetű Fiji-szigetek legtöbbjét korall-zátony veszi körül: mint az ilyen alkotású szigeteknél általában, úgy a Fiji-szigeteken is a korallzátony különböző távolságban övezi a szigeteket; majd csak egy szigetet zár körül, majd meg átölel többet, így pl. a Viti Levu és Ovalau-szigetet egy összefüggő zátonykoszorú zárja be.

A zátony külső pereme, amint a szigeteken nevezik, a reef, a hullámmosta nagyobb törmelék következtében emelkedettebb az azon belől eső zátonymsíknál. A reef külső koszorúján túl gyors eséssel a mély tenger következett. A reefen belől a sekélyebb belvíz világos zöldes, kékes

színt ölt: a világosan színes vízfelületen barnás foltok válnak ki, ez a felszínhez közelebb eső korallcsoportok visszfénye. A korallzátony nem képez mindenütt összefüggő síkot, sok helyt, így különösen a folyók tengerbe ömlésénél, mély vízcsatornák, öblök szelik át. Viti Levu-szigeten Suva a főváros, Ovalau-szigeten pedig Levuka ilyen mély vízcsatorna mellett fekszik. Apálykor a lakosság, különösen a nőnemű, mindkét szigeten kievez a zátonyra kagylót szedni.

Reefjárás Ovalau szigeten.

vagy kis halat fogni.*) A nap-nap után ismétlődő reefjárás részben kivetkőzteti a korallzátonyt az eredetiségéből, amennyiben egyéb díszétől, a kagylóktól megfosztják, de polipot és más koralltképző állatot, tengeri uborkát, sötétkék ötágas csillagot, tüskös lényeket, pókot stb. is nagy számmal találunk e korallpusztaságon.

*) A déli tenger korallzátonyával körülzárt szigetjeinél mindenütt ugyanígy.

Viti Levu-szigeten Navua mellett, Ovalau-szigeten Levuka közelében és a sziget körül több helyt bejártam a korallzátonyt. A Navua melletti korallzátony apálykor nagy, sivár pusztaság, a pusztaságot az elhalt és a hullámoktól összetört, tömör testté formálódott korallszirt képezi; élő korallt viszonylag keveset láttam a szirten és csakis a vízzel teli rianások és repedések oldalain.*)

Korallzátony Navua mellett, a Viti Levu szigeten.

A rianások átlátszó, kék vizében, akváriumszerű élet folyik: a korallmező nyílásai, töréseiből kisűjnyí zafirkék,

*) A korallt a köztudatban az élő állat lakta háznak veszik, ez téves dolog; a mészcsonat vázat az illető korallképző polyp, hydroid, vagy bryozoid épen úgy választja ki a saját organizmusából, mint a magasabb rendű állatok a csontot . . . A korallképző állatoknál a halál az étellel lépést tart; az élő egyedek az elpusztult elődök vázát tovább növelik mindaddig, amíg a továbbfejlődést a kedvezőtlen körülmények be

sárga és más színű halak surrannak elő: ha békén szemlélődünk, közvetlen előttünk uszkálnak, gyors mozdulatunkra a korallszirt számtalan nyílásába osonnak, hogy kis vártatva ismét megjelenjenek. A rianások körül egyébként is élni látszik a korallvilág, a hullámozó tenger szuszogó és fújó hang kíséretében jön, megy, levegőt nyomva be és fújva ki a korallszirt hasadékaiban, olyan hang kíséretében, mintha pihenő óriás álmodná hosszú álmát.

A szivacszerűen formált, vagy ágasbogas élő korallcsaládfák állandóan kapván vizet a rianások között, tovább élnek. A gumitapasztású élő rész a legtöbbször barna színű; helyenként lila, rózsaszínű, fehér, ágas-bogas korallfácskát látunk, de csak kis, elszórt csoportban

nem szüntetik, ilyenek pl.: a föld süllyedése 22—25 yarddal a tengerszint alá, vagy a föld emelkedése a tengerszint fölé, mert 22—25 yarddal a tengerszint alatt és a levegőnek huzamosabb ideig kitett zátonyon a korallképző állatok elpusztulnak, az édesvizek beömlési helyén ugyancsak szünetel a korallképződés. (J. D. Dana: Corals and Coral Islands című könyve után.)

IX. FEJEZET.

A TONGA SZIGETCSOPORT.

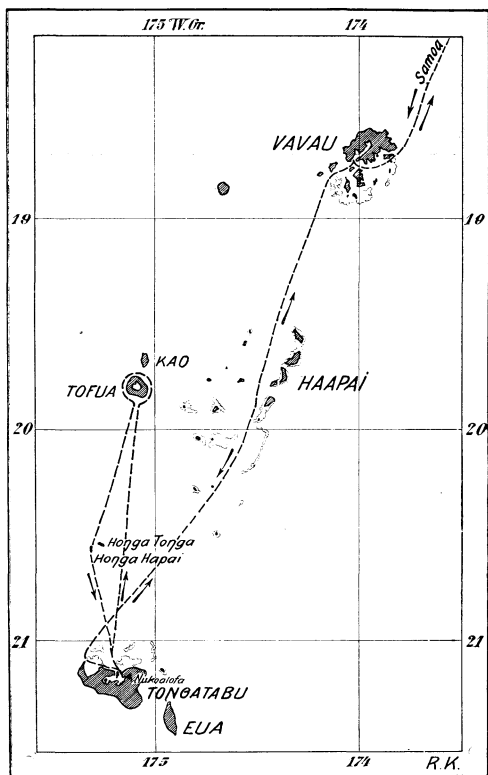
Suvától Apia érintésével a Tonga szigetekig.

(Suvától Apiáig, a német Samoa csoport fővárosáig 667 t. mtfld.)

(Apiától a Tonga csoport Vavau szigetéig 350 t. mtfld.)

Suvából aug. 4-én reggel indultunk el az Union hajózási társaság Navua nevű 3000 tonnás hajóján. A Navua a testvér Atua hajóval, Sydney és Auckland között, a Fiji, Samoa és Tonga szigetekén át, havonként egyszer közlekedik.

Az első állomásunk, Levuka város előtt, ritka látványnak voltunk a szemtanúi: a nyílt tengeren magányos bálnát pillantottunk meg, majd ugyanazon irányból, amerre felé a bálna úszott, másik természetes hal dobta fel magát a vízből, hatalmas loccsanást okozva a visszaesésével. A dolog többször megismétlődött. A kapitányunktól és később több oldalról kapott felvilágosítás szerint, a bálnát üldözőbe vette a trusher. A trusher, amint a bálna légzéskor a felszínre bukik, kidobja magát a vízből és teljes súlyával a bálnára esik. Hogy a bálna felszínre bukása és a trusher művelete között összefüggés van, ez bizonyos, mert a trusher megjelenésétől kezdve nem lehetett a bálna fújta vízsugarat látni, vagyis elképzelhetőleg elveszett ez a trusher által ugyanakkor felvert nagy vízmennyiségben. A trushernek állítólag még a kardorrú hal szokott segédkezni, alulról szurkálva a tehetetlen cetet.

Levukánál kikötöttünk; vasárnap lévén, az angol egyház köteléke alá tartozó Ovalau szigeti lakosság csak éjfélt után, vagyis hétfőn fogott hozzá a ki- és berakodáshoz: a munka eltartott 5-én reggel 9 óráig, amikor is fél napi késéssel indultunk útnak.

Ötödikén estig összesen 20, a fiji csoporthoz tartozó szigetet láttunk, hatodikán 344 t. mtfdre Levukától a Niua-fou (Good Hope) sziget bukkant fel a láthatáron. Niua-fou, a Tonga-csoport legészakibb fekvésű egyedüllő szigetje, kb. 100 t. mtfdre esik a fő csoporthoz. A látott szigetek, kevés kivétellel hosszúkás dombformát mutatnak.

Hetedikén reggeltől északkelet felé, párával teli levegőben hajóztunk, 11 óra tájban délelőtt, a Samoa-csoport keletől nyugat felé húzódó két fő szigetjéhez közeledtünk.

Balról Savaii sziget, jobbra Upolu, a két fősziget között Apolima, Manono szigetek és pár jelentéktelen szirtsziget látszottak. Az elpihent Tofua kráter, Savaii délkeleti sarkán és az Apolima kráter sziget rámutatnak a szigetek vulkanikus eredetére. Apolima észak felé nyílt, amfiteatrum-szerű kráterét, pálmák között kikandikáló számoai község foglalja el.

Apia, a német fenhatóság alatt álló Samoa-csoport fővárosa, Upolu sziget északi hosszán, a zeg-zugvonalat leíró korall zátonygyűrű egyik mélyvíz kanilásánál fekszik.

Apiából 27 órai időzés után, 8-án délután hajóztunk tova a délnyugatnak eső Tonga-csoport felé. Az est előrehaladtával Savaii sziget északnyugati végén tűzoszlop formában mutatkozott az 1905 óta tevékeny tűzhányó vidéke.

Kilencedikén nyugat felől a kúpformájú Tofahi vulkánt hagytuk el, 10-én reggel 350 t. mtfdre Apiától Vavauhoz, a Tonga-csoport egyik szigetjéhez érkeztünk.

A Tonga vagy Friendly szigetcsoport.

Rövid általános ismertetés.

A Tonga *) vagy Friendly szigetcsoport a 18 és 22 déli szélességi és 174—176 nyugati hosszásági fokok között fekszik; az időszámítás az Ausztráliával és New-Zealanddal fennálló kereskedelmi összeköttetés szem előtt tartásával, ennek dacára, a keleti szerint történik.

A száz sziget szabad becslés szerint együttvéve 450—500 □ a. mtfidet tehet ki; a legnagyobb szigeten, a Tongatabun kb. 80.000 acre föld művelhető; Tongatabu után nagyság tekintetében Vavau és Haapai szigetek következnek: a kisebb szigetek így Tofua, Kao, Namuka, Eoa stb. 5—7 mtfd kiterjedésűek.

Az időjárás kbelül olyan, mint a Fiji szigeten.

A szigeten az 1905. évi becslés szerint 21.000 lakos lakik, ebből 19.500 benszüllött, a többi a szomszéd szigetekről származott, részben pedig európai és félvér. Az európai gyakran összeházasodik a benszüllöttel. Wesley válású. A polinéziai fajhoz tartozó tongai emlékeztet az új-zélandi maorira, de kisebb termetű és formásabb, még közelebb áll a szamoai fajhoz. A tongai régi időktől kezdve ellátogat a szomszéd Fiji és Samoa szigetekre. Az elfogadható kútfők szerint pár évszázad előtt békés tongai lakos a Fiji szigetek papua törzsétől sajátította el a hadi erényeket, a vérrokon szamoaitól pedig a dalban nyert kiképzést. Ma. a különböző szigetcsoportok között fentartott hajóközlekedéssel, a tongai Samoa vagy Fijiben keres munkát vagy látogat rokont — és viszont. A több száz mértföldre eső szigetek lakossága illetén, úgy megismeri az egymás szokását, mint a kontinens tőszomszéd népessége . . . A szebb számoai vagy hawaii dalok az első hajóval körüljárják a déli

*) A benszüllött a g betűt ng-nek mondván, a Tonga szót Togának írja.

Csendes-oceán szigetvilágot, szorosabbra fűzve a távol lakó rokonok érzelmi világát.

A fiatalság a 7-ik évétől a 16-ig tanköteles. Az ingyenes tanításról első sorban az állam gondoskodik, az állami iskolákon kívül felekezeti iskolákban is oktatják a serdülő ifjúságot. A felekezeti iskolák nagy érdeme, hogy a zenészek született tongaiban tovább fejlesztik a zerei érzéket. Az átlaglakosságnak fogalma van az éneklés elemi tudnivalóiról, Nukualofában, a fővárosban, két benszülöttekből álló fúvó zenekart is tartanak fenn.

A lakosság fele részben katolikus és fele részben wesley. II. Tubou György, a Tonga-csoport jelenlegi királya, angol fenhatóság mellett uralkodik. A parlament 31 öröklött főnök és 31 háromévenként választott képviselőből áll. 1907. évi június 18-án, a király 33-ik születése napja alkalmából, az eddig hiányos törvényeket kibővítették, különösen büntetőjogi téren hozva sok üdvös intézkedést. A szentesített törvénykönyv már meg is jelent nyomtatásban, angol és tongai szöveggel.

Vavau szigettől a Haapai szigetekén át Nukualofáig, a Tonga szigetcsoport fővárosáig.

(210 t. mtfé.)

Aug. 10-én reggel, 350 t. mtfé-re Apiától a Samoa csoport fővárosától, Vavauhoz, a Tonga-csoport északi fekvésű szigetcsoportjához érkeztünk. Több kis szigetet elhagyva, a fősziget egyik mélyen benyúló öblén hajóztunk felfelé. A dombháttakként mutatkozó szigetek, a főszigettel egyetemben, a tiri (rizophora mangrove) bokorral, tropikus fákkal és kókuszpálmával fedettek. A mélyvízű öböl fejénél fekszik a sziget jó kikötője.

A kikötőmenti domboldalon álló, deszkából épült pléhtetővel fedett házak New-Zealand és Ausztrália építkezésére emlékeztetnek. A vavaui deszkafalú királyi lak közel esik a kikötőhöz.

A fehérek városrészén túl, a benszülöttek nád- vagy levélfonottas oldalú házai következnek; de deszkából tákoltt benszülött-ház sem megy ritkaság számba. A tetőt leginkább bambuszlevéllel fedik. A Fiji és Samoa szigetek benszülött-községeinek egyöntetű, a stílushoz hű házépítkezését hiába keressük Tongában, itt tekintettel a téli hűvös éjelekre, mindinkább elhagyják az ősi, szellős, nád- és levél-

Nádfonottas oldalfalu lakóház Vavau szigeten, előtte benszülött leányka.
(Tonga szigetsorozat.)

fonottas oldalú építkezést, ami igen kivetkőztette a tengeri falvakat az eredetiségükből.

A kikötőtől 4 a. mtfdre eső kilátási dombról jó összképet kapunk Vavauról és a körül eső kis szigetekről. Az út a kilátási dombig bozót között vezet.

A körül elterülő, kitűnő termő talajon, minden buján hajt; a haragos zöld sűrű bush között kókuszdióval megpakodott pálmák bújnak elő. A kikau madár rigóhangját

gyakran halljuk. A bushból egyszerre lépünk ki a kilátási dombra; körül minden oldalról fjordok nyúlnak be a szigetbe, az anyasziget körül fekvő apró szigetek pedig olyan közel esnek a fjordokhoz, hogy szinte hozzátartozónak látszanak. A partokon álló európai lakóházak szembeötlenek, a benszülött házak nem látszanak ki a sűrűségből, így az összbenyomás éppen nem az, hogy Tongán, a déli oceáni

A repedésekkel, barlangokkal teli korall tengerpart, Vavau szigeten.

szigetek egyedül megmaradt királyságában vagyunk, hanem hogy a fehér emberek lakta bushterületen nézünk végig.

A 450 láb magas kilátási domb lábtól tetőig korallszikla: a fjordok partja körül világos-zöld és kék tengervíz szintén rámutat a korallfenékre és a Vavau szigetet mégis vulkanikus erő hozta a felszínre.

Délelőtt a kilátásban gyönyörködtünk, délután a kikötőtől 3 t. mtfdre csónakázva, Vavau egyik barlangját

kerestük fel. A mondott barlang mentén a korallszírt magas, meredek partot képez, helyenként nagy repedésekkel és kisebb barlangszerű nyílásokkal megszakítva. Amint a barlangba bevezünk, az addig 1000 láb mély, sötét tengervíz egyszerre átsap 100 láb mélységbe. A korall és kagyló törmeléktől fehér fenék napfénynél azurkék visszfényt kölcsönöz a belvíznek. A kbelül 80 láb magas barlang oldalain cseppkövek is képződtek. A boltozatforma tetőt százával lepik el a bőregerek.

Vavau szigeteken több barlang van; a legszebb barlangokat csak nagy kockázattal lehetne felkeresni, mert a bejárat tengerszint alá esik, a víz alá bukást pedig az éles korallszírték miatt, csakis a bukásban igen gyakorlott úszó kísérelheti meg.

Vavauból a dagályt várva, este 11 órakor indultunk el; augusztus 11-én reggel 80 t. mtfddel távolabb, a Haapai szigeteknél tartottunk. A Haapai szigetek öt főszigete 23 t. mtfd hosszúságban nyúlik el; a tengerszint eső, pálmával benőtt korall-szigeteken túl, a teljes kúpformájú Kao és a füstölgő Tofua vulkanikus alapúak.

Haapai kikötőjébe a hajók csak nappal merészkednek bemenni; a sekély vízű öböl telve van sötét (korall) foltokkal.

Itt is, mint Vavau szigeten, a fehérek deszka házaí ötlenek először szembe; Haapainak is meg van a maga deszkából épült királyi laka; a benszülött-élet azonban a sziget belsejében szembeötlőbb.

Aug. 11-én délután útra kelve, este 9 óra tájban az erősen füstölgő Tofua vulkán és a vele szemben pihenő Kao szigetek közelében tartottunk; 12-én reggel Nukoalofanál, a Tonga-csoport fővárosánál kötöttünk ki.

A Tongatabu szigeten.

Nukoalofa, a Tonga szigetcsoport fővárosa. Kirándulások a szigeten.

Nukoalofa kikötőjét a parttól 8 t. mtfd távolságban korall-reef (zátony-gyűrű) védi. A zátony-gyűrű egyik természetes mélyvíz kanálisán beérkezve, 15—25 fathom mély-

II. György, a benszüliött tongai király laka, Nukoalofa városban, Tongatabu szigeten.

segi belvízen úszunk a kikötő felé. A sekély belvíz telve van a hajót veszélyeztető korallzátonnyal... Nappal tájékozást nyújt a hajósnak a reefen belül elszórtan fekvő 28 palmasziget és a sekély helyeket jelző boy sor, az éjjeli biztos révbejutásról persze Nukoalofában éppen úgy nem lehet szó, mint a Haapai szigeten. Egyébként a harmadik tengeri kikötő ismétlése az első kettőnek, azzal a külön-

séggel, hogy itt a partmentét egy sor hatalmas fenyőfa diszíti: a fenyősoron túl II. György király egyemeletes fa rezidenciáját látjuk.

A lakosság a sorompó megnyitásával ellepte a tengerbe kbélül 2000 yardra benyúló, jól épült kő-mólót. A hűvös idő miatt valamennyien felső ruhát öltöttek: a derék körül kötött kendőre azonban a legtöbben felkötötték a panamakalapszerű fonású taovalut, ami biz izléstelen összekeverése a régi viseletnek, az újjal.

A kikötőhöz közel eső, jól vezetett Royal Hotelbe szálltam.

A kelettől nyugatnak 32 a. mtfd hosszú és 1—8 mtfd széles szigetet, a fővárosból kiindulva, mindkét hosszirányban végig kocsizhatjuk. A szigetet bozót fedi, a pálmák a bozót közé ültetve, csak helyenként találunk teljesen kiirtott, jól megmunkált kis területeket, itt jamot (dioscorea) vagy bananát termelnek. A benszüllött-falvak rendszeren az út két oldalán, egymástól távol eső házak sorából állnak: a házak körül gyep terül el; hónap vége felé, büntetés terhe mellett tartozik minden lakó a háza környékét felseperni. Ilyenkor park jellege van a községeknek.

A temető helyeket itt is, mint az óceán déli szigetjein, mindenütt a házak közelében találjuk. A sírhelyet korallal, kagylóval, üres üvegekkel rakják körül: az elhunyt sírjára temetéskor virágot vagy virágból gyékényszerű sallanggal készült füzért vagy pálmalevélből font kosarat tesznek.*)

A munkaképes fiatalság nappal az ültetvényeken dolgozik, az otthon maradt asszonyok pedig a tápa-szőnyeget készítik. A tápa-szőnyeg készítéséhez a hiapo nevű cserje héját használják fel: a lehámozott vizes héjat fásúlyokkal széles szalagformára kalapálják, a szalagokat különböző

*) A frissen font pálmakosárban előbb homokot visznek a sírra és azután helyezik rá az üres kosarakat. A homokkal fedett sírt diszesnek tartják, a homokvitel pedig az önmegaláztatás allegoriáját akarja képviselni. A temetésnél a pogány kor babonás alapú szokásaira, az evvel összefüggőleg allegorizált szertartások alapján, ma is ráolvashatunk.

nagyságú terítőnek ragasztják össze és befestik, az így nyert tápat takarónak, terítőnek vagy függönyként használják. A nagy kalapálással járó tápa készítése minden újonnan érkezett figyelmét felkelti. Eltekintve ettől a zajtól, a Tonga szigeteken is ugyanazt a csendes életet találjuk, mint a déli szigetek mindenikén: a lakosság békés, nem helytelenkedik, nem kiabál, az idegennel szemben illedel-

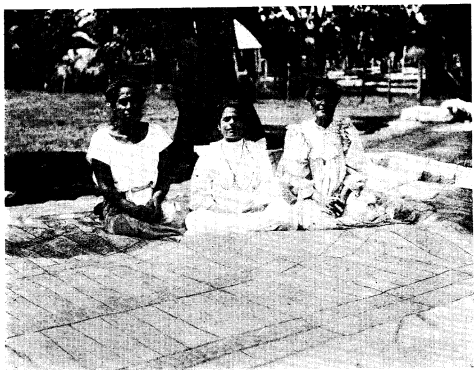
Sírhely a Tonga szigeteken.

mes, de a rokon maori fajhoz hasonlóan semmivel sem helyezi maga fölé a fehér embert. A tongai kedveli a lovat; gyakran látunk canterező benszülöttet: a mezítlábos lovas a kengyelvasat a közép és hüvelykújj közé fogja, vagy csak úgy szórén üli meg a lovat.

A sziget nyugati oldalán, Nukoalofától 13 a. mtfdre, a kettős lépcsőzettel épült, óriás korallapokkal szegett, langisokat találjuk. A langisokban a régi tongaiak az isten-

től származtatott királyaikat temették. A langisoktól 3 a. mtfd távolságban a Haamunga kő áll. A Haamunga három oszlopformán vágott koralldarabból készült, 25 láb magas diadalív vagy kapufél; a régészek nincsenek tisztában vele, hogy milyen kultúra hagyta itt a nagy darab köemléket.

A sziget nyugati felében cseppkőbarlangot is látogathatunk, a cseppkőalakúlatok közepesek, de a barlangban nagy mennyiségben elégetett pálmaág füstje bekormozta a

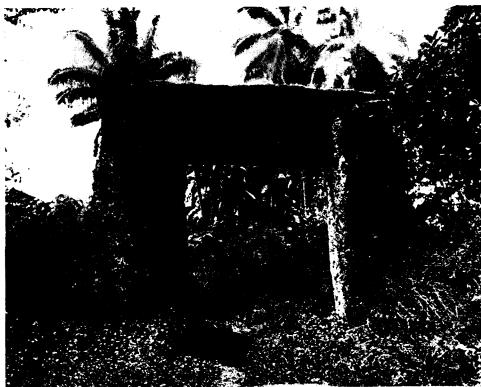
Tongai nőcsoport a házilag készült tápa szőnyegen.

fehér falakat, a látogatók pedig a barlang díszét képező cseppkövekből sokat letördeltek.

Tongatabu sziget északi felében, Nukoalofától 11 a. mtfdre, 20—25 fából álló csoportot nappal a nagy repülő kutya (*Pteropus ruficolus*) bőregerek lepik el. A rókafejú bőregerek a mondott fák száraz ágairól a hátsó lábaikon csüngnek le, a test jó részét eltakarva, nagy, sötét hártya-szerű szárnyaikkal. Időnként egyik-másik elunja magát, fel-

száll, bagolyforma repüléssel kört vág a levegőben és újból elhelyezkedik a társak közé: ha igen közel talál ülni valamelyik vérbelihez, a jogában sértett lógonc, sipongó, csipogó hanggal támad reá. A nagy böregér tapu *) a Tonga szigeteken, vagyis szent és sérthetlen.

A fidzsi-szigeteken látott rövidfarkú fecske itt is szép számmal van képviselve; a kikau madár gyakran kiénekel

A Haamunga köemlék Tongatabu szigeten.

a sűrűből: vadgalamb-búgás is hallik elvéte, a szép kék hátú king fisher (*Todirhamphus Pealei*) pedig gyakran ráríkant az utasra. A miner madarat csodálatos módon még nem honosították meg az angolok a tongai szigeteken.

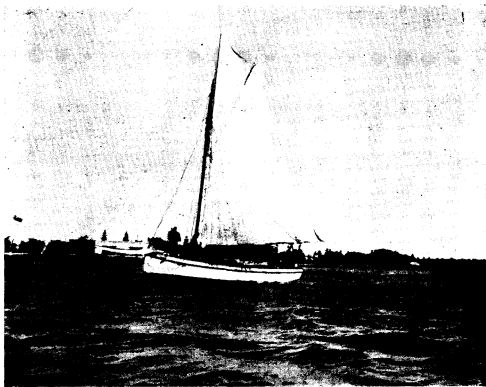
*) A tapu jelentősége a polinéziai szigetesoportokon mindenütt ugyanaz; tilalmat jelent, amely tilalom be nem tartása, az európai befolyás előtt halálbüntetéssel járt. A szamoai, hawaii, újzélandi szigeteken tabu-nak mondják, a Cook szigeteken meg kapu-nak, de az értelme egy. A messze szigeteken elszórt polinéziai faj rokon voltának igazolásánál ez is egy bizonyíték.

A Tofua tűzhányón és a Honga Tonga madárszigeten.

(182 t. mtfényi körút vitorlásan.)

A tengeralatti tűzhányó.

Még Suvában olvastam volt a lapokban, hogy Tonga-tabu sziget közelében, 1907 júniusban, egy tengeralatti tűz-

A Kolofoou vitorlás.

hányó tört ki. A leírás szerint a kitörés a sziget délnyugati partjától 20—25 t. mtfdre esik. Az eleintén pár percnyi időközönként ismétlődő kitörések a sziget délnyugati partjáról láthatók voltak. A hír olvasásakor elhatároztam, hogy az első alkalmatossággal a Tonga-szigetekre megyek, hogy még tevékenyen találjam a tengeralatti tűzhányót.

Nukoalofába, a Tonga-csoport fővárosába érkezve, tudakozódásomra azt kaptam válaszul, hogy a tengeralatti

kráter az utolsó hetekben végleg elpihent, sőt a sziget déli partjáról magam is igazoltam a kedvezőtlen hírt s egyelőre letettem a tervről, hogy vitorlásan közelítem meg a helyet.

Annyira beleéltem magamat a gondolatba, hogy a Tonga-szigeteken vulkanikus megfigyeléseket teszek, hogy nem értem volna már be a rendes turista-látványosságokkal. Ha nem láthatom közelből a tengeralatti kitöréseket, gondoltam, visszamegyek a Tonga-tabu felé menet látott füstölgő Tofua vulkánhoz.

II. György tongai király miniszterelnökének szíves engedélyével kibéreltem a tongai kormány kezelése alatt álló Kolofoou nevű vitorlást és augusztus 14-én reggel neki vágtam az oceánnak.

A jól épült 6 vagy 7 tonnás sajkának kívülem öt benszült útas volt, és pedig: a kapitány, három tengerész és a nukoalofai kikötő pilotája. Az útitársak a nevük után ítélve, tengerészből származhattak, így a pilota neve Aholelei jó időt jelent, Mogofisi, Tonu és Manutahi tengerészek neve magyar fordításban hal, nagy hal és tengeri madár lenne, csak Moli, az öreg kormányos vette a nevét a növényvilágból.

Estig gyenge oldalszél mellett, felhúzott vitorlákkal utaztunk; a hajósok jó karénekkal és cápahalászati mesékkel szórakoztattak.*)

Az est beálltával körül felhők tornyosultak: az alacsony kis hajóról a mindjobban tarajosodó hullámokra tekintve úgy

*) A Tonga-szigeteken a cápát hurokkal fogják; állítólag a cápa párzáskor a felszínhez közel szeret úszkálni, a halászok ilyenkor a cápa-járta helyeken pálcára kötött húst tartanak ki a csónakból, a csónak körül ólalkodó cápák gyors úszással a zsákmányra törnek és a családék előtt tartott hurokba kerülnek. Eddig, több oldalról nyert információ szerint elfogadható az előadás, de a benszült képzelem tovább megy, szerintük a cápa a hajósok csalogató énekére jön, az éneket bemutatták, a szövege az édesgető szavak kíséretében mondott hívás egyhangú ismétlése. Tonu, a nagy hal meg volt győződve hívó szava varázshatalma felől, de amint mondta, most nincs ideje hasonló halászatnak; jönnek csak el december vagy januárban, majd látnám, hogy mit művel ő az énekével!

éreztem, hogy decembertől áprilisig (a cyklont is hozó időszakban) még sem lenne tanácsos hasonló kis vitorlásan több napi útra kelni.

Vacsora előtt hajósaim a pilota vezetésével esti imát mondtak, vacsora után elénekelték pár tongai és számoai dalt, aztán lepihentem a hajó kormányánál levő kétfekhelyes kabinba. A hullámhátakon átsikló hajócska álomba ringatott, de a kabin felett nyitott tetőn át csakhamar felébresztett Moli uram szava. A hajó közepén szunnyadó legénységnek osztogatta a rendeleteit. Amint a dolog többször ismétlődött, lecsukni készültem a tetőt, de nem lehetett, mert az iránytű, amely nélkül ma már egy öreg tongai hajós sem utazik, agyam fejénél volt elhelyezve.

Éjfél után csend lőn, megálltunk a nyílt tengeren, mert a felhővel borított sötét éjszakában nem vehettük ki a keresett szigetet. A vitorlától megfosztott hajó féktelen ingásba kezdett.

Négy óra tájban kelet felé üstökös jelent meg az égbolton, csillagának fénye tejúvegen át nézett, megtört fényhez volt hasonlítható; széles, vizes tejszínű farka kbelől 12—15-szöröse lehetett a csillagnak.

Virradattal jó hátsó széllel folytattuk az utat.

A keresett Tofua-sziget és a túl rajta északnak eső Koa-sziget füstfelhőből bújtak elő.

Reggel 10 órától Tofua nyugati partja mellett tartottunk.

Az 1800 láb magas Tofua-sziget déli felét őserdő borítja, a sűrű bozótból kókuszpálmák emelkednek ki. A bozót a sziget északi felén gyéresebbé válik, itt pillantjuk meg először a sziget közepén erősen füstölgő tűzhányó északnyugati kopár, hamuval és törmelékkövel ellepett kráterének szélét. A part a sziget körül 50—100 láb magas fal, amely lávából és egyéb vulkanikus termékből áll.

Augusztus 15-én déltájban, Nukoalofától északnyugatra 90 t. mtfdre, Tofua-sziget északi végén, a Koa-szigettel képezett csatornában vetettünk horgonyt. Csónakon partra szálltunk és most fel a vulkánra.

A lakatlan sziget északi partján benszülött-házikó áll, a nukualofai molóhoz szükséges kötőréskor ezt a házat látták a munkások, ma elhagyatott. A háztól keskeny ösvény vezet a sűrűségbe: már azt hittem, járt útunk lesz. Az ösvény azonban pár száz lépés után elveszett és ettől kezdve a sziget közepét elfoglaló tűzhányóig, magunknak kellett utat törni. Egy darabig vízmosáson jártunk, amelynek feneke

A Tofua sziget tevékeny krátere (Tonga szigetcsoport).

lávába vágódott, majd süppedő, porhanyó, kékesen fekete vulkanikus hamuval telített termő talajon vezet tovább. A vízmosás széleit fa és cserje sűrűn nőtte be, a fákat ujjnyi folyondárok kötik össze. A vízmosáson túl eső területen a páfrány és más cserje csaknem járhatlan sűrűséget képez. A páfrány és különösen egy földalatti gyümölcsöt termő bokorfaj tövében lépten-nyomon disznótúrásra találunk. Ha a vadász ösvényt váгна magának a kilövésre, vagy pedig

a vízmosás mentén venne állást, jó kopókkal a régtől elvadult, most már vadszámba menő disznókra*) eredményesen vadászhatna.

Két órai igen fárasztó csöörtetés után végre közel érkeztünk a célhoz; a velünk hozott ebédet itt elfogyasztva, újult erővel tettük meg a még hátralevő $\frac{1}{4}$ órai mászást.

A hegytetőn olyanforma kép tárult elém, mint amelyet az új-zélandi Waimangu gejzer melletti dombon láttam.

Ugyanaz, más helyről felvéve.

A kráter északi, külső oldalát, élesen törött kövek borítják. A törmelék között három helyen vízhozta, kékesen fekete hamuval bemosott süppedés, valószínűleg egy-egy mellékráter lehetett.

A $2\frac{1}{2}$ —3 a. mtfd kerületű öreg kráter déli felét erdő-

*) Az első kutatók vagy telepések hozta sertés és szarvasmarha a déli oceán több szigetjén elvadult és elszaporodott; az emlősszótályt a bőregér, a patkány és egérrel együtt ezek képviselik.

ség fedi, a fenekét kékvízű tó tölti be. A tó északi partján, keletről nyugatnak három óriási hangyaboly formájú újabb keletű kráter sorakozik olyan formában, mint a hawaii sziget-csoport Maui szigetjének Haleakala nevű kráterében. A nyugati hangya-boly alakú kráter végleg elpihentnek látszik, a másik kettőnek a krátere gyors egymásutánban vastagon ontja a sűrű fehér, kénes füstöt. A nagy, öreg kráterfenék északi oldalát a hármas belső krátertől, illetve a tó partjá-

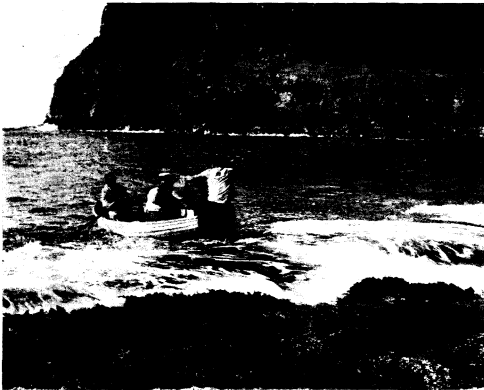
A Tafua szigettel szemben fekvő Koa-sziget.

tól a nagy kráterfalig hamu és kötörmelék lepte el, kelet felé pedig kihült lávamező húzódik a tó partja mellett.

A Tofua vulkán a f. évi május-július hónapokban volt tevékeny, a mostani, erősen gőzölgő állapot tehát csak a befejezett tevékenység utójátéka.

Hazafelé menet igen szép képet nyújtott a tengerből egyszerre kiemelkedő 3380 láb magas Koa-sziget. Koa-sziget pihenő kráterét szintén tó tölti be.

Vacsora után felbontottuk a vitorlákat és holdfény mellett kihajóztunk a két szigetközből. 14-én reggel 4 óra tájban, az üstököst megtekintendő, körülnéztem, hát nem még mindig ott forgolódtunk a két sziget közelében! Gyenge szelünk volt, ezenfelül a szigetek körül tartó tengerárral is meg kellett birkóznunk. Napkeltétől gyenge szellővel dél-nyugatnak tartottunk, a két Honga sziget felé.

Partraszállás a Honga Tonga szigeten.

16-án este 10 óra tájban érkeztünk a Tofuatól 54 t. mtfdre eső Honga Tonga szigethez. Közeledtünkre ezer és ezer madárszó hangzott a sziget felől, a madársipongásba a meredek szigetpart körül törő hullámok dörgése vegyült. Megközelítettük annyira a szigetet, amennyire a körülmények engedték, de a mély víz miatt nem vethetvén horgonyt, ismét a tengerre kellett bízni a sajkát.

A vitorlátlan Kolofoou még erősebb ingásba fogott. mint 14-én éjjel, Tonu, a nagy hal belebetegedett a szörnyű hánykolódásba, egyébként valamennyien jó kedéllyel köszöntöttük 17-én reggel a felkelő napot és a feltámadt jó széllel csakhamar horgonyt vetettünk a kettős Honga sziget között.

A két Honga (Honga Haapai és Honga Tonga) sziget vulkanikus eredetű. Mindkét sziget partja meredek lávaretegekből és egyéb vulkanikus termékből épült fel.

Honga Tonga sziget partján, a két sziget közti csatornában a part felé törő hullámok a lávaköből óriási kavicsokat formáltak. Itt néztük ki a helyet a partraszállásra.)*

Egyik hajósunk hasonló meredek, hullámjárta partú vidékről származván, igen értett az itt szükséges csónakkezeléshez. Közel evezett a parthoz, bevárta az alkalmas alacsonyabb hullámot, ennek a hátán a megfelelő magasságú helyig evezett. Egy utas kiugrott. A kísérletet annyi-szor megismételte, amíg mindhármunkat partra nem tett: de így is csak térdig vízesen értünk szárazföldre.

Érkeztünkre százával keltek szárnyra a fővényen ülő fekete és fehéren színezett kis sirályok. Épen költés idejére jöttünk, tojáson ültek. A tojások szerte-szét heverték a fővényen. A meredek partoldalon felmászva, a süppedékes, begyepesedett guanóról még nagyobb madársereget vertünk fel, a körül kóválygó madarak éles sikoltozással tiltakoztak a háborgatásuk miatt, de amint látták, hogy nincs bántódásuk, a közvetlen közelünkben visszahelyezkedtek az elhagyott tojásaikra.

Lejövet a partmentét jártuk be. A meredeken leeső lávafal a sziget egyik végén alacsony kiugróban végződik. A teraszforma kiugró teknőként formált, vagy kerekded bemélyedéseiben apály idején is megmarad a tengervíz.

*) Ezeket a hosszúkasan, cseppkőszerűleg és kerekdeden formált, valamint a tengerbe nyúló lávakiugrókon teknőszerűen kimosott köveket a benszülöttek minden további csiszolás nélkül vehetik használatba mint törő- vagy őrlő-eszközöket, mint ahogy a kávagőkér töréséhez használt teknőforma kőlapokat ma is így szerzik be a szigeten.

ezeket a mélyedéseket tüskés tengeri állatok, kagylók lepik el és kis korallcsaládok is itt kezdik építeni a talán igen hosszú időszakra nyúló családfájokat.

Reggel 10 órától ismét útban voltunk hazafelé. A közepes szemközti szél miatt csak este 9 óra tájban érkeztünk a Nukoalofa előtti külső reefhez. A felvetett kérdés volt egy éjjelt ismét kint inogni a nyílt tengeren, vagy megpróbál-

Testvérpár a Tonga szigetekről, az egyik pandanus kötővel a derekán, a másik városiasan öltözve.

kozni a belviz nehézségeivel. Az utóbbi mellett döntöttünk. A reefhez közel eső szigeteket a holdvilág dacára csak sejtteni lehetett, de a vidéket ösmerő pilotának ennyi elég volt a tájékozódáshoz. Addig vitorláztunk le-fel a hullámtörő vonal mentén, amíg rátaláltunk a mélyvíz kanálisra, de most jött a nehezebb feladat, a korallzátonyfoltok között mélyvizen maradni. A szemközti szél miatt folyton irányt változtató vitorlással nehéz feladat volt ez. Egy korallszirt

horzsolása után, a hold leszálltával, beszüntette Moli uram a további kísérletet. Horgonyt vetettünk. 18-án reggel Nukoalofától kb. 3 t. mtfd távolságban találtuk magunkat.

A parton végig füstoszlopok szálltak fel, vasárnap lévén, a lakosság itteni szokás szerint hajnalban főzte meg az egész napra szánt ételmet, mert a vasárnapot teljesen a pihenésre és templomjárásra szentelik.

Augusztus 21-én délután a tengeralatti vulkán újabb kitöréséről hoztak hírt a szállodába: meggyőződést szerzendő a hír valóságáról, kocsin a sziget délnyugati hosszvonalán fekvő kilátási helyre hajtottam. Egy órai megfigyelés alatt 13 kitörést láttam, délkelet felé. Úgy a kitörések közötti időszak, mint a kitörések nagysága változó volt. Tizenkét kitörés: 3 — 8 — $3\frac{1}{2}$ — $5\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ — 4 — 10 — 9 — 2 — 3 és 11 percben követte egymást. A felszálló füst hol egy, hol kettő, öt, sőt egy ízben hét füstoszlopot képezett. Tekintve a nagy távolságot, a gejzerek vízsugarához hasonlóan fellövelt páraoszlopok kiindulási pontját nem lehetett látni és így nincs kizárva, hogy az egy kráterből fellövelt füst csak később oszlott meg, habár ennek ellene szól az oszlopoknak osztott sípszerű (tehát egymástól nagy távolságra eső) sorakozása. Másnap reggel útra keltem a Kolofooun, de a nyílt tengeren több órai kedvező széllel való hajózás alatt a tűzhányónak semmi jelét sem látván, visszatértem. Pár napot töltöttem még Tongatabu-szigeten, ezalatt szünetelt a kráter tevékenysége. Elutazásom napján, 1907 aug. 26-án híre járt, hogy a vulkán ismét tevékeny. Az este felé induló Manapouri hajóról tényleg láttam két kitörést, mindkét alkalommal vastag, sötét füstoszlop szállt fel. A második kitörés kb. 10 perccel követte az elsőt.

Kitörési időszak alatt a hullámok nagy mennyiségben mosnak ki a partra kis darabokból álló, sötét hamuszínű tajtkövet. A hullámjárásra azonban látszólag nem birt befolyással a tűzhányó tevékenysége.*)

*) Hogy a tongai tengeralatti tűzhányóról újabb híreket nyerjek, 1907 dec. 24-én Apiából a Tonga-szigeteken át Aucklandba induló Atua

hajóval távozta. A Nukoalafában nyert információk szerint a tengeralatti tűzhányó augusztus vége felé és novemberben pár napig tevékeny volt. Az utóbbi kitörések alkalmával, nem mint a kitörési időszak elején, fehér és elvéve sötét gőzt, füstöt lövelt fel, hanem minden megfigyelt kitöréskor sötét-sárga, vagy fekete füstoszlopot, az éj beálltával pedig tüzet hányt. Mindez részben oda magyarázható, hogy a párával, füsttel együtt most mindig lávát is dobott fel a kráter, másrészt talán arra is enged következtetni, hogy a kráter közelebb esik a vízszinhez, vagyis, hogy a kitörési termékekből már részben felépült egy új sziget?

A Nukoalofában lakó M. hajóskapitánytól a tengeralatti tűzhányót illetőleg még a következő érdekes részletet nyertem: «Az R. kapitány vezetése alatt álló Ysabel nevű schooner 1907. évi augusztus hó 6-án Tongatabu-szigettől Aucklandba (New-Zealand) indult. Délután öt óra tájban a sebesen haladó vitorlás olyan lökést kapott, hogy a legénység azon hiszemben, hogy a hajó léket kapott, a szivattyúhoz sietett; a lökés megismétlődött, az utolsó lökést délután 6 órakor érezték. Ugyanezen idő alatt erős kénsszag vette körül a hajót. A forrongásban levő tengervíz színe elütőleg az oceán sötétkék színétől, piszkos zöld volt (tehát hasonló a sawaii sziget lávabeömlése körül elterülő tengervíz színéhez). A hajón érzett lökést valószínűleg tengerrengés okozta?! A jelzett hely a $21^{\circ} 18'$ déli szélességi és $175^{\circ} 47'$ nyugati hosszúsági fok alá esik. A kitörési hely Tongatabu-sziget északnyugati végétől kb. 15—20 tengeri méf. tehető». Az M. kapitány által elmondottakat az «Auckland Star» napilap 1907 augusztus 31-iki száma is hozta.

X. FEJEZET.

A SAMOA SZIGETCSOPORT.

A német fenhatóság alatt álló szigetek.

A Samoa (olv. Számoa) szigetek kelet délkelettől nyugat északnyugatnak a $13^{\circ} 30'$ és 14° déli szélességi és a 168° — $172^{\circ} 48'$ nyugati hosszasági fokok között fekszenek. Angolország, Németország és Amerika politikai befolyása a szigetekre 1870-ben kezdődött. Az 1899. december 2-iki egyezségben Anglia lemondott a szigetekről, Németország Sawaii ($1691 \square$ km.), Upolu ($869 \square$ km.), Manono ($8.5 \square$ km.) és Apolima ($4.7 \square$ km.) szigeteket vette az oltalma alá, Amerika pedig az «United States Naval Station Tutuila» elnevezés alatt Tutuila, Manua (Tau, Ofu és Olosega) és Rose szigeteket, összesen kbelül $216 \square$ kiterjedésben.

A Samoa szigetek vulkanikus eredetűek. A német fenhatóság alá tartozó Sawaii szigeten a legmagasabb hegy 1800 méter, Upolu szigeten pedig 1100 méter. A hegyláncok keletről nyugatnak húzódnak, meglehetősen meredek gerincekkel. A völgyekben vízmosások képződtek. Sawaii szigeten ritkábbak a patakok, mint Upolun, mert a köves talaj átszűri a csapadékot, úgy hogy a legtöbb esetben földalatti folyással csak a partokon törnek elő, mint források.

Az éghajlat tropikus; a passat szelek májustól szeptemberig felfrissítik a levegőt, a mondott időszakban kevés eső esik; a decembertől április végéig tartó meleg évszakban a nyugati szél uralkodik, gyakori zivatar és zápor-esővel. Az évi átlag melegség 20 fok Reaumur, az évi eső

A benszülöttek mind áttértek a keresztény hitre. Foglalkozásra nézve földművesek és halászok. Az idegen telepesek kókuszdiót, kakaót, vaniliát, kávé és kaucsukfát termelnek. Az európai ültetvényesek vállalkozása elé nagy nehézséget gördít a munkáshiány. A benszülött, dacára a magas bérviszonynak, nem vállal huzamosabb időre munkát; (ha nem vállal, kényszeríteni kellene rá, gondolja egyik-másik aranyra éhes ideszármazott). A munkáshiányt pótlandó, újabban a kormányzóság engedélyével, kínai kulikat hoztak Upolu szigetre, három évi munkakötelezettséggel.

Az ifjúság a 7-ik évétől a 16-ik évéig tanköteles.

A benszülöttek részére való szeszkimérés a számoai csoporton is tilos, Sawaii, Manono és Apolima szigeteken a rendelet vendéglő hiányában teljesen keresztülvihető, részben ennek tulajdonítható, hogy a mondott szigetek lakossága jobban megőrizte ősi szokásait, mint az Upolu sziget lakossága. A főváros, mint mindenütt a déli tenger szigetjein, rányomja a bélyegét a lakosságra: a vendéglők előcsarnokában ácsorgó benszülöttek itt könnyen hozzájutnak egy-egy

kedők jogait, mint az újabban kivándorolt német alattvalóké. A német kereskedők között szép számmal van képviselve a sovíniszta, rövidlátó és önző elem, ezek minden nem német ajkút kizárnának a közügyekhez való hozzászólásból és egyszerre, bevezetés nélkül fognának hozzá úgy a germanizáláshoz, mint a benszülött munkaerő kihasználásához. Nincsenek ők tekintettel az európai felfogással nem egyező alapon fejlődött benszülött szokásokra; nem látják be, hogy az a szigetlakó, akinek minden szükségletét kielégíti az ős talaj terméke, akinek még nem rafinálódott oda az érzéke, az ízlése, ahol mi európaiak tartunk, nem érezheti a szükségét a munkának. A számoai megműveli a tarót (vagy amint ők mondják, talót), jamot termő földcskéjét, fog annyi halat, amennyit elfogyaszthat, összeszedi a lehullott kokuszdiót, leszedi az érett banánát, kenyérgyümölcsöt, ananászt és a lankasztó, nedvesen meleg idő hátralevő részét átpiheni — este pedig tánccal, énekkel, lakomával zárja le a napot.

Nem kívánom Samoának, hogy a mondott újítók felfogását követő kormányzó kezében összpontosuljon a hatalom, pusztulását jelentené ez mindannak a számoai őseredetiségének, ami olyan kedves a naiv egyszerűségében és amit az előző angol rendszer nyomán békén hagytak fejlődni a maga ősi irányában.

pohár szeszese italhoz, a méregdrága szeszt nem bírja meg az erszényök és ezzel előállott a számoai előtt eddig ismeretlen fogalom, a szükség érzete.*)

Apia.

(Nukoalofától 560 t. mtfd.)

Apia, a német fenhatóság alatti Samoa szigetcsoport fővárosa, Upolu sziget északi partján fekszik. A korall zátonygyűrűvel védett öbölben, érkezéskor, távolról szembe ötlik a zátonyon oldalt fekvő német hadihajó roncsa. 1889-ben a kikötőben horgonyzó három amerikai és az Adler nevű német hadihajót földrengés, vulkanikus behatás vagy mindkét tényező létrehozta tidal (ár) hullám zátonyra vetette, a hajós nép felerészét lesöpörve a fedélzetről. Zátonyon fekvő hajóroncs szokott látvány a déli szigetek közeliében, de a négy hadihajónak érdemes felemlíteni a történetét, mert segélyünkre lesz a Samoát lakó népfaj tanulmányozásánál.

A hadihajók a fellázadt szigetlakók megfélemezésére érkeztek ... és az európai civilizációt alig ösmerő lakosság a hullámok hozta ellenséget nem hagyta ottveszni, hanem a saját élete veszélyeztetésével sietett a segélyére.

Az Apia hátterét elfoglaló hegy is regél a számoai (polinéziai) faj lelkületéről: Stevenson, a hírneves író, a számoai benszülöttek iránt érzett rokonszenvétől áthatottan, Apiát választotta lakhelyül; 1884-ben történt halálakor a benszülött főnökök (Alii) együttes rendeletére, ötszáz munkás a város mögötti dombon, az öserdön keresztül, háromszáz méter magasságig ösvényt vágott és a «szerető szív» koporsó-

*) New-Zealandban és az új-zélandi szigetek alá tartozó Cook szigetcsoporton behozott területenkénti kimérési tilalom célhoz vezetőbb a számoai rendszernél, vagyis a benszülöttekre kivetett tilalomnál, amit azonban nem lehet keresztülvinni a szigetekeken elszórtan lakó, szeszhez szokott fehérek miatt.

ját — amint Stevensont nevezték — törzsfőnökök vitték fel a temetőhelyre.

Apiának nincs kikötőhídja, a hajók az öbölben vetnek horgonyt. Érkeztünkre a benszülöttek hosszú csónakokon jöttek elibénk. A különböző irányból siető csónakokon herkulesi termetű benszülöttek eveztek, énekszóval. Az elő-énekesek magas gégehangja ki-kiszólt a jó karénekből, ez

Számoai leány, nyakán sallangos ulával, a háttérben tipikus számoai házak, Upolu szigeten (Samoa szigetcsoport).

csak eredetibbé tette a barna bőrű hajósok megjelenését. A vasmacska feneket ért, a csónakok most az érkező oldalon sorakoztak, csendben várva a leszálló utasokra... de a dal nem hangzott el végleg, távol eső vidékekről megkésített csónakok jönnek, énekszóval, majd amint elhelyezkedtünk a csónakokban, a mi csónakosaink is rázendítettek. Mintha Velencébe érkeznének és a gondolákon mindenütt gitárt pengetnének! ... Ilyen hangulat szállja meg a Samoába

érkező utast. Csakhogy a velencei kanális nem bírja meg a napvilágot, holott az apiai öbölben napfénnel is holdvilágos hangulat jár.

A félkörforma öbölparton pálmák között látszó Apia, a háttérre képező, sűrűn benőtt hegyekkel tetszetős képet nyújt. Az európaiak házai a szúwai és levukai, csinnal tartott házakhoz viszonyítva, elhanyagolt külsővel bírnak; de csak pár lépést tegyünk a sziget belseje felé és a barátságos benszülött lakók között találjuk magunkat. Az ovális, ritkán kerekdedforma benszülött-házak a kagylóforma tetőt viselő gerendák között nyitottak, a ház vázát képező gerendákon kívül egy vagy két középgerendát és szarufákat alkalmaznak. Úgy a gerendák összetákolásánál, mint a szarufák és a tetőkészítésnél az egyedüli összetartó anyag, a kokuszgyümölcsöt fedő rostból készült zsinég. A zsineggel való kötésben a számoaiak nagy mesterek. A ház padlózata tengermosta fekete lávakavics, a kavicson pandanuslevélből készült, a gyékényfonottashoz hasonló pokrócokat terítenek. A gerendák közét esős időben és hűvös éjszakákon kokuszlevélből font függönyökkel fedik le, egyébként körül nyitott a számoai ház: nyitott, mert nincs mit gyugtatniok, nyitott, mert a vendég szívesen látott és nyitott, mert a meleg, nedves éghajlatnak megfelelőleg ez a legcélszerűbb építkezés.

Vacsora után bebarangoltam a benszülött házak környékét; mindenütt lámpafénynél ült együtt a család, a legtöbbször nem is sejtették a jelenlétemet. Udvari estélyen sem folyik csendesebben a társalgás, mint ezekben a nyitott házakban, csak a kis gyerekek csapnak olykor zajt, de gyerekeknek mindent szabad a polinéziai otthonban.

A számoai szigetlakó.

A számoai benszülött a test színét illetőleg nagy átlagban világosabb árnyalatú az átlag polinéziaiainál, az arc kifejezését véve pedig némileg a kaukázusi fajra emlékeztet;

a ruházatát illetőleg legközelebb áll a tongaihoz (értem a tongai viseletet meleg időjáráskor). A számoai ifjú 16 éves korában térdtől derékig tetoválja a testét; a fájdalmas művelet sokszor napokig eltart és ünnepi jeleggel bír, mert a tetovált a művelet végeztével felnőtt számba megy. Az így tetovált távolról úgy mutat, mintha sötét rajzzal ellátott tricot-nadrágot öltött volna fel; a sziget körül járt első útasok között így is számolt be egy kutató az akkor még egyéb öltönyt nem hordó benszülöttekről. Az érdemes férfi úgylátszik beérte a tisztas távolból való kutatással!

A nők is gyakran tetoválják a felső lábszárat, de nem mint a férfiak sűrű tűszúrással, hanem egymástól távol eső keresztvonások vagy pontozott vonalak alakjában, ugyanilyen rajzzal díszítik a kézfejet; az így tetovált kézfej távolról áttört csipkekecstyűt látszik viselni.)*

A haját a férfiak általában, a nők részben úgy ápolják, mint a fidzsi szigeteken, de rövidebbre nyírják. Fejdíszként fehér vagy piros virágot tűz mindkét nembeli a füle mellé vagy a hajába. A nyakon az Eugenia sp. bokor hosszúkás vörös bogójából vagy a pandanus fa gyümölcsének piros, hosszúkás gerezdjéből és virágszirmokból készült füzért, az ula-t hordják. A mezítlábos számoai szépnembeli Apia környékén és a fehérek lakta hittérítővel**) ellepott vidékeken

*) A kéz tetoválása a hawaii nőknél is divatban volt.

**) A hittérítők kétségtelenül sokat és gyakran üdvösen fáradoztak a déli tenger szigetjein, hiba a működési programjukban az, hogy a középkori vakbuzgók módjára formákon nyargalnak; ilyen formanyargaláson alapszik az angol egyház hittérítőinek az a rendelete, hogy misén a benszülött nőnembeli kalappal a fején jelenjék meg. Ez a rendelet esztétikai szempontból egyenesen fellázító! . . . A mezítlábos, formás számoai nevetgélő diva vasárnapi hosszú köntösében és a nyírott haján lötyögő szalmakalappal közönséges és nevetséges pesztonkává degradálódik . . . A meleg éghajlathoz nem vágó hosszú ruha is a misszionárius befolyás szülöttje. Eltekintve a szépmészeti szemponttól, ez a viselet egészségileg is hátrányos, mert mit tesz meleg napon a hosszú ruhájában hazaérkező leány? . . . félredobja izzadt testéről a ruhadarabot és meghűl, a meghűlés pedig Samoában, a tánc és ének honában, gyakran végzetes.

lassanként áttér a bokaig érő pongyola viseletre, egyébként hű maradt a sokkal célszerűbb és az éghajlati viszonyokhoz megfelelőbb ősi viselethez. Az így öltözött számoai díva a dereka köré láva-lávát (színes vászon), vagy ünnepi alkalmakkor faháncsból kalapált siapo-t, vagy a finom fonottas ie siná-t köt, a felső testet kendővel takarja be, vagy rövid, kivágott derekú és újjú ingecskét ölt... Vétek is lenne a számoai hátat és karokat nem szabadon hagyni!

Szép női típus, a Samoa szigetekről.

A családi tűzhely körül és a központtól eleső helyeken a láva-láva magában is megteszi, a fehér ember közeledtére azonban, különösen ha a vihogó fajtából való, gyorsan felkapkodják a felső ruhát.

A fekete szemű, mosollyal született szépnem dísze a teli nyak, hát, a gömbölyű kar, dús hajzat, fehér fogak. A lábszáron csak a boka kifogásolható. Ha mindezt egészséges, bársonyos, kávébarna bőr fedi, olyan kíváncsú terem-

téssel állunk szemben, aminőt a déli tenger igézettel teli őstermészete is csak itt hozott létre . . . A rövid ismertetés keretébe tartozik még, hogy mindkét nembeli a test tisztaságára igen sokat ad, — és ezt illetőleg kiállja a versenyt az európai legtöbb fürdőt vevő első ezerrel. A lovagiasan gondolkodó számoai férfi a nővel csak a könnyebb házi teendőket végezteti, kíméli, hogy megtartsa testi épségét: azzal pedig, hogy nője szívét és kegyét megnyerte, még nem nyert végleges jogokat felette. A megsértett, az álmos, a fáradt diva új és új hódítást igényel.

Ha egy ilyen táncra, énekre kész, egészséges leányka másod- vagy többed magával (egyedül nem, ez nem egyezik meg az illemszabályaikkal) meglátogat egy fehér embert (papālangit), amint szerét teheti, leül az íróasztalhoz és az első darab papírlapra szerelmes levelet ír — de tévedne, aki az írott malasztot komolyan venné. Csak enyelgés ez, nagy mesterek ők ebben. Az ő szivecskéik rejtekéhez nehéz a hozzájutás. (De erről később lesz szó.)

Kirándulás Apiából.

Mata'afa a detronizált király.

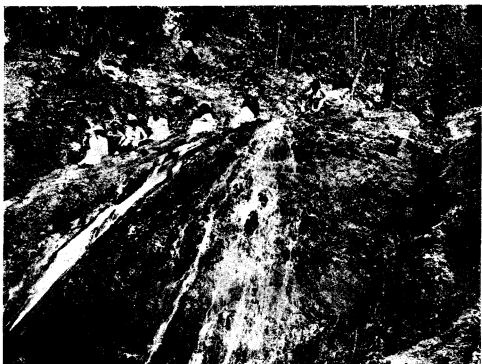
A számoai társadalom szertartásos iránya.

Augusztus 29-én reggel, az Aucklandből és a Tonga szigetekről érkezett útasok kívánságára a Papasea vízeséshez tettünk kirándulást. A Papasea igénytelen vízesés. Hasonló környezetben, mint 29-én láttam, olyan látvány, aminőt talán csak Samoa mutat fel! A kiránduló társaság több kocsiból állt; a legtöbb kocsin párosával egy ben-szült leány és egy útas ültek. A velünk jött apiak lakók szíves utánjárásával, a főváros válogatott szépségei csatlakoztak a kiránduláshoz.

Kókuszpálma, banána és kakaó ültetvények mentén, majd folyondárral körülfutott ősfák között, 8—10 kilométernyi kocsizás után, megváltunk az egylovas taligáktól és a víz-

esésig hátralevő félórai útát gyalog tettük meg. Az utolsó negyedórai út meredeken visz le a vízesés fejéhez. A távolról érkező kis hegyi patak síma lávaterraszról esik lefelé.

A helyszínre érkezve, vendégeink, hogy a fürdéshez hozott színes ingecskékbe bujjanak, félrevonultak, az ing alatt pedig fentartották a derék köré kötött láva-lávát. Az átöltözés pillanat műve volt. Most sorjában letelepedtek a

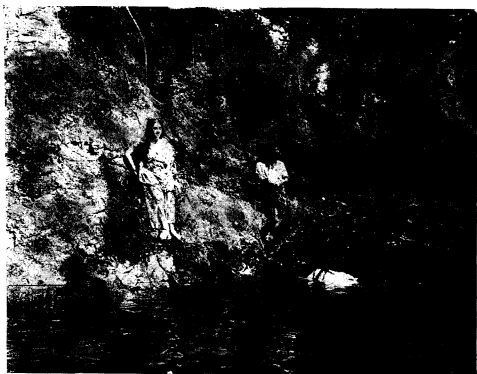
... Egyik leány egészen kiült a vízesés szélére és gyors elhatározással csúszni kezdett lefelé, a síkos meredeken ... Papasea vízesés (Upolu sziget).

vízesés kiugróján. Festőbb képet el sem lehet képzelni ennél az ingecskékben sorakozott formás leánycsoportnál!

Egyik leány egészen kiült az esés szélére és gyors elhatározással csúszni kezdett lefelé a síkos meredeken. A barna arcra hulló koromfekete hajat felbontotta a sebes légáram és a szigetek szép szülöttje patakvízzel esett versenyt az alatt levő mélyvíz medencébe. Kis vártatva kristályvízből napfénybe mosolygó Nympha bukott a vízfelszínre.

Az első Nymphát a második, a harmadik, a hatodik követte; egy ideig ott úszkáltak, bukdácsoltak, játszadoztak, majd a legformásabb testekhez tapadó vászonlepelben felmásztak az esés szélére, hogy megismételjék a csúszást. A velünk jött benszülött fiúk és a turisták is neki türekedtek, az előbbiek mesteri fordulatokat végeztek esés közben.*)

A kirándulásról haza érkezve, csakhogy éppen átöltöz-

A napon sütkezéző Nymphák.

ködtünk és újból előálltak a kocsik. F. benszülött főnököt látogattuk meg az Apiától két kilométerre eső otthonában. A szokásos káva-ivás után, ami Samoában több szertar-

*) A Papasea esés felé vivő kociút gyalogösvénybe csap át, a gyalogösvény őserdőn keresztül a Lanutoo krátertóhoz vezet. (Apiától 18 km.) Az őserdőben szép számmal tartózkodnak az énekes madarak. A bushal és pálmával benőtt kráter tiszta tóvizével, szintén kedvenc kirándulási hely Apiától.

tással jár, mint a Fiji vagy Tonga szigeteken, a főnök fiának házába mentünk. Itt táncot vártak. A táncoló csoport férfiakból állott; a csoport közepén a herkulesi termetű főnökfi és neje, a bájos Faamu foglaltak helyet. A számoai tánc jórészen pózokból áll, a sorban ülő táncosok kar-, derék- és fejmozdulatokat végeznek, az előtáncos pár pedig állva lejt; ezenfelül egy vagy két állva lejtő táncos az

Mata'afa nagyfőnök lakóháza előtt, Upolu szigeten, közel a fővároshoz.

udvari bohóc szerepét játssza. A benszülött hercegnő olyan kecsesen és annyi művészettel táncolt, hogy jó mester vezetésével elsőrangú ballerina válhatnék belőle.*)

Az Apiával határos Mulinuu községben lakik az ősz Mata'afa, a Samoa szigetek egy részének a német fenható-

*) A számoaiak táncja talán a legfejlettebb a déli tenger szigetvilágán, a legtöbb dal is Samoában kél szárnyra; az énektudást illetőleg túl tesznek rajtok az orrhangtól elszoktatott és az egyszerűsített (betű) hangjegyet ismerő tongaiak, dalaik jórészt azonban Samoától kölcsönzik.

ság első időszakában elismert uralkodója. A pandanus szőnyegen keresztbe tett lábakkal ülő nagyfőnök a nyakán aranyláncon függő aranykeresztel fogadott.

Az öreg úr minden ízében főnök, angol lord sem lehet előzékenyebb és méltóságteljesebb nálánál.

A nagyfőnök a saját birtokán felül a német kormánytól nyert subsidiumot élvezi, érzelmileg nagy katolikus: a benszülöttekkel szemben teljes mértékben fennáll a tekintélye. Így pl. kocsisom, dacára annak, hogy törzsfő és távoli rokonságban áll Mata'afával, amint az útról a főnök háza felé befordultunk, leszállt a bakról és vezette a lovat. Ugyancsak így cselekedett az elmenetelnél. A számoai szokásjog szerint egy nagyfőnököt a tiszteletadásnak ez a neme illeti meg.

A számoaiak társadalmi rendjét különben is a szerartásos szokások láncolata fűzi össze: a közönséges halandó a törzsfőnökkel szemben választékos, a számára előírt, az úgynevezett főnöki szavakkal él (csakis főnök számára feltalált szavak). A felsőség elismerése, a tiszteletadás és egyéb szigorúan körülírt formai jogban nyilvánul. A fehérek fenhatósága óta, az európaiakkal való érintkezésből folyólag, változások álltak ugyan elő a benszülött szokásjogban, de az egymásközi érintkezésben jórésztben a régi hagyományaik iránytadók.

A polinéziai faj általános vonása, a türelmesség és csendes magatartás, a számoai szigetek lakóira is ráillik, a számoai ezenfelül olyan udvarias a fellépésében, hogy tekintetben gentlemannek mondható.

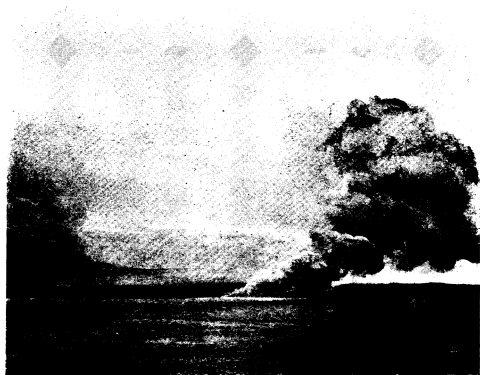
A Sawaii szigeten. A tengerbe ömlő láva.

Apia és Sawaii sziget kikötőhelyei között az összeköttetést a bizonytalan időközökben járó, kis kereskedelmi vitorlásokkal tartják fenn. 1907 augusztus 31-én ilyen 20-tonnás vitorlásra indultam el Apiából, Sawaii látogatására. A hajónak kívülem még két utasa volt, W. a sawaii

sziget kormányzásával megbízott, angol származású főhivatalnok és egy benszülött hittérítő.

Virradat előtt, Apiától egyenes vonalban 43 t. mtfőre, a tengerbe szakadó lávafolyóval egyirányba érkeztünk. Megközelítettük kbelül fél kilométerre, a szél jóvoltára bízott kis járművel ennél közelebb nem mehettünk.

A sziget belsejében (egyenes vonalban) 11 kilométerre eső kráterből eredő láva, régibb lávaágy alatt elrejtve ér-

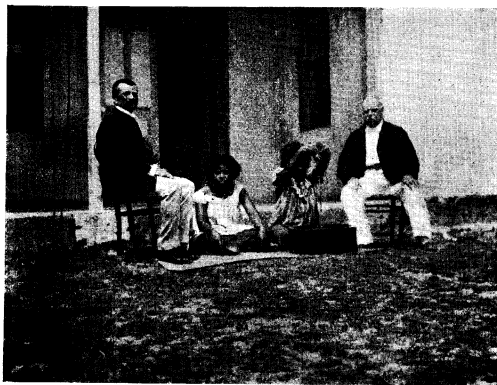
A tengerbe szakadó láva Sawaii szigeten, 1907 szeptember hó elsején.

kezik és egyszerre tör elő a tengerparton. A forró láva és a tenger érintkezésénél áthatolhatlan hófehér gőzoszlop két szárnyra. A korallvázformákat váltó gőzfelhő lábánál, mintha kikötömenti város állna lángokban, haragos vörös lángnyelvek futkostak.

A gyorsan lehűlt láva időnként robbanásszerűleg, durranó hang kíséretében repült fel és fekete foltokként jelentkezett a hófehér párafelhőben. Virradatkor a tűzfény

világosabb árnyalatokat vett fel, majd átsapott rózsaszínbe, végül már csak helyenként villant meg a gőzburokban.

Matauto öböljéig, Fagamalo (olv. Fangamalo) község kikötőjéig, még három és fél t. mtfidet tettünk meg. A hullámjárásnak északnyugot felé kitett Matauto öblöt az északi part mentén korallzátonygyűrű védi; a hullámtörő korallrész az 1905-iki lávával határos Saleaula községig húzódik.

Fagamalóba érkeztünkkor kávát szolgáltak fel (Sawaji szigetcsoport).

Saleaulán túl az 1905-ben folyó láva a tengerpartot, a korallzátonyt környező részig, kitöltötte.

Megérkeztünkkor a helybeli hittérítő iskola tanítványai 12 evezős ladikon jöttek a fogadtatásunkra. A ladikban leányok és fiúk vegyest eveztek.

Partra szálltunkkor a község eleje fogadott. Üdvözlés után Mr. W. megvendégelt kávéval és felajánlotta vendégszerető házat.

De a benszülöttek házi szentélyébe jobban betekintendő, benszülött-házat béreltem ki és ott szálltam meg.*)

Fagamalo (olv. Fangamaló) község Sawaii sziget keleti partján. A számoai abc. A taupo leány.

Itt vagyok hát Sawaii szigeten, a polineziai faj egyik ősi fészkeben, ahol a civilizáció még kevésbé változtatta át a régi szokásokat mint Upolu szigeten. A tengerpartmenti pálmafák között elszórt házak nyitott oldalain át mindenkinek szabad betekintés nyílik a benszülött-otthonba; egyszerű, igénytelen, szeretettel teli családi élet mosolyog ki mindenikből. Este a nyitott tűzhely vagy égő lámpa körül látjuk a családtagokat. Ma ezt a rokont keresik fel, holnap azt; — a vérbeli, a fajbéli, otthonra talál a családhoz tartozó házában . . . A pálmazorok között átszűrődik a vulkán tüze. Szép leányt szólítunk fel sétára, szívesen veszi, de a legtöbb esetben csakis társnő kíséretében követ. Kéz közben sétálunk, a derék köré fűzött kar sem ütközik a jó ízlésbe. Mit nem adnánk érte, ha megérthetnők a leánykák társalgását! Mert tudni való, hogy a Sawaii szigeten még csak a benszülött nyelv járja. A csupa magánhangzóval végződő szavak lágyan, ritmikusan válnak meg a szépek ajkairól.**)

*) Az egész utam alatt, de különösen a szigeteken, mindig a legnagyobb előzékenységgel és szolgálatkészséggel fogadtak. Ha mindenkinek köszönetet akarnék mondani, egy külön fejezetet szánhatnék e célra. De W. urat nem hagyhatom szó nélkül. Hogy három hónap alatt úgy hozzá szólhatok a számoai viszonyokhoz, mint aki éveket töltött a szigeteken, a kedélyes, jó tanácsadásban, magyarázatban kifogyhatatlan és mindig vállalkozásra kész Mr. W.-nek köszönhetem.

**) A számoai abc tizennégy betűből áll és pedig: a, e, i, o, u, f, g (= ng), l, m, n, p, s, t (sok helyen k-nak mondják) és v.

Két mássalhangzó nem lehet együtt, minden szó magánhangzóval végződik; innen van, hogy a benszüiött a mássalhangzóval végződő idegen szavakat csak átgyúrva tudja visszaadni, pl. egy világért sem tudták volna a nevemet másképp mondani mint Voiniszi, így lett steamerből (olv. sztimer, gőzhajó) sztima, spoonból (olv. szpún = kanál) szpüni stb.

Szájharmonika is előkerül, mesterileg kezelik a kis hangszer: majd meg kettős énekbe fognak. Így sétálunk, szinte megfélekezve magunkról, elfeledve a multat és álmoként élvezve a társak gyermekes kedvtelését. De még nem éltük bele magunkat a számoai szokásba: «a naiv időtöltés gyorsan átsapathat a regény befejeztébe» gondoljuk — és ebben, de erősen csalódunk! A folyton mosolygó, énekre, táncra hangolt, kacér számoai szépnemet mi európaiak nem értjük

Kiránduláson, számoai szépek társaságában.

meg egyszerre: bátrak, természetesek ők a fellépésökben, de sokat adnak a saját társadalmuk teremtetten konvenciókra. Az ő álmodozó kis világjoknak éppen úgy megvan az esztetikája, mint a fehér ember társadalmának; amit pedig Samoa-ban az illem előír, attól a bogárszemű szigetszépe el nem tér. Elsétálnak ők velünk estendeden, de rendesen csak kísérettel. A nevetgélés, ének, kacérkodás vége, hogy kísérettel érkezünk, mint ahogy elindultunk.

A szigetlakó nő az előrelátható tartósabb viszonyt (együttélés, számoai kifejezést használva házasság) jutalmazza, tekintve igen szabad, kacér modorát és hogy szívesen veszi az udvarló ajándékát, minden kecsessége mellett nemcsak hidegnek, hanem önzőnek, sőt számítónak is tűnhetik fel az újonnan érkezett szemében. A vágy tényleg nem sarkalja Samoa hölgyeit — európai értelemben, — de az önzés sem kenyerök.

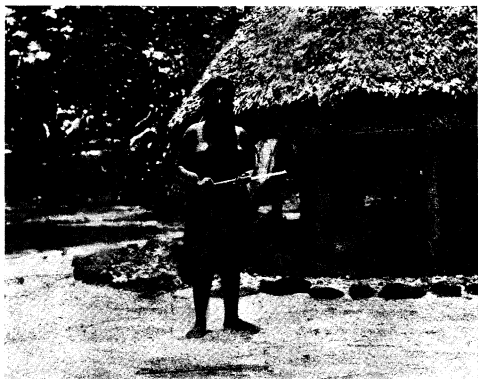

Lupesamoa taupo, Sawaii szigetről.

A számításról szólva, ennek magyarázatát társadalmuk kommunisztikus irányában találjuk. Az udvarló ajándékozta cukor, élelmi szer, selyemkendő, ékszer, amint jött, tovább megy, megoszlik a rokonság (aiga, olv. ainga) körében, ezt a számoai hagyományos szokásjog fejlesztette ide, ugyanígy áll a dolog a pénzbeli ajándékokkal is. Legjobb példa a mondottak magyarázatára, a női körben vezető szerepet vivő taupo leány ösmertetése.

A taupo leány vagy törzsfő családjából származik, vagy mint egy főnök fogadott leánya kapja a taupo címet. Minden nagyobb községnek megvan a maga egy, vagy két, sőt három taupója. A taupo idősebb nők felügyelete alatt áll; amint a címét megkapta, bizonyos tekintetben a község szolgálatába lép.

A falu féltett díszét a fiatal házasulandó törzsfők választják élettársul.

Aituivi taupo, Sawaii szigetről.

A házasulandó törzsfő kíséretetől, élelmi szerrel és ajándékkal megrakottan érkezik a leánykérő házba. A taupo falubeli tanácsa most összeül és eldönti, hogy elegendő-e a hozott ajándék vagy sem. Az utóbbi esetben visszaadják az ajándékot, a gavallér kérő azonban gyakran otthagyja a csónakszámra hozott élelmi szert és újból, gyakran harmad- és negyedikben, mindig jobban megrakva ajándékkal érkezik vissza.

Minél tekintélyesebb családból származik a taupo, annál nagyobb áldozatra kész a kérő községe, mert tudni való, hogy az ajándékot a rokonok hordják össze. Végül, ha a felajánlott ajándék megüti a kívánt mértéket, a taupo falujabeli beszélő főnök (tulofale*) a közérdeket kielégítettnek vélvén, addig beszél a leány szívéhez, amíg az igent nem mond. Ezzel azután befejezést nyert a taupo szerepe és a helyét rendesen nővére foglalja el.

A taupo leány, házassága előtt, még a közelmúltban az összegyűlt vérbeliek jelenlétében, nyilvánosan szolgálta-tott bizonyosságot érintetlenségéről. (A magáról megfedekezett taupót halálbüntetés érte.) Az európai felfogásba ütköző eljárás szörványosan ma is fentartja magát, de egészben elvesztette a jelentőségét. (A halálbüntetés persze elmarad.)

Egy másik a taupo világmökébe eső szokás, hogy a vendéglátó főnök, magas vendége iránt érzett bizalma és tisztelete jeléül, megengedi taupo leányának, hogy a vendéggel megossa a fekhelyét. A ház egyik végében a szülők és gyerekek, középen a taupo öreg őrangyalai, a másik ház-végen pedig a taupo és vendég egy őrangyallal, vagy esetleg anélkül álmodják át az éjszakát.

A mi felfogásunk szerint elképzelhetlen, hogy a kar-jainkban pihenő kacér leányka uralkodhassék a feltámaszt-ható érzékiségen; pedig a legtöbbször ez a dolog vége. A hajnali napsugár taupót csókol homlokon mellettünk és mi az első alkalommal csakhogy nem szégyenkezve, sőt méltatlankodva bújunk elő a szűnyogháló alól. A második, harmadik vendégszerető házban már változott a felfogásunk: egy nemét az elősmerésnek érezzük a velünk rokonszen-vezni látszó, de a társadalma által a részére kiszabott mér-téket betartó női erős akarattal szemben!

A számoaiak érzéki világa semmiesetre sem olyan

*) Minden főnöknek megvan a maga tulofaleja, vagyis beszélő embere; a tulofale teljesen szabadon nyilvánítja ki a véleményét, még pedig az egész község nevében. Ennélfogva a beszélő főnök gyakran fontosabb szerepet játszik a községi ügyek intézésénél, mint a magasabb rangú főnök (alii).

féktelen, mint a mienk; a közös háztűz*), a közös fürdés, hiányos öltözködés, mind hozzájárult, hogy érzékileg nem fejlődhettek oda, ahova a teljesen öltözőkbe bűjt, rafinált, idegbeteg Európában jutottunk. Aki alvó számoait látott, meg fogja érteni, hogy ez az ágyúszóra ébredő, kötélideg-zetű népfaj nem bírálható el a mi pszihikai szabályaink alapján.

Az ő kommunisztikus alapú társadalmukban kidom-borodott közös esztetikai felfogás erőssége hozhatta csakis létre azt a morált, amelynek alapján a taupo csaknem mindig hősi szerepet játszik. Lehetnek és vannak kivételek, a számoai nyelven szépen szóló vendég megnyerheti a taupo bizalmát és talán a szívét is, de ha a hódító lelki-ismeretes a kijelentéseiben és ígéreteiben (csakis szív- és erkölcsbelieket értek, mert anyagi ajánlatok nem nyitják meg a különben közönyös vagy bizalmatlan taupo szívét), utána járhat hosszú ideig választottjának, amíg megtöri az akaratát. Aki pedig durva módon kísérel megnyerni a kegyét, az eljátszta szerepét a Samoa szigeteken, vele ugyan egy taupo sem álmodja át a déli szigetek ezer egy éjszakáját.

A Sawaii vulkán vidékén.

(A kráter Fagamalótól toronyirányt kb. 10 kilométerre.)

Az 1905 augusztus 4-ike óta tevékeny kráterhez, 1907 szeptember 3-án reggel 7 órakor indultam el Fagamalóból.

Hét benszülött kísért, egyik a tolmács szerepét vitte, a többi hat a sátrat, élelmet és vizet.

Jó darabon a tengerpart mentén, kókuszfasorok között,

*) A közös háztűzzel azonban nem jár együtt a vérbeliek együttélése. A számoai szokásjog szigorúan tiltja a vérbeliek házasságát, ennek a közfelfogásban is teljesen méltányolt rendszabálynak köszönhető, hogy a szigetek benszülött lakossága csaknem kivétel nélkül jól megtermett és hogy a vérbeliek vegyüléséből származó elfajzott utódokat nem találjuk tűzhelyeik körül. Ide tartozik, hogy a fítestvér soha sem lehet együtt a nőtestvérrel és hogy a fítestvér a nővér jelenlétében mindig választékos a kifejezéseiben.

A tengerszint felett becslés szerint 700 méter magasan álló krátert, körül az első kitörések idejében a kráterből vizesésként kiömlött láva építette. Csak a délnyugati részen fedi a külső kráterfalat törmelék, kő és pörnye.

A kráter a déli, beszakadt részen a legalacsonyabb, (30—40 m. lehet), de általában is oly alacsony a körülbelül 250 m. hosszú, 150 m. széles belső üreghez képest, hogy csonka-kúp alakja van.

Sawai sziget tevékeny krátere a déli oldalról felvéve (1907 szept. 3.).

A kráter csonka-kúpjának lábától, délnyugattól északkeletig, vastag rétegű lávagyűrű nyúlik be a körül elterülő, elpusztult erdőségbe. A lávagyűrű a déli oldalon a legkeskenyebb, itt kb. 200 méterre a krátertől ültettem fel sátram a lávamezőn. Amig embereim a sátor felállításával foglalatoskodtak, jó darabon körüljártam a kráter környékét.

Az 1905-iki kitörések idején kihányt bombák a kráter körül 100—120 m. területben tömörültek. Az ökölnyitól

egész több métermázsa súlyig változó nagyságú bombák nagyrészen kavics alakúak, a nagyobb köveket lávaburok veszi körül. Ezek a lávaburokkal bevont bombák nagyon emlékeztetnek a Tahiti szigeten látott, kívül egy vagy több ujjnyi vastag, bomlásnak indult réteggel körülzárt, hasonló eredetű kövekre. A kisebb bombák kivétel nélkül erősen kiégettek és repedezettek.

A hosszabb lávamezők északnyugat és északkelet felé

Részlet a Sawaii kráter belvilágából.

folytak, a kráteroldalon áttört mostani lávaág is északkelet felé vette útját.

A kráter-kúpra a délnyugati oldalon másztam fel először, de a kedvezőtlen szél hozta fojtó, savas párák miatt el kellett hagynom a helyet és a déli oldalon foglalni el megfigyelő állásomat; itt is, amint a kráterszélen áthajoltam, forró levegő csapott az arcomba. A mérsékelt délnyugati szél a felszálló meleg levegő sebességével egyesülten, erős

széllé fajult. A forgó légáram a kráterbe dobott papírszeleteket előbb lefelé vitte, majd ismét felkapta és az északi hosszirány felé ragadta, vagy pedig az oldalfalakhoz tapasztotta.

Megfigyelőhelyemről végig láttam a krátert; a meredek oldalfalak a lerakódó kénes gázoktól sárgás, kiégett szint mutatnak. A kráterperem a déli bedőlt oldalon bolthajtásformán végződik. Az oldalakból két éles dombhát nyúlik a kráter mélyébe.

A kráter fenekét vörösizzó lávató fedi.

A rendkívül olvadt láva olyan folyékony anyagként mutatkozik, mint forró vízfelület piros bengáli fényben. Az izzó tó száz és száz helyen forr, bugyog, sistereg; a közép-hosszvonalon látszik a legnagyobb tevékenység; innen minden irányban tűzhullámok törnek az oldalfalakra. A hullámjárás a nyugati hosszvonala egy tevékenyebb helyén barlangszerűen kimosta a kráter oldalfalát. A hullámok sötétes, salakszerű anyagot (valószínűleg köveket is) visznek magukkal, de a sötétes foltok napfényben is elvesznek a tűzfelületen. Az ékformán végződő északi kifolyás előtt egy irányt vesz az olvadt anyag, gyors folyással, a sziklák közé szorult patak sellőihez (rapida) hasonló felvágódó hullámokat verve és végül az egész folyás egy forgóban vész el. A tengerbe ömlő lávafolyónak ez a kifolyása.*)

A kráter napfényben is teljes fénypompájában mutatkozik, a környezet azonban sokat nyer az éj beálltával. A szüntelenül feltörő fehéres gőz az izzó láva visszfényével bevilágítja a környéket, az alant járó felhők még fokozzák a fényhatást. A kráter szélén ülve, jó ideig elnéztem az éjjeli rejtelmes képet, majd meg sátram mellől gyönyörködtem a láva tűzétől megvilágított krátervidékben. A szünet

*) A hullámok a délnyugoti oldal felé is törnek, amint ezt második látogatásom alkalmával (1907 november 27-én) az északkeleti kráterszélről megfigyelhettem. Úgy látszik ezen az oldalon is folyik ki láva, a feltevés mellett szól, hogy a déli kráterfal melletti régibb lávafelületen helyenként gőzök törnek elő.

nélkül alant szálló felhőkről ebben a távolságban is olyan erős fény verődött vissza, hogy minden megerősítés nélkül olvasni lehetett volna a legkisebb nyomtatást.

De nemcsak magam találtam örömet a tűzvilág szemlélésében, a szárnyasok is felkeresik a sawaii kráter vidékét. Két repülő kutya és egy vércseforma ragadozó madár ismételtelen elcsapott a kráter felett, valószínűleg éjjeli bogarakra vadásztak.

Szeptember 4-én hazamenet az északnyugati láva ág egy részét jártuk be, itt, közel az erdősélhez, a folyékony láva mellett darabos láva ág húzódik végig, a darabos láva a gyorsan kihűlt széleken a folyók jégtorlaszához hasonlítható törmelék partot képezett. A tengerbe szakadt első lávafolyásnak a Fagamalo község felé nyomult ágán, még közel a végéhez is igen folyékony lehetett a láva. A kékesen fekete láva, úgy a színét véve, mint igen olvadt voltát, hasonló a Hawaii Kilauea kráter lávájához.*)

*) A Sawaii szigeti híteles feljegyzése szerint az 1905 augusztus 4-ike óta tevékeny új kráter rövid története a következő: 1905 július 27-ike óta több ízben észleltek Sawaii szigeten földrengést. Augusztus 3-ikáról 4-ikére új kráter tört ki, Fagamalotól délnyugatra, a sziget belseje felé 11 km. távolságban. Az ágyúdörgésszerű hang kíséretében fölővelt láva és kövek 20 m. magasságtól 200 m. magasra repültek, olyan függélyesen, hogy jó részben visszaestek a kráterbe. A kitörés első napjaiban kevés hamu esett; a láva rohanó folyóként hullámozott le a kráterfal felett és időszakonként új és új mederben hatolt le a környező erdőségekbe. A körülfekvő erdőséget jó darabon elpusztították a hamuesők. A kráterben három kitöréspontot észleltek; a legerősebbet az északi oldalon, a déli nyílásból a gázok látszottak előtörni, a középső csak erős kitörések idején volt tevékeny. 1905 dec. 7-én este az egyik fő lávaág a sziget északi partjától körülbelül 20 m.-re állt meg, ugyanez az ág 29-én a tengerbe szakadt. A most is folyó láva 1906 jan. 31-ike óta ömlik a tengerbe. Kezdetben körülbelül 250 m. szélességben érte el a tengert, azóta többször változott a szélessége. A nyugati lávafolyások több követ tartalmaztak és tömörebbek voltak, mint a más irányban folyt lávaágak.

Fagamatól Saasai községig csónakon.

(23 t. mtf.)

Szokás a Samoa szigeteken, hogy a vendég az éjszaka kára igénybe vett számoai házba érkeztekor ételmi szert, rendesen konzervet és cukrot visz, reggel pedig távoztakor ajándékot ad a leányoknak, esetleg a háziasszonynak és gazdának is.*)

Az ajándékot a háziak viszonzni szokták. Búcsúlátogatásom alkalmával még ott is, ahol csak rövidebb látogatásokat tettem, szőnyeg és más házilag készült tárgyakkal leptek meg.

Szeptember 13-án korán reggel a csöndben szunnyadó Fagamalo községet trombitaszó zavarta meg; a jeladás evezőseimnek szólt.

A 24 evezős hosszú, napvédő ernyővel ellátott csónak ott libegett már a vízen. Az evezősök elfoglalták a helyeiket. Egyik markos legény a karjára kapott, térdig gázolva a vízben, a csónakhoz vitt, most a kormányos jelt adott és gyors, rövid ütemben evezve, elhagytuk a partot énekszóval. Isten veletek fagamalói jó emberek, olyan nehezen válok meg a békés körötökből, mintha az otthonomat hagynám el, talán örök időkre!...

Alig hogy elhagytuk Fagamatot, kieveztünk a nyílt tengerre és a part mentén utaztunk tova keletnek.

Az 1905 óta folyt láva fekete falat képez a tengerparton; a most is folyó láva beömlésénél körülbelül 100 méter távolságban evezünk el. Szeptember 1-én bővebben ömlött a láva, de ilyen közelségből jobban kivettem a robbanás-szerű hang kíséretében 15—30 másodpercenként fellövelt lávadarabokat, a csónak alatt meg tisztán hallatszott a tengervízzel érintkező forró láva sistergése. A tenger közel a

*) Az ajándékadás mértéke különböző. Minél jobban kiesik a hely a fővárossal való forgalomból, annál csekélyebb értékkel, mondhatni semmiséggel váltjuk meg a szállást. A fővárossal gyakori érintkezésben levő helyek főnökei már pénzbeli adományra is számítanak.

láva beömléséhez nagy területen piszkos, sárgászöld színű, a legjobban felmelegedett vízfelület nem esik éppen szemben vele, hanem a tengeráramlattal folyóként kanyarodik, itt közel a parthoz a tengervíz hőfoka a 20—25 fathom mélység dacára megközelíti a forrpontot.

A lávabeömlés után folytatódott a meredek lávapart. Az 1905 óta tevékeny kráter eddig kbelül 8—10 kilométer hosszúságban járult hozzá a tengerpartformáláshoz. Az új lávapart után a most már termő földrétggel fedett, régibb keletű lávapart következik.

Az evezősök egyik dalból a másikba csaptak át. A számoai kiváló tengerész, de csak énekszóval tud evezni, amint elhagyja az éneket ellankad, elálmosodik; így a fődolog fentartani benne a lelket és ez a kormányos dolga. A kormányos együtt énekel az evezősökkel, biztatja őket az énekre, tréfával tartja embereit és időnként választékos szavakkal fejezi ki köszönetét a kitűnő énekért és jó evezésért. A lány lelkületű, nagy barna gyerekeket könnyű felvidíteni, könnyű énekre biztatni és így énekszóval gyorsan siklik tova a csónak, a nagy ocean hullámain. Az ilyen csónakon tett utakon igen jó alkalom kínálkozik betekinteni a lelkületökbe. A csónakon tett malaga (olv. malanga = utazás) összeforrott a szamoai benszülött egyéniségével.

Tizenegy óra tájban 23 t. mtfdre Fagamatól Saasai község felé közeledtünk. A számoai szigetek legrosszabb csónak-bejárata a Saasai előtti. Ezzel eleget mondtam, mert a korallgyűrűn át való bejáratok legtöbbször olyan kevésbé védett, hogy csakis a déli tenger szigetvilágán fogadható el közlekedési vonalnak. A saasai bejáratnál gyakran borul fel csónak, tehát itt készek lehetünk az esetleges úszásra.

A tengerpartot a mondott bejárat két oldalán, több tengeri mtfd hosszúságban, zátonygyűrű övezi. A zátonygyűrűn magas hullámok törtek meg. A hosszú hullámvonal egy helyt több oldalsort képez, itt van a bejárat. Rövid tanácskozás után nekivágtak hajósaim. Avatatlan szemmel el sem képzelhetjük, hogy miként juthatunk szárazra ilyen

magas, bukfencet hányó hullámsoron!?: Most bejutottunk a keresztútba; jobbról, balról, előttünk, mögöttünk gyorsvonatok robajával hömpölyögtek a törő hullámok. A csónak orrán a sekély helyekre figyelő hajós kézzel-lábbal, jobbra-balra integetett a kormányosnak, a szavát nem értettük a robajjal megtörő hullámoktól. Egyszerre megállott a csónak. Az előttünk utazó hullámsor elhaladt. Visszapillantok. Hátról házmagas hullám rohan felénk. Erre vártunk. Amint utolért, a 24 evezős teljes erővel munkához fogott, így repültünk át a sekély fenék felett a csendes belvízre. A hullám pár veder vizet belocscsintott, de ezt elbírta a hosszú csónak; ha oldalt kapjuk a hullámot, elülünk, amint hogy elült már ezen az Ává-n (bejáraton) sok utas csónakja.

Amint átestünk a nehézségen, dalba fogtak a kipróbált hajósok. Így, énekszóval érkezünk Saasai községhez, állomásunkhoz.

«Ott a főnök háza», mondta benszülött tolmácsom, a domboldalon kiálló nagyobb házra mutatva. Gyerünk hát a főnök házába. A virággal feldíszített ház előtt már vártak reánk.

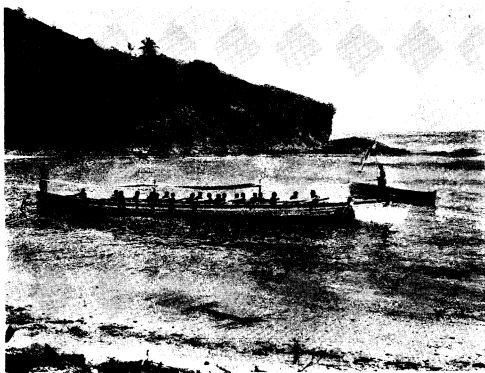
Kölcsönös üdvözlés után elhelyezkedtünk a pandanus szőnyegeken, keresztbe tett lábakkal, fa samoa (számoai módon): két szép leány a káva-készítéshez fogott, a káva elfogyasztása után ebédhez ültünk. Asztaltársam, jobban mondva ebédelő társam, mert benszülött módra bananalevélről, a földön falatoztunk, a főnök leánya volt. A reggeli búsongó hangulatnak csakhamar nyoma veszett.

A Samoa szigeteken nem jut időnk a visszaemlékezés számára, mert a jelen pillanat, ha «fa samoa» (számoai módon) élünk, gyermekes varázsával mindig kötve tart.

Saasaitól csónakon Apolima és Manono szigeteken át Upolu szigetre.

(29 t. mtfld.)

Szeptember 14-én reggel Saasaiban szólalt meg a trombita és most Saasaitól esett nehezen a válás. A szaaszaii 24-evezős csónak a kedves emlékü helytől gyorsan távozott.

A 24-evezős szaaszaii csónak, Apolima sziget előtt.

Az evezősök igen jó karénekkbe kezdtek. Jó darabon a zátonygyűrűn belül haladtunk.

Közel Saasaihoz, a sekély belvizen, számtalan egyevezős, outriggeres canoe libegett, a canoek körül benszülöttek bukdácsoltak, úszkáltak, a sós víz ellen nagy, fekete keretű szemüveggel védekezve. A kezeikben szigonyt tartottak, ezzel szúrták a dagálylyal érkezett kagylót, polipot, halat. Nagy sötétkeretű szemüvegeikkel úgy néztek ki, mint fél-

ember, fél más egyéb emberforma, nagyszemű, bukó tengeri lény.

A zátonyvíz után a Sawaii és Upolu szigetek közti kanálisban, Apolima szigetnél (Saasaitól 14 t. mtfd) kötötünk ki.

Apolima sziget északnak amfiteatrumként nyílt őskráter. A nyílt oldal előtti öbölbe zátonygyűrűn át vezető, keskeny kanálison érkezünk. Erős hullámjáráskor megközelít-

Pauesi Toleafoa kiránduláson.

hetlen a kikötő, mi csendes hullámjáráskor, könnyű szerrel eveztünk be Apolima ává-ján. A világos öbölvíz, a pálmával benőtt kráter, a pálmák közül kikandikáló benszüllőtházakkal egyszerre tárul az érkező elé. Apolima szigetet kizárólag benszüllöttek lakják. A kráterfal a külső, tenger felőli oldalon meredeken esik le.

Apolima szigettől, az európai lakóktól ugyancsak mentes Manono szigetig, még 5 t. mtfdet eveztünk. Itt is a főnök

házában szálltam meg. 15-én vasárnap lévén, amely napon a vallásos számoai nem vállalkozik munkára, vagy evezésre, csak 16-án reggel távoztam Manonoról. Úgy látszik a házigazdám rokonszenvét megnyertem, vagy talán a tolmácsom regélt csodákat viselt dolgaimról, eieg az hozzá, hogy a sziget nagy főnöke egyik rendelkezésére álló családi titulusával tisztelt meg és az állás betöltetlen lévén, kinevezett főnöknek . . .

Főnöki nevem Pauesi Toleafoa. A hatásköröm alá tartozó tulofale (beszélő főnök) valószínűleg már törli a fejét, hogy mit mondjon majd a nevemben, ha még egyszer visszatérek Manono szigetére, azon is gondolkodhatik, hogy melyik sok szőnyegbirtokos leányát szemelje ki az új Pauesi Toleafoa számára, hogy vele házközösségre lépjen (számoai felfogás szerint házasságra). Természetesen mindez csak akkor járna együtt a tisztemmel, ha igénybe akarnám venni, lévén papālangi (idegen), aki nem vethető alá a számoai szokásjognak.

Szept. 16-án Manono szigettől Upolu sziget Magia nevű kikötőjéig kbelül 10 t. mtfidet evezünk, és onnan 28 kilométer kocsizással visszaérkeztem a fővárosba, Apiába.)*

Apiától Sydneyig.

(2441 t. mtfid.)

A számoai szigetek olyan nagy anyagot bocsájtanak a megfigyelő rendelkezésére, hogy az otlétre szánt heteket szívesen megtoldjuk hónapokkal. A szigetre készülő utasnak jó számításba venni, hogy a számoai szigetekig még nem vezettek kábelt, aki ezzel nem számol, úgy járhat mint ahogyan a dolog vélem is megesett: előző, időhez kötött intézkedéseimet, az egy hónapot igénybe vevő levélváltással (értem Ausztráliába) meg nem változtathatván idejében, szeptember 28-án a szigeteket elhagyandó, hajóra szálltam, holott szívesen maradtam volna még hosszabb ideig.

*) Lásd később «Főnökké avatási szertartás Manono szigeten» címet.

A hajó későn este indult el, másnap Upolu sziget északkeleti végén Mulifanua községnél tartott állomást. Mulifanuához közel esik Manono sziget, azontúl Apolima és Sawaii szigeteket látjuk.

Mulifanuából 29-én későn délután indultunk el. Hajónk a turistákra való tekintettel, Sawaii északi partmentjének vett irányt. A lávafolyó tengerbe szakadásánál bevártuk a naplemenetet.

A tengerbe nyaldosó lángnyelvek az alkonyat előre haladtával mind vörösebb szint öltöttek, a háttérrel pedig az alant járó felhőktől visszaverődő kráter tüze világította meg. A tenger partján fekvő benszülött-falvak nyitott házikóiban is meggyújtották a világot: szemben Fagamalo, azontúl Safotu, Safune mécsesei pislogtak.

Találgatni kezdtem, hogy melyik lámpa kinek a házában éghet és a visszaemlékezés nehezé tette a búcsút, a lassankint elvesző békés kis világtól!... Tofa Samoa! (Isten veled Samoa!)... de úgy lehet, a viszontlátásra.

Másnap délután Opolu szigettől délnyugatnak, kb. 260 t. mtfdre, a Tonga szigetcsoporthoz tartozó Niuafuou szigetnél szokatlan postakezelésben volt részünk. A forgalomból teljesen kieső, az oceán hullámain törő sziget lakosságának szánt postát, légmentes pléhdobozban, vagy fél t. mtfdre a parttól, csak úgy kidobták a tengerbe.

A hajó érkeztere váró lakosság két kipróbált úszója ekkor már a tengerben úszva várt reánk, így úszva vitték partra a pléhdobozt, a cápák esetleges beavatkozását figyelmen kívül hagyva.*)

*) Niuafuou sziget a $15^{\circ} 34'$ déli szélességi és $175^{\circ} 41'$ nyugati hosszúsági foknál fekszik; északról délnek $3\frac{1}{2}$ a. mtf. hosszú, a szélessége 3 mtf. A vulkánikus sziget nagy közép kráterét a tengerszint felett 95 láb magasságra eső, mély fenekű tó foglalja el. A tóvíz gyengén alkálikus. A tóban levő három kis sziget egyikét ismét tó foglalja el. Az 1886-iki kitörési kráterek a sziget keleti tópartján keletkeztek. Szemtanuk szerint a sziget egyike a déli tenger legérdekesebb geológiai alkotásainak, de meredek partja miatt valamire való bárkával, csak teljesen csendes hullámjáráskor közelíthető meg.

A Fiji szigeteken a rendes három megállóhelyen, Levuka városnál (Ovalau sziget), Suvánál és a Viti Levu sziget nyugati részén fekvő Lautoka cukorgyárnál kötöttünk ki. Lautoka kikötőjébe menet egy sor szigetet hagytunk mögöttünk, a szigetek északkelettől délnyugatnak húzódnak.

Viti Levu sziget Lautokánál más képet nyújt mint a délkeleti oldalon. A kikötőmenti völgyet gyártelep és cukornádültetvény foglalja el, a háttérben kopár, viharjárta, kerekdeden formált sziklakkal koronázott hegygerinc szeli keresztbe a szigetvéget. A tengerparttól 7—8 mtfd távolságban végzett fúrási kísérletek váratlan eredményre vezettek, amennyiben a mélyebb rétegekben arany- és réztartalmú kőzetre találtak. Ezzel a geológusok eddigi feltevése, hogy a Fiji szigetek nyugati csoportja teljesen vulkánikus alapú, megdőlt. Jelenleg az a nézet uralkodik, hogy a Fiji szigetek részben régi kontinens maradványa, amelyet a későbbi vulkánikus tevékenység lávája fed.

Ausztrália partmentje október 9-én reggel távolról fehér vonalként mutatkozott. Sydney több ágra osztott, fjordszerű öble a tenger felőli bejáratnál meredek homokkőpartok közé szorul. A fjordban tett két kanyarulat után a két dombos partoldalon színes házsorok válnak ki; a kikötőben pedig nagy tengerentúli hajók, terry boatok tűnnek szembe.

Az 500.000 lakost számláló Sydney gigászi házaival és aránylag keskeny utcáival amerikai és európai város vegyes képét nyújtja. A főutcák igen élénkek; az angol lelkiismeretességgel vezetett üzletek nagy forgalmat látszanak lebonyolítani.

Mint Ausztrália minden városában, úgy itt is, a város disze a parkként tartott növényteni kert. A múzeum ethnográfiai és állattani osztálya, a technológiai múzeum gyűjteménye felette állnak a dilletáns kritikának. Az ethnográfiai múzeumban itt a szigetországok gyűjteményét nem szigetenként, hanem az egyes tárgyak szerint csoportosították, pl. a buzogányok, a pajzsok, az ékszerek, viseletek, külön-

külön csoportot képviselnek, ami az összehasonlítást igen könnyűvé teszi. A múzeum zoologiai osztályában a művészileg tömött szárnyasvilágot jó áttekintést nyújtó, ízléssel összeállított csoportokban tették közszemlére. A technologiai múzeumban is igen jó a beosztás.

Ami Sydney sportközönségét illeti, a verseny idején nagy életet fejtenek ki; esténként a szállodákban a hölgyek fényes estélyi ruhákban, az urak smookingban jelennek meg. Egy nagy hiánya van Sydneynek, és ez az európai nivón álló állandó opera, pedig opera nélkül nem lehet teljes a nagyvárosi élet.

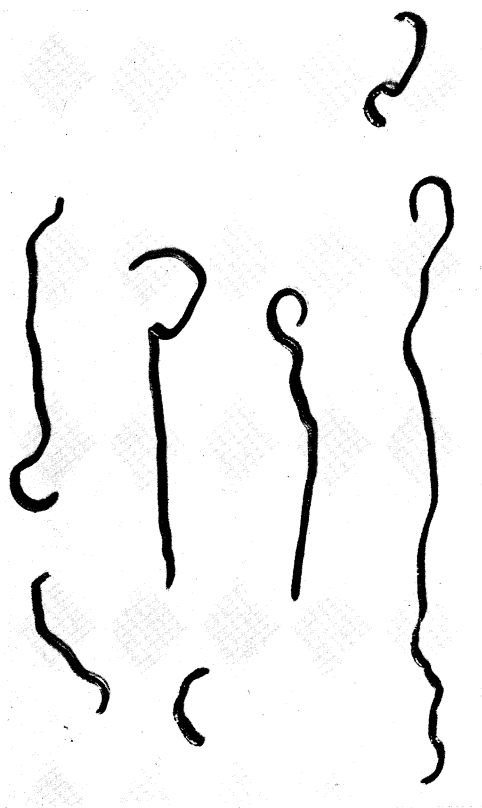
Ismét a Samoa szigeteken. A palolo-nap Apiánál.

(Sydneytől Apiáig 2441 t. mfd.)

Október 15-én kihajóztam Sydney kacsaringós öbléből, hogy visszatérjek Samoába. A Fiji szigeteken Lautoka, Suva és Levuka városoknál ismét hosszabb állomást tartva, október 27-én Apiába érkeztünk. Megérkeztünkkor azzal a kellemes hírrel fogadtak, hogy másnap reggelre készülnek a palolo - fogásra... De ki légyen a palolo? A palolo hosszú, kukacforma, fejetlen tengeri állat; a Samoa, valamint a Fiji és Guilbert szigetek pár öblében évenként egyszer ellepi a tengerszint.

A palolonak (a Fiji csoporton balolonak) nevezett állat, dr. Friedländer és mások megfigyelése szerint, a tengeri annelidák (*Eunice virilis*) családjához tartozik és a korallszirteket lakja, párzás idején, évenként rendszeren két egymásután következő napon tör fel a tengerszintre (kis és nagy palolo-nap) és pedig kivétel nélkül a hold utolsó negyedén.

A Samoa-csoport Sawaii szigetjén a legtöbbször szeptember, Upolu szigeten pedig október végére esik a palolo-nap, a Fiji szigeteken rendszeren november végére, elvértve októberre (1885-ben Taviuni szigeten (Fiji) december 25-én

A palolo természetes nagyságban (Mr. Andrews apiai fényképész felvétele).

tartották a palolo-napot). A palolo első harmada az újabb megfigyelések szerint soha sem hagyja el a korallszírtet: a tengerszinten évenként két nap jelentkező hátsó, vékony, spárgaszerű rész pedig a további szaporulatot szolgálja. Az egész állat kb. 40 cm. hosszú, ebből a fej és a test első részére 10 cm. esik, a hátsó rész (palolo) 30 cm. hosszú, az első rész 4 mm., a hátsó $1\frac{1}{2}$ mm. átmérőjű.

A csendes tenger többi szigetjén is biztos időszakonként jelentkezik ilyen paloloszerű állat, de még nem döntötte el szakember, hogy mindenütt az Eunice virilistről van-e szó. A számoai és fidzsi palolo között is kell különbségnek lenni, így állítják ezt a hozzáértő inyencek, szerintök a számoai palolo ízletesebb. A benszülöttek kivétel nélkül eszik a palolót, a hosszabb idő óta itt lakó fehérek közül is többen egy ízlésen vannak a benszülött lakóssággal: ez okból a tengeri kukac megjelenésének napja általános halászatot jelent.

Október 28-án, 4 óra tájban reggel, kicsónakáztam Apiából a palolojárta helyre; a korai idő dacára már találtam pár palolóra leső benszülött-ladikot.

A palolohírnökök napkelte előtt vagy egy órával jelentkeznek. Az első palolót a mi csónakunk fogta. A fogást élénk felkiáltás, majd a többi csónakokról hangzó üdvözlő rivalgás követte. Most hát hozzáfogott mindenki a palolo-fogáshoz: kézzel, de nagyrészen kis lepkefogó hálóval meregették az élő spagettit (palolo), minden eredményesebb kimerést nevetés, tréfás megjegyzés követte. Amint a nap felkelt, jobban szemügyre vettem a halászó társaságot, a férfiak outriggeres kis canoekon jöttek; a lányok többedmagokkal ültek a csónakokban, nyakukat az ünnepies alkalmakkor vagy utazáson (malaga) hordani szokott ula*) díszítette.

*) Az ula annyira hozzá tartozik a számoai viselethez, hogy rövid ösmertetését helyén valónak találom. Az ulát a cserjeszerű Eugenia sp. hosszúkás bordeauxvörös bogyójából, vagy a pandanusfa gyümölcsének ugyancsak hosszúkás, korallszínű gerezdjéből készítik. Rendesen vagy az

Az Eunice virilis palolónak nevezett hátsó része napkeltéig teljes hosszában úszik a vízen. A legtömegesebb jelentkezés kb. fél óra múlva összeesik a napkeltevel, evvel aztán csak hamar véget is ér a rajzás. A hosszan kinyúlt, vagy kígyózó vonalban úszó földigilisztaszerű, barna színű test most elszakadozik, az elszakadt részek esővízkukacok módjára nyüzsgönek, majd teljes napkeltevel zöldessárga habként fedik el a hullámos helyeket.

Apianál a korall zátongyűrű közelében, pár méter mélyvízben halásszák a palolót, a sekély helyek felett nem láttam őket.

A benszülöttek vagy nyomban nyersen megeszik a palolót, vagy megfőzik. Úgy az elhalt egyedek, mint a megfőtt testrészek sötétzöld színű; a főtt állat íze hasonló a főtt parajhoz.

A palolo-halászat eldoradoja Upolu sziget nyugati partmentje, itt gyakran olyan tömegesen lepik el a tenger felszínét, hogy a bedobott kendőt pár arasszal a vízszint alatt elvesztjük szem előtt.

Megfigyelésem szerint a palolo jórészt rajokban lepi el a vízszintjét, ami talán a hullámjárással is összefüggésben van.

Pár teljes palolót a zsebkendőmre tettem, érintésre könnyen eltöredezték és a szakadási helyen sárga, sűrű nedvet váltottak ki.

A palolo-napon szélszélű meleg időben nagy hullámok (surf) törtek át a korallgyűrűn. Számoai közfelfogás szerint a magas hullámjárás összefügg a palolo-jelenséggel:

egyiket vagy a másikat fűzik zsinagra, olykor mindkettőt, közbe pedig virágszirmot húznak a zsinagra.

A leányok, asszonyok, az útra kész rokon vagy ösmerős nyakába ulát akasztanak; az érkező utasnak a vendéglátó házigazda ugyancsak ilyen díszet ajánl fel; a szerető leányka választottjának ulát nyújt, az udvarló ugyanezt teszi. Így az ula a figyelem, tisztelet, odaadás jelképe. Különben az ulának nemcsak a számoai szigeteken van meg a jelentősége, a többi déli tengeri szigeten ugyanilyen értelemben használják.

szerintök a tenger nagy, mert a palolo megérkezett. Fordítsuk meg a kérdést és találni fogunk valamit a dologban: a további szaporulatra érő palolo végkifejlődéséhez valószínűleg ilyen meleg napra van szükség, a palolo felszínre jutását pedig elősegitheti az erős hullámjárás (surf):

Kirándulás Pago-Pagoba (olv. Pango-Pango), az amerikai fenhatóság alá tartozó Samoa haditengerészeti állomásra.

(70 t. mtfld)

Apia és Pago-Pago*) között a négyszáz tonnás Maori gőzhajó közlekedik. A Maori ős bárka, de a 70 t. mtfld távolságra beválik, különösen a Samoa szigeteken, ahol még a szigetek közti közlekedést kis vitorlásokon és evezős csónakokon bonyolítják le. Október 28-án estre útra keltem a Maorin, másnap hajnalban az amerikai fenhatóság alatti Tutuila sziget kikötőjébe, Pago-Pagoba érkeztünk. A szárazba mélyen benyúló pango-pangói fjord ideális kikötőhely; a bushal benőtt hegyek úgy körülzárják az öblöt, hogy a tengervíz tótükröként simul el. A bejáratától jobbra, a meredek hegyláb mentén, benszüllött-házak fekszenek elszórtan, a balfelől eső, nagy költséggel épített part hosszán pedig a hadi tengerészetnél alkalmazott tisztviselők lakóhelyei, a hivatalok, a kórház és az egyetlen vendéglő áll; a kormányzó laka is balfelől egy kiugró dombhátra épült. Az Anapolis hadihajó kéménye pedig lassan füstölög az öböl csendes, sík vizén.

Ennél kedvesebb és műveltebb kis kolóniát keveset mutat fel az U. S. A. A legmagasabb hivatalnoktól lefelé,

*) Az amerikai fenhatóság alá tartozó Tutuila, Aunuu, Manua és Rose szigetszoport a 14 és 14.5 déli szélességi és 169—171 keleti hosszúsági fokok közé esik. A szigetek összterületét 6000-re becsülik, ebből 4500 Tutuila és Aunuu szigetekre esik. A szigetek összterületét 100.000 □ a, mtfld-re becsülik. Az egyedüli kiviteli cikk a kopra (száritott kókuszdió).

mindenki segélyére van az utasnak és két napi ottlétem alatt egyszer sem hallottam a dolgoknak pénzzel való mérését, amint ez gyakran megesik americanerek között.

28-án, napos idő mellett, gyönyörűség volt az öbölben a lét, de már másnap megeredt a pango-pangói zápor. A felhők egymást kergették befelé az öbölbejáraton, bő tartalmukat rázúdítva a hasonló időhöz szokott békés kolóniára.

A pangó-pangói kórházban érdekes egyéniséggel ösmerkedtem meg, a Tutuila szigettől keletnek, kb. 60 t. mtfdre eső Manua szigeten lakó Tuimanua, a Manua szigetek királya feküdt betegen a kórházban. Tuimanua ősei régente nemcsak a Tau, Oloosega, Ofu szigetekből álló Manua csoporton uralkodtak, hanem az egész Samoa szigetcsoporton. A szigetkirály nagy személyzettel időzik Pago-Pagoban. alattvalói időnként felkeresik a Manua szigetekről, ottlételemkor is két csónak érkezett, élelmiszerrel megrakva.

Apiától Satupeiteaig.

(Savaui sziget nyugati partján, Apiától 40 t. mtf.)

Tutuila szigetről visszatértem Apiába. November 2-án egy helybeli kereskedő 20 tonnás vitorlásán ismét útra keltem. A helyi viszonyokat, a számoaiak életét és történetét jól ösmerő, tanult kereskedővel csakhamar beszédhez fogtunk és kedvező széllel gyorsan közeledtünk a cél felé.

Savaui sziget délkeleti fokát megkerülve, balról a tengerből egyszerre kiemelkedő Apolima szigetet hagyjuk el, jobbról pedig a Savaui sziget délkeleti sarkán álló Tofua dombra esik a tekintetünk. Úgy Apolima sziget, mint a Tofua domb, régi kráter. A délkeleti fok megkerülésétől, a meredek parthoz vágódó hullámok, több helyt barlangokon át, magasra fellövelik a sós vizet. A benszülöttek a fok körül való csónakázást a sziget kellemetlen vízi utai közé számítják.

A Tofua hegy lábánál, a tengerparton álló, hasonnevű község öblébe, a körül sekély fenék miatt csakis igen csendes hullámjáráskor tanácsos bevezni.*)

Negyven t. mtfdre Apiától, a Satupeitea község előtt eső öbölben igen nagy csapat delphinnel találkoztunk. A delphin-sokaságon kívül több helyt találtunk atu (bonito) halakra. A bonito apró halakra vadászva, többször ki-kiugrik a vízből, a kiugró bonitokra seregestől csapnak le a sirályok. Első pillanatra azt gondoljuk, hogy a kis madarak talán kárt is tehetnek a nagy halban? de nem ez az ő céljuk, ők is a kis halakra pályáznak, a vízből kiugró bonito a madarak előőrse. A benszülöttek messze kieveznek a nyílt tengerre, hogy kagylóból készült horgaikkal bonitót fogjanak.

Satupeitea község zeg-zúgos, sötét láva partmentjén, a pálmazorok közül kikandikáló házaival egyike Sawaii sziget legutetszetősebb helyeinek.

Satupeiteától Salailuáig.

(25 t. mtfé.)

Szamoai lakmározás. A lávabarlang Sagone községénél.

Satupeiteától Salailua községig meredek láva partmentjén 25 t. mtfedet tettünk meg vitorláson. A parton mindvégig fehér vonalat ír le a tört hullámok habtaraja, a barlang-

*) Sawaii szigeten a korall zátonygyűrűn át való partra jutás a legtöbb helyen kockázattal jár. A sekély fenekű, korallzátonnyal, sziklával teli bejáratokat hajók számára csak igen nagy áldozattal lehetne járhatóvá tenni, de ezt a költséget nem hozná be a viszonylag kis sziget, így valószínű, hogy Sawaii sohasem kap rendes gőzhajójáratot. Tekintve, hogy a szigetet a kormányzóság a benszülöttek számára tartotta fenn, kilátás van rá, hogy az ő szamoai szokások itt fenn fogják tartani magukat még akkor is, amidőn már Upolun európai szokással vegyült össze minden. Ez az oka, hogy Sawaii sziget körül csónakázva, mindig gyönyörűséggel néztem a veszélyes helyeket, ahová csak szamoai csónakon szabad a bemenet!

nyílásokon át pedig kifogyhatlan sorozatban ugrik fel a párává nyomott sósvíz: a háttérben a partmenti pálmásorok és a sziget belsejében erdőséggel fedett hegyek képezik: a magas hegyek oldalán két vízesést is látunk.

A déli fokig kedvező hátszél, a fok megkerülésével egyszerre elhagyott bennünket és mi leeresztett szárnyakkal vártuk a jó szerencsét. Hiába füttyürészték hajósaink, a szél

Forrásvízfürdő Sawaii szigeten.

csak nem érkezett, így a hátra lévő öt vagy hat tengeri mtfdet evezéssel rövidítettük meg.*)

Salailua öbléből 12-evezős csónakkal jöttek ki elénk, a szükségeseket magunkkal hozva, énekszó mellett evez-tünk ki a partra. Az öböl mentén a fekete lávapartot sűrű zöld bozót szegi, a cserjéből folyondárok csüngnek le és

*) A déli fok ősmert a sawaii hajósok előtt mint szélválasztó, a szélirányt itt a sziget magas hegyei befolyásolják.

bekússzák a sötét falakat, helyenként buja sűrűségből pálmák csoportja válik ki. Mindez az őstermészet műve; az összhanggal teli szép vidék, az elrendezést illetőleg, mégis közelebb áll egy parkhoz, mint bushvidékhez.

Salailuánál, mint Sawaii sziget több helységénél, a tengerparton a réteges láva alól bugyogó forrásvizet, részben természetesen alakult, részben mesterségesen hozzáépített lávatartályban fogják fel.

Megérkezésünkkor itt nyüzsgött a helység apraja, nagyja, hangos jókedvvel fürödve a patakvízben. A fürdőnél kötöttünk ki, fényképező készülékemnek azonnal akadt dolga.

Apiából velünk jött a vitorlásan Salailua község egyik főnöke, taupo leányával. Megérkezésünk napján meglátogattuk a családot, másnapra a taupo vacsorára hívott meg bennünket. A vacsoránál a főnök leányával együtt fogadott, de csakhamar eltávozott, szóvalanul, köszönés nélkül, mint egy angol lord.*)

Az étkezés előtt mindig tartani szokott imát tehát ez alkalommal a családfő helyett a taupo egyik tulofale (beszélő) őrangyala mondta el. Ima és ének végeztével hozzáfogtunk a falatozáshoz.

A padlón hosszan fektetett banana-leveleken szépen sült malacot, csirkét, talót, jamot, kenyérgyümölcsöt és más számoai eledelt találtak fel. A malacot, csirkéket csak úgy kézzel darabokra szaggatva, gyorsan elkészültek a tálalással és mi jó étvágygyal hozzáláttunk az evéshez. Kés, villa rendszeren nem járja a számoai terítésnél, de ha fehér vendég is ül a banana-levélnél, evőeszközt tesznek eléje. A taupo is megpróbálkozik ilyenkor a kés-villával, de legtöbbször könnyebbülést érez, ha mi is fa samoá (számoai módon) beérjük az ujjainkkal és így ő is a szokott módszert követheti.**)

*) A taupo vendégei voltunk, így ő nem akarta zavarni a társaságot. A számoai illetlen ezt így írja elő.

**) A leírás nem vonatkozik az adott esetre, mert a vendéglátó taupónk igen jól kezelte az evőeszközt, de mint az általános ösmertetéshez szükséges részletet, az adott cím alatt találtam helyénvalónak fölemlíteni.

A csendesen társalgó számoai főnök, vagy a taupo részéről nem várnók el a kezdetleges evési módot, de banana-levél mellett, a földön ülve csakhamar elfogadhatónak találjuk a szokást és ettől kezdve mindig szívesen harapunk bele a leading lady tiszta kezecskéivel nyújtott csibecombba. Étkezés után fatálacskában vizet hordanak körül kézmosásra. Végül szárított banana-levélbe csavart dohánynyal (tufaga, olv. kufanga) kínálják meg a vendéget... és pedig rendesen leányka csavarja és gyújtja meg a kufangánkat.

Amint a vendégasztal befejezte az étkezést, a házbeliek és a segédkező rokonok ülnek a ház egyik hosszoldalán terített banana-levélsorhoz. A rangszerinti elhelyezést itt is, mint mindig, szem előtt tartják.

Gagamaloeben, a Salailuával szomszédos községek egyikében, ugyancsak taupo vendégei voltunk. A méltóságteljes modorú gagamaloí taupo testestől-lelkestől olyan számoai typust képviselt, amelyet a célon túl lövő hittérítő befolyása még nem forgatott ki a maga eredetiségéből. Aituivi vagy Tuitui régi számoai ruhadíszben, kifogástalan számoai táncot mutatott be.

Salailuából a 4—5 kilométerre eső Sagone községbe gyalogoltam, hogy a tengertől a száraz felé 6—800 méter hosszúságban húzódó lávabarlangot látogassam meg. A barlang boltívforma, tetején a láva pár centiméter hosszú, cseppkőhöz hasonló formákat váltott ki. A kékesfekete, fényes láva cseppkövek között későbbi keletű fehéres mészképződmény rakódott le, helyenként pedig a mészszerű anyag beborította a láva cseppköveket. Ha a mészképződés nagyobb méreteket öltene, évezredek multával a lávabarlang cseppkőbarlang képét vehetné fel.

Jelenleg a boltív lefelé hajlított relief térképhez hasonlítható. A barlang egy részén forrásvíz érkezik a tenger felé. Egy darabon kettős a barlang, a válaszfalon áttört nyílás tisztán mutatja, hogy egy későbbi lávafolyás mint lepte el a részben már előzőleg meghűlt lávát. A nyíláson utóbb folyt láva igen törekeny, porhanyó lapformát öltött.

Salailuából gyalog északkeletnek Safuneig.

(34—36 kilométer.)

Az 1880. és 1902. évi krátervidék.

Salailuából 1907 november 6-án reggel 6 órakor kel-
tünk útra. Tolmácsomon kívül öt ember jött velem, a vezető
és négy teherhordó. A jó útról csakhamar áttértünk a bozó-
ton át vágott ösvényre és ezzel benne voltunk a csávéban! A november—áprilisi esős időszakban a bush állandóan
nedves, a gyalogjáró tehát csakis nyakig vízesen utazhatik,
így gyalogoltunk mi is. A sűrű, áthatolhatlan cserjével
benőtt erdőségben helyenként kerekdeden formált völgyeken
talált, jamot termelnek.

Két, rövid ideig tartott pihenőállomás után, délután
4 óra tájban esti szállásunkra érkeztünk. Az itt talált galy-
sátort befedték embereim vad bananalevével és tűz mellett
hozzáfogtunk a ruhaszáritáshoz és ebédfőzéshez. Az előre-
látás helyénvaló volt, estefelé egyszerre nyakunkba zúdult
az eső, tekintettel a hűvös hegyi levegőre, nem lett volna
kellemes fedett szárnyékon kívül tölteni az éjszakát.

7-én harmadmagammal az 1902-ik évben tevékeny
kráter keresésére indultam. Alig hogy megindultunk, esni
kezdett. A kitörések idejében járt ösvény most járatlan, a
gaz térden felül nő; vezetőm hosszú nyelvű számoai késé-
vel az utunkat álló gaz ellen hadjáratot indított.

Két órai gyaloglással a kráterhez kellett volna érke-
zünk. A két óra elmullott, a harmadik is vége felé járt,
sehol semmi jele a keresett helynek! Azaz hogy jele igen,
mert itt már lávahamú fedte a talajt, de a sűrű esőben a
kilátási helyekről nem nyerhetvén tájékozódást, nem maradt
más hátra, mint visszatérni a tanyára. Tizenegy óra után
érkeztünk vissza, rövid ebéd után az 1880 körül tevékeny
kráter felé vettük az utat. A kráter körül elnyúló erdőség
az 1880-iki lávafolyáson nőtt.

A kráternek az út felé eső oldala törmelékkövel fedett,
kopár.

Délután négy óra tájban kis gunyhóhoz érkeztünk, innen járt ösvény vezet az 1902-iki kráterhez, de elvesztve kedvemet folyton tartó záporosóban, bokatörő utakon járni, tovább gyalogoltunk Aopo községig, ahova 6 óra tájban érkeztünk meg. A tizenkét házból álló hegyi község szíves főnökénél két éjszakát töltve, 9-én reggel észak felé folytattuk a gyaloglást.

A 150—200 éves lávamezón, erdőségen át vivő út több községet érint. Ez a láva is igen folyékony lehetett, amint azt az átlag sík fölület és a láva alkotása mutatja.

Sasina községnél tengerpartot értünk, innen rövid gyaloglással a tőle keletnek eső Safune községbe érkeztünk. Safunéból két napi pihenés után, november 11-én reggel csónakon, az öt tengeri mftdre eső Fagamaloba érkeztünk.

Talófa Fagamalo!

Talófa*) Fagamalo! talófa Solig'a, Sile'sa, Tae (leánynevek) . . . köszöntöm a kedves helyet, a kedves ösmérősoket.

W. angol bajtárs már berendezett számomra egy benszülött-házat, így folytatom a szeptemberi életmódot. Figyelem a benszülöttek életmódját és esténként a pálmafák lombjai közt átszűrődő vulkán tűzénél sétálgatok, elmerengve a déli tengervidek varázslatán.

Utolsó ittlétem óta, október 6-án (5:30 órakor) tidal (ár) hullám látogatta meg Fagamalot; a korall zátonygyűrűn áttört hullámot 3—4 méter magasságra becsülték. A hullám az alacsonyabb part mentén kisebb károkat okozott. A dolog nem ez okból érdemel említést, hanem abból a szempontból, hogy az 1905-iki kitörés óta ez volt a 6-ik megfigyelt, helyi tidal (ár) hullám és pedig:

*) Talófa a számoai köszöntés, kbelül annyit jelent, hogy: «a szeretetem veled».

1906 november	28-án délután	$\frac{1}{2}6$	(nov. 30. holdtölte).
1907 június	8-án dél		(jun. 10. újhold).
1907 «	19-én reggel	3	(« 18. elsőnegyed).
1907 «	27-én délután	6	(« 25. holdtölte).
1907 július	9-én reggel	6.45	(jul. 10. újhold).
1907 «	25-én «	6	(« 26. holdtölte).
1907 október	6-án d. u.	$\frac{1}{2}6$	(újhold).*)

Fagamalotól az 1905-iki láváig húzódó községeket ezenfelül a sós eső fenyegeti. A sós eső a tengerbe ömlő láva termelte párák leverődése. A savas párák nagy kárt tesznek a növényzetben; a lávához közel eső községek határában a banana és kenyérfa elpusztult, a kókuszdió is gyenge termést ígér, ezenfelül a gyakran hulló sós eső az ivóvizet is megrontja.

Csónakon Sawaii-sziget körül.

(115 t. mértföld.)

A falealupói ünnepies fogadtatás. A halként úszó számoai. Kritikus pillanat csónakon. A tengerbe ömlő lávából a partra hányt domb.

November 11-én reggelre rendeltünk csónakot Safune községből, hogy vele Sawaii-sziget északnyugati sarkára, Falealupo községhez evezzünk. A 24-evezős nyitott csónak már 10-én délután megérkezett Fagamaloba. Az egész éjjelen át fújt a szél, villámlás dörgést követett. A tenger 11-én reggel olyan hullámokat vert, hogy indulás előtt fel kellett vetnünk a kérdést, vajjon útra kelhetünk-e hasonló időben, fenéksúly nélküli, nyitott csónakon. Utitársamra, a

*) A Fagamaloban észlelt tidal hullámok minden valószínűség szerint összefüggésben vannak a tevékeny kráterrel. Itt említem meg, hogy Samoában létem alatt két ízben észleltem földlökést, 1-ször 1907 szept. 22-én délután, 2-szor 1907 dec. 14-én reggel. Mindkét alkalommal Apiaban szállodám első emeletén voltam. A faépület egy földlökés okozta pár vízszintes ingást végzett.

sziget érdemes főtisztviselőjére bízam a kérdés eldöntését és ő úgy határozott, hogy mehetünk, mert a hullámokat hátulról kapjuk és könnyű sajkánk a hátszélnek kitétt vitorlájával a hullámok előtt fog járni. Így történt. A tartós, egy irányból fúvó szél hömpölygette magas hullámok nem értek hátba, nem önthették tele a ladikot vízzel, mert három szárnyra bocsátott csónakunk versenyt repült a széllel. Csak Falealupo előtt, ahol a tenger szokott árama összeütközésbe jött a szél hajtotta hullámjárással, keveredtünk párszor úgy a hullámdombok közé, hogy az oldalt merülés esete nem állt távol tőlünk.

Falealupo két bejárata közül a nehezebben megközelíthető, de közelebb esőt választottuk. Itt a hullámok a tengerből kiálló sziklák hátán törnek át. Egymástól 10—15 méterre eső, két ilyen sziklahát között van a bejárat. A hullámok oldalról érkeztek, így a hullámfelőli oldalon surrantunk be, megfeszített evezéssel.

A 27 tengeri mértföldnyi utat 4 és $\frac{3}{4}$ óra alatt tettük meg, ami a sebességet véve (az adott viszonyok között), csónakon, record-utazásnak vehető.

Falealupo meglehetősen kiesik a járt közlekedési vonalból: ami meg is látszik a lakosság szokásain. Érkeztünkkor a feldíszített községházán fogadtak, fogadtatásunkra összegyűltek a környékbeli törzsfők. A szokott szertartásos üdvözlések után a káva-pohár járta körül. A káva-ital után lakóházunkba mentünk; a ház gerendáit itt is lomb- és virágdíszszel fonták körül. Alig helyezkedtünk el, újból megjelentek a törzsfők és a tulofalek (beszélő főnökök), ki-ki a rangja szerint megillető helyét foglalta el és megismétlődött az üdvözlő beszédek sora. A káva-italra is rákerült a sor, szilaj tekintetű, szép leány készítette. Két arcára és homlokára piros virágszirmot tapasztott, az orra alá pedig korommal kis bajuszkát rajzolt. Szép kis arcához kedvesen illett a bizarr dísz.*)

*) A virágszirom-arcdíszítés bevett szokás a szigetcsoporton.

Káva után három férfi, a lábszáron, derékon és karon zöld levélsallanggal felcicomázva, vad kurjongatással egy kávatál tafolót hozott. A tafoló kókuszdiótejben főtt kenyérgyümölcs-gombóc. A kenyérgyümölcs-gombóc levest marokkal merték ki banana-levelekre, egy pillanat alatt szétosztva az izletes ünnepi levest. Lépten-nyomon kínálkozott alkalom fényképfelvételre, nem is kíméltem a filmseket, előre örülve a nyerendő jellegzetes képgyűjteménynek.*)

November 21-én 12-evezős csónakon indultunk neki a falealupói kijáratnak. Az evezősök a kijáratnál sokáig egy helyben tartották a csónakot, avatatlan szemlélő azt hitte volna, hogy nem bírnak az árral, pedig csak a kedvező hullámra vártak, amelyen fürdő nélkül lódították át a ladikot.

A falealupói északnyugati fokot megkerülve, Sawaii nyugati partmentjén tartottunk dél felé. A meredek lávapartok itt a pálma- és őserdőségből lecsüngő folyondárokkal futvak be. A 18 t. mtfdre eső Salailuáig folyton változatos és pompás a sziget partmentje.

Sokat hallottam és többször láttam, hogy a benszülöttek milyen kitűnő úszók, ezen az úton is több alkalom kínálkozott ennek az igazolására. Vagy egy órával Salailua előtt, egyszerre megcsendesítették evezőseink az ütemet és két ember fejest a tengerbe ugrott. A két fejest ugró egyenesen a part felé tartott: az egyik csak félkézzel úszott, a másikkal valami számoai faragványt tartott ki a vízből. Hogy érhetnek ezek partot itt, ahol a nyílt tenger felől érkező terebélyes hullámok óriás erővel törnek meg a part-hossz zátonyvonalain? Bevárják az alkalmas hullámot és annak a hátán ép csonttal érik el a szárazföldet. Sokáig elnéztem őket. A veszélyes hullámvonal előtt megfélelő

*) Az öröm időelőtti volt, öreg filmseket szóztak a nyakamba és így a körúton tett százra menő felvételtől alig volt érdemes párat megtartani. A párával telt trópuson ilyen bosszúság gyakran éri a fényképészt. Hol a meleg nedvesség árt meg a filmsnek, hol a fényképész hibás a hanyag előhívással, hol meg rossz a távolról beszerzett films, mint velem is megesett.

hullámra várva, egy helyben uszkáltak. Időközben úgy elhaladt a csónakunk, hogy a partra érkeztüket nem vehettem ki. Ebben azonban nincs kétség, nagy mesterek ők az úszásban.

Salailuában, ismerőseim körében, emlékezetes három napot töltve el, 24-én holdvilág mellett eveztünk ki a nyílt tengerre. A déli fok megkerülése után, a Sawaii sziget körül legmozgalmasabb tengervidékre érkeztünk. A hullámok itt a zeg-zugos part hosszán rendetlen összevisszaságban törnek meg, helyenként a sekély fenéken, pár száz méterre a parttól, hömpölygő dombokat vetnek. A partokhoz vágódó tenger zuhogása mellett utaztunk délfelé. Egyszerre emeletes hullám kapott a hátára; a csónakunk csaknem tótágast állt. Kormányosunk valószínűleg a sekély fenéken megütközött hullámra vezérelt!? Az ének a hajósok torkán akadt, jó darabig vitatták a dolgot, a végdöntés nem hangzott egyhangúan; némelyek a sekély fenék felett törő nagy hullámra szavaztak, mások és köztük W. is, a szokatlan jelenségnek nem tudtak biztos magyarázatot adni. Az az azonban bizonyos, hogy ha kevesebb a fenéksúlyt szolgáló élelmiszerünk és ha nem éppen a csónakorr kapja a lökést, a meredek lávaparton végezzük a körcsónakázást.

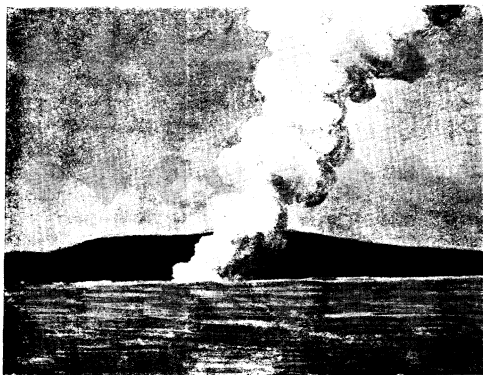
A számoai csaknem mindig beválik malangan (úton), de olyan jó evezős csapatra kevésre találtam, mint amelylyel ezt az éjjeli utat tettük; pihenés nélkül eveztek át az éjszakát, ha kissé lankadtak az evezősök, a kormányos szép szóval kicsalt az előénekesből egy vékony gégehangot és énekszó mellett új erővel haladt a viszonylag nehéz és túlterhelt csónak.

November 25-én reggel 25 t. mtfdre Salailuától, Palaulinál kötöttünk ki. Palauliban és Satupeiteában két víg napot töltve, 27-én 16 evezőssel indultunk útra. A délkeleti fok körül rendesen keveredő hullámos tenger után, zátongyűrűvel védett belvizen érkeztünk a keleti parton fekvő Salelologába (12 t. mtf). Salelologából kocsin mentem a sziget keleti partján 10 mtfdre eső Saasai községig.

November 29-én fejeztük be a körutat, a szaaszai nagy csónak 26 markos evezőseével $4\frac{1}{2}$ óra alatt érkezve vissza a 23 t. mtfdre eső Fagamaloba.

Saasaiból a csónakfelforgató kijáraton mentünk át, de a csendes hullámjárás mellett simán értünk ki a nyílt tengerre.

A láva ezen a napon keskenyebb ágban szakadt a

A tengerbe szakadó láva, a partra lövelt darabjaiból épült domb,
Savaai szigetén.

tengerbe, mint aminőnek Sydneyből jövet, október 26-áról 27-ére láttam; a krátertől a tengerpartig nyúló lávamező erősebben és több helyt gőzölgött mint ennek előtte, ami arra vall, hogy a láva több irányban keres új lefolyást. A tengerből robbanásszerűleg a partra lövelt lávasalak már jókora dombot formált a parton, a domb távolról félkráter-formát mutat.

Másodízben a sawai tevékeny kráternél. Séta az 1905 óta folyt lávamezőn.

November 17-én, a szeptember 3-iki útitervemet követve, Fagamalotól Olonono ültetvényig lóháton és onnan a kráterig hátralevő utat gyalog tettük meg. A kráter nem változott számbavehető módon. A széle jobban megrepedezett, pár helyen letöredezett, bedőlt, de nagy egészben minden a réginél maradt. A kedvező szél mellett most tisztán kivettem, hogy a láva a kráterből nemcsak északkeletnek folyik le, hanem hogy a déli oldalon is van lefolyása. Tekintve, hogy a kitörési időszak kezdetén a láva a déli oldalon (a krátérszéleken történt lávakiömléskor), már a krátertől 2—300 méter távolságra megállott és így csak kevés új láva férhet el alatta, feltehető, hogy vagy a kifolyás mérsékelte ezen az oldalon, vagy pedig, hogy a folyó láva körül kerülve a krátert, egyesül az északi ággal. Még egy harmadik eset képzelhető el, hogy t. i. a láva a déli oldalon valamely lefolyási medencére talált.

December elején azt hozták hírül Fagamaloba, hogy a láva közel a tengerhez, részben a kihült lávamezőn folyva keres új lefolyást. Meggyőződést szerzendő a hír valódiságáról, december 4-én másodmagammal, az 1905-iki lávával határos Salealua községből, a mondott új folyás felé mentem. Az új lávafolyás jó félórai séta után elvágta előttünk a járt ösvényt. A régi láva felett arasznnyi vastagon folyó láva nagyon lassan haladt. Az igen olvadt anyag hűlő felülete úgy forma, mint szín tekintetében a higanyra emlékeztet. A 150—200 méter átmérőjű olvadt láva a régi folyás repedésein tör elő. Egyes (valószínűleg barlangszerű) nyílások felett, ahol az új folyó láva vízre találhat, forgó mozgásközben, vékony gőzoszlopok törnek fel magasra.

Az eső elfogott, ennek dacára folytattuk a kutatást. A tengerpart közelében járva, előbb azt a helyet kerestük fel, ahol a láva 1906-ban folyt a tengerbe. Az 1906-iki beömlési hely pár száz méterrel, talán egy kilométerrel

távolabb esik a mostaninál; a befolyási helyen, a fellövelt lávasalaktól, a tenger felé nyíló félhamukúp formálódott. A feldobott finom, kékesfekete pörnyén nagy darab lávasalakok hevernek. A nehéz súlyú, feketén kékes, üvegfényű salak a törési helyen olykor acélszürke színt vált. A kihült láva felületén, a félhamukúptól a kráter felé, tehát délnyugatnak, négy vagy öt, kerek sáncforma kiemelkedés ötlík szembe. A legközelebb esőt megtekintettem. Az 1906-ik évben folyó láva a mondott helyeken, a folyás felett elterülő, kihült lávamezőt robbanásszerűleg bontotta meg, a felvetett lávarétegből sáncként zárva körül a robbantott kráterforma üreget.

Az 1906-iki láva beömlési helyétől a mostani beömlési helyhez mentünk. Helyenként frissen kihült felületű láván jártunk, végül a pár méter széles folyó láva elvágta az utunkat. Így a tengerbe eső láva helyén fellövelt lávasalak partra repülését nem közelíthettük meg jobban 150 méternél.

A felrepülő pörnye és salak itt is félkúpot formált a parton. A kráter felé pedig a lávamezőn, ugyancsak látjuk a kerek sáncforma kitörési helyeket. A tanulságos kirándulásról estefelé érkeztünk vissza Fagamaloba.

Fagamalotól Manono sziget érintésével Apiába.

(63 t. mrtfd csónakon.)

A főnökké avatási szertartás Manono szigeten.

December 11-én végleg elbúcsúztam fagamalói ösmerőseimtől. A tengerpart mentén evezve, most olyan közel jártunk a láva beömléséhez, hogy a csónakunk jó darabon csaknem forró vízen úszott. A szép napos időben pár fényképfelvételt készítettem, bízva, hogy ilyen közelségből a felrepülő lávadarabokat is megkapom a képen, de a filmsek rossz volta miatt ezeket a felvételeket is el kellett dobnom.

A szaaszai bejáraton bevezve, egy darabon zátongyűrűvel védett belvízen utaztunk, majd a Sawaii és Upolu

szigetek közti nyílt tengeren át, Manono szigetnek vettük az irányt. Manono sziget Salua nevű községénél kötöttünk ki. Szeptember 16-án a község főnöke, Taupou Pauesi, egyik betöltetlen családi címét adományozta volt nekem, most azért jöttem, hogy számoai szokás szerint egy kis lakomát adjak a községbelieknek, viszont hogy köszönettel visszaadjam a káva-ivásnál többször használt törzsfőnöki nevet és rangot, amelyet Európában, a «nagy hatalmak» világ-részében (amint itt nevezik) nem használhatok.

Az adományozó főnök első otlétem alkalmával nem tehetvén eleget az adományozással járó ünnepi formaságoknak, ez alkalomra halasztotta el az ünnepies beiktatást. Amint megérkeztünk, fullajtárok útján összehívta a szomszéd községek rangbelieit és a gyorsan érkező diszes társaság elfoglalta a megjelölt helyeket.

A ház egyik végén, finom fonású pandanus-szőnyegekben, nekem jutott a főhely, szemben, a ház másik végén a törzsfők és beszélő főnökök foglaltak helyet. A plebs a ház körül, kívül sorakozott. A községbeli hivatalos beszélő ember most rövid üdvözlő beszédet mondott, amelyre a tőlem balra ülő beszélő főnök (akit a szolgálatomra bocsájtottak) a nevemben válaszolt. A bevezető beszédek végeztével káva járta körül, amit kizárólag a részemre készült új kókuszshéjből ittam meg. A kókuszshéj a birtokomban van és mindig emlékeztetni fog, hogy: «voltam én már főnök is Samoában!»

A káva ital után a tulofalek a beszédek özönébe kezdtek. A magam kezdetleges szamoai nyelv tudásával (vagy 5—600 szót megtanultam és nagyjából átvettem a nyelv-tant) nem mondhatok a beszédek felett véleményt, de a nyelvet értő intelligens ösmerősöktől hallottam, hogy a szamoai beszélő főnökök igen választékos, virágos beszéddel élnek, ami a szamoai nyelv jellegéhez tartozik és a társadalmi szokásokból fejlődött ide.

A községbeli tulofalém arcjátékkal és kézmozdulatokkal igyekezett magát megértetni velem. Az égre, a szívre mutogatott és olyan meleg hanglajtással adta elő a mondó-

káját, hogy dallamos előadásával csaknem elérzékenyített. A megfelelő pillanatban közbe vágtam egy «fa afatai tēle lāvát» (köszönöm szépen), ami megtette a hatását... Most a Mr. W. szívessége folytán velem jött fagamaloi szépszavú tulofale szólalt meg. Az általános figyelem után ítélve, nagy beszédet tarthatott. A szamoai nép iránt érzett rokonszen-
vemet hangsúlyozta, megköszönte nevemben a kapott címet, rangot és végül kijelentette, hogy eltávozván a szigetekről, visszaadom a címet és rangot stb. Ez így volt rendén. Pausi, a volt rokon most újból rendelkezik a címmel és oda adhatja más «szerető szívnek», aki talán hasonlóképen ünnep-
ségben fogja részesíteni a községbelieket.

Este ének és tánc következett. Az énekesek között kitűnt egy középkoron felüli tulofale, névleg Apaau. Apaau a régi harci dalokat adta elő, elsőrangú recitátori tehetség-
gel. A számoai költészetnek ezt a nemet, sajnos, már csak elvértve lehet hallani a szigeteken.

XI. FEJEZET.

Auckland (N.-Z.), Sydney és Brisbane városok érintésével, a Bismarck és Neu-Guinea szigeteken át a Philippine szigetcsoportig.

Apiától a Tonga szigeteken át Aucklandig (N.-Z.).

(1661 t. mtfld.)

Az újévi ünneplés New-Zealandban.

Apiából 1904 december 24-én keltem útra a Tonga szigetcsoporton át, Aucklandba induló Atua hajóval. Auckland kikötőjébe újév napján reggel 7 óra után érkezünk. A hajó személyzete előre emlegette, hogy pár órát nyervén az úton, az újévi ünnepnapot reggeltől estig kiélvezhetjük Aucklandban. De az utasokat vizsgáló orvosra két óra hosszáig várakozván, mégis csak 9 óra után köthettünk ki. Az aucklandi hajóorvos nem első ízben váratott most magára. A szabott munkaidőhöz vasmarokkal ragaszkodó munkásfelfogás tőle sem állhat távol. Az ő munkaideje t. i. a szokott 9 órai reggeli után veszi a kezdetét. Hogy a karácsonyt és más ünnepnapokat a hajón töltött személyzetért érdemes lenne elhagyni egyszer a reggelit, ez nem érinti a lelkét. Hja, a példa hat, még ha alulról indul is meg, feltéve, hogy eredményében becses énünknek nyújt előnyt.

A kikötőt kirándulásokra induló, felsallangozott hajók népesítették be; annál kihaltabb képet nyújtottak az utcák: az ácsorgó népség pedig éppen nem keltett ünnepi hangulatot, színes ruháikban, ernyős sportsapkával a fejen és bevis-

kizett állapotukban, szörnyen közönséges benyomást tettek az érkezőre. Az általános semmittevés másodikán is tartott. A pihenők sorában a bankok is jól kivették a részüket. A főutca banküzleteiben mindenütt azt olvastam, hogy december 25-étől január harmadikáig zárva lesz a bank. Hogy az üzletvilág és a pénzére szorult utas ehez mit szól, nem érinti az ünneplő N.-Z.-ot.

Az aucklandi lóverseny-egylet január elsején tartotta a darby futamát. A versenyteret ellepte a közönség, tíz annyi lakost számláló európai város sikerültnek mondja a versenynapot, ha ilyen látogatott. A mezőnyök csaknem kivétel nélkül teljesek voltak. Magát a versenypályát illetőleg elmondhatni, hogy érdemes volt annak is felkeresni, aki vajmi keveset törődik vele, hogy a kék vagy piros zubbony érkezett-e be elsőnek. A pályát körülzáró korlátnál, a főtribün előtt hosszában, virágágy pompázott, ugyancsak friss virággal ültették körül a nyergelő előtti térség fáit, mindez igen hozzájárult a darby nap fényéhez.

Aucklandtól Sydneyig.

(1281 t. mtfld.)

A Jenolan cseppkőbarlang.

Január 6-án indulva el Aucklandből, 10-én Sydneybe érkeztem. A főváros lakossága azt tartja, hogy januárral a meleg időszak jár, nekem a számoai nedves, meleg napok után hűvösnek tűnt fel a melegnek mondott sydneyi éghajlat.

Nyarlás ideje lévén, az üdülő helyekre tettem kirándulást. Sydney sok nyaralóhelye között a Blue hegység vidéke nyújtja a legtöbbet, így a 65 a. mtfldre eső Katoomba, a Medlow bath (69 a. m.), a Bleackheath (72 a. m.), a Mount Victoria (76 a. m.) stb. üdülőhelyek mind a Blue Mountainre vivő vasút megállóhelyei. A nevezett üdülőhelyekről a híres Jenolan cseppkőbarlanghoz, vízesésekhez és kilátási helyekre tesznek kirándulást.

Hosszabb tartózkodásra a 3446 láb magasan fekvő Medlow fürdő a legkeresettebb. A nagy kényelemmel berendezett sanatorium szép kilátási helyen, parkban fekszik; társas helyiségei, a nagy és kisebb ülőterem, a billárd-szoba, a 600 láb hosszú, olajfestménynyel teleaggatott csukott üveg folyosója, minden kényelmi kívánalmat kielégítenek.

A sziklán ülő wallaby «szépen szolgálni»-t csinált.

Innen indultam el január 11-én harmadmagammal, motoron a Jenolan barlang látogatására. A kitűnő karban tartott 42 a. mtfd hosszú kocsit sok szép kilátást nyújt. A Blue hegységet reggel és estefelé kékesfehér légkör öleli körül, innen is kaphatta az elnevezését. A tengerparttal párhuzamos homokkőhegyoldalak a tágas völgyek felé, 3000 lábig menő meredek falakkal esnek le. A homokkőhegység után a gránithegység következik. A gránithegységbe

ismét 2—3 a. mtfd szélességben mészkő ér ékelődött, ez a cseppkőbarlangok vidéke.

A Jenolan barlang nagy területen, több ágra oszlik. Egyik ága vízfolyást követ, egy másik ágába a cseppkő-képződmény vonalát, a bejáratától fokozatos emelkedéssel, 355 láb magasságig követjük. A régebb idő óta felfedezett cseppkőbarlangrészt megcsonkították az utasok, de a Government kezelése óta fölfedezett részeket teljes épségben találjuk. A cseppkövek a folyton tartó új képződési helyeken jégszerű, fényes küllemmel bírnak, a végleg befejezett alkotások is, ott, ahol a lerakódott mészkő kifejeződött, csillogó fényűek. A Jenolan barlangon mesterségesen vágott utakon és lépcsőkön kényelmesen sétálunk végig. Az útkészítés miatt végzett bevágásokon, az alapot képező mészkőréteg és a föléje rakódott új képződmény, a cseppkő átmetzetét kapjuk, így a kulturmunka nemcsak kényelmet nyújt, hanem a geologusnak is a szolgálatára van.

A Jenolan Cave államilag óvott területen fekszik, meg is látszik az állatvilágán; reggel oda menet kis papagályokat, a nevető Yackass-t (*Dacelogigas*), az ausztráliai szarkát (*Gymnorhina*) és más madarakat bőségben látunk az útmentén, a barlang közeleiben pedig a kenguru faj wallaby-t. A sötétszürke, nyúl nagyságú állatka rá se hederített az emberre, egy ilyen sziklán ülő wallaby-t, hogy felállítsuk a hátsó lábaira, megdobáltuk kavicssal és csakugyan nem szaladt el, hanem «szépen szolgálni»-t csinált.

Sydneytől Brisbane érintésével a Bismarck szigetcsoporton fekvő Herbertshöhe kikötőig.

(1866 t. mtfd.)

A német Norddeutscher Lloyd hajózási társaság Sydney és Japán között havonkénti közlekedést tart fen. A mondott közlekedési vonal turistikai szempontból a látványos tengeri utak közé tartozik. Sydneyből indulva, az első állomást Ausztrália Queensland tartományának fővárosánál, Brisbane-

nel tartják (498 t. m.), a másodikat a német fenhatóság alatt álló Bismarck Archipelago, Herbertshöhe és Simpsonhafen nevű kikötőinél (Sydneytől 1866 t. m.), a harmadikat a német Neu-Guinea Friedrich Wilhelmshafenjénél (S.-től 2293 t. m.), a negyediket az amerikai Philippine szigetcsoport fővárosánál, Manilánál (4319 t. m.). Ezután Honkong (4945 t. m.), Yokohama (6549 t. m.) és Kobe (6902 t. m.) következnek.

Sydneyből 1908 január 14-én délután keltem útra, a N. D. L. 3300 tonnás Prinz Sigismund nevű hajóján, hogy a Hongkongig útba eső szigetek valamelyikén állomást tartsak. A Lloyd díjszabása, az új-zélandi U. S. Sh. Comp. szigetközi hajózási menetáraihoz viszonyítva magas, de szívesen megfizetjük, mert kifogástalan kiszolgálást kapunk, a konyha pedig közismert jó. Ezenfelül szinte fel sem tűnt, hogy nem angol társaság hajóján utazom, ugyanis a mondott vonalon az utasok jó részben angolok lévén, a társaság számolt a viszonyokkal. A menetrenden, az étlapon és más nyomtatványon, a német szöveg mellett ott találjuk az angolt, a hajó tisztikarából többen bírják az angol nyelvet és az uralkodó beosztásra is rá lehet mondani, hogy anglo-német. Az angol szokásokat és társalgási módot kedvelő utas tehát otthonosan találhatja magát ezen a nem angol hajózási vonalon.

Január 16-án reggel, Ausztrália keleti partját soha sem veszve el szem elől, a Brisbane előtti Moreton öbölbe fordultunk be. Az öbölbe menet jobb kéz felől, a korall reeffel körülzárt part hosszában egy sor különös alakú hegy áll, kettő kuglóf-formájú, a harmadik éles, magas sziklacsúcs. Ezek a különfekvő hegyek összeköttetésben vannak az Ausztrália keleti partjától az északi végéig tartó úgynevezett great (nagy) barrier reeffel.

Az öböl fele táján kocsonyás fehér meduzák szokatlan mennyiségben lepték el a vizet, úgy nézett ki a szürkés öbölvíz, mintha hólabdával hajgálták volna tele. Az öbölben a jelzőpálcákkal kitüntetett úton, lassan haladt a hajónk, 25 t. mtföldnyi lassú hajózás után, délután Pinkenba állo-

másnál kötöttünk ki: Pinkenbából félórai vasutazással Brisbanebe érkezünk.

Az 1903-iki népszámlálás szerint 124,000 lakossal bíró Brisbane város házai jó részben kőépületek, az utcák tágasak, tiszták. Körkocsizás végeztével betértem teára a Gresham szállodába. A tea elfogyasztása után, az Office-ban pár levelezőlapot és levelet helyeztem el, hogy postára adják; távoztomban a szálloda tulajdonosa utánam sietett és kedves előzékenységgel bevezetett a nagy írószobába, ahol, amint mondta, kényelmesen végezhetem a levelezésemet. Az egyik íróasztalhoz lépve, szemembe ötlött egy csomó piros, fehér, zöld sávval keresztül festett levelezőlap.

Honnan veszi ezt a három színt? kérdeztem. «Ez a hazám színe», volt a válasz. Hát magyarhoz van szerencsém? kérdeztem, most már magyarul... «Isten hozta!» volt a válasz... Tudor uram Brisbane két vezető szállodájának a tulajdonosa és jelszava, amint azt levelezőlapjain olvashatjuk, az «Isten hozta»... Isten tartsa az érdekes magyart, aki becsületes munkát végez távol a hazájától és hű maradt a tricolorhoz.

Brisbane kikötőjéből 17-én hajnalban távoztunk. Aznap este végleg elhagytuk az északnyugat felé elhúzóódó ausztráliai partokat. 20-án estefelé a Rossel sziget, majd az Adele sziget esett a látkörünkbe, 21-én úszó faderekak jelezték a száraz közellétét, 22-én kettős szigetvonal között, mint kanálison hajóztunk tova északnak. A német Bismarck Archipelago két fő szigetje, az északnyugattól délkeletnek nyúló Neu-Mecklenburg (ezelőtt New Ireland) jobbról esett, balról pedig az északtól délnyugatnak hajló Neu-Pommern (ezelőtt New Britain).

A két sziget hegylánc a Neu-Mecklenburg szigeten 1200 méter magasságot ér el, a Neu-Pommern hegyei valószínűleg lényegesen magasabbak. A szigeteket pompás ősz bozót fedi, csak a part közelében, az egymástól távol eső farkok körül látunk pázsitként mutatkozó foltokat. Amint később hallottam, a szemnek tetszetős magas zöld fű semmire sem használható haraszt.

A két fősziget belseje ösmeretlen; Neu-Mecklenburg déli felét még cannibálok lakják, de Neu-Pommern félreeső helyein sem ment ki végleg divatból az ellenség felfalozása. Az őс állapotban levő szigetvidéken hajókázva, különös érzés szállja meg az utast. Milyen érdekes lenne behatolni a vadak lakta vidékre, fényképfelvételeket tenni stb. El lehet ezt szépen gondolni, de a nedves, áthatolhatlan, maláriát termő bush vidéken rendkívül nehézséggel jár a behatolás, ezenfelül lehetetlen megfelelő tolmácsra szert tenni, mert a szigetet lakó sok ellenséges törzs nem érti meg egymás szavát.

Felvettem a kérdést, hogy maradok, de amint felvilágosítottak a nehézségekről, letettem a tervről, annál is inkább, mert éppen az esős, maláriás időszakra érkezünk.)*

Herbertshöhe. Simpsonhafen. Kirándulások Simpsonhafenből. A Tawurwur vulkán.

Január 22-én Neu-Pommern sziget északi részén, Herbertshöhe előtt vetettünk horgonyt. A kikötőben pihenő Condor hadihajó az érkező német zászló tiszteletére 7 ágyú-lövéssel tisztelgett.

Herbertshöhe a Bismarck szigetcsoport és a német fenhatóság alatt álló Neu-Guinea közös kormányzójának a székhelye. Amint feneket ért a vasmacskánk, hivatalos személyiségek motorhajóval, a kávészínű ruhába bujtatott és

*) A Bismarck Archipelago elnevezés alá eső szigetek, így Neu-Pommern, Neu-Mecklenburg, a Neu-Mecklenburgtól északnak eső Neu-Hannover, a két fősziget között északnak fekvő French szigetek stb. az egyenlítőtől délre a 6° 30' szélességi fokig és a 141°—150° keleti hosszúsági fokok között terülnek el. A szigetek jórészen vulkanikusak; az igneous vonal az északi parton húzódik végig és folytatódik a Neu-Guinea partmenti szigetjein. Az éghajlat meleg és nedves. Májustól novemberig a délkeleti passate szél fúj, amely gyakran átesap déli szélbe, november-től májusig a nedves északnyugati monsoon. A herbertshöhe meteorológiai megfigyelés szerint (1902—1904) az évi átlag eső 2000 mm.-re tehető. A Bismarck szigeteken kb. 200 fehér lakik.

ernyős sapkával fedett fejű, mezitlábás benszülött polícia pedig csónakon érkezett a hajónkhoz. A barna sapka sehogy sem illik a benszülottek fejére. Az arckifejezést véve, leginkább a Fiji sziget hegyi lakóihoz lehet őket hasonlítani, de kisebbek és az alsó lábszáruk fejletlenebb. A fülbevalót, nyakéket és a felső karra szorosan kötött három ujj széles fonottast, a hivatalos jelleg dacára fentartották. Diszítésként

A Bismarck szigetesoporton.

a mellett kis rajzú tetoválással, a hátat vágott sebhelyekkel látják el, a homlokra, halántékra piros vagy fehér festékekkel vonalat vagy pontokat rajzolnak.

A dombos partoldalon fekvő Herbertshöhe fehér házai, a házak között ellapuló zöld pázsitvánkosokkal, pálma ültetvényből kandikálnak ki.

Rövid várakozás után, az öböl teljesen védett északi végén fekvő Simpsonhafenbe (9 t. m.) hajóztunk. Útközben

jobbrol, az anya és a leány nevü elpihent tűzhányók és a kettő között fekvő alacsony Tawurwur kráter látszanak: a baloldalt maradó alacsony sziget is vulkánikus tevékenység szülöttje (a sziget 1878 november 21-én éjjel keletkezett). Herbertshöhétől 7 t. mtfd távolságra esik Matupi sziget; az első kereskedelmi állomást a Bismarck szigeteken 1874-ben itt létesítette egy hamburgi cég, ugyanez évben

Benszülött nők Simpsonhafen vidékéről (Bismarck szigetesoport).

jött az első wesley hittérítő a szigetekre. Matupi szigeten túl a Tawurwur vulkán szokatlan formájú krátere feketélik, a szigeten innen pedig a méhkasnak nevezett két sziklasziget áll. 2 t. mtfd hajózással Simpsonhafenbe érkezünk. Simpsonhafenben hosszan a tengerbe nyúló mólónál köt ki a hajó. A kikötőtől az öbölvidék legszebb képét kapjuk: a körül meredek partot tropikus növényzet lepi el; keletnek négy tűzhányó kúpja áll egy sorban, a legközelebb eső

280 méter magas, kuglóf-forma elpihent kráter, felette a teljesen kúpformájú anya (685 m.), azontúl, tovább keletnek, a Tawurwur (225 m.) és ismét távolabb, a kúpforma leány állanak. A fehérek lakta Simpsonhafen, a kikötőtől az első kráterig elterülő zöld mezőségen fekszik; itt találjuk a postát, a Norddeutscher Lloyd épületét és az igen jó kezekben

A Tawurwur kráter a keleti oldalán, a régi kráterszélen keletkezett, teljes kúpú, fekete láva-kráterbe csap át (Bismarck szigetcsoport).

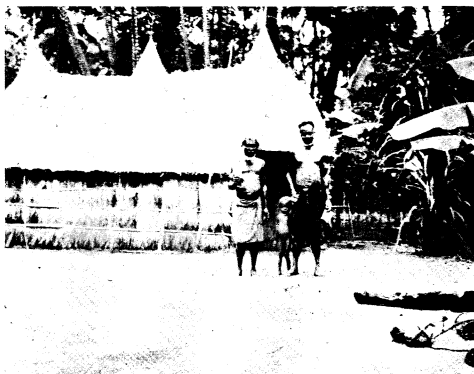
levő kis szállodát. A lakott részen túl, több kilométerre pálmaültetés fedi a tengerpart mentét.

A benszüllött lakosság eredeti viseletében, rövidre nyírott hajával, szokatlan képet nyújtott.

Ebéd után a 4 kilométerre eső Matupi szigetre sétáltam; a szigetre fahíd vezet; a híd közelében lakó kínai kereskedő rendelkezésemre bocsájtott egy ladikot, amelylyel az öböl szemközti partján, két kilométerre eső Tawurwur

hegy felé evezünk tova. Az érdekes kínai birja az angol nyelvet, németül pedig megtanulta a «Donnerwettert», amit semmivel sem használ ritkábban a német lakosságnál.

A Tawurwur lábánál, a csónakkikötőhelyen, a láva-partok oldalából erősen kénes melegforrás bugyog ki. A kráterre menet vagy félóraig magas harasztban járunk, a harasztból kikerülve, a kráterből jövő vízmosáson tartunk

A kettős vagy hármas csúccsal díszített háztetejű benszülött-házak
Matupi szigeten (Bismarck szigetcsoport).

felfelé. Közel a kráterhez ként gözölgő helyek emlékeztetnek a vulkanikus tevékenység közelségére. Egy kanyarulattal a déli oldalon (Matupi felé) bedőlt nagy kráterhez érkeztünk. A nagy kráter déltől nyugatészaknak mind magasabb (226 m.), itt sárga kénvirág lepi. A keleti fordulónál a nagy kráter egy második, a régi kráter keleti szélén keletkezett, teljes kúpú kráterbe csap át. Az újabb keletű kráter kúpja kemény, súlyos, fényes lávatörmelékből épült

fel; a kráter kereken formált. Az új kráter oldala helyenként igen meleg és a déli, külső oldalán kéngőz párák törnek elő. Felülről szép kilátás nyílik az öbölre.

A Simpsonhafentől két t. mtfdre eső, méhkasnak (Dawasia) nevezett kettős sziklasziget is megérdemli a látogatást. A fantasztikus formájú sziklaszigetek oldalán pálmafák díszlenek (a nagyobbik sziget 70 méter magas); a körül sekély fenéken rendkívül változatos, úgy színben mint formában a korallélet. A kettős szigettől további két t. mtfddel az 1878 november 21-én keletkezett Vulcan szigethez érkezünk. A Vulcan szigetet, ifjú volta dacára, ellepi a növényzet (leginkább bokrok), a part körül a korallszirtek helyenként kőhalmazt képeznek. Csak ha a szigetre léptünk, gondolhatjuk el, hogy itt a tűzvilág is szerepet játszhatott, mert körül a fövenyt vastag rétegben fedi az ökölnagyságú, sárgásfehér vagy sötét, acélas fényű horzsolókő. A horzsolókövek eredetileg jóval nagyobbak lehetnek, mert a dagály és apálylyal járó tengermozgás alaposan csiszolja őket. Több ilyen követ korall- és mészlerakódással vegyest találtam.

A sziget déli sarkát igen kénes tartalmú tó lepi el.

Vulcan szigettől visszajövet az előtte való napon látott Matupi szigetre tettem még egy kirándulást, hogy az itt lakó benszülötteket lássam. Matupi szigeten vagy 1000 benszülött lakik. A benszülött-házakat bambusznád kerítéssel zárják körül, a világosságot csak az ajtón át nyerő lak díszje a kettős, vagy hármas csúcsban végződő tető. Az udvaron rendszeren ott látjuk a fákra akasztott bambuszfonottas varsákat, ennek a készítésében nagy mester a Bismarck szigetek fekete bőrű benszülöttje. Amint hire járt, hogy benszülött-készítményeket keresek, előhozták az eladásra szánt tárgyakat: nyilvesszőt, bambusznád szigonyt, a táncnál használt piros, fehér és sárgán színezett fa-faragványokat stb., két kőgyűrűvel ellátott buzogányhoz is hozzájutottam. Az első pillanatban a Bismarck szigetek benszülöttjéről igen kis véleményem volt, ezen a kiránduláson

más benyomást nyertem: a velem jött öt feketebőrű evezős között kettő birta a pidgin angol nyelvet, ezekkel meg tudtam magamat értetni. Embereim a forrón tűző nap dacára igen szorgalmasan eveztek; amint partra szálltunk megdicsértem őket és megajándékoztam dohánynyal, élelemmel, és ime, méltányolni tudták az eljárásomat: a vételnél mindig előre figyelmeztettek, hogy ennyit adhatok, de ne többet —

Benszülöttek, a táncnál és vallásos szertartásoknál használt festett faragványokkal, háttérben két fáról csüngő bambuszvarsa.

és így a segélyökkel jóval olcsóbb áron szereztem be a tárgyakat.*)

Január 23-án estefelé kihajóztunk Simpsonhafenből, a kormányzó, valamint többen a hivatalos személyiségek közül velünk tartottak Herbertshöheig. A Prinz Sigismund

*) Tekintve a kitűnő földanyagot, az olcsó bérvizszonyokat, a Bismarck szigetek a benszülöttek helyes vezetése és nevelésével szép kilátást ígérnek az ültetvényeseknek.

szellős dohányzójában Lambeck, amint a copfos kínai szolgát tréfásan elkeresztelték, nem győzte felszolgálni a jégbehűtött hordó sört. Herbertshöhenél megállva, a Condor hadihajóról fúvózenekar-szerenádöt is kaptunk. Mire megindultunk, derült hangulat uralkodott a hajón — így váltunk el a szigetlakó Donnerwetter ismerőseiktől!

Simpsonhafentől Friedrich Wilhelmshafenig (német Neu-Guinea).

(427 t. mtfld.)

Január 24-én reggel, Neu-Pommern északi kanyarulatánál, az időnkint most is tevékeny Vater (2300 m.) kúpja tűn fel, ezután a 4. és 5. déli szélességi fok közé eső vulkanikus French szigetsoport közelében, majd nyugattól keletnek három sziget vulkán mentén hajóztunk el. 25-én korán reggel már a német Neu-Guinea mellett tartottunk.

A F. Wilhelmshafeni öblöt számtalan kis sziget zárja körül. A megérkezés nem nyújt olyan hatásos panorámát, mint Simpsonhafennél, de a sok zöld sziget kedvessé teszi az új kulturának alávetett ősvidéket.*)

A német Neu-Guineában eddig csak a német Neu-Guinea-társaság bír művelt földterületet; eleinte dohánynyal

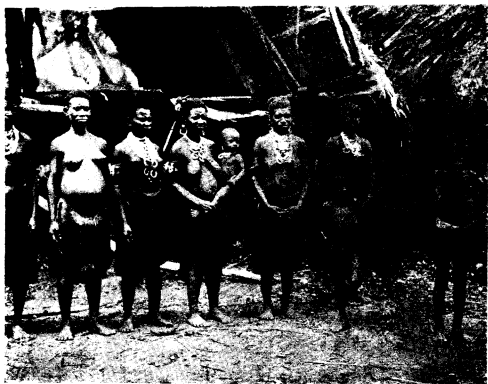
*) A német Neu-Guinea a 141—148. keleti hosszúsági fok között nyugatnak a hollandi, délnek az angol Guineáig terjed; a hozzátartozó szigetekkel együtt 181,650 □ km.-re becsülik.

A partokat korall reef és sok apró sziget zárja körül. Az ismert hegyek között a legmagasabb 1500 métert ér el. A Bismarek és a Neu-Guinea szigeteken lakó benszülötteket általában a pápua elnevezés alá veszik; az elnevezés nem találó, mert a fő- és mellékszigetek lakossága teljesen eltérő törzsekből áll. Doctor Hollring szerint Neu-Guinea partjain átlag minden 8 a. mtfldnyi távolsággal más tájszólást, vagy nyelvet használó benlakókra találunk, ez okozza, hogy nagyobb kutató útra, megfelelő tolmács hiányában, alig lehet vállalkozni, a sziget belseje ennek folytán ma is ismeretlen.

tettek kísérletet, ma kokuszdíót és kaucsukot (*Ficus elastica* és *Castilloa*) termelnek.

F. Wilhelmshafen a Shering félsziget északi részén, az Astrole öbölben fekszik; a hajó itt a partnál köt ki; szemben, a kikötő raktárháza mellett, a Neu-Guinea-társaság üzlete áll, azontúl pálmák sorában a hivatalnokok lakóházai fehérlenek.

A benszülöttek, segédkezendő a ki- és beraktározás-

Benszülött (papua) nők Friedrich Wilhelmshafen vidékéről (Neu-Guinea).

nál, nagy csapatokban lepték el a kikötőt. A szénrakodásnál, a magtárban, az egyik német felvigyázó ostorával párszor végigvágott a mezítelen benszülötteken. A rendfentartásnak ezt a módját eddig nem észleltem a szigeteken.

A test felcicomázását illetőleg az új-guineaiak túltesznek a Bismarck szigetek lakóin, mondhatnám stílszerűen díszítik fel magukat. A derék köré kendő helyett szalagot vagy arasznyi széles, haraszszerű övet kötnek; a felső

karon, mint a Bismarck szigeteken, fonott karperecet viselnek, de a legtöbbre becsült dísz a nyakon hordott kettős vaddisznóágyar és a homlok felett a fej körül kötött kutya-fogakból fonott koszorú; ezeken felül még fülbevalót és orrcimpán áttűzött csontot viselnek. A felső testet tetoválják és forradási sebekkel látják el. Az arcot fehér, piros és fekete színű pontok és vonalakkal színezik ki.

Benzsülött (papua) férfiak Friedrich Wilhelmshafen vidékéről (Neu-Guinea).

A Lloyd-társaság benzinhajót bocsájtott az utasok rendelkezésére, ezzel kirándulásra mentünk; derék kapitányunk és a közel eső Siar sziget hittérítője velünk tartottak. A mangrovebokorral és a mangrovehoz hasonló levelű colofolumfával benőtt szigetek között élvezetes hajókázás esik. A buja növényzet, a sekélyebb fenék korallvilága és a szokatlan formájú benzsülött-ladikok folyton ébren tartják figyelmünket. A benzsülöttek outriggeres

canoeja az orrán és a kormánynál faragott nyúlványba csap át; a csónakoldalakat díszesen faragott deszkatoldalékkal emelik. Az evezősök rendszeren nők, a neu-guineai lakos egyébként is a nő nyakába akasztja a terhet!

Siar szigeten az 1889 óta létesített rajnai hittérítő telepet kerestük fel. A rokonszenves hittérítő körülvezetett a telepen. A benszülöttek cöveképményű fedett házaiban

Faragott és festett benszülött-csónak Friedrich Wilhelmshafen vidékéről
(Neu-Guinea).

ott találtuk a lakosságot; a gyerekek és asszonyok rendszeren a ház altányszerű elő részén üldögéltek: közeledtünkre a varázslásnál, táncnál használt faragott pálcákat, a hengerforma kettős dob, nyilat stb. halomszámra hozták eladásra, de a nyak- és homlokdisztől, a kínált magas árakért sem voltak hajlandók megválni. Csak egy közepes példány kettős nyakék-agyart tudtam megfizetni. A Siar szigetről a fősziget távolabb eső bushvidékéhez hajóztunk,

itt egy félreeső helyen lakó benszülött családot látogattunk meg. A banánaültetvény közepén fekvő gunyhóban egészen ősi állapotra találtunk.

A busht, mint a Fiji szigetek nedves vidékein, erősen összevissza nővik a futó és élősdű növények és a levegő nedves, melegházi. Pár kakadu és egy szépen éneklő madár szavát többször hallottuk, de mi ez Neu-Guineában, ahol

Lakóházak Siar szigeten, Friedrich Wilhelmshafen vidékéről (Neu-Guinea).

a madárvilág több mint 900 benszülött fajjal van képviselve.

Visszatérvén a kirándulásról, a Guinea-társaság nagy üzletébe siettünk, hogy kitömött paradicsommadarat vásároljunk; az utasok részéről ez a legkeresettebb cikk; hol muzeum számára veszik, hol meg női kalapdísznek.*)

*) Guinea szigeten a paradicsom madáron kívül (8-féle) egy légiója a kisebb madárfajnak visel egy vagy több hosszabb tollból álló farkdiszt, még a Kingfisher (*Todirhamphus Pealei*) egyik válfaja is beállt a hosszú farktollasok közé: mintha mindmegannyi paradicsommadárrá készülné fejlődni!

Az üzletben alkalmazott urak elhalmoztak bennünket szolgálatkészségükkel; meglátszott rajtuk az afeletti öröm, hogy európaiat látnak. A külvilágtól hónapról-hónapra elzárt és kannibálok közelében élő kis fehér kolóniának nem irigylésre méltó a sorsa. A máskülönben rokonszenves hely erősen malarikus; mindenki kininnel él és ennek dacára a legtöbb új lakosnak át kell esnie egy kis malárián. De rosszabb ennél a feketevíz-láz (Schwarzwasser-Fieber), amely betegség gyakran halállal végződik.

Délután Fr. Wilhelmshafen lakói meglátogattak bennünket a hajón. A jégbehűtött sör mellett itt is csakhamar felmelegedett a társaság. Amint elindultunk, a Neu-Guinea-társaság 16 tisztviselője fehér ruhában integetett a parton, mellettük százakra menő fekete bőrű vad kurjongatott. Ha a feketékben csak egy mákszemnyi szervezkedési képesség lenne, egy ilyen éjjel, amikor a jégbehűtött italtól mélyen elszenderednek a fehérek, végzetes lehetne rájuk nézve. Az utolsó ilyen kísérletet 1904-ben fedezték fel, amikor is a főbűnösöket kivégezték.

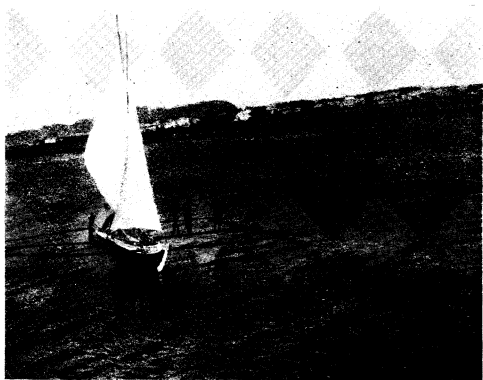
Friedrich Wilhelmshafentől Maniláig, a Philippine szigetek fővárosáig.

(2026 t. mtfd.)

Január 26-án virradat előtt a 4-ik déli szélességi és 145 keleti hosszúsági foknál 5000 lábra emelkedő Vulcan sziget, estefelé pedig egy magántulajdont képező 7 t. mtfd hosszú korallsziget közelében hajóztunk el. A Vulcan sziget ezidőszerint csak füstölög, de nem tevékeny. A pálmával betöltött korallsziget fehér ember tulajdona, a szigeten a fekete munkásokkal egy fehér felügyelő lakik. A hajónkról adott jelre egy szál lámpavilággal adtak választ. Ide a kereskedő csak a kopra- (feldarabolt és szárított kókuszdió-) szállításkor látogat el, egyébként pedig el van a sziget zárva a külvilágtól. Az előzőleg itt élt fehér lakót a benszülöttek kivégezték; amint neszét vették, hogy hadihajó érkezik az

összeesküvők büntetésére, százötven tettes csónakra ült, hogy a szigetet elhagyja, de a nemezis utolérte őket, vihar kerekedett és a csónakok a bentülőkkal együtt elpusztultak.

Hajónk tisztikara január 27-én, a német császár 51-ik születésnapja alkalmából, díszebédet adott ; a Lloyd-társaság az ünnepi ebédhez pezsgőt is szolgáltat fel, ugyanezen napon hajóztunk át az egyenlítőn.

Két outriggerrel felszerelt vitorlás, a Philippine szigetekről.

A Philippine szigetekhez január 31-én érkeztünk. Előbb a Samar szigetet hagytuk balfelől, majd a nagy Luzon sziget déli partmentén nyugatnak tartottunk. Közel Luzon sziget déli sarkához, a bushal benőtt hegyvidékből a Bulusan (4000 láb) tűzhányó kúpja emelkedik ki. Délután a Mayan tűzhányó mellett hajóztunk el. A Mayan minden oldalról szabályos kúpformájával (8970 láb) sík területen áll. Ettől fogva Luzon déli partmentén kis szigetek egymást követik.

A hajó olyan csendesen úszik a szigetközön, mint síma tóvízen. A szigeteket kevés kivétellel sűrű őserdő fedi: a parthoz közel eső községek vidékén kulturának is van nyoma. Mindenik községben ott látjuk a spanyol vallási kultusz köemlékeit, a katolikus templomokat.

Február elsején reggel, a 28 t. mtfd hosszú manilai öbölben, apró szigetközi gőzösök, benszülött-ladikok, vitorlások népesítették be a tengert. A benszülöttek csónakjai rendszeren mindkét oldalon outriggerrel vannak felszerelve: erős szélben az ilyen két outriggeres csónakon a szélfelőli oldalon két-három ember is kiáll az outriggerre, amikor is a csónak, a viszonylag nagy vitorlák dacára, meglehetősen biztosítva van a felfordulás ellen. A nagyobb csónakokban az evezősek az evező vízbemártásakor felállnak, így felállva egyet lódítanak a ladikon és ismét leülnek. Az így hajtott csónak úgy néz ki távolról, mint a római hadicsónakok képen.

Manila kikötőjébe február elsején, délelőtt 11 órakor érkezünk.

— — — —

XII. FEJEZET.

A PHILIPPINE SZIGETCSOPORT.

Általános ösmertetés.

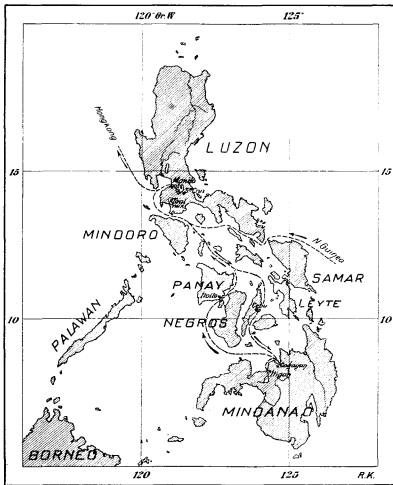
1895-ben, az 1564 óta spanyol fenhatóság alatt állott Philippine szigetek amerikai uralom alá kerültek. A térképen névleg feltüntetett 1583 szigetből álló csoport, a $4^{\circ} 40'$ és $21^{\circ} 10'$ északi szélességi és a $116^{\circ} 40'$ és $126^{\circ} 34'$ keleti hosszúsági fokok között fekszik, vagyis északról délnek 1010 t. mtfld hosszúságban és keletről nyugatnak 594 t. mtfld szélességben.*)

A hivatalos Gazetter kimutatása szerint a térképen felvett 1583 sziget a következő csoportokra oszlik:

1. A legészakibb fekvésű Luzon-sziget	43075	□	a. mtfld.
311 mellékszigetje	---	---	1160 " "
2. Marinduque-sziget	---	---	667 " "
13 mellékszigetje	---	---	14 " "
3. Mindanao-sziget	---	---	45559 " "
258 mellékszigetje	---	---	1162 " "
4. Mindoro-sziget	---	---	4050 " "
26 mellékszigetje	---	---	58 " "
5. Palawan- vagy Paragua-sziget	---	---	4579 " "
135 mellékszigetje	---	---	458 " "
6. a Sulu archipelago	---	---	520 " "
188 mellékszigetje	---	---	509 " "

*) Wallace a Malay Archipelago című könyvében a Malay Archipelagohoz a Malay félszigetet Tenasserimig, nyugaton a Nicobar szigeteket, keleten a Solomon szigeteket és északon a Philippine szigeteket számolja — az állatvilág hasonló voltából folyólag. Szerinte a Malay Archipelago viszonylag rövid idő előtt szakadhatott el Ázsiától.

7. a Visayan szigetek (köztük a 4839 □					
a. m. Negros, a 4752 □ a. m. Panay stb.)	23411	□	a. mtd.		
507 mellékszigetje	---	---	---	1891	« «
8. Egyéb 145 sziget	---	---	---	740	« «
Összesen	127853	□	a. mtd.		

A Philippine szigetcsoport nagy szigetei.

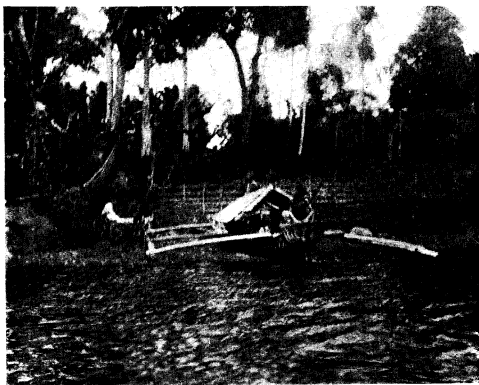
A szigetek nagyrésze vulkanikus eredetű; az ösmert 50 vulkanikus hegy közül 20 többé-kevésbé aktív: a vulk. alapú földrengés gyakori a szigetekeken, csak a csoport nyugati felén keletől délnyugatnak húzódó sziklás Paragvasziget képez kivételt. A legmagasabb hegyek az Apo (10312 láb, Mindanao-szigeten), Halcon (8865 láb, Mindoro-szigeten)

és Mayon (8274 láb, Luzon-szigeten). Hövzforrás több helyen található, a nagyobb szigetek bővíű folyóhálózáttal bírnak.

Nagy átlagban — a középen eső szigetekeť véve — három évszakot különböztethetünk meg:

1. November, december, január, február a száraz évszak;

2. április, május, június a meleg évszak:

Két outriggerrel ellátott csónak a Lanao tóvidékről, Mindanao szigeten (Philippine szigetesoport).

3. március, július, augusztus, szeptember, október a közép évszak.

Május, június, július, augusztus, szeptember a nedves időszakot képviseli, a legtöbb eső szeptember hónappal jár. Február és március a legszárazabb. Májustól októberig túlnyomólag délnyugati szél fúj, novembertől januárig északi, februártól áprilisig keleti. Július, augusztus, szeptember és október a cyklonok ideje.

A lakosságot az 1887-iki spanyol census nyomán (a hivatalos Gazetter 1902. kimutatása szerint) 6,975.073-ra becsülték és a következő fő csoportokra oszthatni:

1. negritos, 2. malay, 3. indoneziai, 4. európai és 5. félvér.

1. A negritosokat tartják az őslakónak: New-Guineából származnak, kicsinyek és feketék, amint a név is mutatja. A negritosok a déli hegyek erdősegeit lakják, ahova őket a később bevándorolt törzsek szorították; a telivér negritosok Mindanao-szigetre szorultak, másutt kevert vérűek.

2. A malayak jórészen mint a negritosokkal, kínaiakkal, európaiakkal és indoneziaikkal kevert vér találhatók és filippino név alatt ösmerttek. Három alosztályba sorozhatók: a katolikus, a pogány és a mohamedán vallást követők csoportjába; ebből a katolikus malay, Manila körül és a civilizáltabb vidékeken, 1,500,000-et tehet ki.

3. Az említett két fő osztály alá nem tartozó sötétbőrű szigetlakókat az indoneziai elnevezés alá veszik. Az indoneziaiak is Mindanao-szigetet lakják, termetre közepmagasak, izmosak, magas homlokkal, sasorral, világosbarna bőrrel, hullámos haj és dús szakállal.

A negritosok 21 törzsrre oszthatók, számra nézve 250.000-re becsülve; a malayak 47 törzsét 5,699.400 fő képviseli; az indoneziaiak 16 törzsét 252.000 főre becsülték. Ezenfelül 56.000 kínai lakik a szigeteken. A fehér fajt a katonaság, hivatalnokok és a kereskedő osztály egy része képezi.

A benszüllött törzsek 84 alosztályából 8 tekinthető civilizáltnak. A negritosok az emberiség legalacsonyabb fokán állnak; a legvadabbak a mórók.

A pogány törzsek között még dívik a rabszolgaság. A pogányok és mohamedánoktól eltekintve, a római katolikus vallás uralkodik a szigeteken.

Az állami iskolák ingyenesek. 1835 nyilvános iskolában 2633 benszüllött és 783 amerikai tanítót alkalmaznak.

Az északamerikai egyesült államok 15—16 ezer főből álló katonaságot, ezenfelül benszüllött őrséget (constabulary) tartanak a szigeteken.

A Signal Corp of the United States az okkupáció (1898) óta, katonai célból 9000 a. mtfdnyi telefon- és telegráf-vonalat, ezenfelül kereskedelmi célból 610 t. mtfdnyi kábelösszeköttetést létesített.

A lakosság foglalkozásra nézve földműves; leginkább rizst, dohányt, cukornádat, kókuszpalmát, kávé, lent, tenherit, indigót, banánát és más déli növényt termelnek. Az ananászt a Philippine szigeteken nem annyira a gyümölcse miatt, mint a leveleknek lenszerű feldolgozása végett növelik. Az ananászlevél erős rostjaiból készül a filippinók *) pókhálószerű szövötte.

Manila.

A főváros vegyes lakossága. A benszülött filippino, a sportoló, békés katonaság.

A délnyugatnak 28 t. mtfd hosszú manilai öblöt, az amerikai uralom óta, Manila kikötője előtt a távolról jövő hullámok ellen, hosszú, kettős kőmólóval védtek meg.

A Prinz Sigismund a mólón kívül eső nyílt vízen vetett horgonyt. A védett belvízen 15 nagy tengerentúli hajó horgonyzott, közöttük két katonaszállító, fehér gőzös.

Alig hogy horgonyt vetettünk, egymást követték a kis gőzhajók; az egyik a doktort hozta, a második a vámhivatalnokot, a harmadik az utasok podgyászáért jött, a negyedik az utasokért: hiába, az amerikai, ahol kilátás mutatkozik a nyereszkeedésre, nem sajnálja a költséget a gyors és jó közlekedés megteremtésére és a Philippine szigetek még ki nem használt, nagy, ősterület. A fővárosba az öbölbe szakadó és Manilán átfolyó Pasig folyón érkeztünk. A folyó két partmentén a gőzhajók és a nagy, festett teherszállító bárkák sorfalat képeztek, a folyó vizén pedig egymást követték a kis gőzösök és a csónakok. Mindez és a kikötő-

*) A maláji-európai, maláji-kinai és más maláji-vegyülék civilizált lakosságát a Philippine szigeteken filippinónak nevezik.

menti élénkség, a ki- és berakodás, a forgalom szinte váratlanul lepi meg az utast, aki hajlandó minden szigetországot kis mértékkel mérni. A 297.000 lakost számláló Manilát ma is összemérhetjük a kontinentális nagy kikötőkkel; ha amerikai kézen marad a szigetcsoport és az U. States tőkepénzesei kedvet kapnak a szigeti vállalatokhoz, úgy a manilai kikötő a világ egyik legélénkebb kereskedelmi központjává lehet.

A terhet vonó bivalyt a philippino mint hátast is használja.

Az 1564 óta spanyol fenhatóság alatt állott város nem tagadhatja meg a keletkezését; a köfallyal bezárt spanyol negyed, a szűk utcák, az altányos faházak, a százados katolikus templomok, szinte azt hitetik el velünk, hogy Hispániában vagyunk. A nagyobb üzletek részben ma is spanyol kézen vannak, egyébként legtöbb üzletben copfos kinaiaikat látunk. Ezenfelül minden nemzet képviselve van az üzletvilágban; az amerikai viszonylag kevés szám-

mal. Ami a régi erődítményt illeti, az amerikaiak a Port Santiago és a spanyol negyed kivételével, a város terjeszkedése és forgalma szempontjából, már a legtöbb falat lebontolták. A régi falak közelében, a tengerparton, a zöld pázsittal ékeskedő terjedelmes Luneta sétateret találjuk.

A város előkelősége délutánonként a Lunetán kocsi-kázik. Leginkább a régi spanyol carramaták mintájára készült kétüléses taligákat látjuk (az első ülésen a kocsis ül, a másodikon két utas fér el). A tágas térségen két zenekar számára építettek fedett állványt. Esténként katonai zenekar játszik a téren, vagy pedig a szerezsen karmester vezetése alatt álló filippino constabulary zenekar. A filippino zenekar a közönség kedvence, amit ki is érdemel jó játékaival.*) A kocsikázó közönség az esti hangverseny alatt a pázsittal fedett térség körül sorakozik, a gyalogjárók pedig ellepik a zenepavillon környékét. A hullámozó fehér tömegben (mindenki férfi fehér mosóruhát visel, szalmakalappal) a jól megtermett amerikai mellett az alacsony spanyolt és filippinót látjuk túlsúlyban.

A fehér tömegtől csak az amerikai katonaság sárga ruházata üt el; a lábszárvédővel, sárga cipőben járó, fegy-

*) A filippino általában zenetehetiséggel születik; otthonukból elmaradhatatlan házi eszköz a spanyoloktól átvett gitár. A manilai és általában a Luzon-szigeti filippinót a maláji-európai, maláji-kinai és maláji-japán félévr tagalog lakosság képviseli. A tagalog a szigetcsoporthoz legintelligensebb benszülött faja. A kis termetű tagalog nem tartozik a szép fajok közé, a formás kis nők pedig ízléstelen öltözetükkel ugyancsak nem keltik fel az érdeklődésünket, különösen, ha a nagy dohánylevélből csavart szivart szívják. Az átlag filippino (férfi úgy, mint nő) az ing felett keményített, szűnyogháló forma, színes öltönyt visel, a nők szűnyogháló felsőkéjét a nyak körül elálló széles gallér díszíteni. A pókhálószerű öltöny, hosszú ujjával, valami szemérmes nagyság találmánya lehet?... A nők és a munkásosztályhoz tartozó tagalog, színes papucsban csoszognak, ez sem sorozható az esztetikus viseletek közé. A papucsban csoszogó filippino, a dicséretére legyen mondva, sokat ad a tisztaságra; a piros vagy sárga papucsban mindig tisztán mosott lábakat látunk, de a legszébben mosott női láb is elveszti az érdekességét, ha hosszú szoknyáson a város utcáin viseli a papucsot.

vert nem viselő katonák megjelenése inkább a sportsmanre emlékeztet . . . és sportolnak is eleget. A base ball versenyeken rendszeren a különböző ezredekben alakult csoportok küzdenek meg egymással. A nézőközönség soraiban a legénység mellett a tisztikar tagjait látjuk. A naiv kedvtelésben örömet lelő hadfi sohasem juttatja eszünkbe a győztes hódítót; nem pöffeszkedik, nem kötekedik, hanem úgy viselkedik, amint azt rendes embertől elvárni lehet.*)"

A Manilától 6 a. mtfdre eső Mc. Kinley-táborig villamos közlekedik, az emelkedett helyen fekvő kaszánya inkább új villanegyedre emlékeztet, mint katonai táborra.

A tiszti lakok kis kertcskében, hosszú vonalban építvék. Mindenik tiszt külön deszkából épült földszintes villában lakik; a villák altányát folyondár futja be; a legénység közös, nagyobb házait is zöld folyondár védi a napsugár ellen. Minden század külön épületben lakik; a tábor saját vízvezeték- és jégművel bír.**)

A kaszányába Manila külvárosain át, benszülőtt altányos, bambusznád házak között, majd rizst termő területeken át, végül pedig vad bambusznád-sűrűség mentén érkezünk.

Manila környékén a legnagyobb rizst termő terület a 12 a. mtfdre eső Mariquini-völgy. A terjedelmes sík völgyig kitünő út vezet; egy kirándulás alkalmával motóron kerestük fel a völgyet. A benszülöttek lakta falvak hosszan elnyúlnak az út mellett; visszafelé jövet a Pasig folyóba ömlő egyik mellékágon kompon vittek át, a három csónakból álló

*) A benszülöttekkel való békés bánásmódot rendeletben adták ki a katonaságnak, az ellene vétőt szigorú büntetés éri.

**) A jégművet a legfélreesőbb táborokban is feltaláljuk a Philippine szigeteken. Itt raktározzák el az Ausztráliából nyert fagyasztott húst, így a legénység folyton el van látva friss hússal. Tekintettel a járványos betegségekre (így Manilában ottlétemkor is fordultak elő kolera-esetek), a vizet hűtés előtt mindenütt forralják. Az előírt forralást a gondolkodó amerikai úgy betartja, hogy a szállodákban olyan lelki nyugalommal ihatuk a vizet, mintha a kolerát csak híréből ösmernék a szigeteken.

kompot hasított bambuszból készült kettős fonottas fedte, ugyancsak ilyen kettős bambuszfonottast tettek a partra, a tutajra való jutás céljából. Olyan filigran munkának látszott a nádfonottas és íme a nehéz motor könnyen átsiklott rajta.*)

Manilától Santa Cruz, Pagsangan, los Baños és Calamba helységek érintésével, a Taal vulkánig.

(Kb. 67 a. mtfld.)

Manilából a délkeletnek eső Laguna de Bay tópartmenti községekhez naponkint kis gőzhajók közlekednek. Manilában a Pasig folyón, a Laguna de Bay lefolyásán szállunk hajóra. Az utazás az élénk hajó- és csónakközlekedés és a folyó gyakori kanyarulata miatt eleintén lassan folyik. A községek a Pasig folyó partján egymást érik; a bambuszházak magas bambuszsűrűségből, banana és más déli növényzet köréből néznek a folyóra. A házak altánszerű kiugróján a filippinó asszonyok szorgoskodnak.

A halászok és más csónakon járó filippinók, a hajó közeledtére szembe fordulnak, hogy a netán leszálló utast a hajó lassított menetje közben lekapkodják a fedélzetről, vagy pedig hogy új utassal lássák el a füttyögő kis gőzöst. A Luzon sziget itt lakó filippinói, illetve tagalog lakosai hosszú, keskeny, keményfából vájt ladikot használnak, rövid nyelű kerek lapát evezőikkel ügyesen hajtják a könnyen sikló járművet.

A falvak sorát rizsföldek követik, a rizsföldeken egymástól távol eső bambusz házikók filigran építkezése jobban szembeötlik, mint a falvak sűrű házsorainál. A folyón nagy mennyiségben látható egy, a fejes salátához hasonló

*) A ruganyos bambusznád-fonottas rendkívül ellentállóképességénél fogva a házépítésnél is beválk, különösen a földrengés által gyakran felkeresett szigeten. A Cauayang Tatoo faj bambusznád állítólag 12 méter magasságot és 20 cm. átmérőt is elér.

növény (pistia stratiotes), ez az úszó növény a vízbe veti a gyökerét és a Bay tavon tenyészik.

A Pasig folyó eredeténél, illetve a Laguna de Bay lefolyásánál, kétoldalt sűrűn lerakott halfogó varsasor között érkezünk a tóra. *) A szemközt fúvó szél miatt késéssel, délután két órakor vetettünk horgonyt a tó déli partján fekvő Santa Cruz helysénél, ugyanekkor a tó más kikötőitől két más testvérgőzös érkezett Santa Cruz elé. A három

Terjedelmes filippínó család a bambusznád lakóház előtt,
a Laguna de Bay tóvidékéről (Philippine szigetesoport).

hajó egymás mellett foglalt állást. A partról hosszú, kettős outriggerrel ellátott csónakok jöttek, utast és rakományt hozva; a felrakodással gyorsan elkészültek és most az érkezett áruval a leszálló utasok töltötték meg a csónakokat.

*) A Bay tó északnyugattól délkeletnek 32 a. mtfé hosszú és keletől nyugatnak 28 a. mtfé széles, a tavat körül dombok zárják el, a dombokon túl hegyek emelkednek.

A part felé menet feltűnt, hogy a víz színén közel egymáshoz számtalan cövekhez erősített gyephancsik úszik; ezzel Santa Cruz lakói egy sárban élő halfajt fognak.

Santa Cruzból, Luzon sziget egyik legműveltebb és termékenyebb vidékét megtekintendő, a 4 a. mtfdre eső Pagsangan községbe kocsiztam. Az út mentén rizstáblák és kókuszültetvények terülnek el.

Az utasokra váró carramaták (taliga) Calamba helységnél, Luzon szigeten.
(Philippine szigetcsoport).

Úgy Santa Cruz mint Pagsangan évszázados kötemploma a spanyol vallási kultusz maradványa. Pagsanganban még a régi falakból is fennáll egy rész; a cöveken álló könnyű bambuszépítkezés ismétlése a Pasig folyó menti bambuszépítkezésnek.

A lakóházak bambuszkerítéssel körülzárt udvarán a nagy, kerek és gömbforma főzőedények mellett, elkerül-

hetlen házikellék a keményfaderékből készült magtörő kézi malom.*)

Santa Cruzból Los Baños fürdőnél állomást tartva, a 17. a. mtfdre eső Calamba helységig utaztunk. Az utasokat a parttól jól távol horgonyzó hajóról ismét kettős outriggeres csónakokon szállították a partra, vagyis csak közel a partig, mert az egyfogatú carramaták (taligák) behajtottak elibénk és addig meg sem álltak, amíg a kocsi bambuszfonottas fenekén be nem csapott a Laguna vize. Ajánló levelemmel egyenesen a helység filippino származású presidentejéhez mentem, aki rendkívüli szolgálatkészséggel minden útbaigazítással és további ajánlatokkal látott el.**)

Calambából kétlovas carramatán indultam el a Taal vulkán látogatására. A kijárt, nyaktörő kociút, hepehupás, rizst, tengerit, banánát termő vidéket szel át. Az utba eső községeket a keresztény tagalog lakosság lakja. Az asszonyok itt az izléstelen manilavidéki viselet helyett gyakran kivágott újjú ingben mutatkoznak, ami épen nincs a hátrányukra; kalap helyett mindkét nembeli bambuszfonottas, ernyőforma fejfedőt visel, ugyanezt gyakran a fejen vitt teher lefedésére is használják; a színes bársony papucsba olykor csak négy újjuk fér el, a kis ujj a papucs mellől nézi a világot. A férfiak hosszú bambuszrúdon hordják a terhet, vagy bivalyszekeret hajtanak, a szekér vagy taliga elé fogott bivalyt a tagalog ezenfelül szívesen használja hátasnak. Mindenik ház udvarán ott látjuk a kakasviadalon

*) A Philippine szigeteken termő 70-nél többféle faj fa között több faj keménység és súly tekintetében csaknem a kövel vetekszik, egy tucat faj fa pedig versenyzik a mahagonival.

**) Az egyes pueblóknak (amint a helységeket a hozzájuk tartozó vidékkel nevezik) az amerikai uralom óta is meghagyták a magok régi (részben módosított) önkormányzati jogát. Minden pueblo élén egy helyben választott presidente áll; tekintve, hogy a községekben gyakran nem találunk amerikai lakót, sem pedig megfelelő helyet éjjeli szállásra, a presidente az egyedüli fórum, ahova fordulhatunk és vele egy kis spanyol tudással, vagy olasz-francia keverékkel és bőséges gesztussal megértethetjük magunkat, amikor is mindig számíthatunk a segélyökre.

érdemeket szerzett, vagy sikeres küzdelmet ígérő, madzaghoz kötött, becézett vitéz legényt. Olyan kezes valamennyi, hogy épen nem restelkedik a kukorékolással és a nap minden szakában kész vitéz mivoltját a közvetlen szomszédságunkban is hirdetni.

Igen jó pár kis lóra találtam. A folytonos dombnak fel és dombnak le menés dacára (az utóbbi különösen kel-

Filippino asszonyok a Laguna de Bay tóvidékről.

lemetlen, mert csak az egyik ló tart, a lógós pedig akadék) három és fél óra alatt Bañaderonál a Taal vulkánt környező tóparton célhoz értem.*)

*) A Taal vagy Bombon tó északtól délnek 17 a. mtfd hosszú, keletről nyugatnak $12\frac{1}{2}$ a. mtfd széles, öt hegység zárja körül, a legmagasabb 3724 láb; keleti felében öt kisebb szigetet látunk, a tóközépet a 14 mtfd területű Vulcano sziget foglalja el. A tó vizét a Pansipil folyó vezeti le a tengerbe. A tó helyenként közel a parthoz 106 fathom mély. A Taal vulcano egyenes vonalban 36 a. mtfdre esik Manilától; az 1749-ik

A tóparttól kettős outriggerrel ellátott háromevezőssel mentem a Vulcano szigetre; embereim, kedvező hát-szelünket kihasználódó, vitorla helyett lombos faágot tűztek a csónak közepére, az ágra kipányváztuk az esőköpönyegemet és a keskeny csónak, ilyen silány vitorla dacára, gyorsan szelte a vizet. Másfél óra alatt kikötöttünk a sziget déli, kis öblénél.

A viszonylag alacsony, nyomott formájú szigetet vas-tagon fedi a vulkanikus hamu: a szürke felületet számtalan vízmosás szeli végig; csak a partmenti völgyekben terem bokor és fű.

A csónakot kihúztuk a partra és egyik evezőszömmel a kráter felkeresésére indultam. Alig tettünk pár lépést, az egyik bokorból karcsú természetű vadkakas repült fel és távol leszállva, vékony kukorékolással jelezte a hollétét. A lassan emelkedő hegyoldalon jó félóra alatt érkeztünk a kráter közelébe (1050 láb). A vízmosások rovátkolta, hamuval fedett oldalakon mindenütt éles törésű kövek hevernek, ezeket a tűzhányó utolsó nagyobb kitörésekor hajigálta szerte. A hegyoldal a kráterhez közel meredekbe csap át, a meredek kráter peremét lávasalakszerű sima réteg fedi.

A kráternél szép kilátás tárul elénk. A kelettől nyugatnak 7667 láb és északról délnek 6333 láb átmérőjű, kerekdeden formált öreg krátert meredek falak veszik körül; a kráterfal a délnyugati oldalon 1067 láb magas, innen mindkét irányban 500 lábíg esik, majd ismét 780 láb magasságig emelkedik.

Az időnként most is tevékeny kráter az öreg kráter-fének nyugati felében tört utat magának. (Itt a legmagasabb a régi kráter fala.) Az új krátert forró, sárgászöld tó fedi; a déli oldalán félkörformán alacsony kráterfalat formált, a fal belső oldala sárga a kénlerakódástól. A tevékeny rész

évi kitörésekor olyan nagy mennyiségű hamut lövelt fel, hogy Manilában déltájt lámpavilág mellett ültek a házakban; legutóbb 1873-ban volt erősebben tevékeny, de kisebb tevékenységét azóta is észlelték.

mögötti, régebben tevékeny kráter meredek fala karminpiros és sárga színeket vált: az öreg kráter délnyugati fordulójánál ugyanilyen színű sárlerakódást látunk. (A lerakódások és a fenék formája után ítélve, itt is dolgozhatott egy fia-kráter.) Az új, most tevékeny krátert, az északkeleti fenékrész hideg, zöldvizű tavától, földnyelv és egy kuglófforma, elpihent kráterkúp választja el. A két tavat a déli oldalon, a tavak felé meredeken eső félhamukúp zárja körül.

A Taal vulkán tevékeny krátere Luzon szigeten (Philippine szigetcsoport).

Estefelé járt az idő, mire visszatértünk. A partmenti bokrokról varjúkárogás hangzott, a karcsú vadkakas egyet kukorékolt, egy szép példány fehér nyakú és fejű ragadozó pedig, pár keringés után, szintén elült éjjeli nyugalomra.*)

*) A fehér nyakú ölyvet a manilai öböltől kezdve mindenütt láttam a Philippine szigeteken, legnagyobb számban a Pasig folyón. Ezek a madarak itt a sirály szerepét töltik be és a vizek közelében lakoznak.

A szemközti szél miatt nem kelhetvén útra, követtük a madarak példáját és a szélről védett partoldalon elpihentünk. Egy ideig elnéztük a csillagos eget, a repülés közben foszforeszkáló kis rovarokat, végül elfogott az álom. A szél csendesedtével, 10 óra tájban, visszaeveztünk a halásztelepre. Az éjjel hátralevő részét a halászok bambuszházában töltöttem: korán reggel útra keltünk a kis cara-

Részlet a Taal vulkán kráteréből.

matán, hogy még Calambaban találjuk a Manilába induló hajót.

A reggeli órákban a falvak körül mindenütt kézben tartogatták a becézett kakast: úgy láttam, ilyenkor masszirozzák a legényt, hogy acélossá tegyék az izmait a viadalra.

Manilától Camp Overtonig (Mindanao szigeten).

(590 t. mtfd.)

Cebu. Cagayan. Camp Overton.

Manilából, február 11-én, délnek hajóztam, hogy a mórók (mohamedán maláji) lakta vidékeken tegyek kirándulásokat. Amint nyílt tengert értünk, megállt hajónk, orvosi vizsgálat végett. Az orvosi vizsgálatnak ez a szokatlan formája arra való, hogy a Manila körül szörványosan jelentkező kolerabetegség terjedésének elejét vegyék.

Folyton szigetek között hajózva, 13-án a 139 a. mtfd hosszú Cebu szigeten, Cebu városnál (Manilától 380 t. m.) kötöttünk ki. Az igen jó kikötővel bíró Cebu, Manila után a legnépesebb város (31.079 lakos) a Philippine szigeteken. Magallanes, a hírneves spanyol felfedező, 1521 április 7-én itt kötött ki először a Philippine-csoporton és 21-én itt esett el a benszülöttekkel folytatott küzdelemben.

Az építkezését illetőleg Cebu is részben spanyol városra emlékeztet; az üzleteit csaknem kizárólag kínai árusok bírják.

13-án délután tovább hajóztunk: 14-én reggel Mindanao sziget északi partján, Cagayan városnál tartottunk állomást. Cagayan vidékén nagyban üzik a bananához hasonló küllemű lenfaj termelését: az erős, szálas, selyemfényű feldolgozott len halomszámra fekszik a kikötő raktárházában. A városig vivő 3 a. mtfd hosszú út kókusz-, banána- és lenültetvények között vezet. Az ültetvényesek bambuszházaiban jobban megtermett filippinókat látunk, mint Manila körül.

A város megtekintése után, amint a hajóállomás felé kocsiztunk, elragadtak a lovak és térdben törést szenvedtem. Ezzel az útitervem lényegesen megváltozott.

Camp Overtonnál, a következő hajóállomáson, Dr. J. B. C. ezredorvosban kiváló sebészre találtam, aki a lehető legrövidebb idő alatt talpra állított.

Overton katonai tábor a nagy Mindanao sziget (45.559 □ a. mtfld) északi tengerpartján fekszik. A táborban négy század huszárság, a parancsnokság alá tartozó szekeres és teherhordó hátsó osztályal állomásozik. Úgy a tiszt lakok, mint a kaszárnák, az éghajlati viszonyoknak megfelelőleg, szellősen deszkából építve és harasztal, levéllel fedettek. A tengerpart hosszán banána és pálmák sorában álló kis tiszt házak igen lakályosak. Az egész telepnek inkább kert, mint kaszánya jellege van, ami a virágot, fát kedvelő jovialis alezredes parancsnok ízlését dicséri. A tábor közepe táján, 230 láb magasan áll a deszkából épült kórház, kilátással a tengerre. A kórház legjobban fekvő tiszt szobáját bocsájtották a rendelkezésemre és minden tekintetben olyan figyelmes bánásmódban részesítettek, hogy az első pillanattól otthon találtam magamat és mindvégig meg tudtam őrizni víg, utas-kedélyemet.

A tenger felől reggeltől délután 4—5 óráig lengedező szellő hatása alatt fel sem tűnt a 8° 12' északi szélességi fok tropikus éghajlata; estefelé vagy szélcsend váltotta fel az északkeleti légáramot, vagy a száraz felől támadt fel a szél, mindkét esetben gyakran esőt hozott magával a csere.

Szélcsendben nagy delphincsoportok szelték a sík öbölvizet, három ízben magános bálnát is láttam az öbölben. A szárnyasvilágból 14-féle madarat figyeltem meg az ablakomból: reggelenként a tengerparthosszon rendszeren elhúzott egy 8—10 tagból álló fehér papagálycsapat; a színes tropikus madarak között a fecske, fekete varjú és a sárga rigó is otthon találja magát.

A Philippine szigeteken is mindenütt honos kis sárga gyík, a hangját illetőleg szintén a madarak közé lehetne sorozni. Ez a kis légykapó házi állat számba vehető, kedvenc tartózkodási helye a szobák vagy folyosók gerendázata. Itt ül ő a kiválasztott helyén hetekig, sőt hónapokig és elfogdossa a közel merészkedő legyet, szúnyogot. Időnkint madárként elcsipogja magát, nappal 8—10-szer egymásután,

éjjel 6—8-szor ismételve a cs-cs-t vagy cse-cse-t. Nappal csengő a hangja, éjjel ritkán szól és ha szól, csendesebb a szava. Az én szobámban is volt egy ilyen kis sárga lakó, kitartott mindvégig a fejem felett.*)

Szarvas és őz állítólag szép számban található a kórház megetti őserdőben. Az őzek agancsa fejlett, a szarvas-agancs nem üti meg a kiállítási mértéket. Mindanao szigeten többnyire éjjel lövik a nagyvadat, a homlokra kötött biciklilámpás fényénél. Az útra kilegelésző szarvas vagy őz belebámul a fénybe és könnyen lövésre kerül. Az éjjeli vadászatot természetesen leginkább pecsenye-vadászok űzik.

Ha az éjjeli vadász móróval találkozik, az első golyót neki szánja, mert az ilyenkor járó mohamedánt mindig gyilkos szándék vezérli.

A mohamedán vallású móró népfaj rövid ismertetése.

A Mindanao szigeten és a Sulu szigeteken (a Philippine-csoport legdélibb szigetjei) lakó mohamedán mórótörzs története mytologiával kezdődik és Kabungsuan mindanaói próféta megjelenésével (1475) átszop az arabus betűkkel való feljegyzésbe. A Mindanao szigeten lakó móró többnejű, hiú, zsarnok, durva az alantasokkal, alattomban váratlanul támad, vallásos fanatizmusból és lőfegyver beszerzéseért mindig készen áll a gyilkolásra. Vitás kérdések eldöntésénél a különböző törzsek egymás között is csakhamar készek a kétélű kriszszel dönten.

Nagyok a móró hibái, de a bűnre való hajlam nem születik a mohamedán malájival: a körülmények, a vallás fejlesztették ki benne a «bűnös hajlamokat». Ugyanaz a móró, aki minden lelkifurdalás nélkül lekaszabolja a keresztényt, vagy az, aki törzsfőnöke (dato) parancsára, lőfegyver beszerzéseért gyilkol, nem lop.

*) A többi szigetcsoporton nem találtam olyan beszédesnek a kis sárga gyíkot, mint a Philippine szigeteken.

A keresztények gyilkolására a papjaik (panditák) buzdítják őket; ha a móró vallásos dicsőséggel akarja befejezni az életét és magas helyet nyerni a mohamedán paradicsomban, beáll «juramentado»-nak (spanyol kifejezés), leborotválja a szemöldökét, áldást kér a panditától és két-élű jatagánszerű krisz-ével felfegyverkezve, veszett eb módjára rohan és lekaszabol minden útjába eső keresztényt.

A Mindanao szigeten lakó mohamedán vallású mórók főpapja
(Philippine szigetesoport).

1903-ban ilyen fanatikus bolond egymaga 23 asszonyt, gyereket és férfit pusztított el Mindanao szigeten.*)

Ismételten megesvén, hogy a több golyót kapott jura-

*) A juramentado a Java, Celebes szigetek móró lakossága között is megterem. Amint egy Celebes szigeten lakó útitárstól hallottam, család: baj, féltékenység is lehet a rúgója a tömeges gyilkolásra való elhatározásnak, ilyen esetben a juramentado nemcsak a keresztényekre tör, hanem mindenkit levág, akit útjában talál.

mentado, halálos sebei dacára, tovább pusztított, a közhitben azt tartják, hogy a móró nagyobb életerővel rendelkezik, mint az átlagember. Ez az ellentállási képesség részben a vakbuzgóság szülte psychusból értelmezhető ki, részben pedig onnan, hogy a vadul rohanó gyilkos a kapott sebet nem veszi észre, mert már a gyilkolás elhatározása pillanatától (egyes idegek lekötésével) olyan tartós fájdalom

Mohamedán templom a Lanao tóvidékről, Mindanao szigeten
(Philippine szigetesoport).

hatása alatt áll, hogy csakis a rögtön ölü sebesülés teszi azonnal harcképtelenné, a golyó okozta ütést pedig nem közvetítik idegei a szokott emberi mértékkel agyáig.

A spanyolok csak névleg hódították meg a mórókat. A Mindanao és Jolo (Holo) szigeteken épített erődítményeik csak kis területet védtek meg. A legeivetemültebb mohamedánok Camp Overtontól a sziget belseje felé, délnek, a 22 a. mtfdre eső Lanao tóvidéken laknak: itt, Dansalannál,

az egyik tóparti községnél, f. évi január 24-én valóságos éjjeli harc folyt a közelben (kbelül 2 $\frac{1}{2}$ a. mtfdre) lakó ellenséges törzs és a katonai vezetőség alatt álló rendőrség (constabulary) között. Február 6-án, ugyancsak a Lanao vidékén, meggyilkolták a Camp Vicartól Malabangig vivő katonai út főfelügyelőjét. 19-én pedig a civil alkormányzót sebesítették meg életveszélyesen. Egyebütt is mindúntalan veszélyeztetik a békés polgárok életét, így március 3-ika óta a Camp Overton megetti erdős vidéken három ízben működött a kétélű krisz, 7 emberéletet oltva ki.

Az amerikai katonaság és katonailag szervezett rendőrség*) minden alkalommal nyomon követi a tettest, nem sajnálva a vér- és pénzbeli áldozatokat. Tekintve, hogy a békésebb törzsek dato-i (vagy szultánjai) segédkeznek az amerikaiaknak a gonosz elem kézrekerítésénél vagy leveretésénél, a megkezdett katonai rendszerrel pár év alatt helyre állhat a közrend, amikor is a fehér telepések jó munkás és engedelmes emberanyagot nyerhetnek a mórókban.

Camp Overtontól Camp Keithleyig.

(22 a. mtf.)

Camp Overton a katonai elszállásolás és élelmezés egyik központja lévén Mindanao szigeten, az állami kezelés alatt álló úgynevezett transport-hajók élelmet, friss húst hozva Ausztráliából, havonként párszor felkeresik a kikötőjét. Overtontól délfelé ismét a teherszállító szekereken és hátasokon közvetítik a szállítást Camp Keithleyig. A két tábor között 800-nál több lóval és öszvérrel (leginkább az utóbbi) tartják fenn a forgalmat.

*) A móró mint rendőr igen beválik, engedelmes, gyerekként ragaszkodik a tisztjéhez, ami érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy a zsarnok dato-k (törzsfők) irgalmat nem ismerő, durva bánásmódjához szokott rabszolga, az amerikai humanus bánásmódban megváltást talál. Természetesen a rendőrséget nem helyben lakó törzsekből, hanem ellenséges vidék lakóiból állítják elő.

Március 31-én, az overtoni katonai parancsnok szíveségével, négyes öszvérfogaton Camp Keithley, illetve a mellette fekvő Lanao tóvidék látogatására indultam.

Az őserdőn át vágott katonai utat a gyakori esőzés miatt folyton javítják, a földmunkát békés mórók végzik; a békés mórók mellett a lekaszabolásra kész elem is járja az utat. Az utasok, kocsisok, erre való tekintettel, nagy-

Az Agus patak esése, $31\frac{1}{2}$ a. mtfre Camp Overtontól, Mindanao szigeten (Philippine szigetcsoport).

öbű revolvert kötnek a derék köré, a középkori útonállás idejét hozva az emlékezetünkbe.

Camp Overtonból kiindulva, az első félmértőföldnyi távolságon, az útmenti bevágások pár száz láb magasan korallból állnak. Ezután a mindig jobban emelkedő úton, a mállott vörös agyagból lávadarabok válnak ki.

Az őserdő elszórtan álló hatalmas fáit koronáig befutják a folyondárok, az élősdiek pedig teleülik az ágakat.

Az ős fák közét betöltő, változatos bushban folyó életet nem figyelhetjük meg, mert a szemnek is áthatolhatlan sűrűségben csak a magasabb fákra szálló papagály, vadtyúk, vadgalamb, vagy a gyakran jelentkező (a felső csőrén felfelé fordított csőrszerű növéssel bíró) hornbill (hydrocorax) madár ötlik a szemünkbe. A sást termő kisebb völgyekben a millió számban mutatkozó tücsköt vagy sáskát a fekete varjú pusztítja.

Kimagasló látványossága az útnak az Agus patak esése, $3\frac{1}{2}$ a. mtfdre Camp Overtontól. Az Agus patak a Lanao tó lefolyása. A főúttól kbelől $\frac{1}{2}$ a. mtfdre eső víz-esésig kociút vezet. Az őserdőből egyszerre, meredeken lezuhanó bővizű patak 285 láb mély szakadéokban ér feneket. A szakadékszikla oldalait tetőtől-talpig friss zöld, kis levelű folyondár futja be. Az esés magában meglepő, a szakadék, folyondár-díszével, rendkívüli szép!

Overtontól $9\frac{1}{2}$ a. mtfdre, egy századból álló filippínó-katonaság táborát mellett vezet az út; kbelül 3 a. mtfddel Camp Keithley előtt az út rendbentartását vezető mérnöki kar táborát találjuk; ezentúl szántó-vető mórók lakta területen át, a 2500 láb magasan eső Keithley táborhoz érkezünk.

A Lanao-tó vidéke Camp Keithleynél.

Dansalan. Vissza Camp Overtonba.

Camp Keithleyben egy ezred gyalogság és egy üteg tüzérség állomásozik; Keithley alatt a 2300 láb magasan fekvő Lanao-tó terül el. Az északkelettől délnyugatnak 22 mtfd hosszú és 15 mtfd széles tavat dombos part és alacsony heggyerincek zárják körül; a partoldalakból kitörő vízhortda lávadarabok a környék vulkanikus eredetének emlékkövei. A tó környéke az ellenséges mórótörzsek miatt nincs kikutatva. Közvetlen Keithley alatt, a keleti tópartmentjén fekvő Madaja falut, valamint a nyugati parti

Bacalaod falut, barátságos mohamedánok lakják, illetve amerikai-barát dato-k, mert hisz rajtok múlik a harc vagy béke. Madajaval határos Dansalan község: hogy közelebb érjem a mórókat, itt vettem lakást. Hótel hiányában az egyik Saloon (bar) intelligens tulajdonosánál szálltam meg.

Dansalantól délnek $2\frac{1}{2}$ a. mtfdre a legellenségesebb indulatú mórók laknak: f. évi január 24-én ez a törzs in-

Móro constabulary-k (csendőörök) és közöttük móro rabok a Lanao tövidékről, Mindanao szigeten.

tézett éjjeli támadást a Dansalan feletti dombon állomásozó (más vidékről származó) móro constabulary század ellen. Két részről állítólag kétezernél több lövés esett. Hogy a közeli (100 lépésnyi) távolság dacára kevesen estek el, a sötétségnek és annak tulajdonítandó, hogy a mórók nem mesterek a lövésben. Ujabban, az éjjeli meglepetést kikerülendő, a kaszárnnyák és őrségek környékét erős fényű petroleumlámpással világítják.

Megérkeztem napján az őrség egyik tagját két összeláncolt fogoly megtámadta, a katonai mundírt viselő mezítlábos hadfi nem vette tréfára a dolgot és sebtiben Mohamed paradicsomába küldte a gyilkossággal terhelt két bűnöst. De ezzel nem ért véget a dolog, a kimúlt bűnospár a szomszéd ellenséges törzshez tartozván, a törzs újabb éjjeli támadásra készült.

A csatatervet az amerikai-barát dato-k bejelentették a katonai parancsnokságnak és ez egy század gyalogságot küldött ki Dansalan védelmére. Az est beálltával különben is mindenki revolverrel járván a pár fehérlakta helységben, ez alkalommal a szokottnál is hadibb képet nyújtott Dansalan. A zuhogó eső kedvezett volna a támadóknak, de úgy látszik neszét vették a készenlétnek és jobb alkalomra halasztották a haditervet.

Nappali csatározást szívesen elnéztem volna, de az ilyen éjjeli puskázásnál a deszkaházakat a jó barát golyója épen úgy átjárja, mint az ellenségé és a kiállott veszedelemért még egy jó fényképfelvétel sem kínálkozik ellenszolgálatként, így épen nem bántuk, hogy elmaradt a várt izgalom. Egyik móró barát azonban mégis talált ellenségre, lekasabolta a nyakát és hogy beigazolja a tettét, a rovás alatt álló bűnös fejét kiszégezte az útszélre.*)

Április elsején este háromszoros puskalövés hangzott a tópart felől. A revolveres barlátogatók nevetve, mintha csak játékról lenne szó, a lövés színhelyére siettek. A kikötőmenti őr lőtt a tilalom ellenére sötétben kikötni szándékozó benszülött-ladikra és pedig sörétes winchesterrel. Csaknem lehetetlen, hogy a sörétes fegyverrel eltévesztette a célt, de azért jajszó nem hangzott.

Az érkező ellenség minden valószínűség szerint puska-

*) Ismételtén megesett, hogy a jóbarát mohamedán így számolt be az ellenség skalpjával; az amerikai hatóság hiába igyekszik megértetni velők, hogy ez nem emberi eljárás, a folytonos, vad küzdelemben élő móró felfogása még nem érett meg erre.

rabláson törhette a fejét és ha az őr nem szemes, lekasza-
bolják és elviszik az őrség tegyvereit.*)

És most lássuk nappal Dansalant: három saloon (bar),
öt japáni gésaház, pár kínai és indus üzlet; ebből áll Dan-
salan. A saloonokban hónap elején, a zsold kiutalásakor,
a «have a drink» körben járja. A nehéz munkával szerzett
tízetést pár nap alatt elnyeli a három ház. A fehér embert

Amerikai-barát dato (főnök) a Lanao tóvidékről (Philippine szigetcsoport).

mindenben utánczó móró constabulary sem akar mögötte
maradni a mester fehérnek. Több ízben láttam, hogy csapa-
tosan jöttek whiskeyért és a kérdésre, hogy első- vagy
másodosztályú szesz kell-e, az első osztályra szavaztak,

*) A sörétes winchester fegyvert a móróvidéken csak a veszély-
nek igen kitett, egyedül álló őrok használják, ezzel a kriszszel orozva tá-
madó ellenséget biztosabban lefegyverezhetik, viszont nem veszélyeztetik
a messze szálló golyóval a környék lakosságát.

követve az amerikai polgárt, aki barban galans a könnyelműségig.

A buccaneerek (első letelepedők) 30—40 év előtti életét Amerikában, a leírások után, olyannak képzelem el, aminő életet most Dansalanban látunk, azzal a különbséggel, hogy itt nagyobb az olvasott elem és több a jó kivétel.

A Lanao tavon, amerikai hivatalos kezelés alatt álló. öt gőzhajó jár. Három közülök spanyol hagyaték, ezeket

Móro nők a dansalani vásáresarnokban.

a mórók elsüllyesztették volt és az amerikaiak felszínre hozva, újból használható állapotba helyezték. A gőzhajókon kívül a benszülöttek egyszínes, vitorlás hosszú ladikjai állandóan benépesítik a tavat, különösen csütörtökön és vasárnapon, a vásárnapokon. A mondott két vásárnapon. április 2-án és 5-én, százakra menő benszülött-ladik érkezett Dansalanba. A tópartot ellepték a színes sávú szövöttekben érkező mórók, nagyrészen férfiak, a nők közül csak az idősebbek. A férfiak vagy könnyű turbánt viselnek,

vagy kontyba kötik a hajukat, amikor is csupasz arcuk miatt csak a leggyakorlottabb helyi szem különböztetheti meg őket a nőktől. Ez a nőies hajviselet okozhatja, hogy rokonszenvesnek találtam az arcukat. A fegyverviselet újabban tilos lévén, csak az amerikai-barát dato-k jelentek meg revolverrel vagy puskával, ugyanezek a vállon keresztbe kötött szíjat viselnek és a katonai parancsnokságtól

Móro férfiak a Lanao tóvidékről.

kapott ajánló levéllel vannak ellátva, amit az ismeretség kötésénél azonnal előmutatnak. Az élelmi szerekén kívül saját gyártmány rézművet és szövöttest árultak. A rézművek a régibb készítményekhez mértén visszaesést mutatnak fel, aminthogy az egész móro faj visszafejlődésben van.

Dansalanból a Keithley felé határos Madaja és az északi tóparton elnyúló Bacalaod móro községeket kerestem

tel. A serdülő fiatalságot mindkét helyen barátságosnak találtam, követik az utast és szerény angol-spanyol szöbbséggel szívesen adnak felvilágosítást; az idősebbekkel nem egészen így áll a dolog; a nőnembeliek és az apróság pedig a fehér ember közeledtére a cölöpön nyugvó lakóházakba menekednek.

A Camp Overton és Camp Keithley közötti út a tő délnyugati partjától Mindanao sziget déli tengerpartjáig folytatódik Malabangig; az útnak ez a része egy hosszabb meredeken csak gyalog vagy lóháton tehető meg; meredt térddel nem vállalkozhattam a mászásra, így az előzőleg megtett úton tértem vissza Overtonba.

Camp Overtontól Cagayan és Iloilo városok érintésével vissza Manilába.

(630 t. mtf.)

A husvéti ünnepek Manilában.

Camp Overtontól április 7-én éjjel indultam visszafelé Manilába, a szigetek között járó 1100 tonnás Brutus hajón. 8-án Cagayannál tartottunk állomást; pár kisebb sziget mellett elhajózva, 9-én reggeltől, a 4839 □ a. m. területű Negros sziget bozóttal benőtt nyugati partja mentén tartottunk északnak. Negros szigeten termelik ezidőszerint a legtöbb cukornádat a Philippine-csoporton. Délután a Negros szigethez közel eső kis Guimara és nyugat felől a Panay sziget között (4752 □ a. m.), az utóbbi sziget keleti partján Iloilonál, a sziget fővárosánál, kötöttünk ki.

Az Iloilo előtti félszigetnyelven a spanyol időből fennmaradt kis erődöt látjuk, ezen túl az Iloilo folyó tengerbe ömlésénél fekszik a termékeny sziget fővárosa. A tekintélyes folyón, a beömléstől pár száz yard távolságig, a középmélyjáratú hajók is kikötnek; megérkeztünkkor három gőzös horgonyzott a város szívében, a kis vontató gőzösök, nagy lepkeszárnyú benszülött-csónakok és bárkák pedig

szünet nélkül jöttek-mentek a két sziget között. A folyó partján serényen folyik az építkezés és a vasútépítés; a Brutus is fenéktől tetőig a vasútépítésnél szükséges slipperrel megrakodottan érkezett.

A most 19.054 lakost számláló Iloilot a felkelők 1899-ben csaknem teljesen leégették, azóta újból felépült, ami nem válik a hátrányára; széles utcáival, kényelmes házaival egészen lakályos város. A kínai kereskedők itt is, mint mindenütt a szigetcsoporton, nagy számmal vannak képviselve, de a jelentékenyebb üzleteket a fehérek birják.

Iloilot több mtfld távolságban rizst termő sík föld veszi körül, helyenként kókuszfát is termelnek. A környék községeiben itt is feltaláljuk a spanyol korból maradt kő katolikus templomokat, a benszülött-lakóházak pedig, mint Luzon, Cebu, vagy Mindanao szigeteken, bambusznádból készülnek.

Iloiloból 11-én délben indult el hajónk: szigetek közötti csendes hajózással, 13-án hajnalban érkeztünk Manila kikötője elé. A szép, holdvilágos éjjeleken rendesen későn pihentünk le; amint láttam, az apró szigetekkel, szirtekkel teli helyek eléggé el vannak látva világító tornyokkal, egyébként a számtalan kis sziget között, sötét éjjelen, kevés hajós tudna biztosan eligazodni.

A Manila előtti öbölben 12 gőzhajó horgonyzott, részben ezen a reggelen érkeztek és orvosi vizsgálatra vártak; a védett öbölben is 10 nagy hajót olvastam: a Pasig folyón pedig a szigetekközi gőzösök, vitorlások és a vontató kis gőzhajók sorfalat álltak.

A Philippine szigetek keresztény-katolikus lakossága erősen betartja az egyházi ünnepnapokat: Nagypénteken a philippinók csaknem kivétel nélkül sötét ruhát öltöttek. A nők látyolszerű felső ruhája fekete színben egészen stilszerű öltözet, úgy néztek ki, mint megannyi apáca: látni való, hogy alapjában ilyen célra készült az áttetsző szövöttes és csak később mehetett át a köznapi használatba. A délutáni vallási meneten díszes palankinokon allegorikus alakokat

víttek; a leggyakoribb allegorikus képmás volt a feketébe öltöztetett női viaszalak, ezüstveretes állványon. Természetesen a menetet a közönség levett kalappal követte. Az illem úgy hozná magával, hogy a nézőközönség hasonlóképen cselekedjék — pár vallásnélküli amerikai nem látszott tisztában lenni ezzel az elemi szabálylyal, feltett kalappal mintegy kérkedtek a hitetlenségökkel. Nagypénteken nem szokás a zene katolikus országokban, a manilai éttermekben ezt sem vette figyelembe az új rendszer: ebben a yankee nemcsak tapintatlanul járt el, de mint gyarmati politikus sem találta fel magát.

XIII. FEJEZET.

HAZAFELÉ.

Hongkong.

(Manilától 600 t. mtfd.)

A kínai rövid jellemzése.

Manila és Hongkong között hetenként két rendes hajó közlekedik, ezenfelül a mondott vonalon átmenő személyszállító gőzösök is mindkét helyen állomást tartanak. Manilából április 18-án délben indult el hajónk, 21-én este felé az ázsiai partokat övező szigetek felé közeledtünk; kínai halászbárkák is jelezték a szárazföld közellétét. Párhuzamos bambuszrudakkal kifeszített, kettős vitorláikkal sárkányformát mutattak.

Több apró sziget után a Hongkong sziget és Kau Lung félsziget között, délkelettől északnyugatnak benyúló öblön közeledtünk célunkhoz. A partokon helyenként lakóházcsoportok és erődítmények lámpafénye derengett, az öbölvízen vitorlások árboclámpása ringott. Hongkong öblében teljes volt a kivilágítási hatás: közvetlen a Victoriának nevezett belváros előtti öbölben, százakra menő szárnyas hajó horgonyzott, majd a Victoria és a szemben eső Kau Lung város közötti (a hasonló nevű félszigeten) tószzerű öblöt ellepték a vízi járművek. A hajók és az öbölpart számtalan világító testeit csak a nagy hajók kéményei vetette függélyes árnyék szakította meg, a Victoria háttérét képező meredek hegyen pedig lámpa-csillagfényben úszott a sziget-

város. A meredek hegyoldalon kbelül 600 lábíg épült város felett széles vonalban megszűnt a kivilágítás, hogy a hegytetőhöz közel eső nagy Victoria Peak szálloda, a kaszárnyák és más lakóházak negyedén egy fénypontsorról befejezést nyerjen.

Az öbölben jövet sajnáltam, hogy éjjel érkezem, de az esti kép felért a vesztességgel.*)

Mint szabad kikötőben, a partraszállás nem jár ceremóniával, az orvosi, a vámvizsgálat elmarad: ha idején érkezünk, a nagy szállodák kis gőzlaunchot küldenek élénk, ha későn, a kínai asszonyok kormányozta szampan is megteszi. Partra szállva, pár kulira (kínai munkás) bízunk a csomagjainkat, ezek sietnek megértetni velünk, hogy az öt-hat podgyászdarábért egy dollárt fizessünk (a Hongkong szigeten, Cantonban és Macao szigeten divó dollár kbelül az amerikai dollár félértéke) és mi készséggel ráállunk az alkura.

A szállodában kisé, hogy a harmadrésze is megtette volna. A munkabér itt még nem üti meg a kívánt mértéket.

*) A kínai birodalom délkeleti részén a $22^{\circ} 9'$ és $22^{\circ} 17'$ északi szélességi és $114^{\circ} 5'$ — $114^{\circ} 18'$ keleti hosszúsági fokok között fekvő Hongkong sziget az 1842-iki nankingi békekötés óta angol koronagyarmat. A sziget hossza 11 a. mtfé, szélessége 2–5 a. mtfé között változik és $30 \square$ a. mtfé tesz ki. Az 1860 és 1898 közti egyezségek folytán hozzá kapcsolt szigetek és Kau Lung félsziget egy része, közel $370 \square$ a. mtfé kiterjedésben, szintén koronagyarmat. 1841-ben a kopár Hongkong szigeten 4000 benszült lakott, az 1906-iki népszámlálás szerint már 298,564, ebből 242,001 a szárazon, 45,582 vizen. A lakosság, a katonaságot és kereskedelmi s haditengerészetet beleszámítva, 9000 európai és 5791 indiai (katona) kivételével kínai. Az 1842 óta szabad kikötőben a forgalom mind nagyobb méreteket öltött, így, amíg 1861-ben 1259 gőzhajó 658,196 tonna tartalommal hagyta el a szigetet, 1906-ban 22,142 hajó már 11,203,844 tonnát vitt ki. A bevétel hasonló méreteket mutat fel. A nagy kétvitorlás bárkák (dzsunkák) helyi kereskedelme 1906-ban 1,019,507 tonna behozatalt és 1,023,148 tonna kivitt mutat fel. Ezenfelül kbelül 3000 szampan (csónak) és 300 kis vontató gőzös közlekedik Hongkong öblében. A kis gőzösök jó része személyszállítási engedéllyel bír.

Az utast kulik huzta kétkerekű taligán (dzsinrikisa) vagy két bambuszrúdon vitt hordszéken viszik a rendeltetési helyére. Az előbbenit nem veszi be az emberi mivoltom, nem szeretek befogott embertársat futni látni előttem, a hordszékkal lépdelő markos emberpár már kevésbé érinti a humánus érzékemet, különösen ha a palankinban jól öltözött szép nőt látok, ami gyakran megesis, érdekes Hongkong utcáin!

Hongkong város, vagy amint az angol nevezi, Victoria, palotákból és jól épült köházakból áll, a tágas főútaktól terektől eltekintve, a 4 a. mtfld hosszúságra, a közepén $\frac{1}{2}$ mtfld, a szélein csak 2—300 yardra szorult városban nem terjeszkedhetnek a kívánt mértékben, így a mellékutcák és a kínai városrész utcái keskenyek.

Az üzleteket csaknem kivétel nélkül kínaiak birják, olyan pontosan szolgálva ki a vevőt és úgy betartva a határidőt (még a szabászüzletekben is), hogy a fehér embertárs ezt illetőleg tanulhat tőlük. Az ázsiai alkudozás azonban erősen divik, a szabott árakat csak a nagy üzletekben találjuk, ebben meg a copfos atyafi követhetné a fehér embert.

Amint a központból, a nyilvános épületek, bankok, szállodák, paloták sorából kilépünk, a kínaiak lakta városrészbe érkezünk. A keskeny utcákra néző többemeletes köházak, páholyszerű altánysorban végződő előrészüikkel, nem képviselik a kínai építkezést, de a lakók hűek maradtak a hagyományaikhoz, szokásaikhoz és viseletükhöz. Úgy élnek ők itt is, mint bárhol másegyebütt a világon, vagy mint ahogyan elődeik éltek a nagy kínai birodalomban. A szokásaiban megcsontosodott kinait egy kis tatár, portugall, francia vagy angol invázió nem hozza ki a sodrából, békésen aláveti magát az idegen uralomnak, mert sohasem fejlesztették benne a harcias ellentállási ösztönt, de a szokásaitól el nem tér. Élvezetet tudok találni az egy vér ilyen tiszta képviselőjében; a Philippine szigetek félvér, a fehér emberek külsőségeit és hibáit majmoló lakossága

után kétszeresen ennek a hatása alatt állok, ezenfelül a kinait mindenütt a világon csak becsülni tanultam meg, munkássága, szótartása és mint szolga, szolgálatkészsége, figyelme miatt.*)

Az utcai élet egyik látványossága az élelmi piac. A kis asztaloknál árusító szakácsok apró tányérekön szolgálják fel az erősen fűszeres, de ízletes ételeket. A sült malacot sem vetik meg, és pediglen épen olyan ropogós pirosra sültek, mint ahogyan kívánatos.

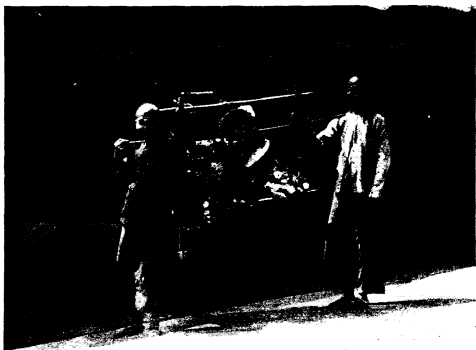
Úgy Hongkong utcáin, mint Cantonban, több ízben láttam színes papírral díszített palankinban sült malacot vinni, a malac mellé pogácsaformájú piros és fehér süteményt tesznek. Az így kiállított sültet előbb áldásra templomba viszik és azután fogyasztják el, rendszeren valamely ünnepi alkalomból folyólag.

Az utcákon, a kínai rendőrség mellett, szálas, szikár, színes turbános fejű indiai rendőröket is látunk; az indusok jó szolgálatot tehetnek a rendnek, de nem vágnak bele a kínai légkörbe; éles arcvonásaikkal, színes turbánjaikkal, vékony lábszáraikkal, szembeszúró, hogy ne mondjam, mintegy a figyelmet magára vonni akaró, kiállítási jelen-

*) A Hawaii, a Philippine szigeteken, Hongkong szigeten, Cantonban, Macaoban, mindenütt, ahol tere nyílik az érdekes kinainak, egy típust ismerünk fel benne; a hangyaszorgalmú, megbízható, türelmes és józan ember típusát. A kínai üzletember szótartó, a kínai személy körüli szolgáltatokat végző alkalmazott figyelmes, gondos és megbízható. A Khinát, Japánt érintő keleti hajózási vonalakon leginkább kínai szolgákat alkalmaznak a gőzhajókon, ha ilyen hajóra léptem, mindig bizonyos lelki nyugalom szállt meg, mert tudtam, hogy amit egyszer megmutatok a copfos szolgának, nem kell megismételnem. De gyerünk egy lépéssel tovább. A Hawaii, Philippine, Hongkong szigetek, Canton stb. helyek bankjaiban a kínaiak épen megbízhatóságuk és jó számológépességük miatt a pénztári kezelésnél kapnak alkalmazást. Érdeemes nézni, hogy milyen gyorsasággal kezelik a vaspálcikákra fűzött golyócskákból álló számológépet; szakbeliektől hallottam, hogy gyorsabban és biztosabb eredményel végzik a számolást bármely algebrát végzett európai tudósnál. Ez mutatja, hogy csak rendszerváltozás kell és a kínai egy ugrással felveszi a versenyt az európai kultúrával.

séget képviselnek, amire éppen nem vágyakozunk az ősi-ségökben eredeti kínaiak között.

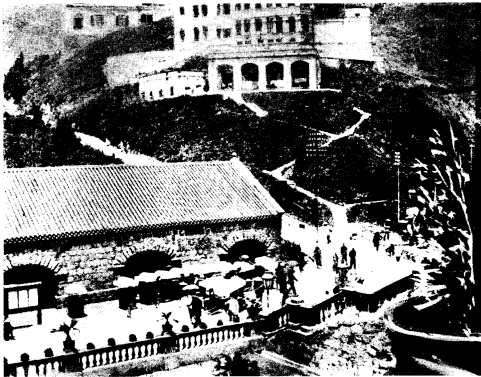
A várost, a hajókkal megrakott öblöt és a környező szigeteket az 1820 láb magas Victoria hegycsúcsról tekinthetjük át a legjobban. A Victoria mögött eső hegyoldalon drótkötélpálya vezet fel az 1300 láb magasan fekvő Victoria Peak szállodáig, a pálya hossza 4690 láb, a legkisebb emelkedése 1:25-re, a legnagyobb 1:2-re. Az egész vo-

A feldíszített sült malacot áldásra viszik (Hongkong).

nalon Hongkong változatos körképében gyönyörködhetünk. A villák 5—600 láb magasságig felnyúlnak, mindenütt változatos növényzet fedi a hegyoldalt; a várost tápláló egyik nagy vízmedence is közel esik a pályához. A Victoria Peak szállodánál egy sor hordszék vár az utasra; két kuli vállára kapja a hordszéket és a hátralevő 520 láb emelkedést egy pihenéssel felgyalogolja. A governor szép nyári laka közel esik a hegycsúchoz, az 1820 láb magas, hajót jelző álló-

másról körül belátjuk a tengervidéket: alattunk Hongkong, túl a hajókkal megrakott öböl, távolabb a kis szigetek végtelen láncolata. A szigetek, mint Hongkong, sziklakiemelkedések, de fa nem terem rajtuk, ezzel az angol ültette tele a kies erősséget. A begyepesedett kis szigetekeken, mint Hongkong szigeten, a mállott vastartalmú agyag vörös foltokat képez, napfényben ez színessé teszi a képet.

Palankin- (hordszék-) állomás a Victoria Peak szállodánál (Hongkong).

Második kilátási hely az öböl. Ha a számtalan gőzös, vitorlás ellepte öbölből Victoria partmentjére tekintünk, szinte egy nagy aréna közepén képzeljük magunkat: mintha a körülöttünk libegő sok vízi jármű csak azért csoportosult volna ide, hogy adott jelre a partmenti kőházak többemeletes páholysorai számára valamely vízijátékot rögtönözzenek.

Aki pedig a fehér faj és a sárga közti különbséget akarja látni esti világítás mellett Hongkongban, az járja be

vacsora után a kínai városrészt és látni fogja, hogy a kisebb kínai iparos még késő éjjel sem hagyja abban a munkát, a dzsinrikisát olyan szorgalmasan húzza a kuli, mintha nem is időre, hanem sebesség szerint járna ki a fizetés, a fehér, a világhódító kulturfaj itteni képviselője pedig — illetve csak a tengerész és katona — elveti magát az embertárs vonta járműben, ittas feje jobbra-balra kalimpálózik, fehér rokon láttára durva rikkantásba tör ki és ha véletlenül valamit nem tesz kívánsága szerint a húzó-vonó kuli, rögtön készen áll a szitokra, sőt a tettlegességre. Ez a felfogás az önmagát túlbecsülő tucat fehér emberrel lépést tart mindenütt a világon, lévén a szeszszel telített agy beteges rendellenességének*) a megnyilatkozása.

Canton.

(Hongkongtól 80 t. mtfd.)

Az utcai élet. A kínai büntetési rendszer. A babona.

Hongkong és Canton között, vasárnap kivételével, napenként három társaság hajója közlekedik; az angol társaság hajója rendesen túlsúfolt, a másik társaság kínai, a harmadik francia. Április 22-én este a francia társaság kényelmes Kiang Tung nevű hajóján keltem útra Hongkongból. A hajó első osztályú kabinsorát menet alatt zárt ajtókkal különítették el a hajó többi osztályától, a kabinok előtti folyosón 12 golyós karabély és pár ősi forma kard volt egysorban felállítva, t. i. a kínai partvidéken, de méginkább a nyugati folyó mellékfolyóin a kalózkodás még ma sem ment ki végleg a divatból.**)

*) Ezt csak mint jelenséget említem fel, és nem szándékom vele a meghódított néppel szemben mindig emberi és keresztényi bánásmódot űző angol rendszert kisebbiteni.

**) Gözhajón a kalózok mint utasok szállnak fel és a kijelölt helyen lepuskázák a kapitányt és az ellentálló utasokat, a rakományt pedig a várakozó dzsunkákon továbbítják; ez azonban Hongkong vidékén ma már csaknem idejét múlt dolog, amennyiben az utolsó ilyen eset gözhajó 1891-ben történt, 50 t. mtfdre Hongkongtól.

Az utazás közel 18 t. mtféle Hongkongtól szigetek között folyik, innen a Pearl vagy Csukiang folyón felfelé. Közel Cantonhoz, a rizsföldek között szélesen szürke Csukiangba több patak és kanális ömlik, a rizstáblákat elválasztó töltéseken gyümölcsfát termelnek.

23-án reggel hat óra tájban a rizsföldek zöld mezejéből Canton falai és pagodái bújnak elő, a folyót pedig a

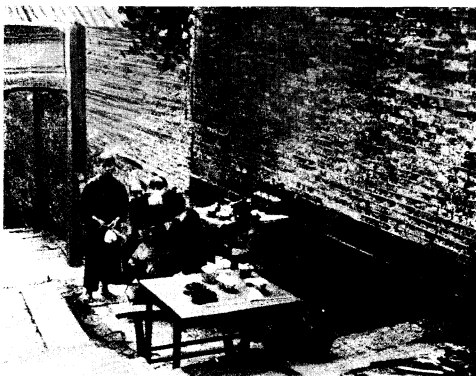
· Két kínai anya a Csang Klan templom előtt Canton városban (Kína).

bőregérszárnyú dzsunkák, az asszonyok és gyerekek hajtotta szampanok, a torpedóforma, elől fedett csónakok, a színezett és faragott hajók és más egyéb helyi járművek, mind sűrűbben lepték el.)*

*) A Canton körüli helyi személyforgalmat a szampanok végzik, ilyen úszó házban összesen közel 4000 lélek lakik Cantonban. A hajócska farában kínai asszony kezeli a hosszú kormánylapátot, elől pedig 7–8 éves gyereke evez; a hajó közepén fedett; a fedett rész első fele az

Az említett hajókon kívül harminc kis vontató gőzöst olvastam meg a kikötőben.

Canton (lakossága 2—4 millióra becsülve) már ezer év óta a világ egyik legnagyobb kereskedelmi központja. A kereskedelmet szolgálja a Pearl folyóba Cantonnál ömlő északi, keleti és nyugati folyó, ezenfelül Cantont több kisebb folyó is összeköti a tengerrel.

Teázó kínai nők, a Kunjam templom közelében (Canton).

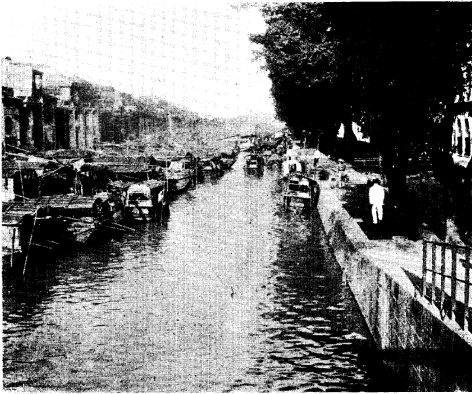
A 2850 láb hosszan elnyúló és legszélesebb pontján 950 láb átmérőjű Shameen sziget közelében kötöttünk ki.

utast szolgálja, a hátsó rész a lakosztály, itt süt, főz és alszik a jól fésült kínai mama családotól. A szampan elmaradhatlan dísz a házi isteneknek szentelt kis oltár és a papiros-szeletekből vágott áldozati jelvény.

Az elől faragvány és festéssel díszített úgynevezett virághajót esténkint a szórakozást kereső tehetséges kínaiak keresik fel. Az ilyen hajón tett esti kiránduláson, a jó eledeleken kívül, zenében is részesítik az utast: a primet rendszeren az úgynevezett «énekes leány» viszi, ősi formájú fűvő és vonós hangszerkíséret mellett.

Shameen sziget 1859 óta egyik felén angol, a másik felén francia engedményes terület. A lakályos kis európai telepen a villaszerűen épült kő lakóházak, bankok és pár középület és az angol rész kényelmes szállodája, terebélyes fasor árnyékában állnak.

A sziget északi hosszvonalát a szomszédos kínai vá-

Szampanok (kínai bárka) az európai Shameen (olv. Samin) és a kínai Canton között (Khina).

rostól, Cantontól, 100 láb átmérőjű kanális választja el, a kanális mindkét végén a Pearl folyóba szakad.

A csatornának a kínai város felé eső hosszvonalát egymás mellé préselt szampanok foglalják el, a szabadon hagyott vonalon sűrűn követik egymást a mozgó szampanok, az asszonyok olyan ügyesen kezelik a kormányt, hogy sohasem akad fenn a közlekedés.

Az európai terület északi hidjáról a kínai területre lépve, elmondhatjuk, hogy «átléptünk Európából Kínába», a Krisztus születése előtt alapított Canton városba: itt hát kínai minden, olyan, amilyen századok előtt, talán évezredek előtt volt, semmi sem zavarja meg az egyforma fejlődési viszonyok között létrejött egyöntetűséget.

A keskeny utcákra jobbról-balról üzletek nyílnak, az

Canton egyik utcája madártávlatból.

üzletek bejáratát — különösen a nagykereskedők lakta negyedben — gazdagon aranyozott és festett művészi faragványok díszítik, a keskeny, de mélyen benyúló üzletek hátsó falán pedig elmaradhatlan a díszesen faragott, felcicomázott házi oltár. A selymet, kézi himzetest, elefántcsont és fa műfaragványt, zöldkő-ékszert és más kézi műremeket árusító üzletek sora kifogyhatlan. Az árusítók komoly arcu, tisztán öltözött, copfos férfiak.

A házak jórészen téglából rakottak, de eltekintve a mellékutcaiktól, nincs házköz. Az utcák sehol sem szélesebbek pár lépésnél, helyenként csak 4—5 láb átmérőjűek és ezen a keskeny útvonalon mozog tíz- és százezer ember.

A terhet hosszú bambuszrúdon viszik, hol egyedül, hol párosan. Az erős bambuszrúd sokszor majd eltörik a nagy súly alatt, de a két markos kuli csak elbir vele.

Kinai rendőr Cantonban.

Hogy figyelmessé tegyék a szembe jövőt, felváltva hangot adnak, de csak valamivel erősebbet a beszélő szónál. Ennyivel eligazodik a kínai, kínai tömegben. Bizonyítéka ez az intelligenciájának.

Kétnapi ottlétem alatt sohasem hallottam aféle fül-sértő ordítást, mint pl. a teherhordók vagy más árusok részéről Olaszországban, Spanyolországban vagy éppen Kostantinápolyban. Csak a palankint vivő kulik csapnak nagyobb

zajt, mert az utcák tömegének rendes forgalmi üteménél sebesebben mozognak; másrészt ez a palankinban ülők tiszteletére is szolgál, különösen ha jól fizető utas vagy nagy tekintélyű mandarin foglalja el az ülést.

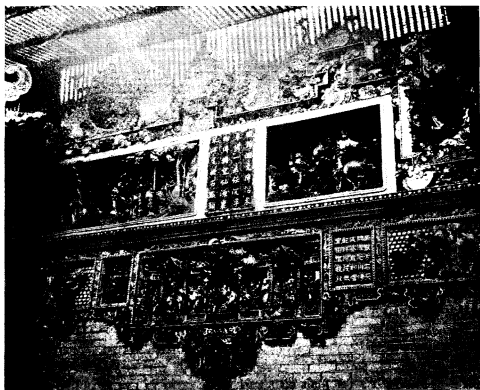
Helyenként szalmakalapos kínai rendőrt is látunk, az angol rendszer mintájára, rövid bottal és ezenfelül revolverrel felszerelve és ez a rendőrség nem veszi tréfára a

Wong Ming, Canton büntető ostora.

dolgot, az elcsipett tolvaj nyakába akasztja a négyszegletes deszkát, vagy elveri hátán a 24 bambuszt. A büntetési rendszer még igen középkorias; a kivégzési hely nyilvános, ezen a helyen az öreg Wong Ming húsz éve végzi a mesteriségét, havi 20 mekszikói dollár fizetésért (1 mekszikói dollár kbelül fele az amerikai Egyesült Államok dollárjának), ezenfelül minden egy csapásra levágott fejért külön egy fél dollár jár. Nehéz, rövid kétélű pallosával így szokott az

érdemes büntető ostor végezni, de hallomás szerint meg-
esett, hogy a fej még egy kis bőrön csüngött, ezt azután
a fél dollár kedvéért lenyiszálta. Ha nincs áldozat, a hosszú
keskeny udvar telve van száradás végett kitett agyag-
edénnyel, az utolsó (két nap előtti) kivégzés vérnyma
pedig ott vörösödik a száradó edények mellett, talán bele
is szivárog, ez iránt nem bir érzékkel a hasonló nyilvános

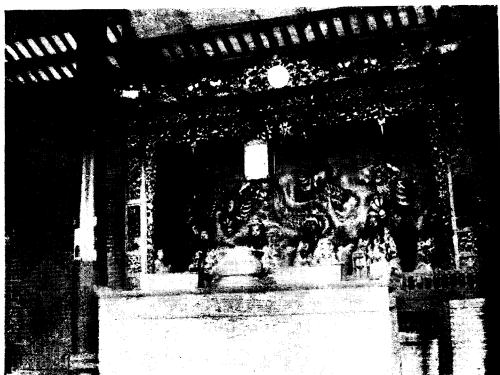
Kőfaragványok az orvosok templomának udvarán (Canton).

büntetési rendszerhez szoktatott benszülött. A vérynymokra
a hóhér tett figyelmessé, a körülöttem ácsorgó utcai nép-
séget figyelmen kívül hagyva; Wong Ming csak azt teszi,
amit a mandarinok rendelnek és ez ellen nem lehet ellen-
vetés, ebbe belenyugszik a vasmarokkal tartott tömeg.

Az utcai és üzleti élet Canton förlátványossága, ebben
még Kinában is kevés város versenyezhet vele. Tényleg,
aki Cantonban vissza tudja tartani magát a vásárlástól.

vagy fogytán kell hogy legyen a pénze, vagy kevés a mű-
érzéke.

A sok templom és pár pagoda is megérdemli a láto-
gatást : egyes templomok falát, vagy a tetőzet párkányát
művészileg faragott alakok díszítik, de a díszítések nagy
részben csak stukk-munka, gazdag aranyozással. A bálvá-
nyok is nagy többségben fa faragványok, stukkkal bevonva
és aranyozva. A templomok nagy részét természetesen Con-

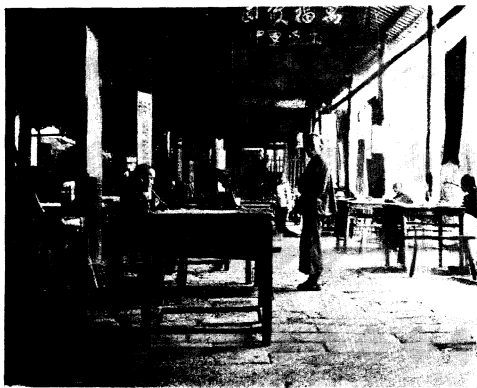
A Csong szu templom oltára (Canton).

fuciusnak, a kínai vallás megteremtőjének emelték. A Buddha
vallás követőinek templomában, az 500 Buddha-tanítvány
aranyozott képmása sorában Marco Paolo, a 14. század nagy
olasz utazójának szobrát is látjuk : a kínai-barát felfedező
utast ennél nagyobb tisztelet nem érhetne volna Khinában.

A szép kilátással bíró öteemeletes pagodát megtekin-
tendő, az egyik domboldalon fekvő temetőt is megnéztem.
A tehetős kínaiak az elhunyt családtagot pár utcából álló

bekerített helyiségben temetik: a fekete lakkal vastagon bevont nagy koporsókat családonként külön bérelt, nyitott szobákban állítják fel, a koporsó fejénél időnként, az elhunyt számára, teát és más élelmiszert helyeznek.

A babona még erősen tartja magát Kelet-Ázsiában. A templomokban rendszeren ott látjuk a jósokat, és pedig a jóslat lehető legeggyűbb módját űzik.

Jósok a borzalmak temploma csarnokában (Canton).

A sorsát tudni vágyó hívő (csaknem kivétel nélkül nő) imát mond az oltár előtt térdelve és az ima alatt bambusztartóban kínai jelekkel ellátott pálcacsomót ráz, ima végeztével kikap egyet a pálcák közül és vele a jóshoz siet, aki a pálca felírásának megfelelő írott jóslatot a kezébe nyomja. A jóslatot legnagyobb mértékben a borzalmak templomában űzik. A másvilág borzalmas büntetéseinek itt, négyyszögformán, egy sor oldal-oltárt emeltek, az oltársor

közi fedett térségen egymást érik a kis asztalka mellett ülő jósok.

A kanálismenti kínai étkező- és más szórakozást nyújtó helyiségekben az éjjeli élet meglehetősen mozgalmas. Legszembeötlőbbek ugyanitt a földszintes játékházak, ahol egy csomó csont-tantusszal folyik a páros és páratlan mintája szerint, 4 eshetőségre berendezett játék. A bankok minden tétel után 10 százalékot vesznek, ami kellő játék mellett

Mesemondó kínai a Hannam templom előtt (Canton).

alapos keresetnek felelhet meg. Űgyes kínai vezetőm társágában, egy esti kirándulás alkalmával, végig kóstoltam a mandarinok kedvenc eledeleit, a Borneo-sziget barlangjaiból hozott fecskefészket, a cápauszály-levest (a fiatal cápa uszályát használják fel) és más az európai ízléshez már közelebb álló ételt; így pl. a rizsszel főtt csirkehús, sonka és a vele felszolgált barna, sós mandula-ízű lé, a legelkényeztetettebb ízlést is kielégitheti. A cápauszályból vett

szálak izetlen, zselatinszerű, áttetsző eledelt adnak, a madár-
részek ugyancsak ilyen zselatinszerű anyag.

Vacsora után kínai zenében is volt részünk: a 3-tagú
zenekar két húros, ősi vonóhangszert és citerát kezelt, az
egyik művész ezenfelül a fuvolához is értett. Ilyen kíséret
mellett énekelt felváltva két énekes leány: a divák, a gége-
hangtól eltekintve, elég ügyesen jodliroztak, ezenfelül fel-
váltva cintányért, majd kockaforma fadarabot kongattak.
Az első énekesnőt szívesen végighallgattam, a második
sorozatot azonban már csak az illem kedvéért.

Macao. Vissza Hongkongba.

(Cantontól 80 t. mtfld, Macaotól Hongkongig 40 t. mtfld.)

Cantonból 24-én délután indultam el a délnyugatnak
eső portugál gyarmat, Macao látogatására. Egyideig a
Pearl folyón, rizsszel bevetett területek mentén folyt az
utazás. A rizstáblák között, egymástól pár mtfld távolságra,
magánosan álló két pagoda, a környező termőföldekre ál-
dást van hivatva árasztani. A több emelet magas torony-
forma épület minden emeletének párkányzatát sűrűn benőtte
a fű, gaz és más növény: az első torony tetején elég nagynak
látszó fa is gyökeret vert és már szép koronával rendelkezik.

A három a. mtfld hosszú és körülbelül 1 mtfld széles
félszigetet betöltő Macaot a portugálok, a félelmes Chang-
Li-Lao kalóz legyőzetésénél való segédkezésért, a kínai
császártól kapták. Az 1857 óta portugál Macaoban hosszú
időn át a távol kelet kereskedelme összpontosult, de amint
az angolok Hongkongot szabad kikötőnek nyilvánították,
ide özönlöttek az áruval megrakott hajók; ennek folytán
Macaoban is kényszerítve voltak eltérni a vámrendszertől
és szabad teret adni a kereskedelemnek, de a mélyebb vízü
és biztosabb révvel rendelkező Hongkonggal így sem tud-
ják fentartani a versenyt. Ma már Macaonak mint keres-
kedelmi kikötőnek a jelentősége elenyészően csekély a ve-
zérszerepet átvett Hongkong mellett.

Macao város északi részét a kínaiak lakják, a délit pedig az európaiak. Mindkét városrész a tengerpartig terjed. A gőzhajók a kínai part mentén kötnek ki, az ellenkező oldal sekélyebb vizét pedig a dzsunkák népesítik be.

Az 1897-iki népszámlálás szerint Macaot 74.627 kínai, 3898 portugál és 161 vegyes ajkú lakosság lakja. A várost feltűnő tisztaság jellemzi: az európai városrésznek az építkezést illetőleg bizonyos antik jellege van: egyik jellemző vonása, hogy az esővizet levezető csatornát a bambusznád formájára faragják ki kőből, vagy ilyenformán tapasztják. A rokonszenves kis helyet sétányok és kertek díszítik, az egymástól távol eső dombon álló öt erődítmény is hozzájárul a sceneriához.

Macao különlegessége az ópiumgyár, számtalan üstben főzik itt a lassan ölő, barna mérget; második különlegessége a rakétagyár, a játékbancok szintén nagy számmal vannak képviselve.

Macao és Hongkong között naponként közlekedik hajó; a sok kis sziget között, csaknem mint síkvízen folyik az utazás. A szigetek ugyanolyan sziklás jelleget mutatnak, mint Hongkong; a vörös, vastartalmú mállott agyag itt mindenütt előtör, de fa sehol sem terem. Régente ezek a kis szigetek a kalózok kedves tartózkodási helyei voltak, ma a nagyobb forgalom és erélyes rendszer mellett, máshol keresik a menhelyet.

Ezen az úton a meduzának két fajtát láttam, az egyik úgy néz ki, mint egy száron két irányba nőtt két gomba, az egyik végén ökölnagyságú, a másikon óriás görögdinnyével versenyzik méretében. Egy másik, kisebb faj meduza is bőségesen mutatkozott, ez meg az érő tengeri bajuszához hasonló szálakat visel.

Hongkongtól Saïgonig, a francia fenhatóság alatt álló Cochinchine fővárosáig.

Saïgon. Cholon.

(916 t. mtfld.)

A francia Messageries Maritimes gőzhajózási társaságnak Marseille és Japán kikötői között közlekedő személyszállító hajói a francia Cochinchine fővárosa, Saïgonnál is állomást tartanak. Saïgont megtekintendő, április 28-án délután a mondott társaság Armand Behic (6385 tonna) nevű hajóján távoztam Hongkongból.

29-én reggel 10 óra tájban tengerárammal találkozunk, az áram felületén apró ikraszerű, sárgás anyag úszott, mire hozzákészülődtem a kihalászáshoz, elhagytuk az áramot*); miután növényi alkatrészt nem láttam az úszó anyagban, állati terméknek (talán ikrának?) kellett lennie.

30-án reggeltől délutánig Indochine keleti hegyes partvidéke mellett utaztunk délnyugatnak. Saïgonnál, Cochinchine fővárosánál, május 1-én kötöttünk ki; Saïgon, a hasonló nevű folyó balpartján fekszik, 40 mtfldre a torkolatától.**)

A Saïgont környező sík területen rizst termelnek. Az európai város a folyó balpartján fekszik, a jobb partot benesztülött-házsor szegi; a folyón rizsrakományra váró nagy tengeri gőzhajókat és benesztülött-ladikokat látunk. A kínai csónakokat itt is asszony hajtja.

*) Május 3-án és 16-án szintén találkoztunk hasonló sárgás anyagot szállító tengerárammal.

**) A Tonkin, Annam, Cochinchine, Cambodge, Laos, Kouang, Tsheuvan tartományokból álló Indochine Birmától és Siamtól keletnek fekszik, az 1°—9° északi szélességi és 98°—107° keleti hosszúsági fokok között, változó vonalon terülve el. Összesen 666,500 □ kilométert tesz ki és az 1900-iki népszámlálás szerint 15,926.785 lakos lakja. Cochinchine-re 59,500 □ kilométer és 2,499,312 lakos esik (1897. évi népsz.), ebből 1,967.747 anamita; az európai lakosság, a katonaság kivételével 4113 lélekkel van képviselve; ezenfelül cambodgei, kínai, maláji és félvér lakja. A katonaság az egész gyarmaton 10,000 európaiból és francia tisztek vezeteése alatt álló 15,000 benesztülöttből áll.

Az anamiták, úgy az arc élet, vonását illetőleg, valamint a test alkatát véve, a Philippine szigetek móró lakosságára hasonlítanak, még a haját is úgy kötik kontyba. Saïgon vidékén a dzsinrikisát (illetve amint itt nevezik: a pousse-pousset) a kontyos anamita húzza: olyan csendesek, olyan békések, szinte el sem képzelhető, hogy rokon vér folyik ereikben a harcias mindanaoi mórókkal. De a különbség megmagyarázható 1. a vallás különböző voltából, 2. a békésebb és a helyi érdekeket jobban felkaroló kormányzási rendszerből (értem viszonylag a Philippine szigetek kezdetleges kormányzási rendszeréhez, amely a spanyol uralom alatt tulajdonképpen csakis a katolikus vallás terjesztésére irányult és nem foglalkozott az elfoglalt terület gazdasági és társadalmi fejlődésével).

Tényleg Franciaország Indochine gyarmatjáért rendkívüli áldozatokat hozhat, így Saïgonból 1874 óta virágzó várost létesített, olyan széles, kitűnő karban levő automobil-úthálózattal, fasorokkal és szobrokkal díszített közterekkel, hogy e tekintetben nem marad mögötte az anyaországnak. Ehhez sorozható a tömörkőépítkezés, a nagy katedrális, a középületek, a 3 millió frankért épült opera, a botanikus kert, jó kis állatseregletével, a városliget.*)

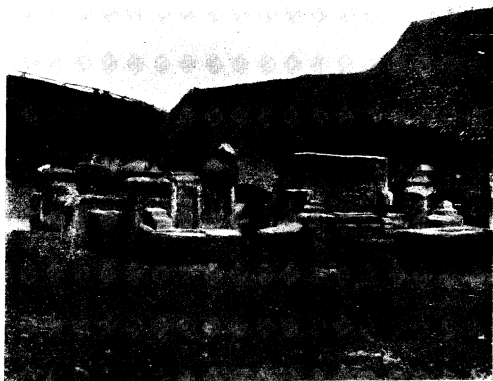
A főváros 47.577 lakójából (1901-iki népsz.), a katonaságot beleszámítva, 5475 francia. Saïgontól 5 kilométerre esik Cholon város. A Cholon felé vezető széles makadám-út eleinte villák és anamita házak között visz el, azután rizsföldek és ugarnak hagyott, vagy terméketlen területek mellett. A sík területen mindenütt régi anamita sírköveket látunk.

Cholont a kínai és anamita lakosság művelte zöldséges kertek környezik. Az utak menti szivattyús kutak bőségesen szolgáltatván vizet, a kertekben pazarul díszlik a növényzet. Cholont 1780-ban alapították a kínaiak, az 1901-iki népszámláláskor 63.237 lakosa volt, ebből csaknem a fele

*) Az operát a 6 hónapi idény alatt 120.000 frankkal subvencionálja a francia kormány, ezenfelül a művészársaság útiköltségét viseli.

kinai. A Khina különböző vidékéről jött lakosság származási helyenként külön-külön templomot emelt; a kis templomok közül három, színes porcelán szeletekből kirakott allegorikus alakjaival és kőfaragványaival egy-egy tökéletes, a méreteiben arányos kis kínai építkezési mű.

A Cholonban lakó anamita milliomos D. H. P. (commandeur de la Legion d'honneur stb.) szívesen bemutatja

Régi anamita sírhely Saïgon vidékén (Cochinchine).

fényes palotáját az utas embernek. Az épület remekét a tonkingi művészi faragványok és gyöngyház-kirakta butorok képezik.

Saïgon vidékén már az emberen kívül a lónak is szerepe jut a kocsihúzásban, a kis ponikat hol taligába fogják, hol párosan, nagy Victoria-kocsiba. A motorkocsi is nagyban divik, még nem rendszabályozott bőséggel irammal száguldozva a kitűnő utakon. Esténként a város eliteje be-

kocsizza az úgynevezett városkörüli utat. Az üdítő és változatos kocsitúrról visszatérve, a Continental-szálloda utcára nyíló altányán foglaltam helyet.

A vacsoraidő közeledtével minden asztal megtelt változtatott közönséggel, mert a jól vezetett Continental-szálloda kávéházát csakis a szállóközönség, a tisztek és az elsők látogathatják.

Kőfaragvány az egyik esóloni Confucius-templomból (Cochinchine).

Milyen kellemes, gondoltam, végre nyitott helyen kávézgatva ujságot olvasni és szemlélődni! Régen nem volt benne részem, mert az angolok lakta világrészeken nem üznek kávéházi kultuszt, itt pedig, a szembe eső Operai-térség másik két sarkát hasonló helyiség foglalja el és mindenik olyan látogatott, mint akár a Café de Paris Párisban!

A Continental látogatóiban gyönyörűségemet lelve, a többi kávéház vidékére sántikáltam. Szörnyű vegyes közön-

ségre találtam, a hangadó elemet a berúgott katona és tengerész képviselte. Az egyik kávéház két díszlátogatója dulakodásba kezdett, a többiek körülállták, úgy véve a dolgot, mint napirendhez tartozót. Később megismétlődött az eset a másik kávéház előtt; az éjjelen át pedig, reggel 3 óráig, senki be nem húnyhatta a térség vidékén a szemét, mert pár francia közkatonának és a kikötőben horgonyzó amerikai hadihajó tengerészeinek énekelni tetszett, 2 óráig a kávéház előtt, azután pedig az utcáskoron. Nem ének volt ez, hanem rekedt ordítás — erőben hasonló a konstantinápolyi zöldségárus fülsiketítő hangjához. De a marseillaise és a hip-hip-hurrah dallamára ölelkező két köztársaság vitézeit csak nem érte a megérdemlett rendreutasítás!...

Elgondolkodtam az álmatlan éjszakán és úgy találtam, hogy az angol itt is praktikusán jár el. A csukott ajtajú bar-rendszer békén hagyja a kívül állókat és megkíméli az utast a helyi közrend kérdéseihez való szólástól, amihez elvégre is csak annyiban van köze, hogy egy éjszakát át-
virrasztott.

Saïgontól Singaporen át Colombóig.

(1568 t. mtfld.)

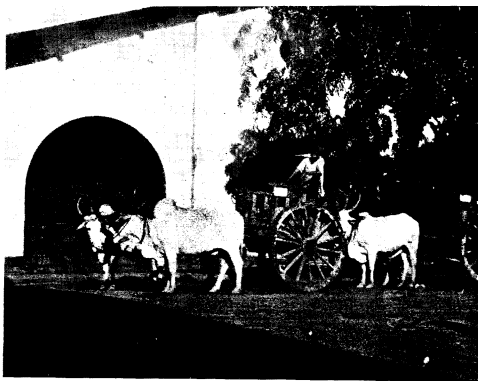
Május 2-án reggelre hajónk minden zugát elfoglalta egy-egy hazatérő francia hivatalos személyiség vagy katonatiszt családja. Hat órakor reggel Armand Behic hátat fordított Saïgonnak és bennünket a túlsúfolt hajó dacára, könnyebbülés szállt meg, annak tudatában, hogy a kokinkinai Páris közrendje felett nem kell még egy álmatlan éjszaka árán pálcát törni...

A Saïgon folyó a rizsföldek után alacsony mangrovebokorral és a kókuszpálma leveléhez hasonló cserjével benőtt, mocsaras, kiöntéses területen keresztül ömlik a tengerbe. A kiöntéses területen a krokodilus bőven tanyázik, alacsony vízálláskor, hallomás szerint, olykor a hajóról is kivehetők.

A folyóbejáratot a tengerbe ömlésnél, a balpart két szigetjén, erődítmény védi.

Negyedikén reggel sok apró sziget képezte öblön Singaporenál (647 t. mtfé Saigontól), a Malay félsziget délkeleti végénél kötöttünk ki. A 27 a. mtfé hosszú és 14 mtfé széles Singapore sziget az angol Straits Settlements részét képezi és 1867 óta angol koronagyarmat.

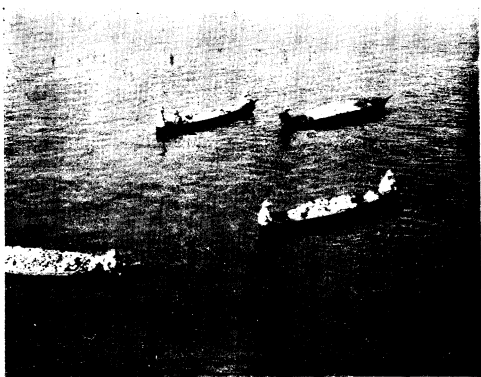
Singapore város terjedelmes kikötőjében a Kelet-India.

Teherhordó taligák Singapure kikötőjében.

Sumatra, Java, Borneoból, valamint az Európából Hongkong, China, Japán felé tartó hajók állomást tartanak. Megérkeztünk csak a kikötői élet ötlik a szemünkbe, a két a. mtfédel távolabb síkon fekvő várost a sziget egy kanyarulata miatt a személyszállító hajó, illetve a Mess. Maritimes dockjától nem látjuk. A tengerparti széles fasorról annál meglepőbben bontakozik ki a díszes, nagy épületekkel, zöld pázsit térségekkel bíró belváros.

A szabad kikötővárost az 1901-iki népszámlálás szerint 228.555 lakos lakja, ebből 164.041 kínai, 36.080 maláj és más benszülött, 17.823 tamil és más indiai, 3884 fehér és 4120 afrikai, japán, perzsa stb. Alighogy belekezdünk az egyik népfaj arcvonásának vagy viseletének a megfigyelésébe, a második-, a harmadik-, tizedik-féle arc vagy ruházat elmossa az első benyomást. Részemről egyszerre egy fajjal szeretek foglalkozni; ha már ilyen vegyes benyomá-

Kagylót áruló halászok Singapore kikötőjében.

soknak kell kitennem a figyelmemet, szívesebben keresem fel a muzeum etnografikus kiállítását és Singapore érdemes kis muzeummal rendelkezik.

Élvezetes kocsikázás esik Singapore villasorain át a hullámos területen, kocsitakkal átszelt botanikus kertbe. A kert méltó helyet foglal el a déli vidékek botanikus kertjei sorában.

Singaporeból május 4-én hajóztunk el a Malay félsziget és Sumatra sziget között északnyugatnak elhúzódo

Malacca tengerszoroson. 6-án reggel közel jártunk Sumatra északi hegyes partvidékéhez, ezt pár apróbb, sűrű erdőséggel fedett sziget követte és ezzel a Malacca straitből az indiai Oceánra érkeztünk.

Colombóba 9-én reggel a szokott esős időnél gyorsabban beköszöntött monsoonnal érkeztünk; az eső másnap reggelig szakadt, közben rövid ideig tartó égi háborúval, —

A vasútra váró benszülöttek (Ceylon sziget).

amint ezt a déli vidékeken az esős időszak magával hozza. Megérkeztem után azonnal vasútra szándékoztam szállni, hogy a sziget északi részén a templomromokat megtekintsem, de a vonatközlekedés szünetelt, a rendkívüli mértékben megindult esőzés ellepte helyenként a vágányokat, egy helyen pedig elmosta a töltést. 11-én megnyílt a közlekedés, az első vonattal útra keltem Kandy város látogatására.

Colombótól Kandy-ig.

(Colombótól 75 a. mtfd.)

Ceylon sziget buja déli síkvidéke után északnak kevésbé termékeny sík következik. A vízszint eső terület végig elöntötte a felhőszakadással jött áradás; a pálmák közül kikandikáló benszüllött-házak is részben víz alá kerültek; a házak körül a friss esővíz-állásokban úgy a lakos-

A Maveli folyóban fürdő szelíd elefántok (Kandy, Ceylon sziget).

ság, mint házi állatjaik szorgalmasan fürödtek. A Colombót és vidékét elárasztó csóka- és varjúélet itt már kisebb méretekben mutatkozik, de a ravasz szemű csókakomák itt sem kevésbé lesipuskások. Csak egy kis falatka kenyér repüljön ki az étkező-kocsi ablakán és ott károg azonnal pár éhes szárnyas, a legvitézebb oda oldalog a kenyérkéhez, felkapja és valamely közeli bokron megül, ahol békén befalatozhatja.

Az előntései területen a pálmák is vizet kaptak, amit pedig a kókuszfa nem kedvel. Ez lehet az oka, hogy a délnyugati monsoon alatt évenként rövid ideig víz alá kerülő vidék nem terem olyan bőven kókuszdiót, mint a déli terület, vagy a Kandy felé emelkedő dombvidék. Körülbelül fele úton a síkot dombos terület, majd fokozatosan emelkedő hegyvidék váltja fel. Közvetlen Kandy város előtt

A Dalada Maligava templom egyik főpapja (Kandy, Ceylon sziget).

a mélyre lenyúló völgyekben rizst termelnek; a rizstáblák a völgyekből kiindulva, a hegyoldalon több emelet magas lépcsőzetes teraszokba csapnak át. A zöld teraszszorozat a tea, kakao, pálmafa-ültetvények és ősnövényzet mellett kanyargó vasútról nézve, a szemnek igen jól eső képet nyújt.

A növényzet Kandy körül (1680 láb magasan fekszik) a déli vidék bujaságával versenyez.

A Kandy előtt kanyargó szürke vizü Mahaveli gágában három elefánt vette napi fürdőjét, a benyomás olyan volt, mintha vad orrmányos óriásokat látnánk tropikus környezetben, de nem így áll a dolog, a fürdő állatok számos másutt tartott vérbelivel egyetemben már végig csinálták a betanítás időszakát és arra szolgálnak, hogy a kandyi Dalada Maligava templom évenként tartott díszmenetén részt vegyenek.

A Salvation (üdv) hadserege két szép szingaléz leány-tagja.

Kandy a 16-ik századtól a 19-ik századig fővárosa volt Ceylon szigetnek, 1815 óta angol fenhatóság alatt áll, 26.000 lakos lakja és ma már csak mint búcsújáró és üdülnhely szerepel. A búcsújárás célja a Dalada Maligava templom egyik pavillonjában őrzött, Buddha fogának tartott (elefántcsontból faragott) ereklýe. Ami a kandyi templomok építkezését illeti, semmi stilszerüt sem mutatnak fel; az egy darab kőből faragott, álló vagy fekvő Buddha-szobrok,

úgy a faragás, mint a piros és arannyal való színezést illetőleg, teljesen hasonló kivitelűek a Colombótól 7 a. mtfdre eső Kelani dagóba óriás fekvő Buddhájához, csak hogy ez a dagóba meghaladja az ezer évet, a kandyi templomok és dagóbák pedig csak 2—300 éve épültek.

A kandyi növényteni kert úgy fekvését, mint a növényzet fejlettségét és csoportosítását véve, a legszebb dísz-

A kandyi növényteni kert egyik folyondárral befutott faóriása (Ceylon sziget).

kert, amit eddig láttam; a kert egyik részét a repülő kutyák választották lakóhelyül, ezerszámra lepve el a bambusz-bokrokat.

A dombokkal környezett völgyben kis tó partján álló Kandy, úgy a vidéke, mint száraz és éjjelenként friss éghajlata miatt, kedves kirándulási helye Colombo lakóinak. A tóparton álló igen jól vezetett Queen-szállodában egészen angol stílü élet folyik, vacsoránál mindenki esti ruhában

jelenik meg és vacsora után a tágas termekben csaknem kizárólag csendesen társalgó angolokat látunk együtt, ami mindig kellemesen esik úgy a szemnek, mint az utazástól, szemlélődéstől kifáradt idegeknek.

Vissza Európába.

(Colombótól Marseille-ig 4996 t. mtfld.)

Colombótól 14-én este, ugyanazon angol hajóval indultam haza, amelyen 1906 decemberben Ausztráliába utaztam.

Az első napokban sehogy sem találtam magamat a régi úszó otthonomban. Hiányoztak az útitársak, kikkel Ausztráliába menet olyan kellemes napokat töltöttem el... Az első vasárnapon, amint misén együtt találtam az egész vallásos angol kolóniát, összeforrt a lelkemben a mult a jelennel és most már vígan utaztam hazafelé a Mongolián, mint a hogyan vígan távoztam vele hazulról ezelőtt másfél évvel.

A Vörös tengeren most jóval melegebb volt, mint az előző alkalommal, így egy napon a kabinban, árnyékos helyen, 90 fok Fahrenheitot (25° Réaumurt) mutatott a hőmérő; de a hajótetőn töltött éjszakák alatt egészen tűrhető volt a meleg, különösen a szélfelőli oldalon.

Május 20-án Adenben töltöttünk fél napot, 21-én a Vörös tenger pár vulkanikus szigetje mellett hajóztunk el, 24-én Sueznél, 25-én Port Saidnál kötöttünk ki, 28-án reggel Olaszország déli partvidékéhez közel, majd Olaszország és Sicília között északnak hajóztunk, ugyanaznap délután jobbról a füstölgő Stromboli tűzhányó szigetéhez közel, balról a Lipari szigetek mentén folyt a látványos hajózás, 29-én Sardiniát és Corsicát láttuk, 30-án reggel kötöttünk ki Európában, Marseille-nél.

A kikötőben elhanyagoltan öltözött, rongyos, piszkos polgártársnők kéregettek és ugyanígy öltözött csemetéik, mint megannyi eléhezett komédiás, valami kánkánszerű

táncsal igyekeztek megnyitni az erszényeinket. Önkéntelenül eszembe jutottak a Csendes tenger szigetjei. Azok a félmeztelen barnabőrűek, akiket mi Európában vadaknak nevezünk, ilyen ízléstelen és visszatetsző látványban nem részesítenek. A szép parkokkal, utakkal, nyilvános épületekkel rendelkező Marseilleben lépten-nyomon találkoztam kolduló alakokkal. A véletlen hozta-e őket az utamba, vagy tényleg olyan igen sok a koldus Európa ezen kikötővárosában?! Erre a statisztikus feleljen meg, részemről csak annyit mondhatok, hogy New-Zealandban, Ausztráliában és a Csendes tengernek egyenlítő alatt eső szigetjein, összesen nem nyúltam annyiszor alamizsnáért a zsebembe, mint a viszontlátott Európa első kikötőjében.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó helyett... ..	3
A használt idegen szavak és méretek alkalmazása	5

I. Fejezet. Útban Ausztráliába.

Brindisitől Port Said és Suez érintésével Adenig	7
Aden. Az angol mint útítárs	9
Adentől Colomboig, Colombo	12

II. Fejezet. Ausztráliában.

Fremantle, Perth	18
Fremantletől Adelaideig, Adelaide... ..	21
Adelaidetől Melbourneig, Melbourne	25
Ballarat	28

III. Fejezet. Tasmania.

Launceston, Hobart	31
Kirándulások Hobartból a Wellington hegyre és a sziget délkeleti csúcsára	34
Hobarttól Bluffig (New Zealand). A Milford Sound	38

IV. Fejezet. New-Zealand.

Általános ösmertetés	41
Blufftól Invercargillig	44
Invercargilltől Lumsdenig. A lótartás New-Zealandban	45
Lumsdentől a Ti Anau tóig	46
A Ti Anau tó... ..	47
A Ti Anau tótól a Manapouri tóig. A Manapouri tó	49
Manapouritól Queenstownig. Néhány szó a munkáskérdésről	53
A Wakatipu-tó vidékén. Az európaiak elűtő társadalmi felfogás... ..	54
Queenstowntól Pembrokeig. Az újjélandi vidéki konyhaművészet	57
A Wanaka-tó vidéke... ..	58
A Hawea-tó vidéke. A löverseny-düh New-Zealandban	60
Pembroketől Cromwellen át Alexandriáig. A tanrendszer New-Zealandban	61
Alexandrától Dunedinig. A délutáni tea. A szigetlakó fehérek rossz fogazata. Dunedin. A vasárnapi munkaszünet. Az üzletvilág céhszerű szervezkedése	64

Dunedin-től Timarun át Fairlieig. Fairlietől a Cook hegységig mó- toron. Az újjélandi munkás felelősségézete	66
A Cook hegység vidéke	70
A Cook hegységtől motoron Timaruig. Timarutól vasúton Christ- churchig	73
A belfásti hűskiviteli hűtőház. A munkások sztrájkolnak	74
Christchurch: A muzeum maori gyűjteménye. A kiállítás. A new- zealandi benszültött, a maori	75
Christchurch-től Greymouthig. Az Ottira völgyes szoros. Az útkaparó őnagyságáék	78
Greymouth-tól Westportig	81
Westport-tól Kohatun át Nelsonig. A Buller völgyes szoros	82
Nelson-tól Pictonon át Wellingtonig. Pelorus Jack, az állami oltalmat élvező delfin	87
Wellington, New Zealand fővárosa. A muzeum maori háza	88
Wellington-tól Wanganuiig. Wanganui. Az újjélandi maori lakós	89
A Wanganui folyón a Pipiriki állomásig. Maori útítársak	91
Pipirikitől Taupoig. A benszültöttek számára fentartott terület. A három tűzhányó vidéke	94
A Taupo Spa és környéke. A Taupo gejzer völgy. Az Aratiatia rapidák	99
A Rotakawa-tó	103
A Wairakei és Waiora gejzervölgyek. A nagy gőzüreg	105
Az oraki korakói gejzervidék	109
Wairakeitől Rotoruáig. A waiatopui gejzervidék	112
Rotorua, Whakarewarewa és Ohinemutu maori községek	116
A Hamurana forrás és a Tikitere gejzervidék	123
A Waimangu gejzer, a Rotomahana és Tarawera, a kék és zöld tavak vidéke	125
A Waitomo és a Ruakuri cseppkőbarlang	133
Auckland. Az őskráterdombok. A Rangitoto pihenő tűzhányó	135
New Plymouth. Az Egmont tűzhányó	137

V. Fejezet. A Cook és a Tahiti (vagy Society) szigetecsoporton.

Aucklandtól Raratonga szigetéig. Raratonga	141
A Tahiti (vagy Society) szigetecsoport. Raratonga szigettől Raiatea szigetéig. Raiatea sziget	146
A Tahiti sziget	149
A Maorea (Eimeo) szigeten	152

VI. Fejezet. Tahiti szigettől San Franciscoig.

Útban San Franciscoba	158
San Francisco. Az U. S. A. felbomlott közrendje San Franciscoban	159

VII. Fejezet. A Hawaii szigetcsoport.

Rövid általános ismertetés	163
Honolulu. A Diamond head és a Punchbowl kráterek	166
A honoiului akvárium és a muzeum	169
Kirándulások Honolulu-ból. A Pali. A Haleiwa szálloda	170
A Honolulu-i sportok. Surf riding. Cápahalászat. Pau verseny	172
A Maui szigeten. A Haleakala krátere	178
Maui szigettől Hawaii szigetre	184
A Kilauea és a Kilauea Iki kráterek	187
A hét kráter. A Volcano Housétól Honuapo-kikötőig	192
Honuapotól vissza Honoluluba	195
Kauai-szigeten	197

VIII. Fejezet. A Fiji (olv. Fidzsi) szigetcsoport.

Honolulutól Suváig, a Fiji szigetcsoport fővárosáig	202
A Fiji szigetcsoport általános rövid ismertetése	204
Suva és környéke	207
Suvától a Rewa folyó vidékén át Bauig. A Navuloa hittérítő iskola	211
Bau, a régi benszülőtt főváros	217
Suvától a Navua cukorültetvényig. A Navua-völgyben	220
Cápahalászat a szúvai öbölben	225
Az Ovalau-szigeten. Kirándulás a Lavony-völgybe	227
A Viti Levu és Ovalau-szigetek korallzátonyain	234

IX. Fejezet. A Tonga szigetcsoport.

Suvától Apia érintésével a Tonga szigetekig	238
A Tonga vagy Friendly szigetcsoport. Rövid általános ismertetés	241
Vavau szigettől a Haapai szigeteken át Nukoalofáig, a Tonga szigetcsoport fővárosáig	242
A Tongatabu szigeten. Nukoalofa, a Tonga szigetcsoport fővárosa. Kirándulások a szigeten	246
A Tofua tűzhányón és a Honga Tonga madárszigeten. A tenger-alatti tűzhányó	251

X. Fejezet. A Samoa szigetcsoport.

A német fenhatóság alatt álló szigetek	262
Apia	265

	Oldal
A számoai szigetlakó	267
Kirándulás Apiából, Mata'afa a detronizált király, A számoai társadalom szertartásos iránya	270
A Szawaii szigeten, A tengerbe ömlő láva... ..	274
Fagamalo (olv. Fangamaló) község Sawaii sziget keleti partján, A számoai abc, A taupo leány	277
A Sawaii vulkán vidékén	282
Fagamalotól Saasai községig csónakon	288
Saasaitól csónakon Apolima és Manono szigeteken át Upolu szigetre	291
Apiától Sydneyig	293
Ismét a Samoa szigeteken, A palolo-nap Apiánál	296
Kirándulás Pago-Pagoba (olv. Pango-Pango), az amerikai fenhatóság alá tartozó Samoa haditengerészeti állomásra	300
Apiától Satupeiteaig	301
Satupeiteától Salailuáig, Szamoai lakmározás, A lágabarláng Sagone községnél... ..	302
Salailuából gyalog északkeletnek Safuneig, Az 1880. és 1902. évi krátervidék	306
Talófa Fagamalo!	307
Csónakon Sawaii-sziget körül, A falealupói ünnepies fogadtatás, A halként úszó számoai, Kritikus pillanat csónakon, A tengerbe ömlő lágából a partra hányt domb	308
Másodízben a sawaii tevékeny kráternél, Séta az 1905 óta folyt lágamezőn	313
Fagamalotól Manono sziget érintésével Apiába, A főnökké avatási szertartás Manono szigeten	314

XI. Fejezet. Auckland (N.-Z.), Sydney és Brisbane városok érintésével, a Bismarck és Neu-Guinea szigeteken át a Philippine szigetcsoportig.

Apiától a Tonga szigeteken át Aucklandig (N.-Z.). Az újévi ünnepelés New-Zealandban	317
Aucklandtól Sydneyig, A Jenolan cseppkőbarlang	318
Sydneytől Brisbane érintésével a Bismarck szigetcsoporton fekvő Herbertshöhe kikötőig	320
Herbertshöhe, Simpsonhafen, Kirándulások Simpsonhafenből, A Tawurwur vulkán	323
Simpsonhafentől Friedrich Wilhelmshafenig (német Neu-Guinea)	330
Friedrich Wilhelmshafentől Maniláig, a Philippine szigetek fővárosáig	335

XII. Fejezet. A Philippine szigetcsoport.

	Oldal
Általános ösmertetés	338
Manila. A főváros vegyes lakossága. A benszült filippino, a sportoló, békés katonaság	342
Manilától Santa Cruz, Pagsangan, los Baños és Calamba helységek érintésével, a Taal vulkánig	346
Manilától Camp Overtonig (Mindanao szigeten). Cebu, Cagayan, Camp Overton	354
A mohamedán vallású moró népfaj rövid ismertetése	356
Camp Overtontól Camp Keithleyig	359
A Lanao-tó vidéke Camp Keithleynél. Dansalan. Vissza Camp Overtonba	361
Camp Overtontól Cagayan és Iloilo városok érintésével vissza Manilába, A husvétii ünnepek Manilában	367

XIII. Fejezet. Hazafelé.

Hongkong. A kínai rövid jellemzése	370
Canton. Az utcai élet. A kínai büntetési rendszer. A babona	376
Macao. Vissza Hongkongba	387
Hongkongtól Saigongig, a francia fenhatóság alatt álló Cochinchine fővárosáig, Saigon, Cholon	389
Saigontól Singaporen át Colombóig	393
Colombótol Kandy-ig	397
Vissza Európába	401

BERG * P. EDWARDS KONVIAAR

BERG * P. EDWARDS KONVIAAR

Lett 3.467-1968